MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Saulius Nefas

BENDRUOMENIŠKUMO SKLAIDA LIETUVOJE

Monografija

Mykolo Romerio universitetas

Mykolo Romerio universitetas

Saulius Nefas

BENDRUOMENIŠKUMO SKLAIDA LIETUVOJE

Monografija

Antrasis papildytas leidimas

Mykolo Romerio universitetas

Vilnius, 2025

Recenzavo:
prof. dr. Vilma Atkočiūnienė, Vytauto Didžiojo universitetas
prof. dr. Vainius Smalskys, Mykolo Romerio universitetas

Aprobavo:
Mykolo Romerio universiteto Viešojo valdymo ir verslo fakulteto taryba 2025 m. sausio 28 d. posėdžio nutarimu Nr. 1VVV-3.

Antras leidimas (papildyta 5,14 autorinio lanko).
Pirmame viršelyje paveikslas kuris buvo sugeneruotas dirbtinio intelekto pagalba 2024 metų gruodžio 30 dieną į nuorodą https://chatgpt.com/ įvedus žodžius – Bendruomeniškumo sklaida Lietuvoje.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

ISBN 978-609-488-098-8 (Elektroninis - PDF)
ISBN 978-609-488-099-5 (Spausdintinis)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke

© Saulius Nefas, 2025
© Mykolas Romeris University, 2025

TURINYS

Įvadas 6

1. Bendruomeniškumo ir vietos bendruomenės funkcionavimo pavyzdžiai Lietuvos istorijoje 17

2. Bendruomeniškumo ir vietos bendruomenės sampratos 45

3. Kodėl „aš“ vietos bendruomenėje, kodėl bendruomeniškumas? 62

4. Bendruomeniška (komunitarinė) politika: nuo politinės minties prie dalyvavimo 85

4.1. Šiek tiek užsienio autorių minčių apie bendruomeniškos (komunitarinės) politikos formavimą 86

4.2. Šiek tiek Lietuvos autorių minčių apie bendruomeniškos (komunitarinės) politikos formavimą 113

4.3. Bendruomeniškos (komunitarinės) politikos formavimas ir įgyvendinimas remiantis demokratinių šalių politiniais dokumentais 123

5. Funkcionali vietos bendruomenė: faktoriai ir veiksmai 131

5.1. Bendruomeniškumo faktorių ir veiksmų samprata 132

5.2. Bendruomeniškumo infrastruktūriniai veiksmai 140

5.3. Bendruomeniškumo kultūrinio faktoriaus raiškos veiksmai 147

5.4. Bendruomeniškumo fizinio saugumo faktoriaus raiškos veiksmai 154

5.5. Bendruomeniškumo socialinio saugumo faktoriaus raiškos veiksmai . 157

5.6. Bendruomeniškumo vietos valdžios faktoriaus raiškos veiksmai 160

5.7. Bendruomeniškumo bažnyčios (parapijos) faktoriaus raiškos veiksmai 169

5.8. Naujas vietos bendruomenių funkcionalumo faktorius – bendruomenės verslumas 173

5.9. Funkcionaliose bendruomenėse atliekami veiksmai, atspindintys įvairius faktorius 181

6. Modernaus valdymo požymis – veiklos matavimas: savivaldybės (seniūnijos) bendruomeniškumo indeksas 188

6.1. Veiklos matavimo viešajame sektoriuje ir vietos bendruomenėje galimybės ir tikslingumas 189
6.2. Lietuvos savivaldybių (seniūnijų) bendruomeniškumo matavimas 197
7. Mokymasis iš vietos bendruomenių patirties 214
8. Vietos bendruomenių ir seniūnaičių sąveika 242
Literatūra 253
Santrauka 275
Summary 280
Priedai 285
Apie autorių 291

Prabėgo keleri metai nuo pirmojo šios monografijos leidimo, kurie šiaip, tyrinėjamai problemai – bendruomeniškumui, neturėjo turėti kokios nors didesnės įtakos, tačiau pasaulyje vykę įvykiai, kurie palietė ir Lietuvą – pandemija, atvira Rusijos karinė agresija į Ukrainą sudarė išskirtines sąlygas Lietuvos vietos bendruomenėms ir bendruomeninėms organizacijoms pasitikrinti savo funkcionalumą ir tapo neįkainuojama patirtimi atrandant naujas veikimo formas. Efektyviausias pasipriešinimas Covido virusui buvo mūsų izoliavimasis, bet daliai žmonių išgyventi tebuvo galima surandant leistinus ryšius su aplinkiniais, kurie ir parodė, kiek svarbu žmogui bendruomeniškumas ir bendruomenė. Rusijos invazija į Ukrainą iš namų išvijo milijonus ukrainiečių, kurių dalis atsidūrė Lietuvoje ir tuo savotiškai leido Lietuvos žmonėms parodyti atjautą, o vietos bendruomenėms savo vertybines nuostatas ir organizacinius gebėjimus juos integruojant.

Dar vienas reiškinys, kuris įsitvirtino mūsų gyvenime per laikotarpį tarp dviejų monografijos laidų buvo dirbtinio intelekto atėjimas į mūsų gyvenimą. Kiek tai prisidės prie bendruomeniškumo tebus ateities mokslininkų tyrimo objektas, bet aš leidau sau šio leidimo viršelio paveikslą sukurti dirbtiniam intelektui. Įvedus monografijos pavadinimo žodžius buvau maloniai nustebintas – gautas piešinys tikrai atspindi tai, ką dažniausiai Lietuvos žmonės mini atskleidami žodžio bendruomeniškumas reikšmę. Tai žmonių susibūrimai kaimiškose vietovėse gamtos aplinkoje (miestuose esame kur kas labiau susvetimėję), vyksta tradicijų propogavimas, pastebima ir kitų tautų elementų raiška.

ĮVADAS

Aš paklausiau, kodėl niekas to nedaro?
Tada ir supratau, kad aš ir esu tas niekas...

Istorikas B. Andersonas rašo: „Tai, kas mylinčiajam yra akys – tos ypatingos, paprastos akys, su kuriomis jis ar ji gimė, patriotui yra kalba – ta, kurią istorija jam ar jai paskyrė kaip gimtąją. Ši kalba, su kuria susitinkame ant mamos rankų ir išsiskiriame prie kapo duobės, yra priemonė atgaivinti praeitį, įsivaizduoti bičiulių bendriją ir svajoti apie ateitį."[1] Ši monografija – tai tam tikras siekis parodyti bendruomeniškumo Lietuvos istorijoje fragmentus ir dabartį bei įsivaizduoti kitokią Lietuvos žmonių bendrystę ateityje.

Knygoje nagrinėjamas bendruomeniškumas – vertybinis reiškinys ir vienintelė atsvara atomizuotai ir fragmentuotai, svetimėjančiai ir dvasine prasme primityvėjančiai visuomenei. Pasirinktas sklaidos terminas atspindi, kaip iš pasklidų fragmentų, kurie daugiau ar mažiau svarbūs bendruomeniškumui formuotis, žvelgiame į šio reiškinio vystymąsi dabartyje ir kokie pagrindai dedami ateičiai. Kadangi šis reiškinys yra globalus savo prigimtimi ir raiškos formomis, tad remiamės užsienio šalių autorių mintimis ir pavyzdžiais, bet tik tam, kad skaitytojas suprastų geriau, kaip bendruomeniškumo procesas vyksta Lietuvoje ir ką galima padaryti skatinant šį procesą.

Monografijos aktualumas. Matote, kaip šiuolaikiniame pasaulyje kinta žmonių mąstysena, įvairių socialinių grupių saviorganizacijos veiksniai. Tradicinė ideologija (-os) vis mažiau atspindi daugumos žmonių mąstymą, o įsivyraujant neribotam pliuralizmui ryškėja naujos idėjos. Kartais atgimsta senos, anksčiau gyvavusios idėjos. Viena iš tokių, pretenduojančių į ideologiją, yra bendruomeniškumas (komunitarizmas). Bendruomeniškumas lydi žmogų nuo pat gimimo

1 Benedict Anderson, *Įsivaizduojamos bendruomenės* (Vilnius: Baltos lankos, 1999), 174.

dienos. Tai – viena iš savybių, verčiančių galvoti ne tik apie save, bet ir apie šalia esančius žmones. Bendruomenė yra svarbus visuomenės gyvenimo kokybės socialinis junginys, užtikrinantis daugelio socialinių funkcijų racionalų panaudojimą gerinant socialinę ir psichologinę žmogaus gyvenseną bei skatinantis socializacijos procesą. Pastaruoju metu daug kalbama apie bendruomeniškumą, kuris asocijuojasi su bendruomene ir yra laikomas ypatinga vertybe, nusakančia socialinės organizacijos kokybę.

O šiuolaikiniam žmogui reikia pasirinkti iš daugybės ryškių ir ne tokių ryškių ideologinių nuostatų ir spręsti uždavinį: rasti naujas vertybes, dažnai sietinas su vienu iš „naujosios viešosios vadybos" segmentų – piliečių, bendruomenių dalyvavimu. Kaip tik todėl Vakarų demokratinėse valstybėse jau kuris laikas vis labiau atsigręžiama į vieną iš tradicinių vertybių, glaudžiai koreliuojančių su „naujuoju viešuoju valdymu", – bendruomeniškumą. Turėdami galvoje, kad Lietuvos žmonės linksta į bendruomeniškumą kaip vertybę, šiame darbe dėmesį telkiame į funkcionalios vietos bendruomenės vystymąsi Lietuvoje ir bandome atsakyti į klausimą, kokios istorinės, psichologinės-filosofinės ir politinės prielaidos tam sudaro sąlygas.

Demokratinių šalių patirties sklaida (atkūrus Nepriklausomybę, gyvename atvirame pasaulyje, todėl vis daugiau mūsų šalies žmonių, lankydamiesi užsienyje, mato bendruomeniškos veiklos pavyzdžių), įvairių filantropinių ir ES fondų Lietuvoje vykdomos vietos bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų veiklos skatinimo programos yra tas institucinis pamatas, kuris leidžia įgyvendinti bendruomenių inciatyvas ir mokytis kitokio viešojo administravimo. Kita vertus, daug kur mūsų šalyje susikūrė bendruomenių, kurių vienintelis tikslas – gauti ES paramą. Bet į tai negalima žiūrėti vien tik neigiamai, juk paramai gauti reikėjo parodyti iniciatyvą „iš apačios" (suburti grupę, rašyti paraišką, administruoti ir t. t.), be to, ES finansiniai mechanizmai ir buvo tam sukurti, kad jais pasinaudotų Lietuvos gyventojai (bendruomenės). Jei šiomis lėšomis jie būtų nepasinaudoję,

jomis naudotųsi kitų Europos šalių žmonės. Gauta parama pagerino žmonių gerovę, o tai nebūtų įvykę, jei nebūtų bendruomeninių organizacijų. O kad kai kur žmonės, pasiekę vieną tikslą, nematė kito tikslo ir nustojo veikti kartu, yra jų, kaip laisvų asmenybių pasirinkimas, ir dėl to neturėtume jų smerkti. Geriau nekalbėkime apie nieko nenorinčius ir nieko neveikiančius!

Ar galime nieko nedaryti, kai naujausi tyrimai rodo[2], kad Lietuvos visuomenei, t. y. mums, būdingas hipertrofuotas (jei ne iškreiptas) laisvės ir atvirumo pojūtis, mąstymo chaosas, kartų ginčas, susvetimėjimas, išnykęs bendruomeninis gyvenimas, konformizmas, pavydas, minios mentalitetas. O juk kiekviena veikla rodo, koks mentalitetas už jos slypi. Nors veiklos priežastis yra laikotarpio sąlygos plačiąja prasme, pats mentalitetas veiklą nukreipia tam tikra kryptimi, taigi judėjimas vyksta grįžtamojo ryšio principu.

Demokratinėse valstybėse vietos bendruomenės egzistuoja kaip natūrali gyventojų socialinė jungtis, todėl ir teoriniai darbai apie bendruomenes, ir iniciatyvos skatinimas praktikoje yra visiškai suprantamas dalykas, o bendruomeniškumas viešojo administravimo kontekste dabar, kaip ir anksčiau, laikomas ypatinga vertybe, nusakančia socialinės organizacijos kokybę, todėl visokeriopai skatinamas, kai kalbama apie pilietinės visuomenės kūrimą, ir yra vienas iš viešojo sektoriaus modernizavimo veiksnių. Taigi vertybė *bendruomeniškumas* tarnauja žmonėms jau keli tūkstančiai metų per valstybę ir jos institutus. Neabejotina, kad bendruomeniškumas iš dalies yra ir kultūra, ir tam tikra filosofija, o vietos bendruomenės – tam tikras socialinės organizacijos principas ir forma. Ypač svarbus principo aspektas, nes per nepriklausomos Lietuvos gyvavimo beveik du dešimtmečius įsitikinome, ką reiškia, kai nėra bendrų principų ir reikia tenkintis padėtimi, kai viešojo sektoriaus sprendimai priimami atsižvelgiant tik į aplinkybes, priklausančias nuo politinės valios. Anot filosofo F. A. Hayeko, „atsisakę principų,

2 Jūratė Morkūnienė, *Paradigmos: filosofija ir visuomenė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020), 10, 94, 135, 151, 153, 157.

mes paprasčiausiai dreifuojame. Pragmatinė nuostata, vyravusi šiuo laikotarpiu, ne tik nesustiprino mūsų galios kontroliuoti įvykių raidą, bet veikiau nustūmė mus į padėtį, kurios niekas nesiekė; ir vienintelis nesivadovavimo principais rezultatas, atrodo, yra tas, kad mus valdo tik įvykių logika, į kurią bergždžiai mėginame nekreipti dėmesio. Dabar kyla ne klausimas, ar mums reikia principų gairių, bet veikiau tik klausimas, ar yra kokių nors visuotinai pritaikomų principų, kuriais galėtume vadovautis. Kur galėtume rasti principų, kurie mums suteiktų aiškias gaires dorojantis su mūsų laikų problemomis“[3].

Mokslinis monografijos naujumas. Į funkcionalią vietos bendruomenę, kuri skatina bendruomeniškumo, kaip vertybės, formavimąsi ir yra vadybos mokslo objektas, žvelgiama per istorijos, psichologijos, filosofijos, politologijos ir sociologijos mokslų teikiamus atsakymus. Toks holistinis, tarpdalykinis požiūris ne tik parodo pačios problemos sudėtingumą, bet ir suteikia daugiau atsakymų, ir ypač praktikams (politikams, aktyviems piliečiams – bendruomenininkams, viešojo gyvenimo nuomonių lyderiams ir kt.), nes modeliuojami tam tikri galimi šios srities procesai ir pateikiama empirinė medžiaga, kuri gali motyvuoti veiklai. Pristatomi savivaldybės (seniūnijos) bendruomeniškumo matavimo instrumentai skatina mokslinę diskusiją, o praktiniu aspektu aktualina bendruomeniškumo svarbą. Anot R. Fenno, bet kurio dalyko, o tuo labiau bendruomenės fenomeno aiškinimasis reikalauja tyrėjo pasinerti į institucijos detales – patirti jos įpročius ir kasdienybę, sėkmes ir nesėkmes, kaip tai kasdien daro tie, kurie ten gyvena.[4]

Monografijos pavadinimas aiškiai nusako tiriamą objektą – bendruomeniškumą Lietuvoje. Siekiama mokslinės šios srities diskusijos ir empirinio taikymo, o rėmimasis užsienio šalių mokslininkų mintimis ir praktiniais pavyzdžiais tik patvirtina šio reiškinio universalumą. Termino sklaida pasirinkta neatsitiktinai, nes jis reiškia ir tam tikras detales, ir jų raidą. Šalia lietuviško termino

3 Friedrich A. Hayek, *Individualizmas ir ekonominė tvarka* (Vilnius: Eugrimas, 2002), 10.

4 Richardo F. Fenno, *Congress at the Grassroots: Representational Change in the South*, 1970–1998 (University of North Carolina Press, 2000), 31.

„bendruomeniškumas“, monografijoje vartojamas terminas „komunitarizmas“, apimantis bendruomeninės veiklos analizę, procesus ir institucijų veiklą, nors kai kam jis siejasi su politinės filosofijos tradicija. JAV sociologas komunitaras A. Etcioni yra žinomas ne tik kaip komunitarinės filosofijos plėtotojas XX–XXI amžiuje, bet ir kaip Baltųjų rūmų vyresnysis patarėjas šiais klausimais, Komunitarinės politikos studijų instituto direktorius ar ne pelno organizacijos „Communitarian Network“ vadovas.

Monografijos problema. Šiuolaikinei vietos bendruomenei Lietuvoje tapus funkcionaliai, bus prisidėta prie bendruomeniškumo formavimosi atliekant vadybinius veiksmus (faktorių ir veiksmų modeliavimas, matavimas) bei remiantis istorinėmis, psichologinėmis-filosofinėmis ir kitomis prielaidomis.

Monografijos tikslas. Remiantis istorinėmis, psichologinėmis, filosofinėmis, sociologinėmis prielaidomis apie vietos bendruomenę ir bendruomeniškumą siekiama įrodyti, kad funkcionalios bendruomenės fenomenas yra XXI a. antrojo dešimtmečio Lietuvos realybė ir, atliekant tam tikrus vadybinius veiksmus, gali tapti funkcionuojančiu vertybiniu reiškiniu.

Monografijos uždaviniai:

- Analizuoti Lietuvos istorijos faktus, rodančius vietos bendruomenės funkcionavimą ir bendruomeniškumą.
- Parodyti, kad vietos bendruomenės ir bendruomeniškumo sampratos formuojasi ir Lietuvos mokslo diskurse.
- Atsakyti į psichologinį-filosofinį klausimą, kodėl žmogui verta gyventi bendruomenėje.
- Pagrįsti, kad bendruomeniška (komunitarinė) politika, kuri prasideda nuo dalyvavimo, vyksta ir demokratinėje Lietuvoje.
- Pateikti funkcionalią vietos bendruomenę Lietuvoje įrodančius faktorius ir veiksmus.
- Pagrįsti, kad siekiant modernaus viešojo valdymo Lietuvoje vienu iš instrumentų galima laikyti bendruomeniškumo matavimą.
- Pagrįsti, kad taikant patyriminio mokymo metodą galima remtis

funkcionuojančiomis vietos bendruomenėmis.
- Aktualizuojant gana naują seniūnaičių institutą parodyti jo ir vietos bendruomenės bendradarbiavimo svarbą.

Metodologija. Monografinis tyrimas savo apimtimi ir forma sureikšmina pasirinktą objektą, t. y. vietos bendruomenę ir bendruomeniškumą. Kadangi tiriamasis objektas nėra tipiškas reiškinys, pati monografija taip pat nėra normatyvinė, ir tai matyti iš turinio, skyrių pradžios ir pabaigos – nesinorėjo eiti vien tradiciniu taku, o ieškant kito tako sudėtinga buvo „sukabinti" medžiagą, todėl ryškus yra autoriaus subjektyvistinis požiūris. Norėta mokslinius metodus derinti su publicistiniais elementais, tikintis, kad tam tikras monografijos vietas skaitys praktikai, ieškantys suprantamesnės medžiagos, be to, į bendruomeniškumą kaip vertybę siekta pažvelgti platesniu rakursu ir vartoti ne vien mokslinę leksiką.

Naudota šaltinių ir dokumentų analizė. Atrinkti tie šaltiniai, kurie rodo bendruomeniškumo formavimąsi ir vietos bendruomenės funkcionalumą. Buvo siekiama remtis ar bent paminėti visus Lietuvos tyrėjus, kurie šią problematiką nagrinėja tiesiogiai ar netiesiogiai (todėl nieko stebėtina, kad kaip šaltiniai naudoti keli studentų baigiamieji darbai, svariai papildantys šios problematikos diskursą), o atskleidžiant globaliąją bendruomeniškumo pusę neapsieita ir be užsienio šalių autorių darbų.

Buvo taikomas atvejo analizės metodas – iliustruojant konkrečiais pavyzdžiais nagrinėjama problema tapo suprantamesnė, ir tai itin tiko funkcionalios vietos bendruomenės problematikai. Šis metodas visa apimtimi naudotas palyginti retai, tačiau tam tikros metodo fazės, pvz., duomenų surinkimas interviu, stebėjimas, dokumentų analizės metodas, plačiai naudotos šeštame skyriuje. Remtasi A. Lijpharto, kuris kalbėjo apie šešis idealius atvejo tyrimo tipus, patvirtinančiu teoriją (angl. *theory-confirming case studies*) tipu.[5] Modeliavimo metodas, naudotas

5 Arend Lijphart, „Comparative Politics and the Comparative Method", *American Political Science Review* 65, 3 (1971): 682–693.

penktame skyriuje, remiantis V. Rudzkiene[6], leido sudaryti kelis konceptualius modelius, padedančius aprašyti į modelį įtraukiamus elementus. *Šie modeliai buvo pateikti* pasitelkus logografikos metodą. Nagrinėjant pasirinktą problemą konceptualūs modeliai pateikti šalia vykstantį bendruomeniškumo procesą patvirtinančių faktų – netipinių veiksmų, kurie vyksta Lietuvoje.

Kaip atskirą reikia išskirti bendruomeniškumo indekso nustatymo kokybinį metodą, kuris tiriant bendruomeniškumą savivaldybėje ir seniūnijoje turi tam tikrų specifinių bruožų. **Savivaldybės bendruomeniškumo indekso nustatymo KRIVŪLĖ** sudaroma[7] iš:

- maždaug 3 savivaldybės politikų (atstovauja skirtingoms politinėms partijoms ir bent vienas yra iš opozicinės partijos);
- maždaug 3 savivaldybės administracijos darbuotojų (pageidautina finansininko, nes yra klausimų, susijusių su finansais, kultūros ir švietimo specialisto, savivaldybės pilietinių organizacijų veiklos koordinatoriaus ir kt.);
- maždaug 3 seniūnų (kur nėra seniūnijų, galima padidinti politikų, savivaldybės administracijos darbuotojų ir pilietinių organizacijų atstovų skaičių);
- maždaug 6 savivaldybės pilietinių organizacijų (SPO) atstovų (bendruomenių centrų, NVO, seniūnaitijų ir kitų atstovų);
- maždaug 3 mokslo atstovų (iš savivaldybės kilusių asmenų, kurie studijuoja bakalauro ir magistro socialinius mokslus ir galėtų atlikti krivūlės organizacinį darbą).

Krivūlės veiklos pavyzdinis REGLAMENTAS

1. Savivaldybės bendruomeniškumo indekso nustatymo krivūlės sudarymo[8] iniciatyva priklauso savivaldybės merui, administracijos direktoriui, vietos bendruomenių sąjungos pirmininkui, vietos veiklos grupės pirmininkui, seniūnaičių tarybos pirmininkui.
2. Apie sudarytą krivūlę paskelbiama savivaldybės interneto puslapyje ir

6 Vitalija Rudzkienė, *Mokslinių tyrimų metodai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010).

7 Atsižvelgiant į savivaldybės specifiką, galimi tam tikri argumentuoti krivūlės sudėties pokyčiai.

8 Meras gali tartis su savivaldybės taryba ar kitomis savivaldybėje veikiančiomis atstovaujamomis institucijomis (pvz., savivaldybės pilietinių organizacijų apskrituoju stalu ar pan.).

kitose žiniasklaidos priemonėse.

3. Iš kokių organizacijų kviesti atstovus, sprendžia meras arba administracijos direktorius, o kas konkrečiai atstovauja organizacijoms, sprendimą priima pačios organizacijos.
4. Pirmos sueigos metu susirinkusi krivūlė išsirenka vadovą, aptaria indekso vertinimo kriterijus (ABCD).
5. Pasiskirstoma, kas kokius duomenis surinks arba iš kokios duomenų bazės juos paims. Į šį darbą tikslinga įtraukti mokslo atstovus.
6. Kai duomenys surenkami ir įvertinamas jų patikimumas, svarstoma, kokiems vertinimo kriterijams (ABCD) duomenis priskirti.
7. Atlikus vertinimą, surašomas protokolas, jį pasirašo visi krivūlės nariai.
8. Indeksas paskelbiamas savivaldybės interneto puslapyje ir kitose žiniasklaidos priemonėse.
9. Krivūlė sudaroma vieniems metams ir indeksas nustatomas kartą per metus.[9]
10. Atlikus matavimus pagal nustatytus kriterijus, parengiamos preliminarios išvados ir rekomendacijos dėl galimų pokyčių organizuojant darbą savivaldybėje, kad vietos bendruomenės būtų funkcionalesnės.

Savivaldybės bendruomeniškumo indekso nustatymo kriterijai ir įverčiai pateikiami 5 priede.

Seniūnijos bendruomeniškumo indekso nustatymo KRIVŪLĖ sudaroma[10] iš:

- maždaug 3 savivaldybės politikų (jei gyvena seniūnijoje; jei yra daugiau, turi atstovauti skirtingoms politinėms partijoms ir bent vienas turi būti iš opozicinės partijos); ir savivaldybės administracijos atstovų (seniūnijos darbuotojų);
- maždaug 3 seniūnijoje esančių formalių organizacijų (bažnyčios, mokyklos, kultūros namų, policijos įgaliotinių ir t. t.) atstovų;
- maždaug 3 seniūnijos pilietinių organizacijų (bendruomenių centrų, NVO, seniūnaitijų ir kt.) atstovų;

9 Kol nedaromi respublikiniai ar regioniniai tyrimai, laikas pasirenkamas savarankiškai.

10 Atsižvelgiant į seniūnijos specifiką, galimi tam tikri argumentuoti krivūlės sudėties pokyčiai.

- bent 1 mokslo atstovo (iš seniūnijos kilęs ar ryšių turintis asmuo, studijuojantis bakalauro ar magistro socialinius mokslus, galintis atlikti krivūlės organizacinį darbą).

Krivūlės veiklos pavyzdinis REGLAMENTAS

1. Seniūnijos bendruomeniškumo indekso nustatymo krivūlės sudarymo[11] iniciatyva priklauso seniūnijos seniūnui.
2. Apie sudarytą krivūlę paskelbiama seniūnijos naudojamose viešinimo priemonėse.
3. Iš kokių organizacijų kviesti atstovus, sprendžia seniūnas, o kas konkrečiai atstovauja organizacijoms, sprendimą priima pačios organizacijos.
4. Pirmos sueigos metu susirinkusi krivūlė išsirenka vadovą, aptaria indekso vertinimo kriterijus (ABCD).
5. Pasiskirstoma, kas kokius duomenis surinks arba iš kokios duomenų bazės juos paims.
6. Kai duomenys surenkami ir įvertinamas jų patikimumas, svarstoma, kokiems vertinimo kriterijams (ABCD) juos priskirti.
7. Atlikus vertinimą, surašomas protokolas, jį pasirašo visi krivūlės nariai.
8. Indeksas paskelbiamas seniūnijos viešinimo priemonėse ir kitose žiniasklaidos priemonėse.
9. Krivūlė, matydama, kad seniūnijoje yra specifinių bendruomeniškumo kriterijų, gali priimti sprendimą dėl kriterijų sąvado papildymo 10 kriterijumi. Sprendimas priimamas bendru sutarimu.
10. Krivūlė sudaroma vieniems metams ir indeksas nustatomas kartą per metus.[12]

Seniūnijos bendruomeniškumo indekso nustatymo kriterijai ir įverčiai pateikiami 6 priede.

Monografijos struktūra. Monografija sudaryta iš šešių skyrių. **Pirmame skyriuje** pateikiama bendruomeniškumo pavyzdžių iš Lietuvos istorijos, manant, kad istorinio patyrimo kaupimas ir jo sklaida (gyvoji istorija) formuoja gyvenančiųjų

11 Seniūnas gali tartis su kitomis suinteresuotomis pusėmis (savivaldybe ir kt.).

12 Kol nedaromi respublikiniai ar regioniniai tyrimai, laikas pasirenkamas savarankiškai.

identitetą, o jame gali būti ir bendruomeniškumo tam tikra raiška.

Antrame skyriuje analizuojama vietos bendruomenės ir bendruomeniškumo sampratų evoliucija, jų turinys, pateikiamas Lietuvos mokslininkų formuluojamų vietos bendruomenės ir bendruomeniškumo sąvokų diskursas.

Trečiame skyriuje ieškoma atsakymo į klausimą, kodėl šiandienos žmogui svarbu pajausti (psichologija) ir suprasti (filosofija) vietos bendruomenės ir bendruomeniškumo reikalingumą. Bendruomeniškumas žmonių grupėje pasireiškia kaip tam tikras bendrų pastangų ir išteklių suvienijimas, apibūdinamas trimis požymiais: kaip emocinis susikertančių ir vienas kitą stiprinančių ryšių tinklas, kaip ištikimybė bendroms vertybėms, normoms ir prasmei bei kaip aukštas atsakomybės už tai, kas vyksta artimiausioje žmogui aplinkoje, lygis.

Ketvirtame skyriuje vietos bendruomenės funkcionalumas ir bendruomeniškumas pagrindžiamas remiantis politinėmis teorijomis, ideologijomis bei dalyvavimo paradigma ir jos taikymu Lietuvoje po Nepriklausomybės paskelbimo.

Penktame skyriuje, remiantis modeliavimo metodu ir vietos bendruomenių mažiau tipinėmis ar inovatyviomis iniciatyvomis, nagrinėjami funkcionalios vietos bendruomenės faktoriai ir veiksmai, siekiant atskleisti mūsų nueitą kelią, pasiekimus ir tendencijas. Sukurti idealūs (teoriniai) modeliai sudaro sąlygas šios srities mokslinėms diskusijoms, o remiantis jomis galima matyti, kaip tam tikri aspektai įgyvendinami praktiškai arba kaip susiformuoja visai nesumodeliuoti faktoriai ir veiksmai. Šiame skyriuje pateikiamų praktikoje pasireiškiančių veiksmų tikslas yra parodyti bendruomeniškos politikos raiškos specifiką savivaldybėse ir regionuose, kelti klausimus, kodėl ir kokiomis sąlygomis tai reiškiasi ar reikštųsi sėkmingiau.

Šeštame skyriuje analizuojamas vienas iš viešojo sektoriaus modernaus valdymo instrumentų – veiklos matavimas ir pagrindžiamos galimybės tai atlikti matuojant bendruomeniškumą bei parodomi matavimai, atlikti Lietuvoje pagal patentuotą bendruomeniškumo matavimo metodologiją. Bendruomeniškumo

matavimas Lietuvoje dar tik skinasi pirmuosius žingsnius, bet atvejai Biržų, Šilutės ar Pasvalio savivaldybėse, Darbėnų, Josvainių, Vilainių, Sendvario, Dubingių, Šiluvos seniūnijose leidžia atlikti tiek lyginamąją analizę, tiek ir metodikos korekcijas atsižvelgiant į kintantį laikmetį ar pačios metodikos netobulumus.

Septintame skyriuje pristatomas vienas iš metodų – patyriminis mokymas. Tai edukacijos forma, kuri ir šiandien tiek formaliajame tiek neformaliajame švietime yra naudojama ir yra mėgstama tiek tų, kurie moko ir tiek tų, kurie mokosi. Vietos bendruomeninės organizacijos čia gali dalyvauti, kaip subjektas ir kuris mokosi ir kuris moko.

Aštuntame skyriuje analizuojama Lietuvos viešosios politikos lauko veikėjai vietos bendruomenės bei seniūnaičiai. Tai svarbūs pilietinės visuomenės elementai, kurie prisideda prie socialinio kapitalo formavimosi. Tai vyks dar sėkmingiau jei tarp seniūnaičių ir vietos bendruomenių vyks bendradarbiavimas.

Prieduose pateikiama medžiaga gali būti vertinga mokslinės diskusijos ir praktinio naudojimo prasme.

1. BENDRUOMENIŠKUMO IR VIETOS BENDRUOMENĖS FUNKCIONAVIMO PAVYZDŽIAI LIETUVOS ISTORIJOJE[13]

Vasario 16 d. Akto signataras S. Kairys akcentuoja kaimo (vietos) bendruomenės emocinį aspektą: „lietuviškojo kaimo rami ir darbšti nuotaika paskaidrinama jaunimo dainomis ir ilgųjų žiemos vakarų pasakomis; darnios ūkininko šeimos šiluma ir vis dar patriarchaliniai joje santykiai, kaimynų bendravimas, į kurį žmoniškumo pradas suranda nesunkų kelią kasdieniniame gyvenime ir ypač per talkas, vestuves, krikštynas ir laidotuves; jaunimo susibūrimai, šviesaus džiaugsmo kupini, kaip pati jaunystė; kaimo amžiais kurta sava moralė, ne visuomet bažnyčios paveikta, – tuo visu kaimo gyvenimu kvėpavome ir mes, vaikai, kad jo niekuomet neužmirštume.“[14]

Kiek kaimo vietos bendruomenė, St. Kairio taip nostalgiškai aprašoma, trukdė jam susiformuoti laisvės pojūtį ir būti iniciatyviam, čia neanalizuosime, tačiau S. Kairys labai aiškiai nusako prieškario Lietuvos kaimo bendruomeniškumo požymius – patriarchaliniai santykiai, kaimynų bendravimas per talkas, vestuves, krikštynas, laidotuves, kitaip tariant, papročių laikymasis, moralė. Tad natūraliai kyla klausimas, ar tai tik Nepriklausomybės dvidešimtmečio kūrybos rezultatas. Atsakydami į šį klausimą, remiamės empirine XX amžiaus pirmų keturių dešimtmečių

13 Nuotraukose Lietuvos kaimo bendruomeniškumą atspindintys talkų vaizdai XX a. pradžioje. Šaltinis: https://www.google.lt/search?q=Talkos+istoriniame+Lietuvos+kaime&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahU.

14 Steponas Kairys, *Lietuva budo* (New York: Amerikos lietuvių socialdemokratų sąjungos Literatūros fondo lėšomis: 1957), 14–15.

medžiaga, nes dar yra gyvų tai liudijančių žmonių, o apie XIX amžių ir ankstesnį laikotarpį sprendžiame iš etnografinės medžiagos. Neatsitiktinai XX amžių dalis Lietuvos istorijos tyrinėtojų vadina perversmų amžiumi. Trys okupacijos, dukart atkurta nepriklausomybė, o kiek dar kitų įvairių negandų griūte užgriuvo čia gyvenusius žmones. Todėl svarbu suvokti, kas šių didžiulių permainų metais darė įtaką socialinei struktūrai ir lėmė socialinę tvarką.

Skyriuje nagrinėjami klausimai:

- Kodėl reikia pažvelgti į vietos bendruomenės ir bendruomeniškumo funkcionavimą Lietuvos istorijoje, nors gyvename postmoderniaisiais laikais?
- Kaip galime sugrupuoti valstybės tvarką lemiančius faktorius?
- Kokiais faktoriais ir veiksmais, salygojusiais bendruomeniškumą Lietuvos istorijoje, galime remtis ir dabar, kad vietos bendruomenė postmodernioje Lietuvoje būtų funkcionali?

Kaip teigia tyrinėtojai, bent jau XXI a. pirmaisiais dešimtmečiais mūsų gyvenimui turės įtakos XX a., kuris paprastai apibūdinamas kaip modernus ir postmodernus, pabaigos vystymosi dėsningumai. Natūraliai kyla klausimas, kas slepiasi po šiais terminais, t. y. kas būdinga šių laikotarpių socialiniam gyvenimui. Pasak A. Giddenso, modernumui būdingas universalumas, homogeniškumas, pusiausvyra, tvarkingumas, o postmodernumui – įvairumas, atsitiktinumas, heterogeniškumas, daugiaprasmiškumas, nepastovumas.[15] Vokiškame sociologijos žodyne minimi šie postmodernumo požymiai: pažangos modelių atsisakymas, subjekto, kaip pažinimo, veiksmo ir patirties pagrindo, išskleidimas, skeptiškas tradicinių realybę apibrėžiančių sąvokų vertinimas, bendrųjų principų ir universalių sąvokų atmetimas, alternatyvių mąstymo ir išraiškos formų ieškojimas.[16] Kadangi aiškios skiriamosios ribos, kur baigiasi modernumas ir prasideda postmodernumas,

15 Anthony Giddens, *Modernybė ir asmens ypatumas* (Vilnius: Pradai, 2000), 28–29.

16 „Postmodernumas“, iš *Lexikon zur Sociologic* (West deutscher Verlag Opladen, 1995), p. 168.

nėra, pagal nujaučiamus ar labiau išryškėjančius bruožus galime teigti, jog ir mes Lietuvoje (istoriškai žinome, kad mus pasiekiantys Europoje vykstantys reiškiniai nuolat vėluoja) gyvename pereinamuoju iš modernaus į postmodernų (arba šių abiejų būvių eklektikos) laikotarpiu. Kai keliame bendruomenės klausimą istorine prasme, galime remtis tuo, kad žmonės gyveno bendruomenėje dar iki pramonės revoliucijos ir tik prieš 200 metų šeimą ir bendruomenę pakeitė valstybė ir rinka.[17] Bet ar negrįžtamai? O gal su naujomis, postmoderniam pasauliui būdingomis formomis, kurios priklauso nuo dabar gyvenančiųjų?

Todėl ir rūpi parodyti, kaip reiškėsi bendruomeniškumas Lietuvos istorijoje, ir klausti, ar šiuolaikinės tautinės, etninės ir dvasinės kultūros raiška gali remtis bendruomeniškumu. Tai svarbu kasdienybėje girdint, kad mūsų gyvenamasis laikotarpis vis dažniau apibūdinamas kaip agresyvus, ir teigiama, kad kaip tik šios būsenos rezultatai gali būti sunkiai prognozuojami, kad tam nematoma jokio priešnuodžio. Ar tikrai taip? Ar bendruomeniškumas negali būti tuo veiksniu, kuris keičia gyvenimo kokybę? Jei atsakymo ieškotume tautos ir valstybės istorijoje, žiūrėtume, kokie bruožai (ar kokia patirtis) istoriškai pasitvirtino. Gal rastume ir bendruomenių bruožų? O gal bendruomeniškumas būtų vienas iš mūsų elgsenos požymių, kuriais galėtume papildyti postmodernios Lietuvos gyvenseną? Juk tai nėra kokia nors atskira savarankiška sistema, bendruomeniškumas funkcionuoja kaip tautinės ir etninės kultūros dalis arba yra jos pamatas.

Bendruomenės gyvenimo pagrindas yra jos narių vidinė būsena jausti tarpusavio ryšį vienam su kitu, o bendruomeniškumo prigimtis ir jo raiška istorijoje liudija, jog tai dažnai sutampa ar susipina su socialinių institutų veikla. Pasak sociologo R. Grigo, „bendruomeniškumą galėtume suprasti dar ir kaip žmonių gyvensenos, elgsenos būdą, kaip natūralias, vidines žmogaus galias ir savybes. Bendruomeniškumas mums svarbus kaip priemonė, kuri gali užkirsti kelią sklisti dezintegracijai, susiskaldymui, fragmentacijai ir susvetimėjimui – reiškiniams,

17 Yuval Noah Harari, *Sapiens. Glausta žmonijos istorija* (Vilnius: Kitos knygos, 2018), 7.

kurie jau savaime plūsta įvairiais kanalais ir formomis“[18].

Mums svarbus toks klausimas: jei bendruomeniškumas yra būsena, kaip ji reiškiasi dabartiniame gyvenime ir ar Lietuvos istorijos atskirais laikotarpiais išryškėję veiksniai dar turi kokios nors įtakos? Daugiausia empirinės medžiagos mums suteikia XX a. pirmieji keturi dešimtmečiai, nes yra dar gyvų tai liudijančių žmonių, o apie ankstesnius laikotarpius sprendžiame iš etnografinės medžiagos ir istorinių šaltinių.

Kadangi kiekvienas reiškinys realizuojamas per tam tikrus kultūrinius, socialinius, politinius veiksnius (žr. 1.1 pav.), o politiniai ir ekonominiai veiksniai kur kas dažniau kinta ir labiau priklauso nuo laikotarpio realijų nei **kultūriniai** (pvz., paveldas), reikia pasižiūrėti atidžiau, kaip per juos atsiskleidžia bendruomeniškumas. Tyrinėtojai teigia, kad tautosaka, liaudies menas, tikėjimas, ypač papročiai (jų daugiausia fiksuota XIX ir XX a.) atspindi įvairiais amžiais (net ir nuo seniausių) vyravusias pažiūras ir įsitikinimus. Pasak G. H. Sabine'o, tai, ką mes vadiname politine ir visuomenine sąranga – papročiai, susiklosčiusi praktika ir veiklos būdai, įvairais tvirtumo saitais susieja žmones į grupes.[19]

Liaudies atmintis yra matuojama dešimtimis tūkstantmečių. Religinių vaizdinių evoliucija vyksta ne senuosius tikėjimus pakeičiant naujais, o likusius senus tikėjimus papildant naujais. Baltologas N. Vėlius pasaulėžiūrinę (kultūrinę) aplinką susieja su socialine aplinka ir teigia: „Aptariamos pasaulėžiūros ir ją suformavusios socialinės diferenciacijos pamatai tikriausiai jau buvo paveldėti iš proindoeuropiečių laikų, o baltams išsiskyrus iš kitų indoeuropiečių, jie padėjo organizuoti ir stiprinti jų socialinį gyvenimą. Baltų gentims pradėjus skaidytis ir tolti vienoms nuo kitų, neišvengiamai turėjo irti ir senoji jų socialinės diferenciacijos bei pasaulėžiūros sistema. Tačiau atskiri tos sistemos reliktai dar ilgai išsilaikė tradiciniame baltų pasaulėvaizdyje <...>.“ Be to, negalime pamiršti ir

18 Romualdas Grigas, *Tautos savigyna* (Vilnius: Academia, 1993), 45.

19 George H. Sabine, Thomas I. Thorson, *Politinių teorijų istorija* (Vilnius: Pradai, 1995), 27.

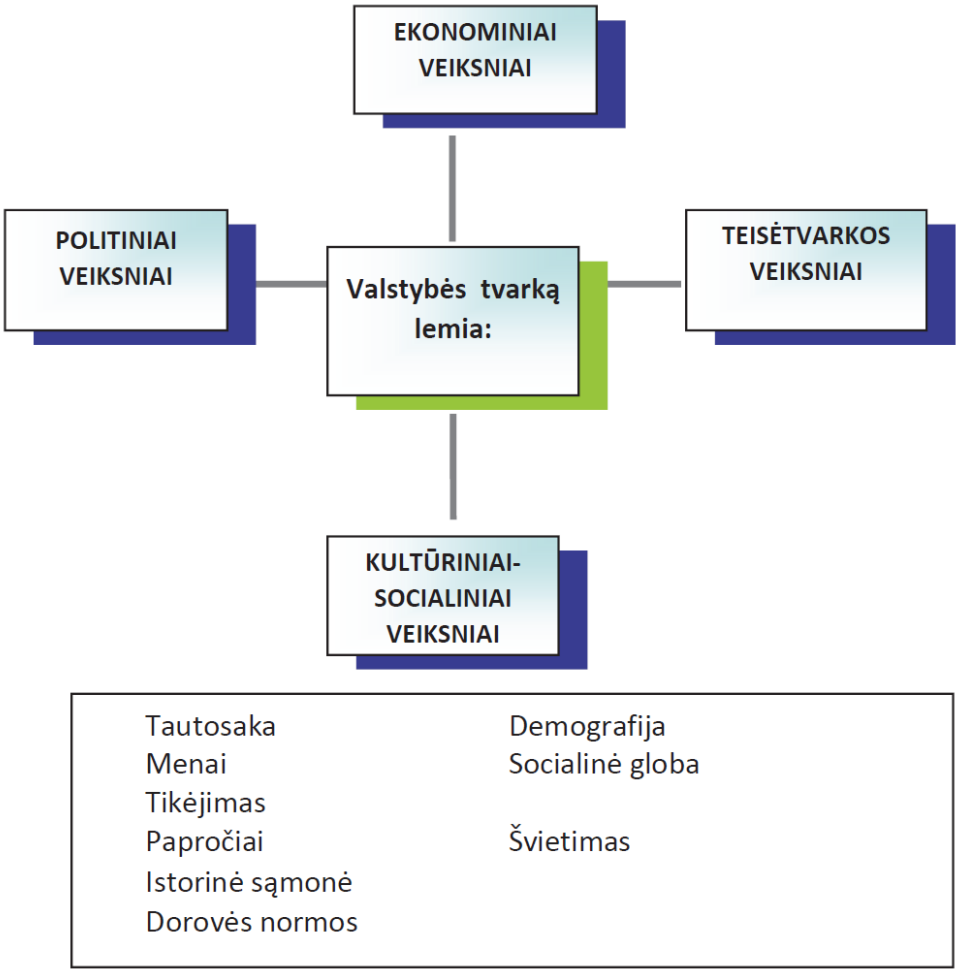
savimonės, kuri „kaip diferencijuotas tapatybės įsisąmoninimas, skleidžiasi istorinėmis kultūros formomis, kada etninė bendrija savo gyvenimą ir darbus atkuria idealiai – mitų siužetais, tautosakos vaizdiniais ir simboliais, dainomis, dorovės normomis, papročiais. Taip bendrijos nariai išreiškia savo istorinį patyrimą, kaupia ir perteikia iš kartos į kartą to patyrimo informaciją, tuo palaikydama gyvą istorinio laiko ryšį“[20], o pasak M. Gimbutienės, „baltų vėlės – mirusiųjų dvasios – gyvena tokį patį gyvenimą, kaip ir jų šeimos bei visa kaimo bendruomenė“[21].

Jei išties yra taip, galime klausti, kaip nūdienos modernioje ar postmodernioje visuomenėje, šalia ekonominių, politinių, teisėtvarkos veiksnių, reiškiasi kultūriniai veiksniai, kokią įtaką jie daro valstybės socialinei tvarkai (žr. 1.1 pav.). O juk šie veiksniai yra savotiški įrankiai, atskleidžiantys iki mūsų gyvenusių kartų supratimą, kaip veikti ir elgtis, supratimą, kurį nauja karta šiek tiek pakeistą perduos ateinančiai kartai.[22]

20 Norbertas Vėlius, *Senovės baltų pasaulėžiūra* (Vilnius: Mintis, 1983), 8, 22–23.

21 Marija Gimbutienė, „Baltai. Perkūnas / Perunas. Baltų ir slavų griausmo dievas“, iš *Lietuvių mitologija*, t. III (Vilnius: Mintis, 2004), 129.

22 Nigel Ashford, ***Laisvos visuomenės principa***i (Vilnius: Aidai, 2003), 111.

1.1 pav. Valstybės socialinę tvarką lemiantys veiksniai[23]

Matome, kad, vykstant globalizacijai, tautų kultūros, papročiai, tradicijos maišosi ir jų autentiškumą išsaugoti tampa vis sunkiau. Tie dalykai pamirštami labai greitai, o juk papročiui susiformuoti reikėjo laiko, nes, pasak P. Dundulienės, šeimos papročiai, apeigos yra vieni iš ankstyviausių kultūros kūrinių, susiklosčiusių formuojantis ir plėtojantis gimininei bendruomenei, ir tai vyko tūkstantmečius. Čia didelį vaidmenį suvaidino moteris, šeimos gyvenimo ir apeigų formuotoja,

23 Saulius Nefas, „Funkcionali vietos bendruomenė Lietuvos kaimuose ir miesteliuose“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2007), 50, http://saunef.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2009/01/Disertacija_11_201.pdf.

stabiliausia kolektyvo narė, kuri, be kitų svarbių darbų, plėtojo gimininės, vėliau – šeimyninės bendruomenės papročius, kolektyvo gyvenimo, elgesio, moralės ir teisės normas. Dauguma šeimos papročių ir apeigų formavo žmonių būdą, prisidėjo prie dvasinės kultūros, religijos ir moralės plėtotės.[24] Todėl iš šių reiškinių galima rekonstruoti mūsų tautos sąmonės ir psichikos raidą. Tai yra mūsų savastis, tad ar neverta stengtis, kad senieji krašto papročiai išsilaikytų kuo ilgiau. Tada juos keičiantys iš užsienio kraštų ateinantys papročiai pritaptų sunkiau, o gal ir visai nepritaptų, nes turėtume savų. Pavyzdžiui, Užgavėnių šventimo papročius, kai jaunimas persirengdavo Užgavėnių žydais, ubagais ir eidami per kaimą prašydavo vaišių, keičia šiuo metu vis dažniau švenčiama, ypač jaunų žmonių, Helovino, dar kitaip vaiduoklių, šventė, atkeliavusi iš Vakarų. Šios šventės idėja labai panaši į Užgavėnių – persirengus vaikščioti po namus ir prašyti vaišių. Lietuvoje ji švenčiama Visų šventųjų dienos, kuria pagerbiami visi šventieji, mirusieji, išvakarėse.

Akivaizdu, kad papročiai šiuo metu nebėra tas veiksnys, kuris praeityje formavo vietos bendruomenės socialinio gyvenimo normas ir skatino bendrų vertybių, tradicijų puoselėjimą. Šiuo metu gyventojus kolektyvinei veiklai suburia tik poreikis prisiminti krašto papročius (tam tikras propagavimas), o ne pati gyvensena.

Žinome, kad papročiui susiformuoti reikia kelių kartų, o kad jis įsitvirtintų – keliolikos. Ilgą laiką papročiai buvo perduodami iš kartos į kartą tik per elgseną arba atsispindėjo tautosakoje. Be to, viename žymiausių Europos teisės dokumentų – Lietuvos Statute (1529)[25] randame ne vieną įstatymų nuostatą, perkeltą iš paprotinės teisės. Tai pabrėžiama žodžiais: „pagal seną paprotį“, „nesant statute bylai pritaikytų nuostatų, jie gali spręsti pagal papročius“ arba, pavyzdžiui, Statuto 22 punktas vadinamas „Apie žmonių atpalaidavimą nuo naujų mokesčių,

24 Pranė Dundulienė, *Senieji Lietuvių šeimos papročiai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999), 13.

25 *Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos 1529 metų Statutas* (Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1971), 157, 168.

pastočių ir darbų, išskyrus tai, kas nustatyta pagal senuosius papročius“, arba valdovas „pasižada išsaugoti senosioms žemės privilegijoms ir papročiams, kurie tose privilegijose yra surašyti, patvirtinti ir naujiems sukurti ir gausinti, kas turėtų prisidėti prie mūsų ir valstybės naudos, mes nutarsime ir spręsime tik senuoju būdu, o taip pat su mūsų Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos tarybos žinia, patarimu ir pritarimu“. Praeityje papročių vaidmuo bendruomenės gyvenimui buvo neabejotinai reikšmingesnis, nes „<...> 406 punkte papročio reikšmė prilyginta įstatymui. <...> Nepasakytum, kad niekas nežino, kokia yra papročio galia. Jis ne tik mėgdžioja įstatymą, jį aiškina, bet pataiso ir netgi atmeta. <...> Dažnai nutariama, jog papročių reikia laikytis ne mažiau už įstatymus. <...> Tai, kas padaryta pagal visuomenės paprotį, neturi nusikalstamo pobūdžio. <...>“. 92 punkte teigiama, kad paprotys atleidžia nuo klastos ir kaltybės. Pagaliau papročio jėga esanti tokia, kad išteisina klastą ir net, pasak Bartolo, atleidžia kaltę. Nes, kaip jis taikliai rašo, žmogus, padaręs tai, ką ir kiti įpratę daryti, nesusijęs su klasta ir yra nekaltas <...>.[26]

Šiaurės Lietuvos kultūros paveldo monografijoje apie papročius R. Paukštytė-Šaknienė pabrėžia papročių reikšmę bendrijų gyvenimui. Bendrijos turėjo savo įstatymus, elgesio normas, kurioms paklusdavo. Narių santykius reguliavo paprotinė teisė. Tuo metu žmonės viską siejo su bendrijos patyrimu ir suvokimu, jos vertybes, normas ir elgesio modelius laikė visuotinai galiojančiais. Kaimo bendruomenė nebuvo vientisa, ją sudarydavo smulkesnės grupės, pavyzdžiui, moterų elgesį kontroliavo moterų bendrija. Mokslininkė teigia, kad „<...> XIX a. pab. <...> pavienio individo elgesys buvo glaudžiai susijęs su kaimo bendruomenės elgsenos stereotipais. Juos lėmė ne tik bendražmogiškosios moralės taisyklės, bažnytinis kodeksas, bet ir vietinės bendruomenės elgesio normos. Pavienio žmogaus poelgiai negalėjo prieštarauti visos bendruomenės poreikiams

26 Vytautas Andriulis, *Petras Roizijus: Lietuvos sprendimai 1563* (Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007), 113–168.

ir interesams“[27]. Tai reiškia, kad papročiai anuomet buvo suformavę tam tikrą, priimtinu laikomą bendrijos narių elgesį, kuris tapo stereotipu ir buvo taikomas be išimties visiems bendruomenės nariams. Tie, kas pažeisdavo šias įsišaknijusias žmonių gyvenimo taisykles, būdavo ignoruojami ar išstumiami iš bendruomenės. Teigiama, kad „<...> nusikaltusio žmogaus bendruomenė netoleruodavo. Jam dažniausiai ir toliau tekdavo gyventi toje bendrijoje <...>, tačiau gyvenimas visiškai pasikeisdavo <...> individo ir bendruomenės tarpusavio santykiai nuolat balansavo tarp bendruomeninės tolerancijos ribos, atitinkančios gyvenimo normas, ir to, kas netilpo į šiuos rėmus – ignoravimo ir / ar gailesčio[28]“.

Bendruomeniškas gyvenimas diktavo, kad pavienio žmogaus poelgiai negalėjo prieštarauti visos bendruomenės poreikiams ir interesams. Matyti, kad papročiai skatino vietos bendruomenės gyventojus vadovautis ne egoistiniais, individualiais, o kolektyviniais interesais, ir taip stiprino bendruomenišką elgseną. Papročiai atliko ir individo socializacijos vietos bendruomenėje vaidmenį, nes „<...> bendruomenės, stengdamosi išlaikyti idealų vaiko gimimo ir raidos modelį, kūrė bei puoselėjo gimtuvių ir krikštynų papročius, kurie savo ruožtu koregavo ir patį bendruomenės gyvenimą“, o ypatingą reikšmę turėję gimtuvių papročiai bei nusistovėjusios elgesio normos, jos „ne tik užtikrino gimdyvės bei kūdikio saugumą, bet ir išlaikė pačios bendruomenės stabilumą“[29]. „<...> kūdikio sveikata rūpėjo ir jos šeimai bei visai kaimo bendruomenei, todėl nėščiai ir gimdančiai moteriai stengėsi pagelbėti visi bendruomenės nariai <...>.“[30] Taip pat Šiaurės Lietuvoje jaunimo gyvenimas buvo neįsivaizduojamas ir be švenčių, kurias švęsti buvo tapę papročiu.[31]

Kita vieta, kuri pirmosios respublikos laikais ir anksčiau siejosi su papročiais ir

27 Rasa Paukštytė-Šaknienė, Žilvytis Bernardas Šaknys, „Jaunimo gyvenimo raiška“, iš *Papročiai: monografija* (Kaunas: Žiemgalos leidykla, 2007), 28–29.

28 *Ibid.*

29 *Ibid.*,16.

30 *Ibid.*

31 *Ibid.*

šventėmis, yra bažnyčia. Pasak etnologo L. Klimkos, priežastys, kaip Žolinė tapo valstybine šventė, glūdi praeityje, nes pirmiausia tai bažnytinė šventė, bet ji sutampa ir su tuo, kas gyvenime buvo svarbu valstiečiui. Nupjautas vasarojus rodė, kokia bus žiema, – alkana, varginga, o gal ir visko užteks. Etnologo nuomone, šioje šventėje labai svarbus bendruomeniškumo jausmas, nes po šv. Mišių bažnyčioje Lietuvos kaime susitikdavo giminės. Ar pas kurį kaimyną, kuris arčiau gyveno, ar tiesiog gamtos prieglobstyje, jei gražus oras, visi susėsdavo, atsinešdavo vaišių ir pasakodavosi, kaip praėjo vasara, kaip derlius užderėjo, kokios bėdos ištiko, gal kam nors reikia pagalbos ir pan. Bendruomeniškumas yra viena tų priežasčių, dėl kurių ši šventė buvo paskelbta valstybine. Joje yra bendruomeniškumo dvasia.[32]

Matyt, tai būdinga Lietuvos ne tik teisinei, bet ir bendruomeninei tradicijai. Anot A. Gurevičiaus, vėlyvajame feodalizme Vakarų Europoje „ne įstatymas, vienareikšmiškai nusakantis suinteresuotų pusių teises ir pareigas ir nustatantis visiemas privalomą normą, bet paprotys, besikeičiantis priklausomai nuo vietos, laiko, asmenų ir gausybės aplinkybių, lėmė visus esmingiausius feodalinės teisinės praktikos bruožus. <…> net tada, kai teisės normos buvo užfiksuotos, praktikoje paprastai laikytasi ne tiek įstatymo raidės, kiek papročio dvasios. Remtasi atmintyje išlaikytais elgesio pavyzdžiais, papročius išmanančių žmonių aiškinimais, moraline sąmone“[33].

Analizuojant praeities **kultūrinius-socialinius veiksnius** galima remtis dorovės normomis. Anot V. Mačiekaus, vadovaudamasi Dešimt Dievo įsakymų, kaimo bendruomenė galėjo fizinėmis bausmėmis bausti ar netgi žudyti vagis, nes jie pažeisdavo principą „nevok“[34]. Tiesa, fizinės bausmės buvo taikomos retai arba visai netaikomos, bet labai dažnai buvo ribojama teisė dalyvauti bendruomenės savivaldoje – sueigoje pareikšti savo nuomonę ir būti išklausytam. Kaimo sueiga,

32 Indrė Pepcevičiūtė „Etnologas: žolinė – proga susiburti“, *Diena.lt*, 2012 m. rugpjūčio 15 d., 4.

33 Ainius Gurevičius, *Viduramžių kultūros kategorijos* (Vilnius: Mintis, 1989), 161, 163.

34 Venantas Mačiekus, „Kaimo savivalda ir dorovė“, iš *Etninė kultūra ir tautinis atgimimas: konferencijos medžiaga* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1994), 121.

kaip pasakoja liudininkai, apsivogėliui paprastai neleisdavo net prasižioti ir tiesiai į akis rėždavo: „Nutilk, vagie." Taip pat yra žinoma faktų apie kaimo sueigos reakciją į kaime gyvenusių merginų laisvą elgesį: „Sueiga liepia tėvui sudrausti dukterį, kuri savo palaidu elgesiu užtraukia kaimui nešlovę, ir pagrasina, kad jeigu duktė nepasitaisys, vyrai užpakalį išdegutuosią. Matyt, anksčiau paprotys degutuoti nusikaltusias šeštajam Dekalogo įsakymui moteris ar vartelius, duris, pro kurias tos moterys vaikšto, buvo paplitęs."[35]

Kiti kultūriniai-socialiniai veiksniai yra šie: tartis, kaip išvengti įstatymo steigiant daraktorių mokyklą; dėl padegėlių šalpos, nusenusių elgetų karšinimo ir laidojimo; dėl našlių ir nepilnamečių globos; dėl kaimo reputacijos (svarstydavo, priimti ar nepriimti įtartinos reputacijos žemės nuomininką į kaimą, įspėdavo tėvus dėl dukterų elgesio, smerkdavo dirbančius šventadieniais, nenusišluojančius ties sodyba gatvės); dėl kaimo kryžių, koplytstulpių statymo (ši funkcija, o gal veikiau paprotys ypač atgijo Atgimimo metais ir gyvas iki šiol); dėl kapinių aptvėrimo, įkūrimo ir kitais klausimais.

Daraktorių mokykla, kaip ir knygnešystė, gali būti minima kaip švietimo pobūdžio veiksmai, nes „spaudos draudimo metais bendruomeninis Lietuvos kaimo gyvenimas buvo ypač stiprus. „Daraktorių" ugdomi vaikai, prisiglausdavo tai vienoje, tai kitoje kaimo pirkioje nuo persekiojimo. Uždarius vieną mokyklėlę, tuoj pat atsirasdavo kita. Knygnešiai savo darbu dar daugiau stiprino kaimo bendruomenės ryšius ir tvirtumą"[36].

Sprendžiant socialinius klausimus bendruomenėse vyravo aiški tvarka. Jei naujasis ūkio savininkas nevykdydavo savo, kaip išimtininko, pareigų, kaimo sueiga paskirdavo globėją, „kurio pareiga buvo žiūrėti, kad ūkio savininkas išimtininkų

35 *Ibid*.,124.

36 Alvydas Aleksandravičius, Danguolė Bartkutė, „Bendruomeniškumo raiška", iš ***Kaimo bendruomenių plėtra: kolektyvinė monografija***, Vilma Atkočiūnienė, Danguolė Bartkutė (Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2004), 49.

neskriaustų, laiku atiduotų visą išimtinę“[37]. Arba „jei mirdavo abu tėvai ir likdavo nepilnamečių vaikų, tuomet iš arčiau gyvenančių sąžiningų žmonių, nebūtinai giminių, kaimas skirdavo du tris globėjus, kurių pareiga buvo iki vaikų pilnametystės globoti ūkį, rūpintis vaikų gyvenimo sąlygomis“[38]. Apie globėjo funkcijas rašoma ir kituose šaltiniuose[39,40], juose nurodomas globėjų skaičius, kas skirdavo, kuo rūpindavosi ir t. t.

Kaimo sueigoje būdavo barami apsileidę, netvarkingi valstiečiai, reikalaujama, kad jie nusišluotų ties savo kiemu kaimo gatvę, baramos laisvo elgesio merginos. Kaimuose, kuriuose kildavo gaisrų, sueiga reikalaudavo, kad kaminai būtų išvalyti, įspėdavo nevaleivas.[41]

Dabar dažnai girdime pasakymus – valstybės įvaizdis, miesto įvaizdis, politiko įvaizdis ir pan. Tai nėra naujovė, atsiradusi modernios ar postmodernios visuomenės laikotarpiu. Lietuvos paprotinėje teisėje įvaizdį randame kaip vertybę ar bruožą, tik, matyt, skiriasi vertinimo kriterijai ar raiškos būdas. Lietuviško bendruomeniško kaimo viešosios nuomonės kriterijai buvo šie – švęsti sekmadienius ir kitas šventes, nusišluoti kaimo gatvės atkarpą ties sodyba, eiti į bažnyčią, išsimaudyti prieš šv. Velykas ir t. t. Tačiau reikia pažymėti, kad į asmeninį žmonių gyvenimą kaimo bendruomenė kišosi tiek, kiek tai buvo susiję su viso kaimo gerove (pvz., jei dėl nevalytų kaminų kildavo gaisras, jis pakenkdavo ir kaimynams) ir kaimo įvaizdžiu (pvz., kaimas turėjo būti tvarkingas, kad pro jį važiuojantys galėtų pasidžiaugti, antraip tai būtų negarbė kaimui).

Be abejonės, ne tik papročiai vaidino svarbų vaidmenį išlaikant lietuvių, kaip bendruomenės, tautinį indentitetą. S. Daukantas yra sakęs, kad „lietuvybės simboliai – ne vien išoriniai etninės kultūros požymiai, bet ir žmogaus vidinė kultūra,

37 Mačiekus, *supra note* 34: 125.

38 *Plateliai* (Vilnius: Versmė, 1999), 463.

39 *Rietavo apylinkės* (Kaunas: Lietuvos krašto draugija, 1992), 372.

40 *Dieveniškės* (Vilnius: Mintis, 1995), 407.

41 *Kražiai* (Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1993), 280.

jo sugebėjimas išlaikyti dvasios ir kūno harmoniją“[42]. Dvasios harmonijos srityje svarbus buvo švietimo vaidmuo. Lietuvai esant carinės imperijos sudėtyje rūpintis švietimu (daraktorių mokyklos) vertė nuostata priešintis nutautėjimui, o atkūrus Nepriklausomybę tai buvo susiję su valstybės politika. Deja, ne visur gyventojų lūkesčiai atitiko valstybės finansines galias, todėl susitelkusios vietos bendruomenės aktyviai rūpindavosi mokyklų šildymu ir net mokytojų atlyginimais. Pasitaikė net atvejų, kai jos remontuodavo ar net statydavo mokyklas. Štai kad ir XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje, Švietimo ministerijai atsisakius Joniškyje steigti gimnaziją, penktos klasės steigimu bei lėšų skyrimu penktai klasei išlaikyti, nesikišdama į administracinius reikalus, įsipareigojo rūpintis Joniškio švietimo draugija.[43] Juodeikiuose mokyklą statė valstybė, bet jai padėjo ir juodeikiečiai – žmonės davė, ką turėjo, arkliais tempė iš Tyrelio rąstus.[44] Mokyklų inspektavimo dokumentai[45] liudija, kad mokyklos rengiamuose vakaruose aktyviai dalyvavo ne tik tėvai, bet ir kiti bendruomenės atstovai, mokyklose jie rodydavo savo pastatytus spektaklius, o per valstybines šventes mokiniai su mokytojais dalyvaudavo oficialiuose miesto renginiuose, po kurių buvo organizuojami renginiai mokykloje. Joje kas mėnesį buvo rengiami šeimos vakarai, kuriuose mokiniams buvo skaitomos paskaitos auklėjimo, būdo ir valios ugdymo klausimais. Taip pat buvo organizuojami vieši vakarai gyventojams, siekiant supažindinti juos su mokykla, jos darbais ir problemomis. Mokyklose buvo organizuojami ir vakarai, skirti labdarai, organizatoriai parengdavo meninę dalį, vykdavo loterijos, veikdavo bufetas. Vakaro pelnas būdavo skiriamas knygoms pirkti, neturtingiems mokiniams šelpti, daliai išlaidų už mokinių ekskursiją, sportininkų keliones į varžybas

42 Mačiekus, *supra note* 34: 61.

43 Giedrė Lastauskienė, „Joniškio gimnazijos istorija Lietuvos centrinio archyvo dokumentuose“, *Žemygala* 6–8, 2 (2008–2009): 40.

44 Eugenija Šimaitytė-Butkevičienė, Julius Vaupšas, Namų dvasia širdy gyva: *Juodeikių parapijos žmonių prisiminimai* (Panevėžys: Reklamos forma, 2012), 36.

45 *Taujėnų, Užugirio, Balelių, Laviškio, Paąžuolių, Šalnų, Radžiūnų, Mažeikių mokyklų istorija* (Vilnius: Petro ofsetas, 2019), 50–79.

apmokėti ir t. t.

Tiek kreipimaisi į valdžią dėl mokyklų steigimo, tiek dalyvavimas mokyklos gyvenime bendruomeniškumui turėjo svarbią reikšmę, nes mokyklų steigimo etapas suburdavo valdžios atstovus, draugijų narius, gyventojus kolektyviškai siekti bendro tikslo.

Bendruomeniškumo raišką atspindi ir socialinės pagalbos klausimų sprendimas viduramžiais. Istorikas A. Ragauskas, tyrinėjęs elgetų brolijos nuostatus, teigia, kad jie labiau atspindi ne plintančias naujiesiems laikams būdingas elgetų represavimo, o viduramžiškas savivaldines tendencijas. Kaip tik viduramžių Europoje įvairios elgetų grupės, pvz., aklieji, burdavosi į brolijas, kurias pripažindavo miestų valdžios. Pagal brolijos nuostatus į sąrašą įtraukti vargšai kas 4 savaitės turėjo rinktis į susirinkimus (mokėti kaskart po grašį) name pas kurį nors miestietį – jo name turėjo būti „gaspada" – kambarys, išrinkti 4 vyresniuosius, turėti brolišką skrynią su pinigais. Joje turėjo būti kaupiamos pajamos. Dveji raktai nuo skrynios turėjo būti pas vieną „bažnytinį vyresnįjį" ir „gatvės vyresnįjį". Įdomu, jog tas miestietis turėjo būti teisėju, susirinkimuose sėdėti pirmoje vietoje. Kartu su vyresniaisiais jis turėjo parinkti 4 ir daugiau botagininkų apsimetėliams elgetoms vaikyti iš miesto, nusikaltusiems bausti. Brolija turėjo turėti raštininką, galintį suprasti lotyniškai – teigdama, jog atvykėliai būtent tokius raštus atsineša.[46]

Kita istorikė N. Dambrauskaitė bendruomeniškų to paties laikotarpio bruožų įžvelgia visai kito socialinio sluoksnio gyvenime. Anot jos, socialinio gyvenimo aspektu valgomojo interjero analizė parodė, kad to meto bajorijos gyvenimas vis dar buvo bendruomeniškas – mat vyraujantis sėdėjimui baldas buvo suolai. Tik nuo XVI a. pabaigos didikų namuose daugėjo baldų, skirtų sėdėti atskirai, arba to meto bendruomeniškumą liudija keli kamarose stovėję suolai, išduodantys, kad

46 Aivas Ragauskas, „Iš Vilniaus miesto socialinio žemėlapio XVII a. pirmojoje pusėje–XVIII a.: elgetų organizacijos pobūdis", *Istorija* LXVII / 67 (2007), 15–23.

joje ilsėdavosi keli asmenys.[47]

Kaip teigia etnografas V. Mačiekus, „savo valstybingumą stiprinančiai Lietuvai svarbi yra protėvių teisinė ir dorovinė patirtis, mūsų laikus pasiekusi lietuvių paprotinės teisės ir tradicinės dorovės normų bei principų pavidalu. Palyginti su tradicine teisine, dorovinė kultūra yra netgi svarbesnė, nes ji, kaip viena iš visuomenės sąmonės formų, yra tiesiogiai susijusi su nusikalstamumu: kuo aukštesnė dorovinė kultūra, tuo mažesnis nusikalstamumas, ir atvirkščiai"[48]. Autoriaus teigimu, pasinaudojant tradicinio lietuviško kaimo patirtimi galima spręsti kai kurias nūdienos problemas.

Teisėtvarkos veiksnio raišką Lietuvos istorijoje liudija daugybė faktų. Archeologės P. Dundulienės pastebėjimai yra iš ankstyviausių laikų. Ji teigia, jog „buvo tikima, kad pramotės gyvūnų pavidalu gyvena genties teritorijoje, sodyboje arba namuose. Jos rūpinasi kolektyvo turtu, žemės derlingumu, moterų vaisingumu, globoja vaikus, stengiasi, kad išaugtų dori kolektyvo įpėdiniai"[49]. Sąvokos „kolektyvo turtas" ir „kolektyvo įpėdiniai" liudija tikėjimą bendru gėriu, bendromis vertybėmis, o tai ir yra bendruomeniškumo pagrindas.

Istorikas J. Jurginis, remdamasis Lietuvos Statutu, nurodo, kad sodžiaus bendruomenė atsako už vedantį į ją vagies ar plėšiko pėdsaką[50], o istorikas E. Gudavičius teigia, kad daugiausia gudų gyvenamose teritorijose veikė kuopos teismas. Iš esmės tai buvo valstiečių bendruomenės teismas, susidedantis iš ginčo šalių atstovų. Kuopos teismu buvo vadinamas ir ginčų dėl žemės nagrinėjimas bei sprendimas ginčo vietoje. Baudžiamųjų bylų spręsti kuopos teismas vykdavo į nusikaltimo vietą, o civilinių bylų dėl žemės valdų ribų arba nuganymų – į sklypą, kur buvo kilęs ginčas. Jeigu šalis nesutiko su kitos šalies teisėjų sprendimu, galėjo

47 Neringa Dambrauskaitė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų namai XVI a.–XVII a. pirmoje pusėje* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019), 89, 110.

48 Mačiekus, *supra note* 34: 118.

49 Pranė Dundulienė, *Lietuvių etnologija* (Vilnius: Mokslas, 1991), 11.

50 Juozas Jurginis, *Baudžiavos įsigalėjimas Lietuvoje* (Vilnius: Mokslas, 1962), 173.

skųstis vietininkui. Kuopos teismas buvo liekana senųjų laikų, kai dar genčių ginčai buvo sprendžiami vietoje. LDK slavų žemėse kuopos teismas XVI a. pr. dažnai sprendė baudžiamąsias bylas. Po teismų reformos buvo galima skųstis žemės teismui. I Lietuvos Statutas, kuriame išsamiai sureguliuotas žemės ribų nustatymas ir kuopos teismo darbas, nurodo tik keturias priežastis, dėl kurių kuopos teismas galėjo būti atidėtas – marą, seimą, karo tarnybą ar ligą. Didžiojo kunigaikščio dvarų laikytojų padėjėjai teisme – diečkai, taip pat dalyvavo kuopos teismuose. LDK kuopos teismai, įtvirtinti visuose trijuose Lietuvos Statutuose, sunyko XVIII a. antroje pusėje. Po valakų reformos (1557 m.) didžiojo kunigaikščio kaimams administruoti vietoj bendruomenių pristovų paskiriami vaitai bei suolininkai. Vaitu urėdas skyrė tą valstietį, kurio klausyti kiti kaimo gyventojai.[51]

Ekonominis bendruomeniškumo veiksnys reiškėsi tiek kaimo, tiek miesto gyvenime ir, pasak V. Ališausko, tai rodo, kad XV a. Lietuvos miestuose atsirado įvairių korporacinių darinių. Vilniaus miestiečiai būrėsi į vadinamąsias midaus brolijas, vienijusias vienos profesijos ar socialinės grupės miestiečius. Jie jungėsi į šias brolijas dėl bendro konfesinio gyvenimo ir laisvalaikio, siekdami tarpusavio paramos. XV a. antroje pusėje tas pačias funkcijas atliko Vilniuje ir Kaune prie bažnyčių besikuriančios brolijos. XV a. pab. Vilniuje ir XVI a. viduryje Kaune atsirado pirmieji amatininkų cechai – susivienijimai, kuriems, be anksčiau minėtų funkcijų, priklausė juose susijungusių vienos ar kelių specialybių matininkų darbo organizavimas ir reglamentavimas. XVII–XVIII a. Vilniuje įvairiu laiku veikė keliasdešimt cechų, Kaune – keliolika. Mažuosiuose Lietuvos miestuose amatininkų cechai XVII–XVIII a. veikė Biržuose, Kėdainiuose, Merkinėje, Virbalyje, tačiau jie nebuvo gausūs ir gyvybingi. Pirkliai Lietuvos miestuose nesuorganizavo gildijų. Pagaliau luominė korporacija buvo pati miesto bendruomenė, jungusi visus miesto teisei pavaldžius jo gyventojus.[52]

---

51 Edvardas Gudavičius, *Lietuvos istorija nuo seniausiųjų iki 1569 metų* (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999), 629.

52 *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai* (Vilnius: Aidai, 2001), 362–363.

Bendruomeniškų ekonominių veiksnių raišką patvirtina V. Mačiekaus tyrinėjimai. Kaimo bendruomenių sueigos pasiskirstydavo valstybinius mokesčius, prievoles (kelių taisymo, pastočių ir kt.), svarstydavo turtinius ginčus su dvaru, kitais kaimais, tardavosi su kitu kaimu dėl bendro naudojimo tiltų ir lieptų statybos, pievų ir pelkių sausinimo ir kt., dėl carinės policijos vaišinimo, kad pasisektų nuslėpti dalį kaimo žemės (būtų mažesnės prievolės – *S. N.*), dėl kolektyvinės nuosavybės pasidalijimo (pievos, ganyklos, miškai, ežerai); dėl kai kurių darbų (esant trilaukei sėjomainai – mėšlavežis, šienapjūtė ir kt.), dėl bendro gyvulių ganymo (ši funkcija bene ilgiausiai išliko Lietuvos kaime, dar ir 7–8 dešimtmečiais kaime augę vaikai prisimena bendras ganiavas – *S. N.*), dėl kaimo žemių melioravimo; aptardavo nelaimes ir ieškodavo jų priežasčių (gaisrai, gyvulių kritimas ir pan.), samdydavo kerdžių. O kai vyko skirstymasis kaimų į vienkiemius dėl sklypų buvo tariamasi irgi kaimo sueigoje. Jei į kurį sklypą būdavo daugiau pretendentų, matininkas organizuodavo varžytines, o laimėdavo tas pretendentas, kuris atsisakydavo daugiausia žemės viso kaimo labui.[53]

Svarbus buvo ir kaimo seniūno ar seniūno pavaduotojo vaidmuo. Štai 1925 m. kaimo sueigos nutarime[54] rašoma, kad Panevėžio apskrities Vadoklių valsčiaus Miliežiškių kaimo piliečiai, susirinkę į sueigą (13 žmonių), dalyvaujant kaimo seniūno pavaduotojui Jonui Nefui, svarstė Žemės tvarkymo departamento matininko padarytą planą dėl bendrų ganyklų ir sutikdami visi šį protokolą pasirašė. Tai rodo, kad galiojo tvarka, kai neturint kaimo sueigos nutarimo negalėjo vykti matavimo darbai, o juk ekonominė nauda skatino, kad nebūtų delsiama. Todėl tarpusavyje susitarti ir kreiptis bendruomenės vardu buvo optimalus problemos sprendimo būdas.

V. Mačiekaus teigimu, klausimus, susijusius su kaimo naudojamų tiltų, lieptų, bendrų kaimo pirčių statyba ir remontu, svarstydavo ir spręsdavo kaimo sueiga.

---

53 Mačiekus, *supra note* 34: 129–130.

54 Žemės reformos komisijos protokolas 1925 m. Panevėžio apskrities archyvas, f. 1, b. 25.

Ji taip pat nutardavo, kur užtverti trijų horizontalių karčių tvoras, kad apsaugotų laukus nuo į ganyklą varomų kaimo gyvulių. Jei tvora būdavo tveriama per lauko galą skersai rėžių, kiekvienas kiemas užtverdavo ties savo rėžiais, jei kitoje vietoje, sueiga nutardavo, kiek sieksnių tvoros turi užtverti kiekvienas kiemas priklausomai nuo valdomos žemės. Tokia pat tvarka tvoras ir remontuodavo. Kolektyviniam gyvulių ganymui kerdžių samdydavo kaimo sueiga, kurioje kaimas ir kerdžius susiderėdavo dėl samdos laiko, ganymo sąlygų (ganymas laukuose ar miške), dėl algos. Kaimo sueiga nustatydavo kiekvieno kiemo indėlį. Be to, iki Pirmojo pasaulinio karo kaimo sueiga taikydavo prievartos priemones nemokantiems mokesčių, negrąžinantiems skolų. Iš tokių jėga paimdavo pagalves, antklodes ar kitą patalynę, parduodavo ir padengdavo įsiskolinimą. Kaimo sueiga spręsdavo dėl kolektyvinių sutarčių su kalviais ir malūnininkais, dėl vagių ir nusikaltėlių sekimo ir baudimo, aptardavo kaimo skirstymąsį į vienkiemius.[55]

Ekonominis veiksnys būdingas ir talkų tradicijoms. Tai kartu ir tvarkos užtikrinimo priemonė, būdas visiems ir visus svarbiausius darbus atlikti laiku, nebūti nevalyvam ir t. t. Etnografinėje medžiagoje randame aprašomų mėšlavežio, šienapjūtės, linų rovimo, gyvulių ganymo, arimo, rugiapjūtės, kūlimo, kiaulių skerdimo, skalbimo, plunksnų plėšymo talkų papročių: „19 a. pab. ir 20 a. pr. linams rauti Naumiesčio apylinkių valstietės telkdavosi į moterų talkas, už pagalbą kaimynėms atitalkindamos taip pat per linarovį. <…> Vietomis 20 a. trečiajame–ketvirtajame dešimtmetyje pasitaikydavo ir naktinių linarovio talkų, už kurias talkininkavusiems nereikėjo atidirbti. Dažniausiai tokias talkas su tėvų ar šeimininkų leidimu susikviesdavo namų jaunimas iš apylinkės jaunuomenės. Už darbą talkininkams šiuo atveju duodavo gerus naktipiečius, būdavo kviečiamas muzikantas ir leidžiama pasišokti (apie talkų tradicijas rašoma etnografiniuose leidiniuose apie Kražius, Rietavą, Kudirkos Naumiestį).[56]

---

55 Mačiekus, *op. cit.*, 131.

56 *Kražiai, supra note* 41: 270; *Rietavo apylinkės, supra note 39: 346; Kudirkos Naumiestis* (Vilnius: Viltis, 1990), 382.

Talkos lietuvių tradicijose yra svarbios – tai vienas pagrindinių bendruomenišką sugyvenimą lėmusių veiksnių, nes tai, kas vykdavo prieš talkas (kvietimas į talką ir ruošimasis į ją), darbas ir bendravimas talkos metu (tai trukdavo ne vieną dieną) ir patalkiai su linksmybėmis yra ištisas bendruomeniškos savikūros procesas, nesudėtingas tik iš pirmo žvilgsnio. Kaip tik čia atsiskleisdavo psichologinės, kultūrinės, ekonominės, tautinės bendruomeniškumo nuostatos.

V. Mačiekus teigia, kad, atsitikus nelaimėms (gaisrai, gyvulių kritimas, gyvulio ganymas bendruomenės ganykloje, kai žmogus neturėdavo žemės, spręsdavo, ar leisti ganyti, arba net sumesdavo pinigų), valdant kaimą, taisant kelius, tvarkant tvoras, kaimo bendruomenė buvo neoficiali valdžia, nes net ir carinės Rusijos okupacijos laikais valdžia mokesčius įpareigodavo mokėti kaimą, o juk svarbiausia buvo juos surinkti. Yra duomenų, kad XIX a. pirmoje pusėje–XX a. pr. neišskirstytų vienkiemių Suvalkijoje buvo vos vienas kitas, vidurio Žemaitijoje vyravo vienkiemiai, o šiaurės Lietuvos kaimai tuo metu skirstėsi į vienkiemius. Vienkiemiuose šeima tapo savo sodybų supančios žemės savininke ir tvarkytoja. Tačiau „nepaisant gyvenviečių formos kitėjimo, Lietuvoje iki pat XX a. vidurio sukrėtimų išsilaikė senieji draugiški kaimynų tarpusavio santykiai, reiškęsi savitarpio pagalbos įvairiais atvejais bei šienapiūtės, rugiapiūtės, linarovio, kūlimo, linamynio talkų pavidalu“[57].

Lietuvoje kaimo bendruomenių atsiradimas ir formavimasis būdingas agrarinei epochai. Kuriantis feodalinei valstybei kaimo bendruomenė buvo vadinama lauku, o jos nariai – laukininkais. Ji apėmė tam tikrą žemės plotą su sodžiais, turėjo kuopos teismą. Bendruomenėje galiojo paprotinės teisės normos. Jau XIV a. kaimo bendruomenės forma ir pavadinimas pasikeitė. Iš lauko ar kelių laukų atsirado LDK administracinis vienetas valsčiai, kuriuose grupavosi kelių šeimų darbo kolektyvai.[58]

---

57 Angelė Vyšniauskaitė, *Lietuvio namai* (Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1999), 12.

58 Alvydas Aleksandravičius, Jan Žukovskis, „Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai: siekiant darnumo visuomenėje“, *Management theory and studies for rural business and infrastructure development* 25, 1 (2011): 25.

Politinio bendruomeniškumo veiksnio raišką galima įžvelgti ir miestams suteikiant privilegijas. Štai 1387 m. Vilniaus miestiečiams buvo suteikta magdeburginė privilegija, kuri reiškė miestiečių bendruomenės išlaisvinimą iš valdovo ar jo vietininko tiesioginės valdžios, galimybę naudotis luomine miesto teise viduje ir santykiuose su išorės partneriais, teisę organizuoti miesto savivaldą.[59] Čia išryškėja politinis ir teisėtvarkos veiksmas, kai miestų bendruomenės pradeda tvarkytis kitaip. Analizuodami Europos valstybių istoriją viduramžiais matome, kad atsirado bendruomenių, įgijusių didesnių ar mažesnių teisių. Tokios bendruomenės vadinosi komunomis (lot. *communitas*). Tai buvo lyg valstybė valstybėje, o to atsiradimo ištakos yra prekybos išsivystymas ir pirklių bei amatininkų luomo susiformavimas. Bet vėliau įsigalint feodaliniams santykiams stiprėjo dvarai ir tipiškas miestų gyvenimas sunyko, o miestai atsidūrė vyskupų ir didikų žinioje, neteko teisinio ir politinio savaimingumo ir mažai kuo skyrėsi nuo kaimo bendruomenių. Viduramžių pabaigoje įsikūrusios komunos (bendruomenės) buvo laisvų žmonių, nepripažinusių kilminės nelygybės, bendruomenės. Jos paplito visoje Europoje, o Italijoje net tapo valstybėmis. Vėliau valdovai, pamatę naudą iš pirklių ir amatininkų, pradėjo dalyti privilegijas (Magdeburgo teisė), ir tai buvo savivaldos pradžia.[60]

Kaip viduramžių mieste reiškėsi bendruomenės funkcionavimas, iš dalies rodo Kernavės miesto pavyzdys. Čia, pasak G. Vėliaus, viduramžių archeologinių paminklų kompleksas reprezentuoja Lietuvos miesto kultūrą ir bendruomenę XIII–XIV a. <…> Kapinyno struktūrinė analizė parodė, kad laidojama buvo šeimomis. Kapo vietą kapinyne nulemdavo ne mirusiojo socialinė padėtis, turtinis lygmuo, lytis ar amžius, o jo šeimos narystė. Individo socialinį statusą lėmė jo šeimos statusas ir svarba bendruomenėje. <…> Aiški moters, kaip potencialios gimdyvės, giminės tęsėjos, svarba bendruomenėje. Mergaičių ir moterų iki 30

59 Gudavičius, *supra note* 51: 359.

60 „Magdeburgo teisė“, iš *Lietuvių enciklopedija*, t. 12 (Bostonas, 1957), 291.

metų kapai kur kas turtingesni negu vyresnių.[61]

V. Mačiekus teigia, kad seniūnai būdavo parapijose, o pavaduotojai – kaimuose. Yra žinoma, kad Suvalkijoje niekas nenorėjo būti seniūnais, tad seniūnaudavo iš eilės, o kas nenorėjo to daryti, samdydavo kitą. Panaikinus baudžiavą kaimai papirkdavo matininkus ir tada šiek tiek daugiau žemės likdavo kaimui. Tai paaiškėjo, kai po 1918 m. išsiskirstant į vienkiemius atsirado daugiau žemės, kurios nebuvo dokumentuose. Taip pat skirstydamiesi į vienkiemius visi susitardavo, iki kada ką nugriauti, kada medžius iškirsti. Miesteliai žemę tvarkė kaip ir kaimai. Net ir žydai turėjo žemės, tad lietuvių bendruomenė šaukdavo susirinkimus (kuopą) šeštadienį, kad žydai negalėtų dalyvauti juose. Miestuose vyravo stiprios žydų bendruomenės. Rabinas – bendruomenės vadovas – nutardavo, kiek mokėti perkant iš lietuvių. Būdavo, kad žydai prisiperka turguje užtektinai, o tada per turgų perbėga žydų berniukas skambindamas varpeliu, ir tai reiškia, kad galima nesilaikyti nustatytos kainos.

Žydų bendruomenė pasižymėjo drausmingumu. Politinės veiklos įgūdžių Lietuvos gyventojai (ypač miestelių ir miestų) galėjo mokytis iš žydų. Jų autonominės savivaldos sistemą LDK sudarė žydų bendruomenės miestuose ir miesteliuose. Joms vadovavo kahalai ir Vaadas – aukščiausiasis savivaldos sistemos organas. Kahalams vadovavo trys ar penki renkami žmonės, kurie paeiliui, po mėnesį, eidavo parnaso – bendruomenės vadovo – pareigas.[62] Taip pat buvo renkami bajanai (teisėjai), gabajai (maldos namų, religinių mokyklų, labdaros įstaigų valdytojai), mašgiachai (tvarkos turguje ir apskritai žydų kvartale prižiūrėtojai), sąskaitybos reikalų revizoriai, turto vertintojai, nustatant mokesčių dydį, ir kt. Kahalai sprendė ir tvarkė visus vidaus gyvenimo reikalus. Jie buvo atsakingi už pagalvės mokesčių surinkimą, jų atidavimą valstybės iždui, rinkdavo lėšas bendruomenės reikalams. Renkamos kahalų komisijos, arba skyriai, tvarkė

61 Gintautas Vėlius, *Kernavės miesto bendruomenė XIII–XIV amžiuje* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005), 89–90.

62 *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai, supra note* 52: 800.

teisminius, prekybinius, sanitarijos, švietimo, dvasinės bei dorovinės būklės, lėšų naudojimo, labdaros, kitus reikalus. Visos pareigybės buvo neatlyginamos. Atlyginimus gaudavo gydytojai, vaistininkai, akušerės, kirpėjai, benamių prižiūrėtojai ir kai kurie kiti darbuotojai. Bendruomenės išlaikydavo sinagogas, kapines, ritualines skerdyklas, pirtis ir mokyklas.

Riba tarp miesto piliečių ir miestelėnų aiškesnė didžiuosiuose miestuose. Mažuosiuose miestuose, negausiose miestiečių bendruomenėse ji ne tokia ryški arba jos visai nebūdavo.[63] Į didžiųjų miestų valdymo ir savivaldos institucijas patekdavo tik miesto piliečiai. Tai nebuvo vieningas socialinis sluoksnis. Miesto valdymą savo rankose telkė keliolika miestiečių šeimų, kurių pirmtakai XIV a. pabaigoje–XV a. pradžioje buvo organizavę miesto savivaldą, tai vadinamieji patricijai. Naujieji miesto piliečiai, vadinamieji plebėjai, neturėjo didelės įtakos miestų valdymui. Bet jų vis daugėjo, jie stiprėjo ūkiškai bei politiškai ir ėmė skverbtis į miestų valdžią.

Politinio veiksnio apraiškų įžvelgiame ir čia, kad nesavavaldžių miestų ir miestelių gyventojai beveik nedalyvaudavo valdant miestą. Tik didesnėse bendruomenėse susidarydavo neoficialios turtingesnių ir įtakingesnių miestelėnų grupės, kurios turėjo patariamąjį balsą. Bylinėtis miestelėnai galėdavo atitinkamos valdos dvaro teisme, o apeliuoti – į valdos savininką. Tokia miestų ir miestelių sistema liko iki XVIII a. pabaigos reformų, tik daugėjo savivaldos teises gavusių miestų. Tai aiškintina ūkio augimu, vietos prekių paklausa Vakarų Europoje, pirklių sluoksnio stiprėjimu, miestų bendruomenių siekiu apsidrausti nuo taip pat sparčiai stiprėjančių bajorų neigiamo poveikio miestams.

Vienas iš pagrindinių politinių veiksnių, rodančių kaimo bendruomeninį sugyvenimą, buvo kaimo bendruomenei atstovaujantis organas – kaimo sueiga. Skirtingose Lietuvos vietose ji vadinama krivūle, krivuile, kuopa, skodu, virbe. Tai – kaimo vyrų susirinkimas bendruomenės reikalams aptarti. Kaimo sueiga

63 *Ibid*., 357, 360.

rinkdavosi iki dešimties ir daugiau kartų per metus, priklausomai nuo to, kiek svarstytinų reikalų atsirasdavo. Dalis klausimų būdavo tie patys, kita dalis kisdavo, jų rasdavosi dėl konkrečių paprotinės teisės ar moralės normų pažeidimo ir kitų priežasčių. Šis kaimo savivaldos organas iškilo formuojantis kaimams ir beveik visas savo funkcijas prarado kaimams išsiskirsčius į vienkiemius, nors kai kurios funkcijos (pvz., bendras gyvulių ganymas) išliko labai ilgai, o daugumą kitų puikiai prisimena prieš Antrąjį pasaulinį karą gimę žmonės. Anot V. Mačiekaus, kaimo sueigos funkcijos skirstomos į išorines ir vidines, ir per jas atsiskleidžia įvairių veiksnių raiška, pavyzdžiui, politinių, kai valdžia per kaimo sueigas skelbdavo manifestus, įstatymus, įsakymus, pranešimus arba rinkdavo kaimo pareigūnus.

Neabejotiną kaimo sueigos įtaką socialiniam gyvenimui rodo jos priimami sprendimai ir jų galia. Sueiga klausimus dažniausiai svarstydavo tol, kol jos nariai ginčydamiesi prieidavo prie bendros nuomonės, arba nulemdavo balsavimas pakeliant ranką. Daugumos nuomonei paklusdavo visas kaimas ir tik retais atvejais „kaimo vyrai panaudodavo prievartą ir jėga priversdavo laikytis priimtų nutarimų“[64].

Prie politinių veiksnių galime priskirti pirmosios respublikos metais susikūrusias Perlojos[65] ir Joniškėlio[66] respublikas, nes, tyrinėtojų manymu, kuriant valstybę pirminis tikslas yra apginti savo bendruomenę ir ją saugoti (visuomenės reikalas), kitaip sakant, saugi bendruomenė sukuria saugią valstybę. Tai patvirtina ir pirmosios respublikos laikais veikusios gausios ir įtakingos visuomeninės organizacijos – Šaulių sąjungos – veikla. Jos ideologas V. Putvinskis, 1920 m. rašydamas

64 Venantas Mačiekus, „Kaimo sueigose svarstomi klausimai, sprendimų priėmimas ir vykdymas“, iš *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1990), 144.

65 Rūta Vaitkevičiūtė, „Perlojos respublika – Lietuvos istorijos fenomenas“, *Valstiečių laikraštis*, 2008 m. lapkričio 3 d., http://www.technologijos.lt/n/mokslas/istorija_ir_archeologija/straipsnis/Perlojos-respublika--Lietuvos-istorijos-fenomenas-?name=straipsnis-5400.

66 Alvydas Januševičius, „Joniškėlio respublika: šimto metų jubiliejus su prezidentu ir rekordine vėliava“, *15min*, 2019 m. rugpjūčio 10 d., https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/joniskelio-respublika-simto-metu-jubiliejus-su-prezidentu-ir-rekordine-veliava-56-1186654?copied.

aiškinamąjį raštą Steigiamojo Seimo Krašto apsaugos komisijai, akcentavo, kad senesniųjų demokratinių valstybių istorija ir praktika rodo, jog normalus krašto gyvenimas gali sėkmingai vystytis ir tobulintis tik tada, kai visose valstybinio gyvenimo srityse bendradarbiauja kartu su valdžios organais ir platūs sąmoningų piliečių sluoksniai, stumiami prie šito darbo savo ir viešųjų reikalų supratimu ant pagrindo laisvos asmens iniciatyvos.[67] Reikia priminti, kad Šaulių sąjungos veikla neapsiribojo vien politinio pobūdžio veiksnio realizavimu. Šaulių sąjunga buvo toji ašis, apie kurią sukosi visas vietos kultūrinis, socialinis ir dvasinis gyvenimas ir kuri daug prisidėjo prie funkcionuojančios vietos bendruomenės, t. y. viską darė žmonėms, kurie gyveno šalia.[68] Nemažai lokalaus, bendruomeniškumu paremto galvojimo buvo ir partizanų, kurie priešinosi okupacijai, veiksmuose. Anot R. Grigo, iš žemdirbystės epochos paveldėta tautos bendruomeninė sąmonė maitino pokario ginkluotą rezistencinį pasipriešinimą.[69]

Dalis bendruomeniškumo veiksnių, laikui bėgant, nustojo funkcionuoti, o kiti transformavosi į naujas formas, kurios nėra pakankamai aktyvios, matomos, bet jas skatinant galima tikėtis raiškos ir suaktyvėjimo. Tačiau turime nepamiršti, kad smarkiai pakito ir socialinė bazė, kurioje gali reikštis bendruomeniškumas, pasikeitė žmonių ir jų grupių (potencialių bendruomenininkų ir bendruomenių) santykis su darbu, skirtingai vertinamos įvairios visuomenės grupės ir t. t., tačiau, anot sociologo R. Nisbeto, „kartu su bendruomenės atgavimu matome papročių ir tradicijų, patriarchalinio ir korporacinio autoriteto atgavimą <...>“[70].

Galime teigti, jog kaimo bendruomenės gyvenimo būdas rodo kaime gyvenusiųjų patirtį, kultūrą ir įvairiais pavidalais tai perduodama ateinančioms kartoms. Bet sociologai atkreipia dėmesį ir į prieštaringus gyvenimo bendruomenėje

---

67 Stasys Ignatavičius, „Istorinis dokumentas“, *Trimitas*, 2020 m. gegužė, https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/07/Trimitas_geguze.pdf.

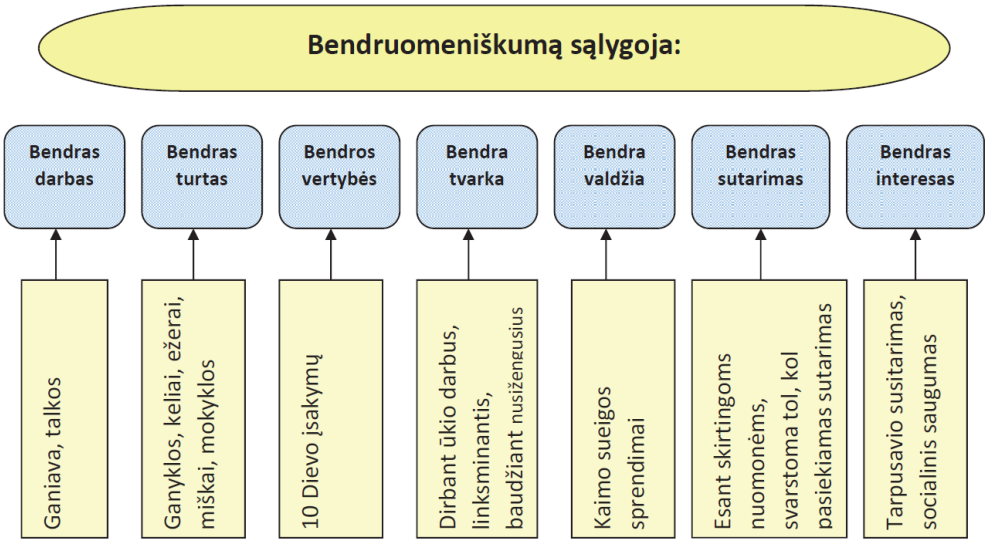
68 Saulius Nefas, „Šauliai ir vietos bendruomenės funkcionalumas“, iš *Lietuvos šaulių sąjunga: praeitis, dabartis, ateitis* (Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2009), 126.

69 Grigas, *supra note* 18: 49.

70 Robert A. Nisbet, *Sociologijos tradicija* (Vilnius: Pradai, 2000), 182.

aspektus. „Bendruomenės gyvenimo normos (*gemeinschaft*) ir bendruomeninė sąmonė, kurių būtina laikytis, padeda žmogui išvengti susvetimėjimo. Tačiau mainais už tai atimama laisvė, ribojamas individo savarankiškumas, novatoriškumas (iniciatyva).“[71]

Remiantis išanalizuotais šaltiniais galima teigti, kad Lietuvos žmonių gyvensena amžiams bėgant buvo paremta bendruomeniškomis nuostatomis, tokiomis kaip darbas, turtas, vertybės, tvarka, valdžia, sutarimas ir interesas. Kiekvienas šių faktorių reiškėsi per konkrečius veiksmus (žr. 1.2 pav.), kuriuos ir bandėme pagrįsti šaltiniais.

1.2 pav. Bendruomeniškumui įtaką darantys faktoriai ir veiksmai[72]

Žinoma, galima rasti šaltinių, kuriuose kalbama apie lietuvių individualizmą, ir tai pagrindžiama tokiais teiginiais kaip „lietuviui reikia nuosavo būsto, kiekvienos problemos kolektyvinis sprendimas virsta nesibaigiančių diskusijų odisėja“[73] ir pan. „Žemaičiams būdingi visiems žinomi lietuvių tautos bruožai – niūrumas,

71 Romualdas Grigas, *Tautos likimas* (Vilnius: Rosma, 1995), 306.

72 Nefas, *supra note* 23: 59.

73 Gediminas Kulikauskas, *Lietuvio kodas* (Vilnius: Tyto alba, 2018), 15.

uždarumas, įtarumas; išorinis pamaldumas ir pomėgis bylinėtis“ – taip mūsų prosenelius apibūdino rusų kraštotyrininkas K. Gukovskis, kuriam to meto Lietuvoje ypač akį rėžė „savininkiškai individualistinis“ lietuvių požiūris į žemę.[74] Jam antrino teisininkas B. Fridmanas, teigdamas, kad tarp lietuvių valstiečių nerasi nė paviršutiniško supratimo apie kokią nors bendrą valdą. Jis nurodo, kad sunku įsivaizduoti lietuvius, bendram naudojimui perkančius kokį kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą.[75] O pasak F. Kudrinskio, „jei tarp lietuvių ir susikuria kokios draugijos žemės ar miško pirkimui, jos neilgaamžės ir paprastai suyra dėl dalyvių nesutarimų“[76]. Lietuviai negali ir ganyklų pasidalyti, o kolektyvinis stambesnių žemės ūkio mašinų pirkimas ir bendras naudojimas negalimas dėl negalėjimo „perlipti“ įgimtą atsiskyrėliškumą.[77] Anot F. Kudrinskio, „kiekvienas lietuvis ir žemaitis stengiasi atsiskirti… apsitverti savo, kad ir mažiausią nuosavybę… Kad ir koks menkas būtų žemės skypelis, tekęs lietuviui, šis kaip įmanydamas stengiasi ten įkurti ūkį, kad nereiktų niekam įsipareigoti ir nieko prašinėti“[78]. Etnografas I. Končius yra teigęs, kad „nepramušamas individualus nenoras dėtis prie bendro reikalo žlugdė bet kokią lietuvišką kooperacijios ar savitarpio kredito bendrovių galimybę“[79]. Kaip matome, čia vyrauja išskirtinai ekonominio pobūdžio veiksniai, kurie, natūralu, labiau parodo individualistinius bruožus, ir, matyt, vien jų nepakanka įrodant, kad stokota bendruomeniškumo.

Apibendrinant šį skyrių galima pasakyti, kad Lietuvos istorijoje reiškęsi ir bendruomenišką gyvenseną rodę įvairūs papročiai, laikui bėgant, virto paprotine teise. Jos apraiškų matome XIX ir net XX a. pradžioje, o 1918 m., atkūrus Lietuvos valstybę, tai tapo valstybės socialinę tvarką lemiančiu veiksniu. Išryškėjus

74 *Ibid*., 16.

75 Bernardas Fridmanas, *Juridiniai Šiaurės Vakarų krašto, daugiausia Kauno gubernijos, valstiečių ypatumai* (Vilnius, 1890), 83, cituota iš Kulikauskas, *ibid*., 16.

76 Fedotas Kudrinskis, „Lietuviai (Bendra apžvalga)“, iš *Vilniaus kalendorius 1906 metams* (Vilnius, 1905), cituota iš Kulikauskas, *ibid*., 18.

77 Kulikauskas, *ibid*., 18.

78 Kudrinskis, *op. cit*., cituota iš Kulikauskas, *ibid*., 19.

79 Ignas Končius, Žemaičio šnekos (Vilnius: Vaga, 1996), 114, cituota iš Kulikauskas, *ibid*., 20.

modernaus ir postmodernaus laikotarpio bruožams akivaizdu, kad dabartinės mūsų valstybės socialinę tvarką užtikrinantys ir dėl paprotinės teisės funkcionavę dvasiniai veiksniai, kurie atsiskleidė per meną, tikėjimą, papročius ir kt., praranda savo įtaką, nes nebėra (arba tik atskirais bruožais pasireiškia) bendruomeniškumo, kuris buvo būtina sąlyga socialinei tvarkai užtikrinti.

Išvados. Nors gyvename postmodernioje visuomenėje, mus veikia tam tikri Lietuvos istorijoje reiškęsi bendruomeniškumo veiksniai. Jų svarba nūdienos gyvenime pakitusi, bet jie formuoja tam tikrą mūsų požiūrį, o jam esant galima galvoti ir apie tokių veiksnių taikymą šiandienos gyvenime.

Patyrinėjus praeities šaltinius akivaizdu, kad dauguma veiksmų, kurie šiandien gali būti tam tikras pavyzdys formuojant ir įgyvendinant bendruomenišką politiką, yra kultūrinio-socialinio ir politinio pobūdžio. Tai neturėtų stebinti, nes kaip tik šių veiksnių realizavimas labiausiai priklausė nuo vietos bendruomenės, o juos įgyvendinant dabar vietos bendruomenės funkcionalumas yra ryškiausias.

Praeityje vietos bendruomenės funkcionalumą labiausiai lėmė šie faktoriai: darbas, turtas, vertybės, tvarka, valdžia, sutarimas, interesas, o dabar prie vietos bendruomenės funkcionalumo daugiausia gali prisidėti bendras turtas (viešosios gėrybės), bendra tvarka (susitarimai vietos bendruomenėse) ir bendras interesas (vietos bendruomenė turi aiškų tikslą, ką nori pasiekti).

Tegul skyrių vainikuoja šių dviejų asmenybių mintijimai.

Monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas. *Vaižgantas yra reikalingesnis xx a. pabaigoj, negu buvo reikalingas amžiaus pradžioj, kai mūsų kaimas dar gyveno dvasinių vertybių pasaulyje. Kai gerbiame dvasines vertybes, tada mums lengva ir kitus žmones mylėti. Neužtenka mylėti žmogų už kokią nors vieną vertybę, sakykim, pamaldumą. Mūsų pareiga mylėti ir kitus, kurie šalia pamaldžiojo ieško tiesos, grožio, idėjų. Žmones į šeimą, į bendruomenę jungia tik turtingas dvasinių vertybių pasaulis. Vaižgantas ir buvo pajėgus tai daryti.*[80]

80 Kazimieras Vasiliauskas, „Integralus krikščionis“, *Dienovidis*, 1999 m. rugsėjo 17–23 d., 7.

Filosofas Leonidas Donskis. *Nepaisant mūsų dienomis gan stipriai įsišaknijusios tendencijos bendruomenę statyti priešpriešiais moderniajai visuomenei, pati bendruomenė yra moderniosios sąmonės ir moralinės bei politinės vaizduotės reiškinys. Neatrodo, kad bendruomenės nyktų ar silpnėtų mūsų moderniajame pasaulyje – atrodo, jog stebime visiškai priešingą procesą. Viena iš bendruomenės vaidmens nūdienos pasaulyje stiprėjimo priežasčių gali būti ne tiek socialinės atomizacijos ar fragmentacijos pavojai, kiek tiesiog postmoderniojo būvio sukeltas neaiškumas, netikrumas ir jų sąlygotas emocinio saugumo praradimas, kurį mūsų dienomis skausmingai patiria tiek pavieniai individai, tiek ištisos socialinės grupės.*[81]

81 Leonidas Donskis, „Pilietiškumas ir moderrnybė“ (pranešimas „Civito“ organizuotoje konferencijoje Anykščiuose 2005 m. gegužės 3 d.).

2. BENDRUOMENIŠKUMO IR VIETOS BENDRUOMENĖS SAMPRATOS

Bitė – unikalus gyvis, toks mažas, o tiek naudingų produktų gamina: tai ir medus, ir vaškas, ir bičių duonelė, ir pikis. Pikis, pasirodo, yra puikus antiseptikas, jo spiritinis antpilas gerai dezinfekuoja įvairias žaizdas, jis naudojamas liaudies medicinoje. Bitės teikia didelę naudą žemės ūkiui. Yra tokia nuomonė, kad net apie 80 proc. maisto produkcijos gamybos priklauso nuo bičių apdulkinamų augalų. Nors bites žmonės jau nuo seno naudoja, jos išliko kaip archajinis gyvis ir tai, kad jos žmonių auginamos, nereiškia, kad žmogus sugebėjo pakeisti gamtos suformuotus bičių instinktus. Pati bitė buvo ir liko laukinis gyvūnas ir žmogus ją ne perauklėjo, o turėjo pats prie jos prisitaikyti. Senovės lietuviai labai gerbė bites, ne veltui yra posakis, kad „miršta tik žmonės ir bitės."

Bitės daugeliu atžvilgių yra labai įdomus gyvis. Visų pirma bitė yra bendruomeninis gyvis, gyvenantis šeimoje. Be savo šeimos (bendruomenės) bitė yra niekas. Bičių šeimos gyvenimas yra suorganizuotas taip, kad būtų apsirūpinta maistu ir garantuotas šeimos tęstinumas. Viena bitė negali užsitikrinti išgyvenimo, pasigaminti

tiek šilumos, kad žiemą nesušaltų, todėl žūva nepalikdama palikuonių. Apskritai bičių gyvenimas yra taip sukonstruotas, kad daugumą funkcijų jos gali atlikti tik funkcionuodamos kaip bendruomenė. Galiausiai apsigynimo įrankis – geluonis – irgi veikia taip, kad įgeldama bitė žūva ir, galima sakyti, savo gyvybę atiduoda už bendruomenę. Taigi bitei viskas yra šeima, kurioje ji gimsta, šeimos nariai ją augina, paskui ji augina kitus šeimos narius ir galiausiai prireikus už juos miršta.[82]

Skyriuje nagrinėjami klausimai:

- Kodėl sampratų apie bendruomenę ir bendruomeniškumą gausa yra privalumas?
- Kaip kito bendruomenės sampratos aiškinimas moderniame ir postmoderniame laikotarpiais?
- Ką rodo Lietuvos mokslininkų pateikiamos bendruomenės ir bendruomeniškumo interpretacijos?

Gali pasirodyti keista, kad skyrius pradedamas bičių vaizdiniu ir pasakojimu apie jas. Pats vaizdinys yra metafora, kad kalbant apie bendruomeniškumo ir vietos bendruomenės sampratas yra visko tiek daug ir daug kas neaišku, kaip ir bičių avilyje. Bet iš tikrųjų tas neaiškumas slepia didelę darną, kuri duoda įstabius rezultatus – medų ir kitus produktus. Čia yra prasmė, o ji pasiekiama nuoširdžiu darbu. Bet ar ne tas pats ir bendruomenėje? Jei vyksta bendruomeninis darbas, pasiekiame puikų rezultatą, kurį vadiname bendruomeniškumu. Tačiau labai sunku tai pasiekti, kaip ir suprasti bendruomenės apibrėžimų gausą. Tačiau bandykime viską sudėlioti į tam tikras vietas, pradėdami nuo XIX a. sociologų trijulės, kuri įkūrė vokiečių sociologų draugiją. F. Tönniesas, M. Weberis ir G.

82 Gediminas Kazėnas, „Apie bites ir jų šeimas“, *Alkas*, 2015 m. birželio 30 d., www.alkas.lt.

Simmelis padėjo pagrindus sampratoms apie bendruomenę ir, aišku, paskatino mokslinę diskusiją.

Šioje srityje labiausiai išgarsėjo F. Tönniesas, 1887 m. išleidęs žymųjį veikalą „Bendruomenė ir visuomenė“ („Community & Society“; orig. „Gemeinschaft und Gesellschaft“). Tai buvo nedidelės apimties leidinys, kuris padarė didelę įtaką sociologiniam mąstymui. Leidinys sugrąžina į viduramžius ir nukreipia į ateitį, bandant atsakyti į klausimus: kas mes esame? Kur mes esame? Iš kur atėjome? Kur einame? E. Tönnieso brolis prekiavo su Anglijos pirkliais, tad, nors ir būdamas labai jaunas, jis turėjo tiesioginį kontaktą su dviem pasauliais – valstiečio, kuris sukasi apie žemę, ir pirklio, kurio siela – prekybos pelnas. Visiškai nestebina, kad praėjus beveik pusei amžiaus po veikalo „Gemeinschaft und Gesellschaft“ („Bendruomenė ir visuomenė“), kuris buvo jaunatviško proto kūrybos vaisius, pasirodymo, jo knyga „Šiuolaikinių laikų dvasia“ („The Spirit of Modern Times“) buvo išleista 1935 m., likus pusei metų iki E. Tönnieso mirties. Šis darbas ir „Gemeinschaft und Gesellschaft“ žymi istorijoje ne žmogaus karjeros pradžią ir pabaigą, o veikiau orientyrą į praeitį, dabartį ir ateitį.[83]

„Spirit of Modern Times“ pastebėjimai: viduramžiais egzistavo vienybė, dabar yra atomizacija (susiskaldymas); anksčiau valdžios hierarchija buvo rūpestingas paternalizmas (perdėta ir viską apimanti valstybės globa), dabar jis yra privalomas išnaudojimas; tada buvo santykinė taika, dabar karai yra didmeniniai skerdimai; tada tarp giminaičių ir senų pažįstamų buvo mezgami ryšiai, dabar visur svetimi ir nepažįstami; tada visuomenę daugiausia sudarė vietiniai ir žemę mylintys valstiečiai, dabar vyrauja verslininko požiūris; tada paprastas žmogaus savo poreikius tenkino namuose pasigamintais daiktais ir jų mainais, dabar turime pasaulinę prekybą ir kapitalistinę produkciją; tada buvo pastovumas, dabar mobilumas; tada buvo liaudies menas, muzika ir rankdarbiai, dabar yra mokslas

83 Ferdinand Tönnies, *Community and society: Gemeinschaft und Gesellschaft* (New Brunswick, London: 1996), 1–2.

ir taikomieji moksliniai metodai arba verslininko skaičiavimų atveju atsiranda požiūris, kuris atima iš savo kolegų ir visuomenės asmenybę ir palieka tik negyvų simbolių ir apibendrinimų sistemą.[84]

Autorius tvirtino, kad yra esminių skirtumų tarp vakarykštės visuomenės (*Gemeinschaft*) ir sutartimis organizuotos visuomenės (*Gesellschaft*), susiformavusios įvykus pramoninei revoliucijai. Štai kaip jis atskleidžia šias priešingas sampratas. *Gemeinschaft* yra natūrali valia, savarankiškumas, nuosavybė, teritorija, šeimos teisė, o *Gesellschaft* – racionali valia, asmuo, turtai, pinigai, sutarčių teisė. E. Tönniesas *Gemeinschaft* sieja su žmonių santykiais išplėstinėse, didelėse šeimose, kaimiškose vietovėse, o *Gesellschaft* siejamas su žmonių santykiais moderniose, kapitalistinėse valstybėse. *Gemeinschaft* santykiai yra paremti natūralia, gamtos valia, kuri apima jausmus, tradicijas, bendrus saitus kaip valdančiąsias jėgas. Pagrindas šiai gamtos valiai – šeima ir kraštas, pvz., gyvenimas ir darbas bendroje vietoje. *Gemeinschaft* požymiai yra stiprus tapatinimasis su bendruomene, emocionalumu, tradicionalizmu, holistine bendruomenės narių koncepcija (akcentuojama visumos reikšmė). *Gesellschaft* santykiai paremti racionalia valia, kuri apima racionalumą, individualizmą ir emocionalumą, *Gesellschaft* būdinga tai, kad ji mažai ar visiškai netapatinama su bendruomene, ji pasižymi emociniu neutralumu, legalizmu, bendruomenės narių segmentine samprata. Šie du bendruomenių tipai yra vienas kito priešingybė, tačiau nė vieno iš jų negalima išskirti kaip geresnio. Abu egzistuoja šiuolaikiniame pasaulyje, tik skirtingo tipo visuomenėse.[85]

Paminėjus E. Töonnieso *Gemeinschaft* ir *Gesellschaft*, kurioms vieni pritaria, o kiti oponuoja, reikia neužmiršti jo bendraamžio, sociologijos autoriteto M. Weberio santykio su bendruomeniškumo tema. Jis vartoja sąvoką *Gesellschaftshandeln*

84 *Ibid*.

85 *Ibid*., 181–182.

(visuomenės veiksmas) ir pabrėžia[86] šiuolaikinį racionalumą. M. Weberis teigė, kad biurokratizacija ir urbanizacija silpnina bendruomenių ryšius ir tradicinę valdžią. Kad parodytų šios problemos aktualumą, jis nagrinėja žmonių santykius mieste, taip pat susivienijimus ir sąjungas bei susitarimus (apie visuomeninio veiksmo tipus plačiau žr. šeštame skyriuje). M. Weberis užsiminė apie *Gemeinschaft* ir *Gesellschaft*, tačiau akcentavo racionalumą, o E. Tönniesas ir G. Simmelis – jausmą. Tiesa, vėlesniuose darbuose M. Weberis pateikė kitą bendruomeniškumo sampratą.

G. Simmelis akcentuojwa, kad žmonių santykius sąlygoja susijusių asmenų mąstymo būdas, paremtas dvasiniais dalykais, kurie plėtojami per socialinius kontaktus. Taip formuojasi dvasiniais ryšiais grindžiamos bendruomenė, kurioje pati svarbiausia priemonė yra bendra kalba, rūšis. Anot jo, demokratijos privalo viešumą laikyti savaime pageidaujama sąlyga, nes tai išplaukia iš pagrindinės minties, kad kiekvienas asmuo turėtų būti informuotas apie visus ryšius ir įvykius, kurie jam rūpi. Tai yra būtina sąlyga, kad asmuo atliks tai, kas jam priklauso, remdamasis tais ryšiais ir įvykiais, o kiekviena žinių bendruomenė taip pat turi psichologinį stimulą bendruomenei veikti.[87]

Tai rodo, kad jau XIX a. pabaigos–XX a. pradžios mąstytojams buvo svarbu parodyti dėmesį nykstančiam gyvenimo būdui – bendruomenei ir vertybei – bendruomeniškumui. Nieko keisto, kad Vakarų demokratinėse valstybėse XX a. antroji pusė kartais vadinama bendruomenės ieškojimo ar grįžimo į ją amžiumi. Nuostabos nekelia ir tai, kad 1995 m. G. Hillery[88] suskaičiavo daugiau kaip devyniasdešimt bendruomenės definicijų, kurios bendruomenę aiškina kaip grupės, proceso, socialinės sistemos, geografinės vietovės, sąmoningumo rūšies, požiūrių visumos, bendro gyvenimo būdo, bendrų segmentų turėjimą, vietos

86 Max Weber, *Essays in Sociology* (New York: Oxford University Press, 1958).

87 Georg Simmel, „The sociology of secret and secret societies", *The American Journal of sociology* XI, 4 (1906): 469.

88 George Hillery, „Definitions of Community: Areas of Agreement", *Rural Sociology* 20: (1955): 111–122.

savarankiškumo ir kitomis prasmėmis.

Visų bendruomenės ir bendruomeniškumo sampratų čia nenagrinėsime ir dėl apimties, ir dėl reikmės atskleidžiant pasirinką problemą, tenkinsimės tik keliais XXI a. konstruktais, kurie labiausiai išryškina problemos esmę, nes jungia klasikinį, modernų ir postmodernų požiūrį į bendruomenę. Štai, anot R. B. Denhardto[89], bendruomeniškumą formuoja tarp piliečių ir valdžios esanti sveika ir aktyvi tarpininkavimo institucijų sistema, kuri savo dėmesį telkia į piliečių troškimus bei interesus ir kartu teikia patirties, padedančios piliečiams veikti didesnėje politinėje sistemoje. Šeimos, darbo grupės, bažnyčia, piliečių asociacijos, kaimynijos, savanoriškos organizacijos, netgi sporto grupės užmezga ryšius tarp individo ir platesnės visuomenės.

R. B. Denhardto teigimu, individui reikia „tarpininkavimo institucijų" sistemos, nes žmogus, pradėjęs savo gyvenimą, turi pajausti ryšį su mažesne žmonių grupe, pavyzdžiui, šeima, kad vėliau galėtų veikti didesnėje sistemoje, tarkime, savivaldoje. Individas turi jausti, kad atsižvelgiama į jo troškimus ir interesus. Kai žmogus jaučiasi reikalingas, jis pasitiki savimi, adaptuojasi lengviau visuomenėje, o bendruomeninė organizacija, W. Parsonso teigimu[90], yra daugiafunkcė, dirbanti toje vietos bendruomenėje su gyventojų grupėmis ir kitomis organizacijomis dėl bendruomenės gerovės.

W. Denhardtas, būdamas viešojo administravimo „guru" atskleidžiant tai, ką vadiname bendruomene, akcentuoja institucijas ir piliečių troškimus, o kitas ne mažiau žymus šios srities ekspertas mini „gerovės" elementą, kurį toliau plėtojo netradicinė mokslininkė E. Ostrom, 2009 m. tapusi Nobelio ekonomikos premijos laureate. Jos netradiciškumas tas, kad kalbėdama apie ekonomiką kaip rezultatą ji pabrėžia tai, dėl ko rezultatas atsiranda. Kaip tik čia ir yra tai, kas mus domina – bendruomenė. Taigi remdamasi tarpdisciplininiu diskursu – politikos,

89 Robert B. Denhardt, *Viešųjų organizacijų teorijos* (Vilnius: Algarvė, 2001), 248.

90 Wayne Parsons, *Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos* įvadas (Vilnius: Eugrimas, 2001), 38.

ekonomikos, aplinkosaugos, sociologijos ir antropologojos tyrimais – ji analizuoja, kodėl vienos vietos bendruomenės sugeba tvariai valdyti natūralius išteklius, o kitos ne. Kokios vertybės, moralinės nuostatos, bendruomeninės taisyklės ar valstybės įstatymai verčia žmogų saugoti aplinką ir gamtos išteklius? Anot jos, yra aštuoni principai, kurie užtikrina, kad žmonės sugebėtų susitarti ir tvariai naudoti bendrąją nuosavybę ir gamtos išteklius. Šie principai yra tokie: 1) turi būti bendrosios nuosavybės ribos; 2) būtina žinoti tikslų bendruomeniškos nuosavybės naudotojų skaičių; 3) reikia turėti gamtos išteklių bendruomeninio naudojimo taisykles, pritaikytas vietos situacijai; 4) reikia demokratinio sprendimų priėmimo proceso, įtraukiančio daugumą narių; 5) būtina efektyvi stebėsena; 6) turi būti taikomos sankcijos esant nusižengimams; 7) būtinas konfliktų sprendimo mechanizmas; 8) centrinė valdžia turi leisti vietos bendruomenei tvarkytis pačiai.[91] Išvardyti principai sudaro sisteminę visumą nagrinėjant bendruomenę plačiąja prasme, bet mums itin aktualūs yra pirmasis, ketvirtasis ir aštuntasis principai, nes empirinė medžiaga rodo (žr. ketvirtą skyrių), kad tai svarbu šiuolaikinės Lietuvos funkcionalios vietos bendruomenės savikūrai.

Bendruomenės gėrio elementą kaip pagrindinį, apibrėždamas bendruomeniškumą, akcentuoja ir J. Cobbas.[92] Anot jo, bendrojo gėrio idėjos turinys priklauso nuo to, kaip suprantame bendruomenę. Jei į viską žvelgsime individualistiškai, kaip žvelgia standartinė ekonomikos teorija, tada grupės žmonių gėris bus tik priedas prie individų gėrio. Tačiau kiekvieną asmenį apibrėžia ir santykis su kitais tos socialinės grupės, kuriai jis priklauso, nariais, ir būdas, kaip grupė struktūruojama, kas ją sieja su kitomis visuomenės grupėmis. Individai yra turtingesni gyvendami ir veikdami bendruomenėje, kurios visi nariai jaučia tam tikrą atsakomybę vieni už kitus. Bendras gėris yra glaudūs ryšiai tarp jos narių ir rūpinimasis

91 Elinor Ostrom, *Governing the Commons – The Evolution of Institutions for Collective Action* (Cambridge University Press, 1990); Nora Mžvanadzė, „Kas ji, pirmoji Nobelio ekonomikos premijos laureatė moteris“, *Atgimimas*, 2009 m. spalio 30–lapkričio 5 d., 10.

92 Almantas Samalavičius, „Kam tarnauja ir kam turėtų tarnauti rinkos*? Kultūros barai*, 2012, liepa / rugpjūtis, 5.

bendruomenės kaip visumos reikalais. Bendruomenės gerovė smarkiai padidina kiekvieno jos nario gerovę. Tai, ką akcentuoja Cobbas, aktualu Lietuvos bendruomeniškumo kontekste, nes daug gyvenimiškų pavyzdžių liudija, kad bendruomenės funkcionalumas padidėja, kai kas nors pradeda kėsintis į viešąsias erdves (parkus, paežeres ir paupius) ar bendrąsias gėrybes (mokyklas, švarią aplinką).

Kiti mūsų dienų bendruomenės tyrinėtojai, tokie kaip F. Laerhovenas, C. Barnesas, M. Mies, be gėrybių sąvokos taip pat neapsieina. F. Laerhovenas ir C. Barnesas[93] bendruomeniškumą aiškina per bendrųjų gėrybių (angl. *commons*) prizmę. Žodynuose terminas *commons* apibūdinamas kaip „teritorija, priklausanti ir naudojama bendrai visų tos bendruomenės gyventojų", „teritorija ar ištekliai, priklausantys ar darantys įtaką visai bendruomenei". Taigi darytina išvada, kad terminas *commons* gali būti apibrėžiamas kaip bendrosios (žmonių sukurtos ar natūralios kilmės) gėrybės, kurios priklauso ir kuriomis naudojasi tam tikros teritorijos gyventojai. Buvo įrodyta, kad bendruomenės dažnai turi gebėjimų valdyti bendrąsias gėrybes. Gera bendrųjų gėrybių savivalda reikalauja, kad bendruomenė spręstų abi – teikimo ir paskyrimo – problemas. Minėti mokslininkai teigia, kad bendrųjų gėrybių kontekste žmonės nebėra suvokiami tik kaip išteklių išsekimo priežastis, jie traktuojami kaip galimi sprendimų strategijų sąjungininkai ar net iniciatoriai.

M. Mies[94] pažymi, kad bendrosios gėrybės negali egzistuoti be bendruomenės. Iš šio teiginio galima išvesti ir atvirkštinį ryšį, jog bendruomenė negali egzistuoti be bendrųjų gėrybių. Mokslininkė aiškina, kad senosios bendrosios gėrybės buvo palaikomos aiškiai apibrėžtos bendruomenės, kur žmonės turėjo daryti bendruomeninius darbus siekdamui išsilaikyti, o darbas nebuvo prievartinis ar pramogos dalykas, tačiau to reikėjo žmonių išgyvenimui. Iš kiekvieno suaugusio žmogaus

93 Frank Van Laerhoven, Clare Barnes, „Communities and commons: the role of community development support in sustaining the commons", *Oxford University Press and Community Development Journal* 49, January (2014): 122–123, http://cdj.oxfordjournals.org/content/49/suppl_1/i118.full.pdf+html.

94 Maria Mies, „No commons without a community", *Community Development Journal* 49, January (2014): 106–108, http://cdj.oxfordjournals.org/.

buvo tikimasi, kad jis pasidalys šio darbo gėrybėmis. Visi buvo atsakingi už bendrųjų gėrybių išlaikymą ir tai nebuvo įtvirtinta prievarta įstatymuose, tačiau tai buvo būtina palaikant visų gyvenimą. Be laisvo priėjimo prie bendrųjų gėrybių ir neatlyginamo bendruomeninio darbo, bendruomenės turėjo pareigą rūpintis vargšais, kurie patys negalėjo savimi pasirūpinti. Taigi tyrėjai akcentuoja tai, kas vis labiau aktualu šiuolaikiniame globaliame, postmoderniame pasaulyje – viešosios gėrybės.

Lietuvos mokslininkai, kurie bendruomenės ir bendruomeniškumo reiškinius pradėjo analizuoti atkūrus Nepriklausomybę, taip pat pateikė gana daug sampratų. Jų genezė atrodo maždaug taip: tai yra kolektyvinio bendradarbiavimo forma, siekiant bendro tikslo[95]; ji susiformuoja skatinama aiškaus, konkretaus intereso[96]; šeimų ar žmonių grupė, kurią jungia tam tikros bendro naudojimo vertybės, kuri turi bendras tarnybas, įstaigas ir interesus ar geografinį artumą[97]; žmonių grupė, turinti tarpusavio bendrų interesų ir bendras tradicijas[98]; asmenys, socialiai sąveikaujantys, turintys bendrus ryšius ir gyvenantys tam tikroje geografinėje teritorijoje[99]; tai grupės, kurioms priklausantys individai turi pareigų ir įsipareigojimų, o asmenys prisiima įsipareigojimų bendruomenei tikėdamiesi tokiu būdu geriau tenkinti savo visuomeninius, asmeninius poreikius, interesus, apginti tam tikras socialines vertybes; bendruomenės centrą galima būtų suvokti kaip įrankį minėtiems poreikiams tenkinti, vertybėms ir interesams ginti, kaip tam tikrą bendruomenės atstovą, ginantį savo narių interesus[100]; susideda iš asmenų, socialiai sąveikaujančių tam tikroje geografinėje vietoje ir turinčių vieną ar daugiau

95 „Bendruomenė“, iš *Sociologijos žodynas*, Juozas Leonavičius (Vilnius: Academia, 1993), 278.

96 Saulius Būdvytis, „Bendrijos kaip sociologijos objektas“, *Filosofija, sociologija* 1 (13), (1994): 24.

97 Irena Leliūgienė, *Žmogus ir socialinė aplinka* (Kaunas: Technologija, 1997), 270.

98 Saulius Nefas, „Tyrimas 1999“, cituota iš Viktorija Baršauskienė, Irena Leliūgienė, *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje (užsienio šalių patirtis)* (Kaunas: Technologija, 2001), 20.

99 Vytautas Šlapkauskas, „Teoriniai bendruomeniškumo principai ir tikrovė“, iš *Bendruomeniškumas ir savivalda: straipsnių rinkinys* (Kaunas: VšĮ „Savivaldybių žinios“, 2000), 30–31.

100 Alfonsas Laurinavičius, *Bendruomenės teisėtvarka: mokymo metodinis leidinys* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001), 7.

bendrų ryšių[101]; svarbus junginys, kuris padeda žmogui jaustis kieno nors dalimi, leidžia geriau pasinaudoti socialinėmis funkcijomis, gerina psichologinę asmenų savijautą, skatina bendravimą[102]; kaimo žmonių neprievartinio susibūrimo, jų organizuotumo (ir pilietinio brandumo), sprendžiant savus ir bendruosius interesus, struktūra, parodanti pilietinės visuomenės brandos laipsnį[103]; socialinė sistema, turinti savo struktūrą, funkcionavimo būdą ir istoriją[104]; bendruomenė yra moderniosios sąmonės ir moralinės bei politinės vaizduotės reiškinys[105]; daugiau ar mažiau vientisa, konkrečioje vietovėje gyvenančių žmonių, jų tarpusavio santykių, veikiančių organizacijų ir kultūrinių bei elgesio tradicijų visuma[106]; pastovi teritorinė bendrija, susidedanti iš šeimų, kurias jungia kaimynystės ryšiai ir ryšiai, susidarę dėl bendrų visuomeninio pobūdžio veiksmų, dažniausiai besikuriantys tiesioginių kontaktų metu[107]; žmonių grupė, kurios narius jungia bendras interesas ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai žmonių grupei[108]; funkcionali vietos bendruomenė yra grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje ir atliekančių tam tikrus veiksmus tos vietos labui, dėl to atsiranda bendrų interesų ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei[109]; bendrinančių reikalų menė, steigos vieta, kurioje pasireiškia viešųjų ir privačių interesų

---

101 Edita Štuopytė, „Teritorinės bendruomenės centro darbo su vaikais socialinės edukacinės funkcijos ir jų raiškos ypatumai“ (daktaro disertacijos santrauka, Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2002), 12, https://aleph.library.lt/F?func=find-b&amp=&amp=&amp=&request.

102 Giedrė Kvieskienė, *Socializacija ir vaiko gerovė* (Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003), 85.

103 Vilma Atkočiūnienė, „Kaimo bendruomenių plėtra“, iš *Kaimo bendruomenių plėtra: kolektyvinė monografija*, Vilma Atkočiūnienė ir Danguolė Bartkutė (Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2004), 26.

104 Valdonė Indrašienė, *Socialinio ugdymo technologijos* (Vilnius: Baltijos kopija, 2004), 109.

105 Leonidas Donskis, „Kas yra bendruomenė?“, iš *Socialinė ekonomika: vietos bendruomenės poreikiai ir galimybės* (Vilnius: Socialinės ekonomikos institutas, 2004), 4.

106 Paulius Godvadas, *Bendruomenės plėtra: praktinis vadovas* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2004), 6.

107 Ingė Lukšaitė, „Lokalinės istorijos sampratos“, iš *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis* (Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005), 6.

108 Nefas, *supra note* 23: 76.

109 *Ibid*., 77.

derinimas[110]; sąveikaujanti kaimo teritorijos gyventojų grupė, kuri turi bendras naudojimo vertybes, aptarnavimo įstaigas, ją vienijančius bendrus interesus, ūkinius, socialinius, kultūrinius bei teritorinius tikslus, įgyvendinamus savivaldos koordinuotomis priemonėmis bei kooperuotais ištekliais[111]; įvairių tradicijų perteikimo vieta[112]; visuomenės solidarumo rezultatas, kuris įgalina žmones dirbti drauge, kovojant su bendromis problemomis[113].

Bendruomeniškumą apibrėžė ir užsienio tyrinėtojai: „narių jausmas, kad jie yra svarbūs vienas kitam ir grupei; bendruomeniškumo pojūtis susidaro esant keturioms sąlygoms: narystei, įtakai, poreikių tenkinimui, emociniam ryšiui“[114]; „kiekvienas žmogus atsakingas už savo veiksmus ir pasirinkimus toje bendruomenėje, kurioje jis gyvena“[115], ir lietuvių mokslininkai: kokybinė bendruomeninės gyvensenos išraiška, kaip bendrinantis gyventojų sutarimas, realizuotas bendruomenine veikla, kuri socialinėje-politinėje aplinkoje institualizuojasi bendruomene, bendruomenine organizacija[116]. Taigi apibrėžiant bendruomeniškumą vyrauja tokie žodžiai kaip jausmas, pojūtis, emocija, vertybė, įsipareigojimas, kokybė.

Tai, kad sampratų, susijusių su bendruomene, daugėja kone geometrine progresija, kaltas ne kas kitas, o pats reiškinys, t. y. bendruomenė. Kaip sakė Z. Baumanas (žr. sk. „Bendruomenė ir psichologija“), terminas „bendruomenė“ sukelia geras mintis, tad kodėl negalėtume sugalvoti ko nors naujo ar kitaip apie tai?

---

110 Vytautas Pilipavičius, „Bendruomeninio verslumo formavimas Lietuvos kaimo vietovėse“ (daktaro disertacija, Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas, 2012), 83. https://issuu.com/ktu_research/docs/pilipavicius_disertacija_galutine.

111 Vilma Atkočiūnienė, „Kaimo vietovės pokyčių valdymas pagal principą „iš apačios į viršų“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2 (11) (2008), 52–53.

112 Jautrė R. Šinkūnienė, *Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 12.

113 Irena Leliūgienė, *Socioedukacinis darbas bendruomenėje* (Kaunas: Technologija, 2013), 8.

114 David W. Mcmillan, David M. Chavis, „Sense of Community: A Definition and Theory“, *Journal of Community Psychology* 14 (1) (1986): 6–23.

115 Amitai Etzioni, *Spirit of Community* (Simon and Schuster, 1994), 23.

116 Vytautas Pilipavičius, „Bendruomenė ir bendruomenės veiklos prielaidos“, *Vagos* 77 (30) (2007): 7.

Besimokančios, savaveiksmės, save įgalinančios, save organizuojančios ir visos kitos bendruomenės bus tik žmonių grupės, kurios nori veikti remdamosi bendruomeniniais ryšiais, išmonės ar požiūrio, tiesa, dažnai padedant mokslininkams, rezultatas. Štai vienas iš pavyzdžių, kaip Europos socialinio fondo agentūra svarsto šį klausimą: „Kaip reikėtų traktuoti bendruomeninės organizacijos apibrėžimą? Kas yra apibrėžiama kaip viešieji interesai, susiję su gyvenimu kaimynystėje. Ar asociacija, vienijanti įstaigų, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, vadovus bei specialistus (jie yra atsakingi savo bendruomenių nariai), gali būti vadinama bendruomenine organizacija? Ar neįgaliųjų socialinė integracija gali būti traktuojama kaip viešasis interesas, susijęs su gyvenimu kaimynystėje?“[117] Tad čia reikėtų ne įžvelgti kokį nors blogį ar painiavą, o žiūrėti pozityviai, nes visiems užteks vietos po bendruomenine „saule“.

Bendruomenės ir bendruomeniškumo sampratų genezės analizė leidžia atsakyti į teoretikų dažnai užduodamą klausimą, ar skiriasi klasikinė ir šiuolaikinė bendruomenė, ir praktikų keliamą klausimą, pagal kokius kriterijus galima skirstyti bendruomenes. Atsakymą į pirmą klausimą pateikia V. Šlapkauskas[118] (žr. 2.1 lentelę).

2.1 lentelė. Klasikinės ir šiuolaikinės bendruomenės bruožai

Klasikinės bendruomenės bruožai	**Šiuolaikinės bendruomenės bruožai**
Moralinė vienovė (pasitikėjimo sąlyga)	Narių socialinis ryšys grindžiamas priesaika (religine, kartu ir dorovine), teisių ir laisvių chartija, savitarpio pagalba ir gynyba
Bendravimas, jo intymumas	Narių asmeninio ryšio pagrindas yra religinė dvasia, brolijos, bendravimas ir globa (materialinė ir dvasinė-religinė) luomo viduje

117 Europos socialinio fondo agentūra, žiūrėta 2016-03-30, http://www.esparama.lt/duk-perziura?faq_id=090bdd53800f231e.

118 Vytautas Šlapkauskas, „Klasikinė ir šiuolaikinė bendruomenė“, iš *Demokratija ir vietos bendruomenė Lietuvoje: vadovėlis*, Saulius Nefas, Vainius Smalskys, Vytautas Šlapkauskas (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 118–125.

Klasikinės bendruomenės bruožai	Šiuolaikinės bendruomenės bruožai
Giminingumas (pagal kilmę, ar kraują, bendrystę)	Korporacijas – religines gildijas, brolijas ir cechus – vienija bendra religinė, moralinė ir teisinė sąmonė
Bendradarbiavimas (bendro tikslo, materialinių ir kultūros vertybių siekimas)	Savo reikalus spręsdavo per bendruomenėssukurtas teisines institucijas, kurių veikla grindžiama miesto teisės sistema
	Savimonę suponuoja vidinė dvasinė jos vienovė, savivalda ir bendradarbiavimas, ypač įveikiant išorines grėsmes
	Atvirumas

Kitas svarbus klausimas, kuris dažniau keliamas bendruomenių funkcionavimo praktikoje, yra bendruomenių skirstymas ir skirstymo kriterijai. Mokslininkai[119] pateikia tokius bendruomenių skirstymo kriterijus ir jų reikšmes (žr. 2.2 lentelę).

2.2 lentelė. Bendruomenių skirstymo kriterijai, rūšys ir reikšmės

Bendruomenių skirstymo kriterijus	Kriterijų reikšmės
Vaidmuo dalijantis žiniomis (pagal Krogh, 2003)	*Interesų bendruomenės*. Remiasi bendrais interesais ar bendromis charakteristikomis. *Virtualios bendruomenės* (*kompiuterių tarpininkaujamos bendruomenės*). Remiasi internetu ir susiformuoja dėl bendrų interesų. Dalyvavimą jose lemia techninių sąlygų turėjimas. *Veiklos bendruomenės*. Šio tipo bendruomenėms priskiriami mokymosi tinklai, teminės grupės ar techniniai klubai. Jos būna vietinės, kai kurios tampa pasaulinės.
Dydis	Didmiestis, mažas miestas, kaimas; narių skaičius.
Bendruomenės vidaus prigimtis	Sąveikos tarp bendruomenės narių.
Socialiniai-kultūriniai ypatumai	Stipriosios ir silpnosios bendruomenės pusės, sprendimų priėmimo būdai, funkcijų atlikimas.
Bendruomenės socialinės paramos kontekstas	*Natūralios*, arba „*intymios*“, žmonių bendruomenės: šeima, giminė, kaimynų bendruomenė. Jos ne visuomet sugeba laiduoti asmeniui tinkamą paramą ir saugumą. *Vietos* bendruomenės. *Institucinės* bendruomenės.

119 Irena Leliūgienė, Justinas Sadauskas, „Bendruomenės sampratos traktuotės ir tipologija“, *Socialinės studijos: mokslo darbai* 3, (4) (2011): 1281–1297.

Bendruomenių skirstymo kriterijus	Kriterijų reikšmės
Tikslas (pagal Jonutytę, 2007)	Gali būti šios tikslinės bendruomenės tipai: šeimos, vaikų darželio, mokyklos, religinė ir kitos bendruomenės.
Funkcionalumas (pagal Nefą, 2007) Johnson)	Funkcionalios Nefunkcionalios
Kuriamas asmens tapatumas (pagal Casstells, 2006)	Gynybinės Įsivaizduojamos Kultūrinės Nacionalinės Pasipriešinimo Religinės Tarptautinės Teritorinės Socialinių klasių Vietos bendruomenės
Sociologiniai bruožai (pagal Šlapkauską)	*Klasikinės*. Santykiai remiasi giminystės ryšiais, bendro tikslo, materialinių ir kultūrinių vertybių siekiu. Pasižymi uždarumu, moraline vienove ir bendravimo intymumu. *Modernios*. Socialiniai ryšiai grindžiami priesaika, teisių ir laisvių chartija. Būdingas atvirumas, savitarpio pagalba ir gynyba, religinis jausmas. Šiuolaikinės. Socialiniai ryšiai grindžiami savanorišku ir nesavanaudišku bendravimu ir solidarumu, vyrauja moralinė vienovė ir atsakingumas.
Asmens santykis su bendruomene (pagal Fellin, 1995)	Vietos Tapatumo Asmeninės
Socialiniai santykiai ir jų struktūros reikšmė bendruomenės solidarumui ir integracijai (pagal Bučaitę, 2007)	*Prarastos*. Labiausiai atsiskleidžia šiuolaikiniuose miestuose, kur socialiniai santykiai tapo beasmeniai, trumpalaikiai ir išskaidyti. *Išsaugotos*. Būdingi kaimynystės ir giminystės ryšiai. Jose išlikęs solidarumas. *Išlaisvintos*. Jų pagrindas – pirminiai bendruomenės ryšiai. Įvairių išteklių gavimas priklauso ne nuo bendruomenės solidarumo, bet nuo turimų silpnų neformalių ryšių.
Santykiai bendruomenės viduje ir bendruomenės santykiai su išore (pagal Mažeikį, 2007)	Stiprios ir silpnos Atviros ir uždaros

Bendruomenių skirstymo kriterijus	Kriterijų reikšmės
Organizacijos tipas (pagal Pilipavičių, 2007)	Konfesinės Profesinės Mokslinės Politinės Teritorinės Vietos

Analizuojant pagal bendruomenių tipus ir funkcijas išskiriami du bendruomenės tipai[120]: „vietos bendruomenė“ (angl. *Locality-based Community*) ir „santykių bendruomenė“ (angl. *Relational Community*). Autoriai teigia, kad *Locality-based Community* yra „tradicinė bendruomenė, kuri įtraukia kaimynus, mažus miestelius, miestus, kaimo vietoves“, o tai reiškia, kad vietos bendruomenė remiasi geografine padėtimi. Santykių bendruomenė – kita bendruomenės rūšis – skiriasi nuo vietos bendruomenės. Ši apibūdinama remiantis gyvenamąja vieta, o santykių bendruomenei neturi įtakos geografiniai duomenys, atvirkščiai, puoselėjami tarpusavio santykiai, bendruomeniškumo jausmas.

Bet taip skirstyti tinka tada, kai bendruomenių yra mažai, nes daugeliu atvejų, kai kalbame apie bendruomenę, kurioje ir santykiai yra bendruomeniški, būtinas teritorijos ir santykių požymis. Nebent kalbėtume apie virtualias bendruomenes – gana naują ir nevienareikšmiškai suvokiamą reiškinį tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje[121], kai net patys tokių bendruomenų propaguotojai galvoja, kad virtualios kaimynų bendruomenės gali suburti tikras bendruomenes ar bent priversti pasakyti „labas“ kaimynui, su kuriuo vakar iki išnaktų buvo diskutuota apie skyles daugiabučių kiemuose.[122]

Skaitytojai gali nustebti, kad visai neanalizuojamos tokios sąvokos kaip bendruomenės centras, bendruomeninė organizacija, bendruomenės plėtra ar

120 James H. Dalton, Abraham Wandersman, Maurice J. Elias, *Community Psychology: Linking Individuals and Communities* (Belmont: Thomson / Wadsworth, 2007), 172.

121 Eglė Butkevičienė, Leonardas Rinkevičius, „Rethinking of concept of community: communities in cyberspase“. *Socialiniai mokslai* 3, 53 (2006): 33–34.

122 Inga Janulytė, „Ar virtuali bendruomenė gali išaugti į tikrą bendruomenę?“ *LRT.lt*, 2016 m. balandžio 10 d., http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/ar-virtuali-bendruomene-gali-isaugti-i-tikra-bendruomene-/221154.

bendruomenės ugdymas. Tai daroma sąmoningai, kad skaitytojai nesusipainiotų tarp sąvokų ir ieškotų ne takelio, o bendruomenės kelio. Juolab kad tai yra padaryta kitų mokslininkų.[123]

Išvados. Sampratų apie bendruomenę ir bendruomeniškumą gausa yra privalumas – kiekvienos sampratos autorius prisideda prie bendruomenės ir bendruomeniškumo tyrimo ir funkcionavimo sistemos kūrimo, kuri vis dar vystosi ir priklauso tiek nuo empirinio, tiek nuo teorinio konteksto.

Bendruomenės sampratos aiškinimas moderniame ir postmoderniame laikotarpiais kito, bet esminiai elementai, tokie kaip savarankiškumas, teritorija, teisė veikti, jausmas, išliko. Postmoderniu laikotarpiu bendruomenės sampratose dažniau akcentuojamas bendrasis gėris ir viešosios gėrybės.

Lietuvos mokslininkų pateikiamų bendruomenės ir bendruomeniškumo interpretacijų gausa liudija dėmesį vietos bendruomenei ir bendruomeniškumui, kurį skatina bendruomeninės veiklos praktika, viena vertus, sąlygojama laisvo žmogaus – piliečio veikimo savo valstybėje, kita vertus, šios srities politika įgyvendinama Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare.

Tegul skyrių vainikuoja šių dviejų asmenybių mintijimai.

Kalbėjome apie bendruomenės ir bendruomeniškumo sampratas, bet iš tikrųjų jas atskleisdami bandome atskleisti tai, kas žmogui yra svarbiausia: santykiai su kitu žmogumi ir kokia svarbi globaliame pasaulyje yra vieta, nes, anot **sociologo Z. Baumano***, niekas mūsų sparčiai globalizuotame pasaulyje nėra grynas ir paprastas „globalus veikėjas“. Daugiausia, ką gali padaryti globaliai įtakingo ir pasaulį aprėpiančio elito nariai, – tai praplėsti savo mobilumo spektrą. <...> Tačiau tai nereiškia, jog ieškodamas „prasmės ir tapatumo“, kurių jis taip trokšta ir siekia ne mažiau stipriai nei aplinkiniai, globaliai susijęs elitas gali nekreipti dėmesio į vietą, kurioje gyvena ir dirba. Kaip ir visi kiti vyrai ir moterys, jis yra miestovaizdžio*

123 Leliūgienė, Sadauskas, *supra note* 119: 1281–1297; Algirdas Astrauskas, *Svarbios valstybės ir vietos savivaldos teorijų sąvokos* (Vilnius: Ciklonas, 2012).

dalis, ir jo gyvenimo siekiai, nori nenori, yra jame įrašyti. Kaip globalūs veikėjai jie gali klajoti kibererdvėje. Tačiau kaip žmonės jie kasdien apsiriboja ta fizine erdve, kurioje veikia, aplinka, kurią sukuria ir atkuria žmonių grumtynės dėl prasmės ir tapatumo. Žmogaus patirtis formuojama ir kaupiama, gyvenimu dalinamasi, jo prasmė suvokiama, absorbuojama, dėl jos deramasi vietose. Ir būtent vietose ir iš vietų žmonių siekiai ir troškimai yra išnešiojami ir subrandinami, gyvenama viliantis išsipildymo, rizikuojama nusivilti, ir iš tiesų dažniau nusiviliama.[124]

Literatūrologė Viktorija Daujotytė. *„Vietos, kuriose ir kuriomis kiekviena tauta tarsi junta savo būties kilnumą, gimdančią dvasią arba dvasią globėją, jei seksime antikos imperatorių laikais atsiradusią nuomonę, kad ne tik žmogus, bet ir vieta turi ją globojančią dvasią. Lotynų kalbos žodis genius – galįs gimdyti. Kūrybos požiūriu gimdanti vietos dvasia yra iškalbi ir prasminga. Yra vietų, kurios tarsi turi gimdančią galią, teikia kūrybos impulsų, žadina vaizduotę.“*[125] *Literatūrologė čia kalba apie tautos vietas. O kaip su žmogaus – tautos nario vietomis? Ar tik tautos vietos turi „globojančią dvasią“, „gimdančią galią“ ir t. t.? Čia galvoju apie kiekvieno mūsų gimtinę, kuri kiekvienam mūsų yra (arba turi būti) svarbiausia vieta. Svarbiausia vieta, kuri mus „pagimdė – genius“, ji jau yra, kai kam ji turi ir globojančią dvasią, bet toli gražu ne visiems, nes mūsų gimtinės daugeliu atvejų yra tik vietos bendruomenės, bet ne funkcionalios vietos bendruomenės, t. y. tokios, kurios turėtų vietos dvasią, kurios teiktų kūrybos impulsus, žadintų vaizduotę. Kad ir nėra, bet galime ir privalome jas tokias daryti, t. y. bendruomeniškas, nes nežinai, kada žmogus vėl panorės sugrįžti į jį pagimdžiusią vietą (ir taip gali būti, kad į ją daug metų negrįžo net mintimis, prisiminimais, kad ten viskas apleista, apgriuvę (fizine ir dvasine prasme)). Štai net ir netyčiomis (yra nesuvokta gimtinės trauka) vėl užklydęs ir radęs sutvarkytus kiemus, žydinčias gėles, bendraujančių žmonių santykius jis nustebs ir visiems pasakos apie kitokią gimtinės (vietos) bendruomenę. Tai ir bus gimdanti, globojanti, kūrybos impulsus ir vaizduotę žadinanti vieta.*

---

124 Zygmund Bauman, *Likvidi meilė: apie žmonių ryšių trapumą* (Vilnius: Apostrofa, 2007), 177–178.

125 Viktorija Daujotytė, „Maironio skaitymo fragmentai“, *Metai*, 2012, Nr. 7, 70.

3. KODĖL „AŠ“ VIETOS BENDRUOMENĖJE, KODĖL BENDRUOMENIŠKUMAS?

Tarakonai valdo bendruomenę primityvios demokratijos būdu: kiekvienas vabzdys turi lygiavertį statusą, o prieš priimant sprendimus, kurie turi poveikį visai kolonijai, atliekamos konsultacijos. Eksperimentą atliko laisvojo Briuselio universiteto mokslininkas dr. Jose Halloy'us. Jis suvarė 50 tarakonų į lėkštelę su trimis slėptuvėmis, kurių kiekvienoje gali sutilpti po 40 tarakonų. Po daugybės konsultacijų liečiantis ir zondavimų antenomis, tarakonai išsiskirstė tiesiog tobulai: 25 sulindo į vieną, o kiti 25 į kitą. Trečia liko tuščia. Kai slėptuvės buvo paplatintos, visi 50 sulindo į vieną. Mokslininkas mano, kad tarakonų bendruomenėje egzistuoja kooperacijos ir konkurencijos dėl išteklių pusiausvyra. Iš gyvenimo bendruomenėje jie gauna naudos. Kooperacija didina reprodukcijos galimybes, palengvina apsirūpinimą maistu, būstu.[126]

Bendruonenė, tiksliai suprasta, yra išimtinai žnonių reikalas. Teisybė, kada ne kada kalbama ir apie gyvulių bendruomenę, pavyzdžiui, bičių, skruzdžių ir kitų. Bet tokioms gyvulių bendruomenėns trūksta vieno labai svarbaus momento – protinio momento, kuriuo apibūdinama žmonių bendruomenė.[127]

126 „Bendruomenė“, *Atgimimas*, 2012 m. balandžio 6 d., 5.

127 Izidorius Tamošaitis, „Asmuo ir bendruomenė“, *Vairas* 20, 5 (1937): 8.

Skyriuje nagrinėjami klausimai:

- Kodėl norint suprasti bendruomenės funkcionavimą ir bendruomeniškumą reikia remtis psichologinėmis-filosofinėmis prielaidomis?
- Ar postmodernaus pasaulio negatyvūs reiškiniai nėra kliūtis žmogaus psichologijos sąlygojamam bendruomeniškam gyvenimui?
- Ar tinka į individualizmą linkusiai šiuolaikinei Lietuvos visuomenei psichologinis bendruomenės kūrimo modelis?

Nesu psichologas ar filosofas, bet ilgametis domėjimasis vietos bendruomenių veikimu leidžia daryti prielaidą, kad norint suprasti, kaip veikia vietos bendruomenės, kam apskritai žmogui reikalingas bendruomeniškumas, paradigminiu pagrindu reikia laikyti kaip tik psichologinę-filosofinę prieigą. Jai pagrįsti tyrimų nedariau, tik rėmiausi kitų atliktais. Tad jei kartais psichologijos ar filosofijos srities mokslininkams čia pristigtų argumentacijos, tegul jie daro savo įžvalgas ir tai paaiškina. Remdamasis psichologais, konstruoju savo požiūrį į vietos bendruomenę ir bendruomeniškumą ir pradedu nuo jų teigimo: „Grupė – tai trys ar daugiau žmonių, kurie bendrauja tarpusavyje, veikia vienas kitą ir suvokia save kaip „mes“. Socialinės psichologijos autoriai teigia, kad jungtis į grupes skatina „priklausymo poreikis“, t. y. noras bendrauti ir palaikyti nuolatinius santykius su kitais žmonėmis.

Kitas jungimosi į grupes motyvas – vengimas netikrumo. „Visi žmogaus psichiniai procesai yra konstrukciniai, o tai reiškia, kad žmogus negali suvokti pasaulio betarpiškai, jo nepakeisdamas savo viduje. Todėl niekada negali būti tikras, kad tavo pasaulio suvokimas yra pakankamai tikslus. Būdamas grupės nariu, žmogus gali pasidalinti su kitais savo pasaulio matymu, mintimis ir nuomonėmis. Susikūrus sutarimui tarp grupės narių, mažėja atskiro nario netikrumo jausmas, patirčiai suteikiama tam tikra sutartinė prasmė – todėl didėja būties komfortas.

Būdamas grupėje, gali pažvelgti į pasaulį iš kito žmogaus pozicijos ir tokiu būdu matai tikresnį pasaulio vaizdą.“[128] Mokslininkai yra siūlę daugybę kolektyvinio elgesio paaiškinimų, bet dauguma jų buvo pateikiama per minios ar socialinių judėjimų pavyzdžius ir gana retai akcentuotas socialinės sąveikos būtinumas ir jos pagrindimas moralinėmis vertybėmis.

Trumpai stabtelkime prie dažnai su bendruomene tapatinamo minios darinio. Vokiečių filosofas M. Heideggeris niekinamai žiūrėjo į nebylią beveidę minią ir vadino ją blankiu žodžiu *das Man*. Tai – žmonės štampai, kurie gyvena, kalba ir elgiasi kaip visi, kad patiktų visiems, nors niekas neklysta labiau už tą, kuris stengiasi įtikti visiems. Nenoriu pasakyti, kad tik tas, kuris išdrįsta būti kitoks nei visi, yra asmenybė. Ir jokiu būdu ne kiekvienas persekiojamas ar baudžiamas žmogus yra šventasis ar bent jau teisuolis. Kartais per individualybes sunku rasti normalų žmogų. Turi įvykti ne išorinis, o vidinis atsiskyrimas, nors individualumą dauguma suvokia ir išreiškia tik per išorę. Tiems, kas nemato minios ir bendruomenės skirtumo, nes mato tik tam tikrą individų sankaupą, atsakymas vienas – skirtumas tarp minios ir bendruomenės yra, ir tai ne sykį akcentuota antrame skyriuje, kur aiškinomės bendruomenės ir bendruomeniškumo sampratas. Ir tai yra vertybiniai-moraliniai dalykai, nes, pasak G. Le Bono, jeigu moralę suprantame kaip nuolatinę pagarbą tam tikriems socialiniams susitarimams ir nuolatinį egoistinių impulsų malšinimą, akivaizdu, kad pernelyg impulsyvi ir nepastovi minia negali būti morali.[129] Tačiau jei į moralės sąvoką įtrauktume ir laikinas kai kurių gerųjų savybių apraiškas, pavyzdžiui, ko nors atsisakymą, nesavanaudiškumą, teisingumo poreikį, galėtume sakyti, kad minia kartais gali būti labai morali. <…> be abejonės, minia dažnai nusikalsta. Kodėl? Todėl, kad kiekviename iš mūsų snaudžia griaunančio žiaurumo instinktai, paveldėti iš pirmykščių žmonių. Pavieniam individui juos patenkinti būtų pavojinga, tačiau neatsakingoje minioje, kai negresia

128 Aldona Palujanskienė, Dovilė Jonušienė, *Psichologijos pagrindai* (Kaunas: Akademija, 2010), 43.

129 Gustave Le Bon, *Minios psichologija* (Vilnius: Vaga, 2011), 59.

bausmė, instinktai gali laisvai reikštis. <…> tiktai bendruomenė pajėgi didelio pasišventimo ir nesavanaudiškumo reikalaujantiems darbams.[130]

Čia turime kelti asmens laisvės klausimą ir ar bendruomenė, kaip formalus darinys, jo nevaržo. Regis, ne, bet čia taip pat turi daug ką nuveikti pas asmuo, nes realybėje[131] bendruomeniškumas dažnai susiduria su prieštara tarp asmens poreikio būti atskiru, unikaliu, savarankišku individu ir grupės kaip visumos interesų. Šiuos prasilenkimus nelengva suderinti, tad tiek vienos, tiek kitos pusės konfliktai gali būti sprendžiami labai destruktyviai.

Kitas kraštutinumas, kai grupė verčia savo narį paklusti primestoms taisyklėms, neatsižvelgdama į jo unikalią situaciją. Tokiais atvejais deklaruojama, kad vienas žmogus gali būti paaukotas kitų labui. Istorinių pavyzdžių toli ieškoti nereikia. Prisidengdama menamu socializmo gėriu, dar neseniai mūsų krašte viešpatavusi totalitarinė sistema šiurkščiai pamindavo elementarų žmogiškumą. Grupės diktatas neatpažįstamai iškraipo tikrojo bendruomeniškumo esmę, tad iš priespaudos išsivadavusieji dar ilgai gali sirgti alergija idėjiniams susibūrimams. Vis dėlto surasti bendrojo gėrio vardiklį nėra taip paprasta, tad įvairūs žmonių susibūrimai kuriasi, išyra ir vėl iš naujo jungiasi draugėn. Išlaikyti stabilumą padėtų geresnis grupės gyvenimo etapų išmanymas.

Kiekvienas organizuotas žmonių susitelkimas per savo egzistavimo laikotarpį pereina kelias stadijas. Ką tik draugėn suėję žmonės paprastai jaučiasi vieningi, daug tikisi iš bendro projekto, viliasi išspręsti visas problemas. Be to, iš pradžių jie stengiasi būti malonūs, geranoriški vieni kitiems. Antroje grupės egzistavimo stadijoje išryškėja nevienodi narių interesai, skirtingas požiūris į susibūrimo tikslą ir kylančių problemų sprendimą. Žmonės nusimeta socialines kaukes, parodo vieni kitiems ne vien savo privalumus, bet ir trūkumus. Po savotiško medaus mėnesio

130 *Ibid*., 60.

131 Mindaugas Radušis, „Bendruomeniškumas: keli psichologiniai bruožai", *Bernardinai*, 2010 m. spalio 19 d., 1, http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-10-19-mindaugas-radusis-bendruomeniskumas-keli-psichologiniai-bruozai/51612.

bet kuri grupė neišvengiamai išgyvena didesnį ar mažesnį konfliktą, kuris baigiasi visų ar dalies narių pasitraukimu arba konstruktyviu kliūties įveikimu. Šis sprendimas grupę sutvirtina kaip visumą, o jos dalyviams suteikia ne tik pasitikėjimo savo jėgomis, bet ir vilties, kad susibūrusi bendruomenė ir ateityje deramai sutiks kilsiančius iššūkius.

O jei bijome prarasti laisvę arba būti nelaisvi (apie tai daug kalba liberaliosios laisvės šalininkai), tai gal žmogus gali gyventi vienas, t. y. be to, ką jam gali duoti, kuo jį gali praturtinti bendruomeniškumas? Iš principo taip – žmogus gali gyventi vienas, daug ką gali daryti vienas, bet tiek žmonijos, tiek kiekvieno iš mūsų gyvenimo patirtis rodo, kad keliese galime kur kas daugiau. Dabar sunku rasti pradininką, kuris žmonių bendravimą išmatavo skaičiais ir pasiūlė formulę 1 + 1 yra ne 2, o 3!!! Kad tai paaiškintume, turėtume kalbėti apie sinergijos efektą, o, kaip sakė V. Franklis, „aš tampa aš tik susitikdamas su tu“[132], ar Platonas „kiekvienas ką nors duoda kitam arba ką nors iš kito gauna ir mano, kad taip keistis yra geriau“[133]. Nereikia būti mokslininku, kad pamatytum nūdienos žmonių susvetimėjimą ir iš to kylantį nesaugumą. O ar gali būti kitaip, jei kaimynas nepažįsta kaimyno, susitikę vienas su kitu praeiviai ar lifto bendrakeleiviai nudelbia akis? Anot psichologų, išskirtinės žmonių galios glūdi psichikoje, o ne kūno jėgoje, žmonės yra išskirtinai priklausomi nuo tarpusavio pagalbos ir paramos. Apie tai samprotaudamas apie valstybę kaip bendruomenę kalbėjo Platonas. Jis teigė, kad „vienas žmogus kokiam nors reikalui pasitelkia kitą žmogų, dar kitą – kitam reikalui, ir kadangi visiems daug ko trūksta, žmonės susiburia į draugę ir sudaro bendriją, kad vieni kitiems padėtų, ir tą bendriją vadiname valstybe“[134]. Bet pagrindas yra dorovinis, t. y. „neteisingumas, vis tiek kur jis atsiranda – valstybėje, giminėje, kariuomenėje ar kokioje kitoje bendrijoje, – kad pirmiausia padaro

132 Viktor E. Frankl, Žmogus prasmės akivaizdoje (Kaunas: Katalikų pasaulio leidiniai, 2010), 219, 223.

133 Platonas, *Valstybė* (Vilnius: Margi raštai, 2014), 68.

134 *Ibid*., 68.

neįmanoma veikti sutartinai...“[135] Aristotelis sakė, kad „visiems iš prigimties būdingas siekimas jungtis į tokią bendriją… <…> žmogus gimsta turėdamas ginklus supratingumui bei dorybei, tačiau jais puikiausiai galima pasinaudoti priešingu tikslu. <...> Teisingumas yra valstybės pradas, nes teismas, kuris sprendžia, kas teisinga, yra piliečių bendrijos nustatyta tvarka“[136].

Laisvės ir bendruomenės klausimą čia galime kelti dar vienu aspektu, nes, kaip teigia N. Ashfordas[137], bendruomenės yra tam tikra buferinė zona tarp individo ir valstybės, o ji reikalinga, nes ten, kur individai yra susiskaldę ir nepratę prie žmogiško bendravimo, ten jie lengviau pasiduoda totalitarinėms pagundoms tų, kurie vietoj laisvės siūlo saugumą, o būtent savanoriškos organizacijos skleidžia vertybes, priešingas paklusnumui ir priverstiniam sutikimui.

Galime tik apgailestauti, kad taip, kaip mąstė senovės Graikijos filosofas Herodotas, jog „geriausia valstybė būtų lygybės pagrindu suformuota valstybė, kurioje visi reikalai sprendžiami visų jos gyventojų susirinkime, o valdininkai atsiskaito visuomenei“[138], laikai, kai piliečiai balsuodavo už visus įstatymų pakeitimus, praėjo, nes žmonėms neįmanoma žinoti bei sekti kiekvieną teisės aktą, domėtis visomis sritimis, t. y. ekonomika, socialiniais reikalais, kultūra ir pan. „Kas buvo įmanoma mažuose graikų miestuose – poliuose, kai visi laisvi piliečiai (deja, maždaug tik 20 proc. visų gyventojų!) tiesiogiai turėjo teisę dalyvauti politiniuose debatuose ir burtų būdu patekti į valstybės tarnybą, tas vėliau ir šiandien dėl valstybės aparato plėtros ir padidėjusio gyventojų skaičiaus tapo neįmanoma net techniškai.“[139]

Filosofiniu požiūriu žmogaus buvimas pasaulyje yra buvimas su kitais žmonėmis kaip savitikslis, žmogus gali išsiskleisti ir įgyvendinti savo sumanymus tik

---

135 *Ibid*., 46.

136 Aristotelis, *Politika* (Vilnius: Margi raštai, 2009), 11–12.

137 Nigel Ashford, *Laisvos visuomenės principai* (Vilnius: Aidai, 2003), 16.

138 Norman Davies, *Europa: istorija* (Vilnius: Vaga, 2011), 875.

139 Darijus Beinoravičius, „Demokratijos kliūtys ir jų įveikimo teise galimybės“, *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 8.

kartu su kitais žmonėmis. Pasak A. Anzenbacherio, taip vyksta dviejų formų žmonių bendravimas – viena jų aš ir tu lygu meilė (šeima), o kita yra bendravimas siekiant bendro tikslo, t. y. kuriant materialines gėrybes ir kultūrines vertybes ir iš to atsirandančią socialinę sąsają.[140] Kalbėdamas apie bendruomenę jis mato ją tarp šeimos ir valstybės ir jos siekinys yra sukurti žmonėms ūkį ir kultūrą, o to siekiant formuojasi bendruomeninių jėgų struktūra (anksčiau tai buvo bažnyčios, luomai, dabar partijos, profsąjungos, draugijos, o ypač pilietinės iniciatyvos).[141]

Panašias mintis apie bendruomenės vaidmenį yra išsakę visi trys garsiosios trijulės (S. Freudas, A. Adleris, G. Jungas) nariai. G. Jungas teigia, išsigelbėjimas ateina tik per taikų asmenybės formavimą. Demonų valdžia didžiulė, ir masinės įtaigos formos – spauda, radijas, kinas – jų paslaugoms. Tačiau juk krikščionybei kadaise pavyko išlikti grėsmingo priešo akivaizdoje ne dėl propagandos ir masinių atsivertimų, o per žmonių tarpusavio bendravimą.[142] A. Adlerio supratimu, antrasis įgimtas pagrindinis žmogaus poreikis yra priklausyti grupei. Jis akcentavo bendruomeniškumo jausmą, nes visą laiką matė žmogų tarp kitų žmonių. A. Adleris kalbėjo, jog vienas žmogus yra per silpnas, kad išgyventų. Ir tai pasireiškia dviem aspektais – poreikiu priklausyti grupei ir prisidėti prie jos veiklos. Kai prisidedi, jautiesi priklausantis. Anot jo, psichinės sveikatos požymis ir pagrindas yra bendruomeniškumo jausmo išsiskleidimas ir pojūtis, kad esi pakankamai reikšmingas. Nors pats A. Adleris ir nebuvo tikintis, jo tikėjimas buvo bendruomeniškumo jausmas. Jis tikėjo, kad ateis diena, kai visi žmonės turės išugdytą bendruomeniškumo jausmą, kuris reiškia ne tik bendrystę su savo šeima ir kaimynais, baltaodžiais ar katalikais, bet ir su viso pasaulio žmonėmis.[143]

---

140 Arno Anzenbacher, *Filosofijos įvadas* (Vilnius: Katalikų pasaulis, 1992), 228–229.

141 *Ibid*., 235–236.

142 „Psichiatras C. G. Jungas dar prieš 70 metų įspėjo Rusiją", *Lietuvos rytas*, 2015 m. gegužės 1 d., http://www.technologijos.lt/n/mokslas/istorija_ir_archeologija/S-48727/straipsnis/Psichiatras-C-G-Jungas-dar-pries-70-metu-ispejo-Rusija.

143 Rasa Bieliauskaitė, „A. Adlerio psichologija – tarp atsakomybės ir bendrystės", *Bernardinai*, 2013 m. gegužės 8 d., http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-05-08-rasa-bieliauskaite-a-adlerio-psichologija-tarp-atsakomybes-ir-bendrystes/100226.

Aišku, kaip ir į kiekvieną reiškinį, į bendruomenę taip pat nėra vienareikšmio požiūrio. Psichologijos žodyne, apibūdinant bendruomenę, akcentuojama, kad tai tarpusavio sąveika, pasižyminti sudėtingais, įvairialypiais žmonių kontaktais, kurie atsiranda iš bendros veiklos poreikių. Ši sąveika apima keitimąsi informacija, bendros sąveikų strategijos parengimą, kito žmogaus suvokimą ir supratimą.[144] Iš sąveikos atsirandančiuose kontaktuose galima išskirti pozityvius ir negatyvius aspektus (žr. 3.1 lentelę).

3.1. lentelė. Pozityvūs ir negatyvūs bendruomeniškumo aspektai[145]

Pozityvūs	**Negatyvūs**
Artimuose santykiuose galima geriau pažinti kitą žmogų ir save (dažnas atspindėjimas santykiuose su kitais).	Ribotas aktyvaus bendravimo asmenų ratas trukdo suvokti save platesniame kontekste.
Ugdo altruizmą, draugiškumą, užuojautą artimajam, pareigingumą.	Nestabilus ar net šiurkštus kišimasis į dvasinį pasaulį, į intymius reikalus.
Gera aplinka vaiko auklėjimui, socialinė kontrolė padeda išgyvendinti asocialų elgesį.	Bekompromisė socialinė kontrolė užgniaužia iniciatyvumą.
Mokymasis bendrauti, vadovauti, organizuoti.	Atsiranda galimybė piktnaudžiauti valdžia.
Stabilūs, pastovūs (neretai paveldimi) vaidmenys, saugumo jausmas dėl pastovumo.	Stabili socialinė struktūra labai apsunkina socialinį mobilumą, kuria uždarumą, riboja ryšius su aplinka.
Leidžia efektyviai spręsti tradicinius, įprastus bendrus uždavinius.	Apsunkina aukštą specializaciją, darbo pasidalijimo mobilumą, daug laiko sugaištama aiškinantis naujus uždavinius ir organizuojantis.

Tyrinėjant[146] individualistinius dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijų (PVO)[147], prie kurių priskiriamos ir bendruomeninės organizacijos, veikloje motyvų pokyčius naudos aspektu, išskiriami vidiniai motyvai ir išoriniai stimulai.

144 „Bendruomenė“, iš *Psichologijos žodynas* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla 1993), 345.

145 Alvydas Karalius, „Bendruomeniškumo formos ir jų pamatai“, iš *Bendruomeniškumas ir savivalda: teminis straipsnių rinkinys* (Kaunas: VšĮ „Savivaldybių žinios“, 2000), 51.

146 Jurgita Bersėnaitė, Rigita Tijūnaitienė, „Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijų veikloje motyvacijos pokyčiai“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 4, 32 (2013): 138–139.

147 Nigel Ashford, *Laisvos visuomenės principai* (Vilnius: Aidai, 2003), 11.

Vidiniais dalyvavimo determinantais J. Bersėnaitė ir R. Tijūnaitienė linkusios laikyti didesnę savirealizaciją, malonumą, didesnį pasitikėjimą savimi, galimybę reikšti savo nuomonę, vertingą mokymosi patirtį ir jausmą, kad galima lengviau kontroliuoti savo gyvenimą, o išoriniais (naudos) motyvais – kitų žmonių pagarbą, reikšmingesnį socialinį vaidmenį, naudą karjeros arba politiniams siekiams, organizacijos vadovų pagalbą sprendžiant kylančias asmenines problemas ir finansinį atlygį. Akivaizdu, kad visiems svarbiausi yra vidiniai, nematerialiniai dalyvavimo motyvai, o ne išoriniai stimulai, pvz., finansinis atlygis ar vadovų pagalba sprendžiant asmenines problemas. Tam yra pritariančių[148], nes kūrybiškumas, kūryba ir dalijimasis sudaro tam tikrą pagrindą visuomenės, asmenybės raidai ir atsakingo bendruomeniškumo plėtotei. Bendruomeniniai ryšiai – tai tokie žmonių tarpusavio santykiai, kai kūrybiniais vaisiais dalijamasi ne dėl gyvybiškai svarbaus būtinumo, prievartos, o iš pareigos, jaučiant atsakomybę už save ir kitus, jų gerovę. Tyrimą atlikusios autorės[149] teigia, kad beveik visi motyvai (išskyrus malonumą, galimybę reikšti savo nuomonę ir kitų žmonių pagarbą) reiškia tam tikrų asmenybės pokyčių siekį. Yra išskiriami ir dalyvavimo aspektai, toki, kaip lytis, pajamos, amžius ir išsimokslinimas. Pasak tyrėjų, moterys ir vyrai skirtingai vertina dalyvavimo naudas (motyvus): moteris labiau stimuliuoja didesnė savirealizacija ir vertinga mokymosi patirtis; kuo didesnį atlyginimą gauna piliečiai, tuo mažiau svarbus dalyvavimo motyvas – finansinis atlygis; amžius taip pat turi įtakos dalyvavimo teikiamos naudos vertinimui – kuo žmonės jaunesni, tuo jiems labiau rūpi mokymosi patirtis, o tai vienas iš dalyvavimo motyvų. Išsimokslinimo aspektas svarbesnis aukštesniojo išsilavinimo individams, nes jie linkę daugiau dalyvauti.

Įdomu, kad panašias įžvalgas, tik kur kas anksčiau, yra padaręs I. Tamošaitis. Jis sakė, kad „norint kalbėti apie bendruomenę ir bendruomeninį gyvenimą

148 Kęstutis K. Brilius, „Dieviškoji galia“, *Artuma*, 2010 m. liepa–rugpjūtis, 24.

149 Bersėnaitė, Tijūnaitienė, *op. cit.*, 41.

pirmiausia reikia būti susipažinus su socialine žmogaus natūra arba prigimtimi, nes žmogaus socialinėje prigimtyje glūdi bendruomenės, o jau tuo pačiu ir bendruomeninio gyvenimo šaknys“[150]. Tada kyla klausimas, kuo gi reiškiasi ta socialinė žmogaus prigimtis. Ji reiškiasi „tuo, kad žmonės ir savo kūniškąja, ir dvasine puse vieni nuo kitų pareina. Žmogaus pats sau nepakanka, jis nėra „autarkiškas“, kaip šiandien įprasta sakyti. Vadinasi, kiekvienas, kas nori tobulinti savo natūrą arba savo prigimtį, turi naudotis kitų žmonių pagalba. <...> Ir kaipo dvasinė esybė žmogus yra reikalingas kitų žmonių pagalbos. Jis jos reikalingas, norėdamas patobulinti savo protą arba savo valią. Patyrimas pirštu prikišamai rodo, kad žinias mes įgyjame kitiems žmonėms tarpininkaujant, kitiems žmonėms padedant. Sakydami apie valios ugdymą turime prieš akis tą moralinę įtaką, kurią kiti į mus daro. Bendruomeniniame gyvenime geriau ir lengviau yra gyvendinamas gėris, negu stovint ar dirbant vienam nuošaliai ir nematant jokio pamokymo, jokio pavyzdžio, kurs mus skatina gerą daryti“[151]. Toliau I. Tamošaitis. remdamasis Aristoteliu ir Tomu Akviniečiu, kalba apie bendruomenės struktūrą ir esmę ir sako, kad bendruomenei svarbus tvarkos vienumas, ypatingos buities turėjimas, specifinis tikslas ir jo bendras siekis ir dėl to sukuriamas bendras gėris. Po bendruomenės visų siekimas yra valstybė, po jos – Dievas kaip aukščiausias tikslas. Čia tinka paminėti, kad, pasak Šv. Rašto (Mt 18,10), angelą sargą turi ne tik kiekvienas žmogus, bet ir bendruomenės – miestai ir valstybės. Tačiau nors kiekviena bendruomenė turi savo angelą, politinės partijos jos neturi.[152]

Paminėjome keletą religijos ir filosofijos teiginių. Bendruomenė, nors ir yra gana kasdieniškas subjektas, pasižymi nekasdieniškomis savybėmis. Bendruomeniškumo tyrinėtojai, psichologai D. McMillanas ir D. Chavisas kalba apie

---

150 Tamošaitis, *supra note* 127: 5.

151 *Ibid.*, 6 – 7.

152 Peter Kreeft, *Angelai (ir demonai): ką mes iš tikrųjų žinome apie juos?* (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2007), 41.

bendruomenės dvasią, dėl kurios bendruomenėje atsiranda narystės jausmas.[153] Tokio jausmo apimtas, kiekvienas žmogus gali investuoti dalį savęs į kolektyvą ir jo veiklą (tai susiję ir su kitokio pobūdžio psichologo Abrahamo Maslow atliktais tyrimais, kurie rodo, kad priklausymas grupei taip pat vertinamas kaip vienas iš esminių poreikių, kurio nepatenkinęs žmogus jaučiasi nesaugus, sutrikęs, jam sunku suvokti, kas jis yra. Į tai yra atkreipęs dėmesį ir Vydūnas.[154] Jis pabrėžė žmogaus elgsenos vidinės motyvacijos svarbą, nes tik žmonėms darantis geresniems bus pasiekta socialinė darna. Visuomenės gyvenimas turėtų būti grindžiamas laisvu, savanorišku darbu, naudingu ne tik pačiam dirbančiajam, bet ir apskritai žmonėms, teikiančiu ne tik materialinę naudą, bet ir kūrybinį suinteresuotumą, dvasinį pasitenkinimą, leidžiančiu „išmokt veikimu pasidžiaugt". Tas mokėjimas „veikimu pasidžiaugt", nesiekiant naudos, veikiant, dirbant ir kartu dvasiškai tobulėjant, yra indiškasis veikimo kelias (karma joga).

Tęsiant D. McMillano ir D. Chaviso bendruomeniškumo bruožų analizę matyti, kad dėmesys skiriamas įtakai, kuri bendruomenėje pasireiškia dviem kryptimis – pirma, asmuo daro įtaką savo grupei, antra, bendruomenė lemia individo elgseną, o tai reiškia, kad nuo jo priklauso kai kurie sprendimai, organizacijos mikroklimatas ir bendra grupės veiklos sėkmė. Kartais individas turi prisitaikyti prie bendruomenės, laikytis tam tikrų taisyklių ar savo interesus aukoti dėl bendruomenės gerovės. Tačiau mokslininkai savo tyrimais įrodė, kad šios dvi kryptys gali veikti abi kartu vienu metu, nes dažniausiai tie komandos nariai, kurie kreipia didelį dėmesį į kitų narių nuomones, juos išklauso, pripažįsta jų vertybes ir jomis naudojasi, daro didžiausią įtaką visos grupės veiklai. Tokiu savo elgesiu jie pelno kitų grupės narių pagarbą, išreiškia lojalumą ir norą būti konkrečios bendruomenės dalimi.

Antras elementas, kurį tyrėjai išskiria, yra narystė bendruomenėje, padedanti

153 Mcmillan, Chavis, *supra note* 114: 1–22.

154 Vacys Bagdonavičius, „Vydūnas apie tautą ir valstybę", *Kultūros barai*, 2017, Nr. 9, 66–72.

tenkinti visus žmogiškuosius poreikius, o bendros vertybės sukuria aplinką, kurioje vyksta socialiniai mainai, tarpusavio parama ir tada atsiranda emocinis ryšys, kuris yra būtina sąlyga autentiškai bendruomenei. Ryšys atsiranda tik dažnai bendraujant, ypač svarbius įvykius kartu išgyvenant ir remiasi istorine atmintimi, priimama kaip grupės ir asmens bendra istorija, kuriai jaučiama pagarba. Tiesa, dabar mokslininkai dažnai aptaria dar vieną sąlygą – sąmoningą tapatybę, kuri 2000 m. taip buvo įvardyta P. Obst studijoje. Ji suvokiama kaip „įsipareigojimas bendruomenės sėkmingai raidai ir sustiprinta atjauta kitiems nariams“[155].

Bet ar toks sudėtingas ir sudvasintas požiūris į bendruomenę nėra psichologų vienpusiškumo vaisius? Regis, ne, nes, pvz., rašytojai H. Hessė ar I. Asimovas taip pat kalba apie bendruomeniškumo sudvasintus dalykus kad ir per gyvenimiškus pavyzdžius. Štai H. Hessė „Demiane“[156] mini Europos dvasią, kad visur vyksta būriavimasis, bet niekur niekur nėra laisvės ir meilės. Visos bendrijos, pradedant nuo studentų susivienijimų bei chorų iki valstybių, yra priverstiniai dariniai ir vienijasi iš baimės, nors bendrija geras dalykas. Jie bijo, nes nepažįsta patys savęs, yra kupini baimės ir pykčio, nepasitiki kitais. I. Asimovas atkreipia dėmesį į žmogaus ryšį su gimtąja vieta, sakydamas, jog mums svarbu, kad laimėtų mūsų gimtojo miestelio komanda, iš tos vietos būtų kilę garsių žmonių, mokykla būtų gera, koncertuojantys atlikėjai būtų puikūs. Visa tai jis aiškina taip: susidarius konkurencinėms aplinkybėms, jūs šliejatės prie savo lyties, savos kultūros, savo gimtų vietų ir siekiate įrodyti, jog esate geresni už kitus. Visa, kas susiję su jumis, atstovauja jums, ir kai tai laimi, jūs taip pat laimite.[157]

Pajutę, kad XIX a. susiduria su nauju išbandymu – susvetimėjimu, menininkai į tai reaguoja. Atsiranda absurdo teatras – S. Beckettas ir E. Ionesco mene vaizduoja visuomenę, kurioje nesusikalbama ir neaišku, kas vyksta. Po Antrojo

155 Romualdas Kriaučiūnas, „Bendruomeniškumas – laimingumo paslaptis“, *Pasaulio lietuvis*, 2005 m. gruodis, 6.

156 Hermanas Hesė, *Demianas* (Vilnius: Lietuvos kultūros fondas „Taura“, 1990), 151–153.

157 Isaac Asimov, „The Miss America pagent“, *TV Guide*, 1975, August 30, 216.

pasaulinio karo J. P. Sartre'as, A. Camus, F. Kafka klausė, kas sieja žmones. É. Durkheimui liko tik konstatuoti – jei žmogus iškrinta iš visuomenės gyvenimo, jis ilgai egzistuoti negali. Anot jo, kai visuomenė sparčiai kinta, nelieka aiškumo pojūčio, susilpnėja socialumas, didėja agresija. Todėl dabar kaip niekad reikalingas pasitikėjimas, taip pat būdingas modernumui. Ką reiškia pasitikėjimas valstybe, institucijomis, įstatymais ar dar kuo nors, pvz., bendruomene? Kiek bendruomenė gali toleruoti kitokį individą? Gyventi reikia pagal pagrindines kultūros normas. Bendruomenė netoleruoja destrukcijos. Bet tai yra kintantis dalykas. Skirtingumas yra labiau praktinė, o ne teorinė problema. Praktikoje tai paaiškėja greitai, o skirtingose bendruomenėse tai yra skirtinga. Svarbiausia, kokia riba iki individo, kad bendruomenė nebijotų. Žmonės toleruoja egzotiškas kultūras, masajų gentį arba aborigenus, bet kas būtų, jei jie apsigyventų šalia?[158]

Grįžkime prie kitų bendruomenės aspektų, kurie yra ne tokie dvasiniai, bet taip pat svarbūs daliai žmonių, dėl jų jie pajaučia, kodėl reikalinga bendruomenė. Turime galvoje, kad bendravimas[159] suteikia galimybę tenkinti daugelį svarbiausių poreikių. Bendraujama dėl to, kad norima keistis informacija, bendravimas leidžia save palyginti su kitais, bendraudami dalijamės savo mintimis ir jausmais, atskleidžiame kitiems savo individualybę, darome įtaką aplinkiniams. Žmogus iš prigimties yra sociali būtybė, todėl nepatenkinus bendravimo poreikio sunkiai pasiekiami savigarbos, savo vertės, bendrumo (priklausymo), saugumo poreikiai, siekis palaikyti kontaktą, afiliacijos ir kiti poreikiai. Žmogui būtina bendrauti, būti kokios nors grupės nariu. Tai nepriklauso nei nuo žmogaus norų, nei nuo jo valios. Vos gimęs žmogus priklauso šeimai, miesto ar kaimo bendruomenei, vėliau – mokyklos, darbo kolektyvo bendruomenei. Vėliau individas gali įsilieti į religinę ar kitą bendrais interesais paremtą bendruomenę.

Tad psichologinių argumentų, o gal ir jausenų, kad tik bendruomenėje arba

158 Donskis, *supra note* 81.

159 Junona Almonaitienė ir kt. *Bendravimo psichologija* (Kaunas: Technologija, 2006), 24.

papildant gyvenimą bendruomenišku buvimu, yra gana daug, bet ar tai nėra tik teoriniai pasvarstymai, kurie šiuolaikiniame pasaulyje nerealizuojami? Deja, ne, nes yra gyvenimo tipiškose bendruomenėse pavyzdžių, ir tai ne kokiame nors trečiajame pasaulyje. Vienas iš tokių pavyzdžių yra modernioje, demokratinėje valstybėje JAV gyvenanti amišų gentis. Tai ne kokios nors europiečių išnaikintų vietos indėnų genčių palikuonys, o europiečiai, vokiečiai iš Elzaso, į Ameriką atvykę XVII a. ir apsigyvenę Pensilvanijoje. Jų bendruomeninis gyvenimas paremtas filosofija, kuri susideda iš *Ordung* (tvarka), *Gellassenheit* (savęs valdymas) ir *Demut* (susitaikymas). Galima pagalvoti, kad jų yra tik keletas, bet kadangi vaikų šeimoje būna ne mažiau kaip šeši, amišai laikomi pasaulyje viena iš sparčiausiai augančių etninių grupių. Kadangi abortai negalimi, gimstamumas yra 4 proc. per metus.

XVII a. jų atvyko tik apie 200 žmonių, 1920 m. buvo 5000, o 2011 – 261 150. Tai stebina, žinant griežtą ir asketišką amišų gyvenimo būdą. Jie kalba tarp savęs vokiečių-olandų tarme. Šiuolaikiniais civilizacijos pasiekimais beveik nesinaudoja, vietoj elektros naudoja žibalinę lempą, vietoj automobilio – dviratį arba paspirtuką. Nors namus stato panašius į amerikiečių, tai daro talkų būdu ir savo rankomis. Jie verčiasi natūriniu ūkiu, t. y. viską pasigamina patys ir dar parduoda turguje. Žemę aria arkliais su plūgais, baldus, drabužius gamina patys. Drabužių turi nedaug, ypač moterys nešioja vienspalvius, kad kuri nors neišsiskirtų ir nesijaustų turtingesnė už kitą. Skirtingo amžiaus vaikai mokomi vienoje klasėje vietinio mokytojo. Jie neima ginklo į rankas, todėl netarnauja JAV armijoje ir nesifotografuoja, valdžia leido jiems turėti kitokį pasą – be nuotraukos. Už nustatytos tvarkos nesilaikymą yra taikoma bausmė – išvarymas iš bendruomenės be teisės sugrįžti. Jaunuoliai nuo 16 iki 21 metų išleidžiami į pasaulį apsispręsti, o tie, kurie grįžta, tokių yra iki 85 proc., priima krikštą (jie protestantai) ir gyvena bendruomenėje. Pasirinkę pasaulietinį gyvenimą amišai žino, kad iš artimųjų bendruomenėje niekada nesulauks jokios pagalbos, kad ir kas atsitiktų. Jokių išmokų

iš valstybės jie negauna ir neprašo (nuo 1965 m. atleisti nuo mokesčių), nes žino, kad kiekvienu turi pasirūpinti bendruomenė.[160]

Tad jei į tai, ką apie bendruomenę sako psichologai ir filosofai, galime žvelgti kaip į utopinius dalykus, matyt, tą patį galvotume ir apie amišus, jei nežinotume, kad jie gyvena realiame, o įsivaizduojamame pasaulyje. Psichologinis poreikis priklausyti bendruomenėms yra universalus ir būdingas skirtingoms kultūroms. Kai iškyla grėsmė savivertės ir priklausymo bendruomenei poreikiui, žmonės bando ją sumažinti mąstydami ir elgdamiesi provisuomeniškai ir aktyviai: pagalba kitiems ne tik padidina asmens patrauklumą kitų žmonių akyse, bet ir padeda atkurti ryšius su bendruomene.

Bendruomenė, rašo Z. Baumanas, „sukelia geras mintis: kokia bebūtų žodžio „bendruomenė" reikšmė, „gera turėti bendruomenę", „gera būti bendruomenėje". Jei kas nors išklystų iš teisingo kelio, jis būtų įspėtas apie nederamą elgesį <…>. Jei kas nors jaučiasi nelaimingas, dėl ko nors skaudžiai išgyvena ar praranda orumą, mes iš karto imame kaltinti visuomenę – jos organizaciją ir valdymą. Kokia nors draugija ar visuomenė gali būti bloga; bet tik ne bendruomenė. Bendruomenė visada yra puikus dalykas"[161]. Kodėl bendruomenė kaip tokia Z. Baumano vertinama besąlygiškai teigiamai? Bendruomenė – tai „šilta", jauki ir patogi vieta. Kaip tik joje galima būti saugiam, t. y. toli nuo bet kokių pavojų. Bendruomenė nėra bet koks socialinis darinys; tai – darinys, paremtas tarpusavio pasitikėjimu. Remiantis komunitarizmo principais, bendruomenė yra aiškiai išreikšti namai (šeimos namai, ne surasti ar sukurti, bet tie, kuriuose gimei), tokie namai, kokie daugeliui šiandien labiau primena gražią pasaką, o ne liudija asmeninę patirtį. Tačiau, pabrėžia Z. Baumanas, „bendruomenė mūsų dienomis – tai prarastojo rojaus sinonimas; rojaus, kurį mes trokštame susigrąžinti ir karštligiškai ieškome

160 Jodi Picoult, *Paprasta tiesa* (Vilnius: Alma littera, 2012); „Amišų malonė" (Amich Grace (2010)), režisierius Greggas Championas.

161 Lee Jaehoon, L. J. Shrum, „Conspicuous Consumption versus Charitable Behavior in Response to Social Exclusion: A Differential Needs Explanation", *Journal of Consumer Research*, October (2012), http://ejcr.org/.

būdų tai padaryti“[162].

Tačiau kai kalbame apie šiuolaikinę, postmodernią visuomenę matome didelį susvetimėjimą, nepasitikėjimą, perdėtą kritiškumą ir kitas blogybes. Tada turime įsiklausyti į tuos, kurie sako, kad „lietuvių sąmonei apskritai būdinga socialumo stoka. Tiek mūsų, tiek kaimyninių šalių folklore nuolat pašiepiamas lietuvių pavydas bei nenoras padėti vienas kitam. Pavydima geriau gyvenančiam, daugiau turinčiam, pavydima karjeros, žmonos (vyro) ir pan. Į visa tai svarbu atkreipti dėmesį ne tik todėl, kad sparčiai besiformuojančios klasinės visuomenės kontekste atsiranda dar daugiau priežasčių kilti pavydui ir jis tikriausiai dar labiau paplis mūsų visuomenėje, bet ir dėl to, kad pavydas užkerta kelią bet kokiam susitelkimui ar bendradarbiavimui, siekiant bendro tikslo. O be sugebėjimo susitelkti, kuris leidžia tam tikrai bendruomenei ar žmonių grupei ne tik suformuluoti ir įgyvendinti savo bendrus tikslus, bet ir suvokti, koks yra jų bendrasis gėris, iš principo neįmanoma sukurti pilietinę visuomenę“[163].

Aišku, panašių minčių yra ir daugiau, bet nekeliu tikslo įrodyti, kurių yra daugiau. Būdamas bendruomenės apologetų pusėje galvoju, kad psichologiškai ir filosofiškai turime kreipti savo mintis link bendruomenės ir bendruomeniškumo, o ne atvirkščiai. Tik esant tokiam nusiteikimui ir patys atliksime, ir iš kitų tikėsimės realių šios srities darbų, bet apie tai – vėlesniuose skyriuose.

Grįžtant prie tų, kurie abejoja šiuolaikinės bendruomenės gyvybingumu, argumentų, dar reikia pasvarstyti, kaip psichologiškai aiškinami tokie šiuolaikinio pasaulio skauduliai kaip mūsų gyvenimą uzurpuojančios technologijos, pinigų vaidmens išaugimas, visai kitokia jaunoji karta ir nuolatinis bei beatodairiškas lyderystės akcentavimas – be galo stiprios jėgos, kurioms gali / negali atsispirti žmogus, kurios daro milžinišką poveikį bendruomenei ir bendruomeniškumui,

---

162 Jurgita Barevičiūtė, „Z. Baumano postmodernioji socialinė filosofija“ (magistro darbas, vadovė J. Baranova. Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005), 26–27.

163 Andrius Bielskis, „Yranti Lietuvos socialinė tikrovė: Aristoteliško bendruomeniškumo beieškant, arba kodėl liberali demokratija yra sunkiai suderinama su Aristoteliškų poliu?“, *Kultūros barai*, 2003, Nr. 2, 27.

ir visi prieš tai pateikti psichologiniai-filosofiniai argumentai nueis perniek. Deja, „velnias nėra toks juodas, koks jis piešiamas“, nes kai kalbame apie viską užvaldančias šiuolaikines technologijas, tie patys psichologai sako, kad šių laikų visuomenė sutartinai vadinama vartotojų visuomene. Vartojimas ir vartotojo teisių akcentavimas neišvengiamai peni egocentrizmą. Šią temą gvildena visi, kas netingi, pradedant populiariąja spauda ir baigiant akademiniais tyrimais.

Vis dėlto pastaruoju metu imta kalbėti, esą jau prasidėjo paradigminis lūžis – visuomenės elgsenoje pastebima naujų altruizmo daigų, kurie veikia kaip atsvara egocentriškam rūpinimuisi „savo kiemu“ (angl. *mind your own business*). Ši naujoji karta imta vadinti „mes“ karta. Visuomenės dėsniai ima paklusti švytuoklei, kurios švytavimo amplitudė apima tiek kraštutinį individualizmą, tiek stiprų bendruomeniškumą. Vartojimu persisotinama, apatiją keičia iniciatyva, įsigali naujoviškas ekologinis sąmoningumas, pereinama nuo „aš“ prie „mes“, visuomenė imama suvokti kaip daugialąstis organizmas. Dar visai neseniai technologija buvo vienareikšmiškai laikoma bendruomeniškumo duobkase, tačiau, pasak socialinės psichologijos tyrinėtojų, naujausios technologijos smarkiai prisidėjo prie bendruomeniškumo atgimimo. Todėl atsiradus internetui ir jo vartotojų skaičiui pradėjus sparčiai augti, specialistai dar labiau sunerimo: ar virtualus bendravimas nepakeis bendravimo akis į akį. Tačiau nuogąstavimai nepasitvirtino. Kai kurie interneto įrankiai, tokie kaip diskusijų grupės, tinklaraščiai, feisbukas, nepakenkė bendruomeniškumui, priešingai, jį atgaivino. Tyrimai rodo, kad internetinis bendruomeniškumas ne sumažino bendruomeniškumo apraiškas nevirtualioje realybėje, o atgaivino jį. Interneto terpė pasirodė esanti ideali vieta, norint greitai ir plačiai paskelbti žinias apie kultūros renginius, pilietines ir socialines akcijas, informuoti apie įvairių klubų veiklą, gauti atgalinį ryšį ir aptarti praeities įvykius. Panašu, kad švytuoklė pakeitė kryptį ir technologijų baubas pasirodė esąs visai

draugiškas.[164]

Bandant rasti priešnuodžius „perki ir parduodi“ gajam požiūriui galima kelti kad ir tokį retorinį klausimą, ar įmanoma nusipirkti vietos bendruomenę. Matyt, ir taip, ir ne, o jei taip, ne visam laikui. Kaip rašo knygos „Ko nenusipirksi už pinigus: rinkos galia ir ribos“ autorius M. Sandelas[165], Šveicarijoje, kur buvo sprendžiama branduolinių atliekų sandėliavimo problema, vos kelios bendruomenės sutiko turėti branduolinių atliekų saugyklas savo pašonėje. Šioje šalyje tokie klausimai sprendžiami referendumais, tai prieš referendumą vykusi apklausa parodė, kad bendruomenėje, turinčioje per 2000 gyventojų, daugiau kaip 50 proc. sutiko, kad būtų atliekų aikštelė. Buvo daroma išvada, kad tokią poziciją nulėmė pilietinės pareigos jausmas. Tada tyrėjai bandė klausti, o kaip žmonės reaguotų, jei jiems už tai būtų sumokėta kompensacija. Apklausos rezultatai pritrenkė – pritariančių sumažėjo per pusę, nes bendruomenės tai priėmė kaip įžeidimą, esą juos nori papirkti. Tyrėjai teigė, kad srityse, kur dominuoja pilietiniai motyvai (Šveicarija yra priklausoma nuo branduolinės energetikos ir žmonės supranta, kad atliekas reikia kur nors saugoti), finansinių stimulų taikymas neveikia. Tai nereiškia, kad valstybės institucijos turi priversti vietos bendruomenes sutikti su jų priimtais sprendimais, priešingai, reikia suteikti galimybę piliečiams dalyvauti priimant sprendimus, kai sprendžiamos problemos, susijusios su viešuoju interesu. Dažnai žmonės yra linkę priimti kompensacijas viešųjų gėrybių pavidalu – įrengti viešieji parkai, pastatytos bibliotekos, bendruomenių centrai, suremontuotos mokyklos, atnaujinta infrastruktūra, nutiesti bėgiojimo ar dviračių takai. Žiūrint ekonominio efektyvumo aspektu, tai sunkiai suprantama, net iracionalu, bet taip vertiname, nes pamirštame pilietinės pareigos jausmą. Taip gyventojai bendrai dalijasi pilietine našta ir aukojasi dėl šalimais įkurdintų bendruomenės gyvenimą sunkinančių objektų. Piniginis atlygis, kad gyventojai kam nors

164 Linas Vaitulevičius, „Apie bendruomeniškumą? Ne, apie MES!!! Mums reikia turėti savo „mes““, *Aš ir psichologija*, 2010 m. rugpjūtis, 5–6.

165 Michael J. Sandel, *Ko nenusipirksi už pinigus* (Vilnius: Tyto alba, 2014), 129–132.

neprieštarautų, gali būti suprantamas kaip kyšis, naikinantis bendruomeniškumo pojūtį.

Dar vienas bendruomenę ir bendruomeniškumą „žudantis“ naujas elementas yra lyderio vaidmens beatodairiškas sureikšminimas, ypač kai tokia lyderystės samprata, kai dora lyderystė (o ji paremta vertybėmis) nuėjo į antrą planą ir vyrauja rinkodaros požiūris ir jį atitinkančios technologijos. Todėl įsiklausyti į čia pateiktus argumentus nuoširdiems bendruomenių draugams – lyderiams yra pravartu, nes teigiama, kad „kai kalbame apie pasiskelbusių lyderių priklausomybę kokiai nors bendruomenei, turiu galvoje ne tik profesinei (paremtai formalia naryste), ne kokiai nors uždarai verslo elito grupei, bet eilinei bendruomenei keliame klausimą, iš kur atsiranda jiems parama ir kam jie atstovauja? Mano galva, lyderis be konkrečios bendruomenės paramos tėra pseudolyderis. Juk būtent bendruomenė, pripažindama konkrečias lyderio savybes ir veiksmų planą, suteikia jam pasitikejimo mandatą ir įtvirtina lyderystę. O atotrūkis nuo bendruomenės panaikina esmingą bendruomenės ir lyderio betarpiškumo grandinę, dėl ko darosi sunku suprasti ir pamatuoti deklaruojamą lyderystę. Bendruomeniškumo tragizmas yra paradoksalus atotrūkis tarp bendruomeniškumo sukuriamos naudos ir didejančio jos ignoravimo. Įdomu tai, kad reali bendruomeniškumo reikšmė nedingsta, keičiasi tik jos interpretacija bei pateikimas visuomenei. Kadangi nūdienos kontekste labiausiai vertinamas ne tiek kūrybinis procesas, kiek galutinis rezultatas, visi nuopelnai priskiriami konkrečiam asmeniui. Dažniausiai (ant aukščiausio hierarchijos laiptelio esančiam) bendruomenės vadovui į akis krenta vis mažejanti bendruomenės reikšmė viešajame diskurse, na, pavyzdžiui: kas pamena, jog už savo veiklą būtų viešai apdovanota ar kitaip įvertinta kokia nors organizacija? Geriausiu atveju šiandien bendruomenė suprantama, kaip tam tikra erdvė, tinkama konkrečiam tikslui atsiskleisti. O suvokimas, jog bendruomenė gali būti esminga gyvybiškumo syvų ir kūrybos genijaus stimuliuotoja bei

įkvėpėja, yra nykstamai mažas“[166].

Matyt, psichologinę-filosofinę polemiką apie bendruomeniškumo nuostatas verta baigti ir reikia galvoti, ką pasiūlyti Lietuvai, kuri peržengė XXI a. slenkstį ir dar neturi mokslinio diskurso bendruomeniškumo ir vietos bendruomenių srityje. Čia pirmieji ledus laužia psichologijos mokslininkai (D. Beresnevičienė), kurie siūlo bendruomenės kūrimo modelį. Vyraujant kolektyvo – sovietinių laikų bendruomenės pakaitalo, kai pati forma kaip ir stimuliavo, kad sovietinis individas nepajaustų, kad buvusi pirmosios respublikos laikų gyvensena yra draudžiama, o turinys jau visai kitas, ideologizuotas, visai nieko bendro neturintis su senuoju bendruomeniškumu, bet individai iš sykio to negalėjo pastebėti, o kai vėliau tai pamatė pasipriešinti negalėjo, nes veikė arba prievartos, arba prisitaikymo mašinos, mentalitetui, greičiausiai į priekį visu greičiu yrėsi visagalio individo mentalitetas. Tokioje aplinkoje D. Beresnevičienė, remdamasi T. Mizrahiu[167], apibrėžia bendruomenės kūrimo tikslą – sudaryti pakankamai gerą bendruomenės narių mikroklimatą ir sąlygas jų gerai psichologinei savijautai, kompensuoti bei patenkinti tuos narių poreikius, kurie laiduoja jų prisitaikymą prie šalies visuomenės ir suteikia jiems galimybę būti visaverčiais tos visuomenės nariais. Šis procesas reikalauja nuolatinio darbo, nuolatinio bendruomenės atsinaujinimo ir plėtros.[168] Atkreiptinas dėmesys, kad mokslininkė vardija to laiko visuomenines organizacijas, visuomenines asociacijas (NVO, suaugusiųjų švietimo, socialinio darbo ir kt.), taip pat labdaros organizacijas[169], bet tarp jų nematome vietos bendruomeninių organizacijų. Ji čia visai teisi, nes formalių vietos bendruomeninių organizacijų Lietuvoje apie 2000-uosius dar nebuvo. Bet tyrėja jau matė, kad neformali veikla vietos bendruomenėse vyksta ir ją ji apibūdina taip: „Iš apačios bendruomenės

166 Dainius Genys, „Bendruomeniškumo viltys“, *Aš ir psichologija*, 2016 m. kovas, 55.

167 Terry Mizrahi, *Community Building: Renewal, Well-being, and Shared Responsibility* (ed. by Patricia Ewalt, Edith M. Freeman and Dennis L. Poole, New York, 1999).

168 Danguolė Beresnevičienė, „Psichologinis bendruomenės kūrimo Lietuvoje modelis“, *Jurisprudencija* 23, 15 (2001): 19.

169 *Ibid.*

nariais aktyviausiai rūpinasi patys bendruomenės nariai (pirmiausia šeima, draugai, socialiniai darbuotojai, suaugusiųjų švietėjai, andragogai, pedagogai, socialiniai pedagogai, psichologai, gydytojai ir t. t.) bei patys nukentėjusieji, bandantys padėti kitiems (tai – narkomanų, alkoholikų anoniminės draugijos, pagalbos sau grupės, nusikaltimų aukos, susibūrusios į savas asociacijas).“[170] Neatsitiktinai ir kurdama psichologinį bendruomenės kūrimo Lietuvoje modelį, ji svarbų vaidmenį skiria socialiniams darbuotojams.

Tad mokslininkės sukurtas modelis atrodo taip: I. Socialinių darbuotojų asmenybės savybių ugdymas ir saviugda: 1) savo vaidmens supratimas ir priėmimas (nuostatos: atvirumas ir tiesa, empatija); 2) įvaizdis ir nuostatos bei tikėjimasis (teigiamas požiūris į klientų grupes); 3) teisinės, psichologinės ir pedagoginės kompetencijos kėlimas (nuolatinis mokymasis). II. Klientų grupės arba kliento motyvų socializuotis formavimas: 4) motyvų socializuotis skatinimas (skatinti pakeisti esamą situaciją – vengti apatijos, beviltiškumo, depresijos būsenos); 5) pasitikėjimo savo ir bendruomenės narių jėgomis formavimas; 6) savo, kaip visuomenės nario, įvaizdžio kūrimas (aš galiu padėti kitam, atsidūrusiam tokioje pačioje situacijoje). III. Sociokultūrinių, pedagoginių-psichologinių bendruomenės gyvenimo sąlygų sudarymas: 7) bendruomenės psichosocialinių poreikių įvertinimas; 8) tinkamas socialinio darbo metodų parinkimas; 9) bendruomenės bendradarbiavimo ir kitų socialinių įgūdžių ugdymas.[171] Taigi bendruomenę Lietuvoje galima sukurti tik bendromis visų bendruomenės narių pastangomis, o socialinis darbas vyksta ne kur kitur, tik bendruomenėje, jį vykdo ne kas kitas, o bendruomenės nariai. Todėl kuriama sistema, nes socialinis darbas yra praktinė veikla, profesija ir mokslas. Įžvelgiamos šios stiprybės:1) santykiškai neblogas teisinis pagrindas; 2) sukurta socialinių paslaugų teikimo ir socialinio darbo infrastruktūra; 3) socialinio darbo profesija gana populiari, gausu studijuojančiųjų,

170 *Ibid*. 21.

171 *Ibid*. 23.

o tai padės atsirinkti tikrai gerų profesionalų; 4) didelis studentų, dėstytojų ir jau dirbančių specialistų angažuotumas ir didelė motyvacija, lengvinanti socialinį darbą aplinkybė vis dar yra katalikiškasis šeimų solidarumas, ypač svarbus esant silpnai ekonomikai; 6) gana stipriai ir teigiamai veikiantis tarptautinis kontekstas.[172]

Išvados. Norint suprasti bendruomenės funkcionavimą ir bendruomeniškumą, reikia remtis psichologinėmis-filosofinėmis prielaidomis. Jos yra patikrintos laiko ir teritoriniu atžvilgiu, todėl universalios ir veikia žmones, gyvenančius šiuolaikinėje Lietuvoje. Tas veikimas prasideda nuo supratimo, kodėl funcionali vietos bendruomenė priklauso nuo žmogaus valios, pastangų ir minčių, kodėl bendruomeniškumas gali keisti mūsų gyvenimą į geresnę pusę.

Postmodernaus pasaulio negatyvius reiškinius, tokius kaip susvetimėjimas, beatodairiška kompiuterizacija ir pinigų kultas ar iškreiptas lyderystės supratimas, galima šiek tiek neutralizuoti, juose ieškant vietos bendruomenės kaip subjekto vietos ir sudarant psichologines sąlygas individui reikštis ne tik kaip „aš", bet ir kaip „mes".

Sukurtas psichologinis bendruomenės kūrimo modelis socialinio darbo srityje Lietuvoje pasiteisino – formuojasi socialinio darbo sistema, kuri itin svarbi valstybine ir piliečio savivokos prasme.

Tegul skyrių vainikuoja šie mintijimai.

Daug psichologinių bendruomenės ir bendruomeniškumo savivokos aspektų galime rasti filme ***„Dogvilis"***[173]*. Filmas aiškiai pretenduoja į avangardą ir ryškų poelgių, pasekmių maratoną. Filmo erdvė – teatrinė, namai tuščiaviduriai, tapę tik simboliais. Ką tai byloja? Byloja apie trapų žmogaus pasaulį, prigimtį, atsidavimą ir žmogaus silpnybes, kai esi vienas ir kai su kuo nors (bendruomenėje). Keliami tokie klausimai: Dogvilio miestelio bendrumas – kasti sniegą, bet juk kasa atskirai?*

172 Albinas Bagdonas, „Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai", iš *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, t. 1 (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001), 34.

173 Režisierius Larsas von Trieras. „Dogvilios", 2003 m.

Arba žmonės sako, kad turi problemų, bet kai siūloma pagalba, atsisako. Kodėl? Arba šiame mieste nematau nieko gero (sako gyventojas), o jūs matote daug ką gero?! Apgailėtinas miestelis… Arba gal galima atitraukti užuolaidas, ir pamatysite nuostabų vaizdą? Ne, palikite mane su mano aklumu. Arba ar galima neįdomią bendruomenę padaryti įdomią? Vienam, dviem žmonėm... Ar galima ekonomiškai kompensuoti gerumą, bendrabūvį? Bendruomenė daug reikalauja... Ar žmonės gali keistis mažame miestelyje?

Psichologas Dainius Pūras. *Iki šiol mūsų pediatrijoje nėra vietos tam, nuo ko prasideda pediatrija šiuolaikiniame pasaulyje, – tai kūdikio dvasinio ryšio stiprinimas. Panašiai ir su totalitarinės sistemos anuomet išprievartauta bendruomenės dvasia. Ji atsigauna be galo lėtai – kaimynai viską matė ir žinojo, bet jie nemanė esą kuo nors čia dėti. (Autorius turi galvoje Pakruojo r. Žiemelio atvejį, kai į ligoninę atvežtas pusantrų metų vaikas svėrė kaip trijų mėnesių kūdikis, jis buvo stipriai apleistas ir neprižiūrėtas).*[174]

Lietuvos visuomenė yra labai netolerantiška įvairioms pažeidžiamoms grupėms. Mane stebina audringa ir galbūt net veidmainiška visuomenės reakcija į šiuos įvykius. Esu įsitikinęs, kad panašiai į statomus namus pažeidžiamų grupių atstovams sureaguotų ne tik Žiežmarių ir Biržų gyventojai. Jokiu būdu neteisinu šių miestelių bendruomenių, tačiau susidaro įspūdis, kad visi Lietuvoje piktinasi tik Žiežmarių ir Biržų gyventojais. Bet jeigu mes padarytume eksperimentą ir su panašia idėja atvyktume į kitus Lietuvos miestus, reakcija būtų panaši. Manau, kad taip pat sureaguotų tiek mažesniųjų, tiek didžiųjų Lietuvos miestų gyventojai.[175]

---

174 Dainius Pūras, „Vaikystės fronte nieko naujo“, *Veidas*, 2008 m. sausio 28 d., 70.

175 Dainius Pūras, „Nepakantumas pažeidžiamų grupių atstovams rodo, kad mūsų visuomenė serga“, *Lygių galimybių lyga*, 2019 m. rugpjūčio 27 d., https://www.lgl.lt/naujienos/d-puras-nepakantumas-pazeidziamu-grupiu-atstovams.

4. BENDRUOMENIŠKA (KOMUNITARINĖ) POLITIKA: NUO POLITINĖS MINTIES PRIE DALYVAVIMO

Nuolat mūsų dienomis iškyla klausimas, ką pasirinkti – klasikinę tradiciją ar modernybę. Tai jokia naujovė, nes dar Jonathanas Swiftas rašė apie vorą (modernybės simbolis) ir bitę (tradicijos simbolis). Voras – geras architektas ir matematikas, turintis vartotojišką ir pragmatišką požiūrį į gyvenimą. Tačiau jo veikla pražūtinga grožiui ir geram skoniui. Voras didžiuojasi galįs visą reikiamą medžiagą savo veiklai rasti savyje, kurti iš savęs, kad ir iš virškinamojo trakto, intelektualiai niekam neįsiskolindamas. Tingiai stebėdamas keturių colių erdvę po savo nosimi, pasipūtęs ir visiškai pasinėręs į save, jis viską verčia atmatomis ir nuodais, negamindamas nieko, išskyrus musių nuodus ir voratinklį.

Bitė keliauja po neaprėpiamus tolius, per savo nepailstamas paieškas, būdama stropi, sveiko proto ir mokėdama atpažinti dalykų esmę, parneša į namus medų ir vašką.

Taigi klausimas: kuri būtybė kilnesnė?

Klasikinė politinė mintis kelia klausimą – kas yra geras politikas, kas yra politika? Matyt, tas, kas galvoja ne apie save ir kurio veikimo tikslas yra ne jis pats. V. Landsbergis atsako, apie ką galima galvoti ir kokį tikslą kelti. Pasak jo, Tėvynė yra tai, kas turi vienyti. Vienijanti mintis galėtų būti tokia: ką aš galiu padaryti savo Tėvynei? Tai sena mintis, ją yra išsakęs ir J. F. Kennedy'is, bet mes šiandien Lietuvoje

kaip tik jaučiame stoką žmonių, daugelio žmonių, kurie taip galvotų ir elgtųsi; užtat gausu tokių, kurie klausia: o ką ji man duos, o kas iš tos nepriklausomybės? <...> Taigi: ką aš galiu padaryti Tėvynei? Gal tai net gyvenimo prasmės suvokimas, ar tokia yra gyvenimo prasmė? Piliečio – taip, todėl kalbame apie piliečių visuomenę, kuri turėtų atsakomybės gelbėti, gydyti, gerinti, gražinti ir atkurti Tėvynę.[176]

Ar ne į panašius klausimus ieško atsako ir bendruomeniška (komunitarinė) politika?!

Skyriuje nagrinėjami klausimai:

- Kodėl funkcionalios vietos bendruomenės savikūros procese yra svarbu remtis bendruomeniškos (komunitarinės) ideologijos formuotojų mintimis?
- Kuo svarbūs pasaulio demokratinių organizacijų priimti dokumentai, kurie akcentuoja vietos bendruomenių instrumentinius aspektus, kai analizuojame vietos bendruomenių funkcionalumą Lietuvoje?
- Kodėl kalbėdami apie piliečių dalyvavimą demokratinės valstybės valdymo procesuose turime analizuoti Prezidento, Seimo, Vyriausybės, savivaldybių veiksmus, kurie skatina vietos bendruomenių funkcionalumą ir bendruomeniškumą.

4.1. Šiek tiek užsienio autorių minčių apie bendruomeniškos (komunitarinės[177]) politikos formavimą

Pastebima, kad žmonės viešoje erdvėje ir bendraudami tarpusavyje labai skeptiškai vertina politiką. Ar nėra taip todėl, kad politiką jie suvokia gana primityviai,

176 Vytautas Landsbergis, *Tėvynės valanda* (Vilnius: Tėvynės sąjunga, 1993).

177 Terminas „komunitarizmas“ pradėtas vartoti XX a. pabaigoje grupės amerikiečių ir britų mąstytojų. Žr. Henry Tam, „Communitarianism. Sociology of“, iš *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Vol. 4 (Oxford: Elsevier, 2015), 311–316.

t. y. jiems patinka ar nepatinka žmonės, kurie užima tam tikrus politinius postus. O asmenys (ir politikai) turi dorovines savybes: teisingumą, išmintingumą, drąsumą, pasitikėjimą ir kt. ir jų laikosi arba ne. Tokį politikos vertinimą galime vadinti emociniu, nes natūralu, kad dažnai susiduriame su politikų elgsena, kuri mūsų netenkinama, iš tautos išrinktųjų tikimės kur kas daugiau, paprastai kitokio elgesio, nei patys elgiamės. Tai nėra blogai, bet ar tarp politikos ir politikų elgesio dėdami lygybės ženklą nepatenkame į spąstus[178], su kuriais gyvename, nors tai visai nekeičia situacijos. O jei bent nemažos dalies dabarties piliečių mąstymas būtų panašus kaip senovės Antikoje[179], kaip Aristido, kurį vadino Teisinguoju, tvirtinusiu, jog reikia galvoti ne apie naudą, o apie sąžiningumą ir teisingumą, ir tai rodo, kad V a. pr. Kr. dar buvo tikima, jog politika neprieštarauja dorybei[180]. Atėniečiai manė, kad rūpintis poliu – kiekvieno piliečio pareiga ir kad visi piliečiai įstatymams lygūs. Visuomeninė padėtis ir garbė priklausė ne nuo prigimtinio luomo, priklausymo partijai ar religinei grupei, o nuo asmens veiklos jo viešuomenės erdvėje, kurioje visi yra laisvi, o laisvė gali būti pasiekta įvairiais būdais, tačiau tik per santykį su kitais žmonėmis.[181]

Politikos „nemėgstame“ ir todėl, kad ji remiasi ideologijomis (dauguma žmonių jų nesupranta), todėl galvojama, kad politikas vadovaujasi ne savo protu, o kai kuo kitu, t. y. ideologija. Anot Aristotelio, politika yra valstybės valdymo menas, ir tai ne kas kita, kaip supratingumas priimant sprendimus ir išmanant teisėtvarką. Jo manymu, „yra dvi žmonių, pretenduojančių į politinių klausimų

178 Vadyboje vartojamas terminas „beždžionės spąstai“. Beždžionė mėgsta bananus. Įmeskime tris bananus į trilitrinį stiklainį ir matysite, kaip ji pati savo noru kiša leteną, kad juos paimtų, o trijų ištraukti negali ir tada vaikščioja su trijų litrų stiklainiu – spąstais.

179 Kritikai sakys, kodėl pradedama nuo senovės laikų, kai žmonių gyvensena ir patys žmonės buvo kitokie. Man visada svarbu žinoti, kas svarstomu klausimu buvo praeityje, ir vadovaujuosi Cicerono posakiu, kad žmonės, nežinantys istorijos, lieka vaikais. Jį perfrazavęs sakyčiau, kad žmonės, nesigilinantys į bendruomeniškumo funkcionavimą praeityje, nesupras bendruomeniškumo svarbos dabartyje. Tokį galvojimą dar labiau sustiprino žymaus britų komunitaro straipsnis, kuriame jis analizuoja bendruomeniškumą remdamasis Konfucijumi (551–479 m. pr. Kr.).

180 Feliksas Arskis, *Periklis* (Vilnius: Mintis, 1989), 49.

181 Algis Mickūnas, *Demokratija šiandien: straipsniai ir esė* (Vilnius: Versus aureus, 2007), 91. A. Mickūnas vartoja viešuomenės, o ne visuomenės terminą.

išmanymą, atmainos: tikrieji politikai praktikai ir „sofistai“, kurie skelbiasi moką politikos meno. Tačiau politikai praktikai apie šiuos dalykus nei kalba, nei rašo; atrodo, jie nesugeba išmokyti politikos netgi savo sūnų ar draugų; taigi atrodytų, kad jų sėkmę daugiau lemia įgimti gabumai bei patyrimas negu žinios“[182]. Interpretuodamas aristotelišką politikos supratimą A. Jokubaitis teigia: „Politikas turi dvejopą uždavinį: suvokti per ilgą laiką nusistovėjusias elgesio tradicijas ir išsiugdyti bendrųjų principų taikymo konkrečiomis aplinkybėmis gebėjimą.“[183]

Ieškant, kaip Antikos mąstytojai apibūdina politiką, nustebino, kad senovės graikų laikais išvis nebuvo žodžio, atitinkančio terminą „kultūra“. Tam pagrįsti remiamasi Periklio laidotuvių kalba – įspūdingiausiu istoriniu Atėnų ir atėniečių dvasios liudijimu. Joje apeliuojama į meilę tėvynei, ištikimybę jos politinei santvarkai, o ne į reginius, architektūrą, dailę ar visa tai, kas šiandien suvokiama kaip senovės graikų kultūra ir jos estetinė vertė[184] ar kad atėniečiai ir senovės graikai tuos, kurie nesugebėdavo dalyvauti viešuose reikaluose, vadino ne „apolitiškais“, o „nesugebančiais būti“[185].

Galima galvoti, kad Lietuvoje, tikriausiai ir kituose kraštuose, kurie patyrė okupaciją, politika neigiamai priimama ar vertinama ir dėl to, kad tai siejama su okupacija ir okupantų vykdyta politika.

Išgirdę žodžius „politika“, „politikas“ nukreipiame mintis į Vyriausybę, Seimą, Prezidentą, t. y. centrinės valdžios institucijas. Tačiau labai daug sprendimų, kurie susiję su mūsų kasdieniu gyvenimu, priimami ne tik centrinės valdžios

182 Aristotelis, *supra note* 136: 26.

183 Libertas ir Pietas, *Lietuviškas konservatizmas. Antologija 1993–2010* (Vilnius: Eugrimas, 2010), 123.

184 *Graikų literatūros chrestomatija* (Vilnius: Mintis, 2008), 544–554.

185 Mickūnas, op. cit., 65, cituota iš Karl-Heinz Volkmann-Schluck, *Leben und Denken* (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1978).

institucijose, o kur kas arčiau kiekvieno mūsų – savivaldybėse[186], vietos bendruomeninėse organizacijose ar net šeimoje. Visuose čia išvardytuose institutuose vyksta valdymas[187], ir šie veiksmai paruošia prielaidas sprendimo priėmimui arba tik reikalavimui, kad gyventojai paklustų valdžios sprendimams.

Todėl W. Parsonsas, teigė, kad bet kokioje situacijoje didžiausia atsakomybė turi atitekti individams, kurie labiausiai susiję su problema. Jeigu tie individai nepajėgia jos išspręsti, problema gali būti perkeliama šeimai. Jeigu ir ši nepajėgia jos išspręsti, ji gali būti perduodama vietos bendruomenei. Ir tik tada, kai problema neišsprendžiama žemesniu lygmeniu, ji gali tapti valstybės problema.[188] Daugiau nei prieš 100 metų suformuluotoje Katalikų Bažnyčios socialinėje doktrinoje teigiama, jog šis principas yra tiesiog sveiko proto principas, t. y. sugebėjimas perduoti atsakomybę ir valdžią kiekvieną kartą, kai tai naudinga ir teisinga. Tą pateisina ne tik praktiniai motyvai, bet ir teisingumas, paremtas asmens orumu.[189] Lietuvos viešojo administravimo įstatyme šis principas aptartas ir sakoma, kad subsidiarumas reiškia, kad viešojo administravimo subjektų sprendimai turi būti priimami ir įgyvendinami tuo viešojo administravimo sistemos lygiu, kuriuo jie yra efektyviausi.[190] Deja, vien to, kad principas įrašytas į vietos savivaldos įstatymą, nepakanka, kad jis būtų pasitelkiamas praktikoje. Atlikus tyrimą[191] paaiškėjo, kad Lietuvos politiniame gyvenime priimant sprendimus subsidiarumo principu

---

186 Esame girdėję ne vieno savivaldybės lygio politiko viešą pareiškimą, kad vietos savivaldybė – ne vieta politikavimui, bet cituoti verta ne bet kokio miesto, o Kauno (galvoju, kad didmiesčiuose, kur yra akademinis sluoksnis, kaip tik turėtų reikštis progresyviausios ir moksliškiausios mintys, bet anaiptol) mero V. Matijošaičio: „Kokia čia tame mieste politika? Miestą reikia tvarkyti kaip savo kiemą: pjauti žolę, genėti medžius, tvarkyti šaligatvius, jeigu brangiai moki už elektrą – žiūrėti kodėl…" – žr. Visvaldas Matijošaitis, „Kaunas – fasadas ir neparadinė pusė", *Veidas*, 2011 m. kovo 24 d.

187 Wojciech Lamentowicz, *Šių laikų valstybė* (Vilnius: Alma littera, 1998), 23.

188 Parsons, *supra note* 90: 61.

189 Bernard de Castera, *Atverkite duris! Įvadas į socialinę Bažnyčios doktriną.* Kardinolo Daneelso pratarmė. Vilnius: Lumen fondo leidykla, 1994.

190 Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 1999-06-17 Nr. VIII-1234, LRS, žiūrėta 2020 m. liepos 10 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.83679?faces-redirect=true.

191 Robert Gawłowski, Saulius Nefas, Krzysztof Makowski, „Subsidiarity principle – its realization in self-government in Lithuania and Poland", Administrative sciences, 10 (2020): 1–15, https://www.mdpi.com/2076-3387/10/1.

kol kas nesivadovaujama arba vadovaujamasi epizodiškai.

Išanalizavus Lietuvos Respublikos Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto svarstomų teisės aktų turinį paaiškėjo, kad subsidiarumo terminas, net ir jį įrašius 2016 m. tarp vietos savivaldos principų į Vietos savivaldos įstatymą, nenaudojamas, todėl priimant sprendimus, susijusius su vietos savivalda, vietos bendruomene, t. y. valdymo decentralizacija, tampa tik deklaracija.

Bet grįžkime prie minties, kad žmonės nemėgsta politikos, ir, matyt, kita to priežastis bus, kad politika remiasi tam tikromis ideologijomis, kartais gana painiomis ir nesuprantamomis. Tačiau politinėse idėjose[192] visada turi atsispindėti realijos, jų vertinimas ir išvados, išplaukiančios iš vienokių ar kitokių vertinimų. Vertinimų visuma susijusi su tam tikros visuomenės dalies – socialinės grupės – interesais, todėl ideologija kuria savo grupei ir egzistuojančio, ir geidžiamo ateities pasaulio vaizdinį. Ideologija, kylanti iš vienų ar kitų vertybių, yra linkusi įprasminti kiekvieną bendruomenės politinį veiksmą, tarsi siekdama jį patvirtinti.

Gal kiek priimtinesnė samprata yra politinė teorija, bet tai apibrėžiama[193] kaip žmogaus pastangos suprasti ir išspręsti savo grupinio gyvenimo ir organizacijos problemas. Tai – intelektualinė tradicija ir ją sudaro žmonių minčių apie politines problemas evoliucija.

Tad paanalizavę W. T. Kuleszos pateiktą ideologiją ir G. H. Sabine'o politinės teorijos paaiškinimus, matome, kad ideologija kyla iš mūsų pačių, tik per teiginių suformulavimo procesą pabūna kitų „rankose" (ideologų, politologų) ir tampa lyg ir ne mūsų, todėl ja bodimės. Bet jei dalis žmonių ilgisi bendruomeniško (komunitarinio) galvojimo ar jam pritaria, atsitraukę nuo tam tikrų teiginių pabandykime paanalizuoti keleto autorių, priskiriamų kaip tik šiai ideologijai ar politinei teorijai, mintis ir tada matysime, jog jie kalba tai, ką sužinojo ar pajuto

192 Wladislaw T. Kulesza, *Mūsų laikų ideologijos* (Vilnius: Alma littera, 1998), 9.

193 Sabine, Thorson, *supra note* 19: 27.

iš mūsų. Pažvelkime į bendruomeniškumo (komunitarizmo) ideologijos[194] pradininkų Edmundo Burke'o, Alexio de Tocqueville'io ir Roberto Alexanderio Nisbeto keliamus klausimus ir pamatysime, kad jie nėra sudėtingi ar painūs.

Analizuodami E. Burke'o mintis galime suprasti tris svarbius asmeniui klausimus – individo skirtumą nuo minios ir išmintį, moralės svarbą ir asmens laisvės klausimus.

Kalbėdamas apie individo ir minios skirtumus E. Burke'as[195] teigia, kad „<...>individas yra kvailas, minia konkrečiu momentu yra kvaila, kai veikia nesvarstydama; bet giminė yra išmintinga ir, kai jai duodama laiko, ji kaip giminė visuomet veikia teisingai". Giminė, bendriausia prasme žmonių bendruomenė, skiriasi nuo minios tuo, kad ji susieta jausmo, patirties bendrumo, praeities ir ateities ryšių. Kai iškyla klausimas dėl priimamų sprendimų, matome, kad vienareikšmiškai vertinamų sprendimų nėra, ir tada keliame klausimą, o kada sprendimas išmintingas. Greičiausiai tada, kai jį priima bendruomenė. E. Burke'as žiūri į bendruomenę kaip į kolektyvinės išminties (angl. *collective wisdom*) kūrėją ir saugyklą, nes bendruomenę ir susieja tos pačios išminties saitai. Atimk šią išmintį iš žmogaus, ir jis pateks į pirmykštę būseną. Civilizacija, progresas (bet ne revoliucija), vystymasis ir yra *collective wisdom* augimas. Revoliucija, ardydama bendruomenes, luomus, nusistovėjusias klases, griauna šią kolektyvinę išmintį, nutraukdama istorines laiko rišančias grandis.[196]

Antras svarbus klausimas yra apie požiūrį į žmogaus moralę. Matome, koks silpnas moralės požiūriu yra žmogus. Trečią dešimtmetį gyvendami Nepriklausomoje Lietuvoje dažnai girdime sakant, kad moralės prasme sovietų okupacijos laikais buvo geriau, nes moralė buvo prižiūrima!!! Pripažindami, kad

194 Tadas Leončikas pirmasis Lietuvos mokslo diskurse pateikė šią sąvoką; žr. Tadas Leončikas, „Komunitarizmas kaip nauja bendruomeniškumo ideologija", iš *Bendruomeniškumas ir savivalda: teminis straipsnių rinkinys* (Kaunas, VšĮ „Savivaldybių žinios", 2000), 51.

195 E. Burke (1729–1797) – airių filosofas, politikas, prateseęs Aristotelio svarstymus apie individo, kaip politikos dalyvio, vaidmenį. Žymiausias jo veikalas yra apie Prancūzijos revoliuciją.

196 Andrius Kubilius, *Konservatyvioji bendruomenė* (Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2006), 12.

administravimas reikalingas, vis dėlto jį matome tik kaip bendruomenės, o ne moralės administravimą ir, kaip sako E. Burke'as, moralinė tvarka yra bendruomenės produktas. Anot jo, ką reiškia sulaužyti šiuos bendruomenės instrumentus: „nusistatymą, prietarą" (angl. *prejudice*) – pusiau intuityvų žinojimą, kuris leidžia žmogui pasitikti ir įveikti gyvenimo problemas be loginio svyravimo ir abejojimo; „senaties teisę" (angl. *prescription*) – paprotinę teisę, kuri kyla iš papročių ir konvencijų ir sujungia daugelį nuosekliai einančių generacijų; „išankstinę prielaidą" (angl. *presumption*) – spėjimą, paremtą bendra žmonijos patirtimi. Naudodami šiuos instrumentus žmonės sugeba gyventi kartu, pasiekti tam tikrą gerovę ir draugiškumą. Šių bendruomenės instrumentų pakanka norint tinkamai nukreipti ir individualią sąžinę, ir įstatymų leidėjus. Be jų, visuomenę nuo destrukcijos gali išgelbėti tik valdovas ir jėga.[197]

Demokratijos sąlygomis, kaip minėta, nuolat iškils žmogaus laisvės klausimas ir visada bus šalininkų dėl neribotos laisvės ir tokios, kuria grindžiama tam tikrais apribojimais. Itin aštriai bus nesutariama, kai laisvę apriboti norės valdžios struktūros. Kad ir kokia demokratiška valdžia būtų, ėmusi riboti tam tikras laisves, ji bus kaltinama tironija. Visai kitaip bus reaguojama, kai demokratijos sąlygomis laisvę apribos pati vietos bendruomenė nusistatydama tam tikras taisykles ar normas. Matėme (kol kas tai dar nepatvirtinta atitinkamais tyrimais), kaip skirtingų valstybių žmonės vertina, logiškai mąstant, būtinus ribojimus esant COVID-19 pandemijai. Ten, kur bendruomeniškumas didesnis, valdžiai reikia kur kas mažiau jėgų ribojimams įvesti, nes žmonės elgiasi atsakingai ir, svarbiausia, jie nesijaučia praradę laisvę. Dar nuo E. Burke'o laikų vienas iš esminių konservatyviosios ideologijos bruožų yra tai, kaip suvokiama valstybės, visuomenės ir asmens santykių sąranga. Matydami nykstančias bendruomenes, konservatoriai deklaravo netiesioginės valdžios ir jos buferinių institucijų bei apsaugos mechanizmų būtinybę. E. Burke'as nesutiko su J.-J. Rousseau ir jo mokinių laisvės doktrina,

197 *Ibid.*, 14.

kuri esą jiems rūpėjo tik individo ir valstybės interesų aspektu. Anot E. Burke'o, asmens laisvė yra neįmanoma be tų tarpinių grupių ir buferinių institucijų, kurių reikalavimai savo nariams niekada nevirsta tironija – jie tik sukuria būtinus individų laisvės pastiprinimus.[198] Diskutuodamas su liberalais E. Burke'as teigė, kad laisvė yra ne naujovė, kuri turi būti sukurta, o palikimas, kuris turi būti išsaugotas. Išsaugotas pirmiausia tradicijose ir bendruomenėse. Bandymai sukurti naują individualistinę laisvę baigėsi bendruomenės sugriovimu ir totalitarinės valstybės, kuri naujose nepailstančiose masėse rado instrumentą savo triumfui, įsigalėjimu.[199]

Pagrindžiant pilietinio dalyvavimo ir bendruomeniškumo koncepciją mums svarbus A. de Tocqueville'is[200]. XIX a. jis kėlė XXI a. aktualius klausimus apie stabilios demokratijos instrumentus, piliečio požiūrį į politiką ir dalyvavimą joje bei subsidiarumo principo supratimą remiantis amerikietiškomis aktualijomis. Kokie šiuolaikiniai stabilios demokratijos instrumentai – klausimas itin aktualus ir mūsų dienų autoriams. S. M. Lipsetas, R. A. Nisbeto priskirtas prie neokonservatorių, knygoje „Politinis žmogus" sako, kad stabiliai demokratijai reikalingi du dalykai: nesutarimai (arba konfliktas) ir konsensusas. Anot S. M. Lipseto, A. de Tocqueville'is buvo pirmasis, iškėlęs mintį, kad demokratija yra pusiausvyra tarp konflikto ir konsensuso. A. Tocquiville'is pabrėžia pagrindinių socialinių vienetų – vietinių bendruomenių ir savanoriškų organizacijų – svarbą ir konflikto tarp jų būtinybę, tačiau jis apgalvotai iškelia ir tuos socialinių vienetų aspektus, kurie padeda tuo pačiu metu išlaikyti politinius nesutarimus ir politinį konsensusą. Ypač svarbios yra privačios asociacijos, per jas žmonės įtraukiami į politiką. Taigi jos – pagrindinis mechanizmas siekiant sukurti ir išlaikyti konsensusą, būtiną

198 *Ibid.*, 29.

199 *Ibid.*, 24.

200 Alexis Charles Henri Clérel de Tocqueville (1805–1859) – prancūzų diplomatas, istorikas, politikos mokslų atstovas, analizavęs demokratiškų institutų veikimą. Žymiausias jo veikalas – „Apie demokratiją Amerikoje" (1835).

demokratinei visuomenei.[201]

Kalbėdamas apie piliečio požiūrį į politiką ir dalyvavimą joje A. Tocqueville'is prognozuoja (tai pastebime ir XXI a. pr. demokratinėse valstybėse), kad piliečiai nebeturės pakankamo intereso dalyvauti politikoje arba netgi paprasčiausiai priimti esamą režimą. Politika taps ne tiktai beviltiška, bet ir beprasmė. Apatija sužlugdo konsensusą, ir A. Tocqueville'iui atrodė, kad industrinės biurokratinės visuomenės pasekmė bus apatiškas masių požiūris į valstybę. Kaip stabilios demokratijos instrumentus jis nurodo institucijas, kurios gali įveikti leviataniškas valstybės tendencijas. Pirmiausia – vietos savivalda ir savanoriška asociacija. Jam atrodė, kad stabilios demokratijos egzistavimo sąlyga yra žmonių dalyvavimas šiose institucijose. Skleisdamos idėjas ir sukurdamos konsensusą tarp savo narių, jos tampa pagrindu konfliktui atsirasti tarp skirtingų organizacijų. Taip darydamos, šios organizacijos apriboja centrinės valdžios galią, sukuria naujus ir autonomiškus galios centrus, kurie rungiasi su centrine valdžia, taip pat padeda vystyti potencialių opozicijos lyderių politinius gabumus.[202]

Tai, ką Amerikoje matė A. Tocqueville'is atlikdamas tyrimus, matome ir mes XXI a., nes bet kokio amžiaus, bet kokios padėties ir bet kokio mąstymo amerikiečiai nuolatos buriasi į sąjungas. Jie telkiasi ne tik į prekybos ir pramonines sąjungas ir jų veikloje aktyviai dalyvauja, bet ir į tūkstančius kitų: religinių, dorovinių, rimtų, lėkštų, visiems prieinamų ar uždarų, milžiniškų ar visai mažų. Amerikiečiai vienijasi rengdami šventes, steigdami seminarijas, statydami bažnyčias, atidarydami smukles, platindami knygas, į kitą pasaulio kraštą siųsdami misionierius. Taip jie steigia ligonines, kalėjimus, mokyklas. Vienijasi prireikus paskelbti kokią tiesą arba norėdami ugdyti jausmus pagal didžius pavyzdžius. Kiekvieno naujo vajaus priešaky, kur prancūzai skiria vietą vyriausybei, o anglai – kokiam didikui, Jungtinėse Valstijose rasite kokį nors komitetą. A. Tocqueville'is

201 Kubilius, *supra note* 196: 26.

202 *Ibid*., 27.

stebisi Amerikoje susidūręs su įvairiausiomis sąjungomis, apie kurias neturėjo nė menkiausio supratimo, ir teigia dažnai žavėdavęsis matydamas, kaip meistriškai Jungtinių Valstijų gyventojai sugeba nubrėžti bendrą tikslą ir paskatinti žmones laisva valia kibti į darbą.[203]

Trečias vertingas A. Tocqueville'io pastebėjimas yra apie subsidiarumo principo veikimą Jungtinėse Valstijose. Gyventojai čia nuo pat gimimo patiria, jog grumiantis su gyvenimo blogybėmis ir vargais reikia pasikliauti savo jėgomis. Jie nepatikliai ir įtariai žiūri į valdžią ir šaukiasi jos pagalbos tik tada, kai negali be jos išsiversti. Tai pastebima dar mokykloje, kur vaikai net žaisdami laikosi savo taisyklių ir baudžia vieni kitus už savo pačių sugalvotus nusižengimus. Tą patį matome visose visuomeninio gyvenimo srityse. Kelyje susidarė spūstis, eismas sustojo, neįmanoma važiuoti; artimiausi kaimynai tučtuojau renkasi pasitarti, ir tas improvizuotas suinteresuotų žmonių komitetas tampa vykdomąja valdžia, kuri padeda įveikti kliūtį pirma, negu kas nors prisimins esant vietinę valdžią. Jei rengiama kokia pramoga, žmonės susiburia, kad šventė vyktų kuo gražiau ir darniau. Be to, sąjungos sudaromos, kad būtų galima priešintis grynai moralinėms negerovėms: bendromis jėgomis kovojama su nesaikingumu. Jungtinėse Valstijose buriamasi į sąjungas.[204]

Dar po šimto metų kitas mąstytojas Robertas Alexanderis Nisbetas[205] moderniame pasaulyje suformulavo teiginius, susijusius su bendruomenės savivoka. Pasirinkome aptarti bendruomenišką (komunitarinę) ideologiją atspindinčius tris teiginius: moralę, valstybės, grupės ir individo santykius bei asmens laisvę.

R. A. Nisbetui, kaip ir E. Burke'ui, svarbus yra moralės klausimas ir nykstančios moralės priežastimi jis laiko bendruomenės netekimą ir vienišių minios sukūrimą. Moralės žlugimas susijęs su atakomis prieš religines institucijas, šeimos

---

203 Alexis de Tocqueville, *Apie demokratiją Amerikoje* (Vilnius: Amžius, 1996), 567.

204 *Ibid*., 205.

205 Robert Alexander Nisbet (1913–1996) – Amerikos sociologas, pagrindęs, kodėl XX a. moderniame pasaulyje reikia ieškoti bendruomenės. Žymiausias jo veikalas – „Bendruomenės ieškojimas" (1953).

institutą, o priežastis, kad remiamos totalitarinės partijos, yra ne skurdas, o tikrumo, dalyvavimo ir narystės noras. Ar ne šių minčių realizavimąsi matome ir XXI a. demokratinėse valstybėse, kai rinkimuose gana ryškaus piliečių palaikymo sulaukia agresyvią politiką propaguojančios partijos. Kalbėdamas apie tam tikrus subjektų santykius, R. A. Nisbetas teigia, kad valstybė siekia tik vieno – stalo lentos, ant kurios daugybė vienišų individų, nors ir ganomų kartu, anonimiškai dirba, kad išlaikytų valstybę. Visoms Dievo duotoms dovanoms – įvairovei, kontrastams, rungimuisi, didžiavimuisi savo bendruomene, tarpusavio simpatija pagrįstai asociacijai – grasina modernios visagalinčios valstybės dominavimas, valstybės, kurios dėl savo saugumo siekia sulyginti tradicinės bendruomenės tvirtoves. Anot R. A. Nisbeto, konservatyvioji ideologija remiasi trilypiu valstybės, korporacinės grupės ir individo santykiu, o ne įprastiniu dvipusiu valstybės ir individo ryšiu, kilusiu iš prigimtinės teisės doktrinos. Visa viduramžių Vakarų Europos istorija – tai kova tarp valstybės pretenzijų į suvereno padėtį ir tradicinių autoritetų, tokių kaip patriarchalinė šeima, giminė ar vietinė bendruomenė. Asmens laisvės klausimu R. A. Nisbetas kritikuoja liberalus, teigiančius, kad žmogui pakanka pasikliauti tik savimi, nes jis negali gyventi be bendruomenės, todėl J.-J. Rousseau ir jo šalininkų noras priversti žmogų tapti laisvą, yra patrauklus, bet... Žmogus tapo laisvas nuo šeimos, bažnyčios, savo miestelio ir t. t., bet užsidėjo valstybės grandines ir miršta iš nuobodulio arba vienatvės.[206]

Ieškantys atsakymų į minėtų trijų filosofų-komunitarų iškeltus klausimus neišvengiamai susiduria su dar vienu – su juo susiduria ir R. A. Nisbetas, – ar reikalinga bendruomenė? Į tai jis atsako savo knygoje „Valdžios atkūrimas“, teigdamas, kad tikras socialinis atgimimas Vakaruose turėtų prasidėti ne tik stiprėjant etniškumo, religingumo, daugianacionalinių korporacijų įtakai, bet ir nepalyginti išaugant giminystės, bendruomenės, lokalizmo, savanoriškų asociacijų svarbai. Kitaip jis nesuvokia ir decentralizacijos, nes, „jeigu lokalinės, regioninės ypatybės

206 Kubilius, *supra note* 196: 22–23.

ir visa savanoriškų asociacijų dvasia klesti, galia, kurią yra sukaupusi vyriausybė, turi būti perskirstyta tarp kaip galima daugiau rankų“, tarp jų yra ir kaimynų bendruomenės. Šiandienos uždavinys – iš naujo atrasti, kas socialu, o socialumas turi būti atskirtas nuo politikos, identifikuoti funkcijas, kurios priklauso valstybei, o bendruomenei. Sunkiausia bus surasti bendruomenėms vietą valstybės sandaroje. Bet visa tai trurime daryti todėl, kad šiandienė visagalinti valstybės forma negali patenkinti žmogaus vilčių.[207]

Minėtą R. A. Nisbeto darbą galime priskirti pasaulinės komunitarinės minties filosofijai, o beveik tuo pat metu išėjęs E. S. Redfordo[208] veikalas priklauso valstybės valdymo (administravimo) kontekstui. Reikia tikėtis, kad jo suformuluoti klausimai, kas lemia viešosios politikos formavimą, gali būti aktualūs ir šiandien. Kalbėdamas, kas daro įtaką viešosios politikos formavimui, jis nurodo, kad demokratinės moralės požiūriu svarbiausias žmogiškosios vertybės matas yra asmuo ir kaip visavertiškai jis realizuoja savo galimybes politinėje ir socialinėje sistemoje, kad visi žmonės turi teisę į sistemos dėmesį nepaisant turto ir padėties ir, trečia, geriausiai į individų pretenzijas atsižvelgiama visiems asmenims dalyvaujant sprendimų priėmimo procese, o tai yra ne tik instrumentinė vertė, bet esminis dalykas plėtojant demokratinį pilietiškumą. Dar daugiau, jis nurodo konkrečias (tai gali taikyti politikai ir administratoriai) rekomendacijas: informacijos prieinamumą, pagrįstą švietimu, ir atvirą vyriausybę, pagrįstą laisvu bendravimu bei atviromis diskusijomis; tiesioginį ar netiesioginį sprendimus priimančių forumų prieinamumą; galimybę bet kokį klausimą pateikti viešoms diskusijoms; galėjimą siekti savo teisių nesibaiminant priešiškumo; visų pateiktų pretenzijų svarstymą.

Šias penkias rekomendacijas, suformuluotos XX a. viduryje, galime vadinti klasikinėmis, nes formuojant viešąją politiką jomis turi būti remiamasi. Juolab kad kol kas nieko konceptualiau nėra pasakyta, be to, ir Vakarų demokratinių

207 *Ibid*., 38–39.

208 Emmett S. Redford, Democracy in the Administrative State (New York: Oxford University Press, 1969): 8, cituota iš Robert B. Denhardt, *Viešųjų organizacijų teorijos* (Vilnius, Algarvė, 2001), 169–170.

valstybių organizacinių struktūrų elgsena parodė, kas jas galima pritaikyti praktiškai. Laikoma, kad septintasis dešimtmetis ir yra piliečių dalyvavimo pradžia, nes piliečių dalyvavimo pavieniai atvejai tampa sisteminiai, tai įtraukiama į 1964 m. priimtą Ekonominių galimybių aktą (įtraukiama į programas prieš skurdą), 1966 m. priimtą Pavyzdinių miestų įstatymą (visuomenės dalyvavimas su patariamojo balso teise), tai, kad municipalinės mokyklos pripažįsta decentralizaciją įtraukdamos į mokyklų sistemas moksleivių, mokytojų ir tėvų dalyvavimą, taip pat prasidėję masiniai universitetų studentų reikalavimai leisti jiems dalyvauti priimant sprendimus. Ir svarbiausia, ką akcentuoja R. B. Denhardtas, yra tai, kad „viešųjų organizacijų esmė yra visuomeninių vertybių raiška, o narių atsakomybė yra kuo geriau tyrinėti, suprasti ir aiškinti visuomenines vertybes, t. y. kitaip sakant – padėti visuomenei formuluoti savo poreikius, nustatyti svarbias, nors kartais paslėptas reikmes ir reikšti norą jas patenkinti“[209].

Šios mąstytojų įžvalgos apie bendruomeniškai (komunitarinei) ideologijai aktualius klausimus gali įtikinti ne visus, nes dažnai žmogus nei savo mintyse, nei jas lydinčiuose veiksmuose gali neįžvelgti tapatinimosi su kuria nors ideologija. Nieko keisto, taip būna ir tiems, kuriuos vadiname filosofais. Štai kad ir C. Tayloras, šiuolaikinis Kanados politikas ir filosofas, kurio politinis požiūris sunkiai priskiriamas prie kurios nors politikos filosofijos srovės, tuo labiau kad jis pats neidentifikuoja savęs su komunitarine ideologija, tačiau kiti, remdamiesi tuo, kad liberalų ir komunitarų diskusijoje jis kritikuoja liberalizmą daugiausia dėl nepakankamai vertinamų kultūrinių veiksnių ir kultūrinio išlikimo politikos esmės nesuvokimo, jį laiko labiau komunitarizmo atstovu. Tad ir mums verta atkreipti dėmesį į keletą jo teiginių ir palyginti juos su anksčiau aptartų mąstytojų teiginiais apie individą, laisvę ir fragmentaciją. Individualizmo klausimu C. Tayloras gana griežtas, jis teigia[210], kad tamsioji individualizmo pusė yra asmens

209 Robert B. Denhardt, *Viešųjų organizacijų teorijos* (Vilnius: Algarvė, 2001), 179–180.

210 Charles Taylor, *Autentiškumo etika* (Vilnius: Aidai, 1998), 27.

susitelkimas į save, ir tai padaro mūsų gyvenimą lėkštą ir siaurą, nuprasmina ir verčia vis mažiau domėtis kitų žmonių gyvenimais ar visuomene. Su tuo siejasi ir jo požiūris į individo laisvės klausimą[211], nes formuojasi tokia visuomenė, kurios valdymo procese mažai kas norės aktyviai dalyvauti. Žmonės mieliau liks namie ir džiaugsis asmeninio gyvenimo malonumais, jei tik esamoji valdžia sukurs priemones šiems malonumams pasiekti. Jei nebus piliečių asociacijų, atskiras pilietis liks vienišas šalia didžiulės biurokratinės valstybės, pasijus bejėgis ir taip praras motyvaciją.

Tyrėjas nuoseklus ir kalbėdamas apie visuomenės fragmentaciją.[212] Jis teigia, kad vienintelis efektyvus pasipriešinimo būdas biurokratinės valstybės ir rinkos skatinamam slydimui į atomizmą yra bendro tikslo kėlimas demokratinėje veikloje ir bet kokios demokratinio įgalinimo politikos formavimas. Tad klausimas, kaip įveikti fragmentaciją, yra sunkus, bet, matyt, nebus kito būdo, jei žmogus nesitapatins su politine bendruomene arba atsisakys bendrumo pojūčio.

Tad matome, kad net ir tas, kuris nesitapatina su jokia ideologine srove (aišku, šiuo atveju mums rūpi komunitarizmas), kelia beveik identiškus klausimus, kaip ir komunitarizmo ideologai. Tai ir galima laikyti atsakymu, ar ideologijos kaltos, kad jų nesuprantame ir nevertiname, o gal mes patys dėl to kalti, jei nekeliame ideologijas formuojančių klausimų.

Kitas lygiagretus klausimas šalia ideologinio yra bendruomenės vadybos klausimas. Į jį galime atsakyti remdamiesi Robertu Davidu Putnamu arba Jonatanu Sacksu. Pirmąjį galima laikyti žymiausiu XX a. pabaigos – XXI a. pradžios mokslininku, kuris savo darbe „Kad demokratija veiktų“[213] apibrėžė įvairių visuomeninių organizacijų vaidmenį visų pirma ugdant aktyvius piliečius. R. D. Putnamas nurodo, kad esama ryšio tarp tam tikrų visuomenės struktūrų – gyvybingų

211 *Ibid*., 32.

212 *Ibid*., 118.

213 Robert Putnam ir kt., *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton University Press: 1993).

pilietinio bendravimo tinklų, įveikiančių barjerus tarp skirtingų socialinių grupių – ir politinės kultūros. Galų gale tokie pilietinio bendravimo tinklai siejami ir su demokratijos gyvybingumu. Anot R. D. Putnamo, didžioji dalis bendruomeninės veiklos reikalauja grupinių pastangų sprendžiant socialines ir bendruomenės problemas, nors tiesioginiai piliečių kontaktai su elitu dėl tų pačių problemų taip pat priklauso bendruomeninės veiklos formai. Ši forma skiriasi nuo veiklos rinkimų kampanijose tuo, kad apima sferą už rinkiminės aplinkos ir nesikoncentruoja į konkrečios politinės organizacijos šalininkus.

Kadangi dalyvavimo parametrai nenustatomi per rinkimus, iš bendruomenės aktyvistų reikalaujama pakankamai aukšto politinio išmanymo lygio ir iniciatyvos. Piliečiai patys nustato problemų darbotvarkę, įtakos sprendimų priėmėjams metodus ir poveikio laiką. Šiuo būdu sprendžiamos įvairiausios socialinės ir bendruomeninės problemos: pradedant gatvių ir mokyklų sutvarkymu ir baigiant aplinkos apsauga. Bendruomeninės veiklos forma perkelia dalyvavimo kontrolę visuomenei ir padidina piliečių įtaką politiniam procesui. R. D. Putnamo teigimu, priklausymas pilietinei bendruomenei visų pirma reiškia aktyvų dalyvavimą viešuosiuose reikaluose. Kalbant apie bendruomeninį aktyvumą, pabrėžiama ir įvairių pilietinių asociacijų, nevyriausybinių organizacijų svarba. Be to, kad šios organizacijos jau savaime yra tam tikra dalyvavimo forma, jos ugdo įgūdžius, būtinus siekiant dalyvauti kitoje veikloje: „dalyvavimas pilietinėse organizacijose įdiegia bendradarbiavimo įgūdžius ir bendros atsakomybės už kolektyvines pastangas jausmą. Be to, kai individai priklauso „kryžminėms“ grupėms su skirtingais tikslais ir nariais, jų nuostatos dėl grupių tarpusavio sąveikos ir kryžminio poveikio tampa nuosaikesnės“

Kaip teigia R. D. Putnamas, pilietinės asociacijos apskritai prisideda prie demokratinio valdymo stabilumo ir efektyvumo ir dėl savo „vidinio“ poveikio atskiriems nariams, ir dėl „išorinio“ poveikio platesnei politinei visuomenei. Kaip minėta, būtent R. D. Putnamas išpopuliarino terminą „socialinis kapitalas“.

Nūdienos Lietuvoje vis dar dažnai klausiama, kas tai. Anot R. D. Putnamo, tai ryšiai tarp žmonių – socialiniai tinklai ir iš jų kylančios abipusiškumo normos, taip pat pasitikėjimas ir patikimumas. Jos ypač veiksmingos, kai yra panirusios į tankų abipusių socialinių santykių tinklą. Taigi galima sakyti, kad R. D. Putnamas yra bendruomenės vadybinės minties pagrindėjas, o jo sukurto koncepto užbaigėjas po 30 metų, gal tiksliau, aktualizuotojas to, apie ką kalbėjo ir R. D. Putnamas, yra Jonatanas Sacksas, 2020 m. paskelbęs veikalą „Moralė“[214], nes vadyba be moralinių dalykų yra tik tuščia instrumentų dėžė, mažai kam reikalinga, tuo labiau jei tai bendruomenės vadyba. J. Sacksas jau mūsų, šiandien gyvenančių ir dirbančių, klausia, kaip suprantame pasitikėjimą, kaip jis reiškiasi gyvenime. Jo teigimu, mūsų moraliniai jausmai prasideda šeimose ir išplinta į bendruomenes. Jie priklauso nuo kartotinių tarpusavio sąveikų. Todėl pasitikėjimas tokioje aplinkoje paprastai yra kur kas didesnis nei palyginti beasmenėje didelių miestų aplinkoje, kur mus dažniausiai supa nepažįstami veidai ir tarpusavio sąveika dažnai tėra vienkartinė. Tokiomis sąlygomis kartais ima nevaržomai keroti savanaudiški interesai. Žmonės vieni kitais naudojasi, tampa tarsi keleiviais be bilieto – siekia už dyką gauti naudos iš bendro darbo. Kai šitaip nutinka, pasitikėjimo ima mažėti. Rinka ar valstybė negali jo atkurti, nes tai jau – konkuravimo, ne bendradarbiavimo arenos. Pasitikėjimo neatkursi ir išmaniaisiais telefonais ar socialiniais tinklais – būtent todėl, kad nėra tiesioginės sąveikos akis į akį. Naudodamasis socialiniais tinklais pristatau save, o ne susitinku su tavimi, visišku ir savitu tavo kitoniškumu. Kai jais naudojuosiu ieškodamas informacijos apie pasaulį, neturiu jokio tiesioginio būdo įsitikinti, ar mano gauta žinia – tikra ar melaginga, objektyvi ar manipuliacinė. Kai siekdamas savo tikslų nauduojuosiu turtu ar galia, iškeliu savo, kaip individo, o ne mūsų, kaip moralinės bendruomenės, interesus. Pasitikėjimui tai nepadeda. Tik dar labiau pakenkia.

Vis dėlto gražiausia yra tai, kad moralė prasideda nuo mūsų. Mums nereikia

214 Jonatan Sacks, *Morality. Restoring the Common Good in Divided Times* (Amazon: 2020).

laukti didžio politinio lyderio ar ekonomikos pakilimo, naujų visuomenės nuotaikų ar netikėto technologijų proveržio – galime patys pradėti keisti moralinį klimatą, kuriame gyvename, veikiame, būname. Atsakomybė prisiimama, o ne perduodama kam nors. Mums tereikia galvoti apie „MES“, o ne vien apie „AŠ“, ir savo santykių toną iš sykio pakeisime.

Aišku, kiekvienam iš mūsų svarbi ne tik dabartis, bet ir ateitis. Taigi kokios ateities mes laukiame? Ateities, kurioje gyvensime vis turtingiau, vis sočiau? Ar ne to dažnai linkime sveikindami švenčių proga savo artimuosius? Bet juk tai beprasmybė, nes turime norėti ir kurti ateitį, kurioje žmonių santykiai yra kitokie. Kaip rašo J. Sacksas, metas iš naujo mokytis moralinių įpročių, kurie mūsų protėviams buvo savaime suprantami, o mums atrodo keisti. Mums teks atkurti šeimą, bendruomenę ir savanorystės organizacijas. Labiau įsitrauksime į giminystės ir bendrystės tinklus. Ir greitai pamatysime, kad pats jų egzistavimas priklauso nuo to, ką jiems duodame, lygiai tiek pat, kaip ir nuo to, ką iš jų pasiimame, nuo mūsų noro prisiimti pareigas, atsakomybę ir įsipareigojimus tiek pat, kiek ir nuo laisvių ir teisių. Mokesčių ir naudos santykį „AŠ – Tai“ vis labiau keis bendrystės ir bendruomenės ryšys „AŠ – TU“. Ir veikiausiai pamatysime, kad asmens moralės užtemimas, vyravęs kartos sąmonėje, tebuvo keista ir laikina žmonijos būties fazė, o ne ilgalaikė revoliucija, kaip daug kas manė. Jei taip, sako J. Sacksas, aš ateities laukiu. Nes ji teikia vilties žmonių santykiuose atkurti atjautą ir gailestingumą, abipusiškumą ir pasitikėjimą, kuris hebrajų Biblijoje laikomas amžinu idealu, be to, suteikia galimybę grąžinti į mūsų gyvenimą Dievo buvimą.

Šiandien, kaip niekad, ir mes matome moralinio klausimo svarbą visame kame. Štai karo metu kilo diskusija, ar sportas, kultūra, menas gali būti maišomi su politika. Vis dėlto tai – tik beprasmis ginčas, už kurio slypi tikroji esmė – ar sportuoti, šokti, dainuoti, kurti nori su tais, kurie palaiko norinčiuosius kariauti, žudyti, prievartauti… Štai klausimas kiekvienam vietos bendruomenės nariui, ne tik politikui. Atsakykime į jį mes, o po mūsų bus priversti atsakyti ir politikai.

Vietos bendruomenei šiuo metu kyla ir kitas klausimas: ar renginių rengti kuo daugiau, neatsižvelgiant į jų turinį, ar mažiau, bet grįstus pamatinėmis vertybėmis – apie sveikatą, gėrį, patriotizmą, užuojautą. Nuo to, ką rinksis šiandieniniai vietos bendruomenių lyderiai, priklausys, kokioje Lietuvoje mes gyvensime ateityje.

Tai ir bus bendruomeniškos (komunitarinės) politikos formavimas ir čia negalime apsieiti be tokių dabartinių bendruomeniškos (komunitarinės) minties formuotojų, pvz., B. Barberio, D. Bello[215], W. Kymlickos[216], W. A. Galstono, S. I. Sandelbaumo, M. J. Sandelio[217], P. Selznicko[218], M. Walzerio, A. MacIntyreʼo[219] ir kt.[220] Tačiau apsiribosiu šios srities „guru" postmoderniame pasaulyje britu H. Tamu ir amerikiečiu A. Etzioniu. Kembridžo universiteto profesorius H. Tamas kartu su P. Sudbury'iu, Pilietybės fondo prezidentu, ir S. Blomm, Visuotinės etikos instituto vadove, įkūrė komunitarinį forumą Jungtinėje Karalystėje. Jie parengė komunitarinę programą „Darbas su bendruomenėmis", kuri buvo įvertinta Tony'io Blairo nacionaliniu apdovanojimu. 2003 m. Jungtinės Karalystės vyriausybėje jis įsteigė Civilinio atnaujinimo skyrių, kuris vykdė nacionalinę programą „Kartu mes galime". Svarbūs ir mokslininko tyrimai[221], kuriais jis pagrindė komunitarizmo esmę per tris principus – bendradarbiavimo, abipusės atsakomybės ir piliečių dalyvavimo.

Ši gerai žinomo, bendruomenių organizavimo, pilietinės visuomenės ir demokratinio valdymo srityse dirbančio mokslininko pavardė[222] priverčia mus grįžti į Didžiąją Britaniją, kur XX a. 6 ir 7 dešimtmečiais prasidėjęs bendruomeninis

215 Daniel Bell, *Communitarianism and Its Critics* (Clarendon Press, Oxford, 1993).

216 Will Kymlicka, „Communitarianism, Liberalism, and Superliberalism", *Critical Review* 8 (1994).

217 Michael Sandel, *Democracy's Discontent* (Harvard University Press, Massachusetts, 1996).

218 Philip Selznick, *The Communitarian Persuasion* (Woodrow Wilson Center Press, Washington (2002).

219 Alasdair MacIntyre, *Pripažintos priklausomybės dorybės. Tradicijos likimas* (Vilnius: Aidai. 2001).

220 Rašančių šia tema yra daug, vien tinklalapyje www.gwu.edu/~ccps/biblio.html pateikiamoje bibliografijoje apie komunitarizmą yra per 520 publikacijų, kurias parašė apie 250 autorių.

221 Tam, *supra note* 177: 314.

222 Henri Tamo tinklarašytyje matome jo tyrimų visumą: http://hbtam.blogspot.co.uk/.

judėjimas išplito pasaulio demokratinėse šalyse. 1998 m. skaitytojams H. Tamas prisistato veikalu „Bendruomeniškumas: nauja politikos ir pilietiškumo darbotvarkė“[223], kuriame nagrinėjama komunitarizmo idėja, kaip asmenų, bendruomenių ir valstybės santykių supratimo sistema. Šioje knygoje H. Tamas teigia, kad stiprus bendruomeniškumo jausmas yra būtinas demokratinių visuomenių funkcionavimui, o pilietinis įsitraukimas ir dalyvavimas labai svarbūs vietos bendruomenių sveikatai ir gyvybingumui.

Pastaraisiais metais mus pasiekė dar keturi konceptualūs H. Tamo darbai: 2018 m. – knyga „Laikas gelbėti demokratiją: kaip valdyti save antipolitikos amžiuje“[224], 2019 m. – knyga „Bendruomeniškumo idėjų raida: istorija, teorija ir praktika“[225], 2021 m. – knyga „Rytojaus bendruomenės: bendruomenių transformacijos pamokos pasaulinių krizių amžiuje“, o 2023 m. – „Kas bijo politinio švietimo? Iššūkis mokyti pilietinės kompetencijos ir demokratinio dalyvavimo“[226]. Šių mokslinių knygų pavadinimai sako, kad tyrimai apie demokratiją, bendruomeniškumą, dalyvavimą ar tai, kas laukia bendruomenių pasaulinių krizių amžiuje, yra aktualūs. Savo darbuose H. Tamas teigia, kad aktyvus dalyvavimas ir įsitraukimas į bendruomenės gyvenimą labai reikšmingas siekiant kurti socialinę sanglaudą, stiprinti pasitikėjimą ir skatinti bendrąjį gėrį, o pilietinis dalyvavimas yra labai svarbus elementas kuriant stiprias ir gyvybingas bendruomenes. H. Tamo nuomone, pilietinis dalyvavimas yra būdas ugdyti bendruomenės narių kolektyvinės atsakomybės ir bendro tikslo jausmą, kuris gali prisidėti prie visos bendruomenės gerovės. Bendradarbiaudami su vietos valdžia ir dalyvaudami pilietiniame gyvenime piliečiai gali padėti formuoti politiką ir sprendimus, kurie

223 Henri Tam, *Communitarianism: A New Agenda for Politics & Citizenship* (Macmillan: 1998).

224 Henri Tam, *Time to Save Democracy. How to Govern Ourselves in the Age of Anti-Politics* (Bristol university Press: 2018).

225 Henri Tam, *The Evolution of Communitarian Ideas: history, theory, & practice* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2019).

226 Henri Tam, *Who's Afraid of Political Education: the challenge to teach civic competence and democratic participation* (Bristol: Policy Press, 2023).

turi įtakos jų gyvenimui, padeda kurti paramos ir solidarumo tinklus, o tai juk yra socialinis kapitalas, t .y. tinklai, normos ir pasitikėjimas, kurie leidžia asmenims ir grupėms veiksmingai bendradarbiauti.

H. Tamo nuomone, demokratinis valdymas gali būti pagrindas bendruomenėms susiburti ir kartu priimti sprendimus, paskirstyti išteklius ir spręsti bendras problemas. Demokratinis valdymas gali būti labai svarbus stiprinant bendruomenes, nes sudaro sąlygas piliečiams kartu priimti sprendimus, paskirstyti išteklius ir spręsti bendras problemas. Taip pat jis pažymi dalyvaujamosios demokratijos, t. y. demokratijos formos, kurioje pabrėžiamas aktyvus piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose, svarbą. Pabrėždami demokratinio valdymo vaidmenį skatinant socialinį teisingumą ir sprendžiant bendruomenių nelygybės problemas mes suteikiame platformą marginalizuotoms grupėms išsakyti savo problemas ir dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, o demokratinės institucijos gali padėti skatinti didesnę socialinę įtrauktį ir mažinti galios ir išteklių skirtumus. Suteikdamas piliečiams galimybę dalyvauti demokratiniuose procesuose ir bendradarbiauti sprendžiant kolektyvines problemas, demokratinis valdymas gali padėti kurti pasitikėjimą, skatinti socialinę sanglaudą ir bendrąjį gėrį.

Anot H. Tamo, bendruomenės, kurios yra įtraukios ir draugiškos visiems nariams, nepriklausomai nuo jų kilmės ar statuso, yra atsparesnės socialiniams ir ekonominiams iššūkiams. Pabrėžiama socialinės įtraukties svarba kuriant stiprias ir gyvybingas bendruomenes. H. Tamo teigimu, įtraukios bendruomenės gali geriau pasinaudoti visų narių talentais ir ištekliais ir taip sukurti įvairesnę ir tvirtesnę socialinę struktūrą, tad tokių bendruomenių kūrimas yra ne tik socialinio teisingumo klausimas, bet ir svarbi strategija, skatinanti bendruomenių atsparumą ir gerovę. Anot jo, bendruomenės atnaujinimas reikalauja įvairiapusiško požiūrio, kuris apimtų įvairius socialinius, ekonominius ir politinius veiksnius. Teigiama, kad bendruomenės atnaujinimas gali sukurti bendrą viziją ir padėti kartu siekti savo tikslų, o dėmesys paprastų žmonių organizavimui atspindi tikėjimą

aktyvaus piliečių dalyvavimo svarba bendruomenės raidai.

H. Tamui labai svarbus klausimas, kokios bus ateities bendruomenės ir jų patiriamos problemos keturiose srityse: asmenybės, ekonomikos, valdymo ir švietimo. Mąstydamas apie ateities asmenybę, jis svarsto, kad ji bus veikiama biologinės ir technologinės pažangos ir būsto pokyčių, nes nors žmogaus „biologinis" tobulinimas leistų pagerinti fizines ir protines galimybes ir sudarytų sąlygas gyventi ilgiau ir sveikiau, tačiau šiuo metu tokios galimybės prieinamos tik nedaugeliui žmonių. Vis dėlto asmens, kaip bendruomenės žmogaus, tobulinimas turi būti svarbiausias uždavinys.

Ekonomikos srityje H. Tamas kalba apie ateities bendruomenių ekonomiką, grindžiamą bendradarbiavimo modeliu, leidžiančiu „kiekvienam ištirti ir įsitraukti į tinkamus vaidmenis, padedančius išlaikyti prasmingą savo ir platesnės grupės egzistenciją, ir neleisti jokiam asmeniui ar grupei sukaupti tiek galios ir išteklių, kad būtų negrįžtamai pakenkta kitų gerovei". Tokios ekonomikos pritaikymui reikalingas tinkamas verslo autonomijos ir teisingų taisyklių bei vykdymo derinys, kad nebūtų apgaulės, manipuliavimo ar prievartinių derybų, kurios kenkia verslo santykiams apskritai. Šiuo aspektu svarbi dalijimosi ekonomika, kuria siekiama, kad prekes ir (arba) paslaugas ar kitus išteklius platintų kuo daugiau žmonių.

Kalbėdamas apie trečią sritį – valdymą, H. Tamas sako, kad ateities bendruomenės galėtų save valdyti įtraukiais ir atsakingais būdais, o siekiant socialinių ir ekonominių pokyčių reikalingi trys politiniai veiksmai, stiprinantys pilietinę bendrystę (pilietiškumo prasmę, demokratijos gilumą ir atskaitomybės tvirtumą). Politinė kultūra, kuri grindžiama išimtinai teisėmis, skatina į save orientuotą individualizmą. Modelis, kuriame dėmesys sutelkiamas tik į pareigas, sustiprina kolektyvizmą iš viršaus į apačią. Tam, kad bendruomenės nariai veiktų kaip piliečiai, jie turi turėti paskirtas prasmingas teises ir pareigas, kurių laikysis patys ir kartu su bendrapiliečiais.

Galop labai didelę svarbą H. Tamas skiria švietimo sričiai, nes mokytojai vaidina reikšmingą vaidmenį aiškinant, kad įgūdžiai ir supratimas, reikalingi norint būti veiksmingu piliečiu, yra susiję su kritiniu gebėjimu abejoti teiginiais ir vertinti prieštaringas galimybes. Mokyklose, kuriose buvo integruotas mokymasis bendradarbiaujant, pagerėjo tiek akademiniai pasiekimai, tiek demokratijos etosas. Bendradarbiavimas – tai bendravimo ir asmeninio gyvenimo būdo filosofija, pagal kurią asmenys yra atsakingi už savo veiksmus, įskaitant mokymąsi ir pagarbą kolegų gebėjimams bei indėliui. Visais atvejais, kai žmonės susiburia į grupes, siūlomas toks bendravimo su žmonėmis būdas, kad būtų gerbiami ir išryškinami atskirų grupės narių gebėjimai ir indėlis. Pagrindinė mokymosi bendradarbiaujant prielaida grindžiama konsensuso siekimu grupės nariams bendradarbiaujant, priešingai nei konkurencija.

Apskritai H. Tamas kalbėdamas apie ateitį akcentuoja bendruomenės svarbą iššūkių akivaizdoje, nes sprendžiant tokius iššūkius (knyga rašyta 2021 m., kai Europoje dar nebuvo karo) kaip klimato kaita, ekonominė nelygybė ir socialinė fragmentacija vietos bendruomenės įsitraukimas yra būtinas. O tam reikia naujų bendruomenių pertvarkos metodų, galinčių padėti joms prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkybių ir kurti tvaresnę, teisingesnę ateitį.

Tai, kad švietimo sritis itin svarbi ugdant bendruomenę, H. Tamas liudija ir 2023 m. publikacijoje apie politinį išsilavinimą. Anot jo, demokratija turėtų sudaryti sąlygas piliečiams atlikti pagrįstą vaidmenį nustatant, kaip valdžia naudojama siekiant jų bendros gerovės, tačiau tai veikia tik tuo atveju, jei žmonės turi supratimo, įgūdžių ir pasitikėjimo veiksmingai dalyvauti viešuosiuose reikaluose. Priešingu atveju bet kokia balsavimo sistema gali būti sugriauta, kad tarnautų propagandistų ir demagogų interesams. Knygoje H. Tamas sutelkė keletą šios srities ekspertų, kad nebūtų vienas aiškinantis, kodėl ir kaip reikėtų užpildyti pilietinės kompetencijos atotrūkį, nes demokratija yra skirta mums apsaugoti nuo savavališko valdymo suteikiant kiekvienam galimybę užtikrinti, kad visiems

privalomi sprendimai atspindėtų mūsų bendrus rūpesčius, o ne būtų priimti keleto galingųjų. Vis dėlto demokratija negali veikti, jei žmonės nežino, kaip ji turėtų veikti arba ką jie galėtų padaryti, kad padėtis pasikeistų. Žvelgiant į pokyčius JK ir JAV – šalyse, kurios istoriškai pirmavo demokratizuojant savo valdymo sistemą, ženklai nėra džiuginantys. Tai pagrindžiama keliant probleminius klausimus (ir ieškant atsakymų). Kodėl JAV mokytojai vis dažniau bijo kelti ginčytinus klausimus savo klasėse, kodėl siekiama nediskutuoti klausimais, kurie gali sukelti įtampą, nesutarimus ar diskomfortą, siekiant harmonijos ir sutarimo? Kodėl akademinė laisvė vis dažniau tampa karštų diskusijų centru manant, kad akademinės laisvės principai, įvairovės ir įtraukties principai yra nesuderinami? Kiek dar aktualus politinis raštingumas, kurio pagrindas yra „pilietiškumo ugdymas“, apibrėžtas Bernardo Cricko ataskaitoje „Pilietiškumo ugdymas ir demokratijos mokymas mokyklose“[227], aiškiai nusakant svarbiausią užduotį: „Siekiame mažų mažiausiai pakeisti šios šalies politinę kultūrą tiek nacionaliniu, tiek vietos mastu: kad žmonės galvotų apie save kaip apie aktyvius piliečius, kurie nori, gali ir yra pasirengę daryti įtaką viešajame gyvenime.“ Kiek yra aktualus Eddos Sant[228] teiginys, kad populistiniai politiniai veiksmai yra „perspėjimas apie krizę ir permainų laikų numatymas“? Ar dichotomija tarp to, kad mokytojai turėjo ugdyti piliečius tapti autonomiškais, nepriklausomais mąstytojais (Biesta, 2006), ir tarp to, kad, mokymasis turėjo prisidėti prie valstybės viduje veikiančios darnios ir taikios visuomenės (Durkheim, 1956), yra suderinama su nacionaliniais valstybės kūrimo procesais, kuriais siekiama, kad mokyklos būtų pagrindinė vieta, kur vaikai ir jaunuoliai gali „įgyti“ nacionalinį tapatumą, susijusį su jų teisiniu pilietybės statusu? Ar universitetai, daugiau nei šimtmetį ruošę žmones (absolventus), dabar vadovaujančius daugumai institucijų, kurių idėjomis ir metodais šiuo metu vadovaujasi visuomenė ir kurioms, pavyzdžiui, galima priskirti nuopelnus dėl prie

227 Crick Report. QCA, 1998.

228 Edda Sant, *Political Education in times of Populism: Towards a Radical Democratic Education* (Palgrave: 2021).

gyvenimo trukmės ilgėjimo, sveikatos, laisvalaikio, lyčių lygybės ir kitų žmogaus raidos rodiklių gerėjimo, prisiima atsakomybę už kitus savo absolventus, kurie vadovauja organizacijoms, prisidedančioms prie klimato atšilimo, biologinės įvairovės nykimo ir kitų grėsmių žmonijos ateičiai? Ką daryti, klausia H. Tamas, matant, kad demokratinei savivaldai gali labai pakenkti pilietinės kompetencijos stoka formuojant viešąją politiką ar renkant atstovus, o šią problemą dar labiau aštrina politikai, siekiantys kuo labiau sumažinti ekonomiškai nepalankioje padėtyje esančių, socialiai marginalizuotų ir dėl vyraujančių institucinių nuostatų ir praktikos diskriminuojamų piliečių įtaką, kad palengvintų savo kelią į valdžią, griaunantys demokratiją, manipuliuojantys tradicine ir socialine žiniasklaida, kad atbaidytų neturtingus rinkėjus, ir silpninantys priežiūros institucijas.

Tiek atskiro individo, tiek individo bendruomenėje santykį su švietimu nagrinėja ir kitas mokslininkas S. Darwinas savo veikale „Išmanūs ateities kaimai“[229]. Tiesa, reikia pripažinti, kad apie išmanumą (angl. smart) lokalizacijos aspektu buvo pradėta kalbėti geru dešimtmečiu anksčiau, kai buvo apibūdintos (Senkienė ir kt., 2015) sumanaus miesto charakteristikos, kaip antai: turintis tikslą (tvari ir aukšta bendruomenės gyvenimo kokybė); įtinklintas (socialiniai, inžineriniai, IKT tinklai); grįstas žiniomis, besimokantis, inteligentiškas; kūrybiškas, inovatyvus, judrus; valdomas dalyvaujant; tvari ir aukšta gyvenimo kokybė. 2023 m. Kauno technologijos universitete (KTU)[230] kvietimu Lietuvoje viešėjo minėtas sumanių gyvenviečių judėjimo (Smart Village Movement) pradininkas, Kalifornijos Berklio universiteto akademikas, vienas iš Berklio inovacijų forumo įkūrėjų Solomonas Darwinas. Jis akcentavo, kad sumaniose gyvenvietėse (angl. smart villages) pirmenybė teikiama aplinkos tausojimui. Jei skęsta planeta, skęsime ir mes visi. Tad svarbiausia yra planeta ir žmonės, tik tuomet – technologijos ir verslas.

---

229 Solomon Darwin, *The Road to Mori: Smart Villages of Tomorrow* (Peaceful Evolution Publishing: 2018).

230 „Lietuvoje viešėjęs Solomon Darwin: „Sumaniose gyvenvietėse žmonės yra laimingesni“, *Ūkininko patarėjas*, 2023 m. liepos 27 d., https://ukininkopatarejas.lt/naujienos/lietuvoje-viesejes-solomon-darwin-sumaniose-gyvenvietese-zmones-yra-laimingesni/

Tik maža dalis pasaulio gyvena Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) ar Europoje. Didžioji dalis populiacijos susibūrusi Indijoje, Kinijoje, Indonezijoje, Afrikoje. Deja, šie regionai dažnai ignoruojami. Jiems nėra kuriamos prekės ir paslaugos, nesistengiama pasirūpinti jų gyventojų komfortu ir gerove. Sumaniomis gyvenvietėmis pirmiausia siekiama skatinti darnų šių regionų vystymąsi. Kai žmonės gyvena vietinėje ekosistemoje, vartoja vietoje užaugintą maistą, mažiau keliauja, jie kuria vertę pasauliui, palaikydami ir savo bendruomenę. Reikia skatinti ne daugiau keliavimų, o didesnį sėslumą, nes jei žmonės liktų gyventi savo bendruomenėje, kuri su pasauliu būtų sujungta internetu, ir turėtų tinkamus energijos šaltinius, jie galėtų įgyti tinkamą kvalifikaciją ir dirbti tarptautinėse įmonėse iš savo kaimo ar miestelio. Šie žmonės gali gauti reikiamus sertifikatus, įrangą ir įsidarbinti, o kartu išsaugoti ir asmeninės laimės veiksnį. Kodėl jie būtų laimingesni? Todėl, kad liktų su savo šeima ir bendruomene, išsaugotų savo tradicijas, šeimos paveldą. Sumanių gyvenviečių koncepcija apima visas šias sritis. Tokiose pridėtinę vertę bendruomenei ir visam pasauliui kuriančiose gyvenvietėse nereikia net sudėtingos infrastruktūros. Vienintelė būtina sąlyga – internetas ir skaitmeninės platformos. Taip investuojama į žmonių gebėjimus gyventi savo aplinkoje, suteikiant jiems galimybę kurti pasitelkiant pasaulines technologijas. Stiprinami tie, kurie gyvena nutolusiose, mažai urbanizuotose vietovėse, kurias įprastai pasiekia mažiau galimybių. Taip atliekame ir kitą svarbią misiją – rūpinamės vienas kitu, skatiname lygybę ir sąžiningumą.

Kalbant apie verslą, žinome, kad jis turi vieną vienintelį tikslą – siekti pelno. Jis yra ir pagrindinis planetos naikintojas. Sutikime, kone kiekvieno žmogaus prigimtis yra savanaudiška – orientuota į išlikimą. Žmogų reikia mokyti ir šviesti, kad augdamas jis atsisakytų savanaudiškų instinktų. Pavyzdžiui, gimusi ir kalbėti pradėjusi mano dukra instinktyviai imdavo daiktus ir sakydavo: „Tai mano.“ Mes to jos nemokėme, ji tokia gimė. Tačiau mes ją mokėme dalintis gėriu ir atrasti, kad tai – kur kas nuostabiau, nei imti. Panašiai yra ir su verslu. Verslui reikia pamiršti

galvoti vien apie pelną. Jis turi atlikti ir aplinkai draugiškus veiksmus, siekti kolektyvinio augimo ir sėkmės. Verslas turi ugdyti atsakomybės jausmą žmonėms. Dabar dažnai pasireiškiantis godumas ir privedė mus prie scenarijaus, kuriame planetai gresia žlugimas. Turime siekti šį veiklos modelį pakeisti. Sumanių gyvenviečių, arba kaimų, judėjimas yra tarsi signalas, kad turime skatinti tvarumą, lygias galimybes ir šviesesnę mūsų visų ateitį visoje planetoje.

Čia turime gerą progą pereiti į praktinį lygmenį, nes 2017 m. Europos Komisija patvirtino sumanaus kaimo koncepciją, kurioje rasime jam būdingas charakteristikas. Dalis jų panašios, kaip ir sumanaus miesto: priimantis sprendimus dėl vietos iššūkių; valdomas dalyvaujant; skatinantis naujoves (IT); rengiantis vystymosi strategijas. LR žemės ūkio ministerijos 2023–2027 m. strateginiame plane numatytas sumaniųjų kaimų kūrimas ir plėtra, o vykdant projektą pagal sutartį su Europos Komisija buvo išleistas vadovas, kaip tapti sumaniu kaimu[231].

Tam, kad nekiltų painiavos vartojant tokias sąvokas, kaip „sumanus miestas“ ir „sumanus kaimas“ ir išvengtume klausimo, o kur čia yra bendruomenė, reikia pažymėti, kad mūsų tiriamas subjektas – bendruomenė – funkcionuoja tiek sumaniame mieste, tiek sumaniame kaime ir, tikėkimės, greitai ji bus sumani bendruomenė.

Kitas komunitarizmo „guru“ yra Dž. Vašingtono universiteto profesorius A. Etzionis, bendruomeninio judėjimo ideologas JAV. Žurnale „Atsakinga bendruomenė“ („The Responsive Community“) buvo suformuluotas savotiškas bendruomenininko kodeksas, kuriame teigiama, kad „šeima, be kurios nė viena visuomenė negali gyvuoti, gali būti išsaugota neverčiant moters likti namuose; kad mokyklos gali teikti svarbų moralinį ugdymą nebandydamos įdiegti konkrečių tiesų; kad mūsų didesnės visuomeninės atsakomybės siekis nereiškia teisių suvaržymo[232] ir

231 Edina Ocsko, *Vadovas, kaip tapti sumaniu kaimu. Smart Rural 21: Pirmieji parengiamieji veiksmai dėl sumanių kaimo vietovių XXI amžiuje* (E40 Group: 2019).

232 Amitai Etzioni, *The spirit of community. Rights, Responsibilities and the Communitarian Agenda* (Fontana Press, 1995), 1.

kad visa tai galima daryti todėl, kad žmonės jaučia nostalgiją bendruomenei, ir tai dalykas, kurį jie kitados turėjo <…>“[233]. A. Etzionis labai skatina stiprinti vietos bendruomenes, taip pat yra įsitikinęs, jog bendruomenės privalo vaidinti svarbų vaidmenį vietos gyvenime, nes kiekvienas žmogus atsakingas už savo veiksmus ir pasirinkimus toje bendruomenėje, kurioje jis gyvena. Tyrėjo nuomone (tai pagrindė W. Parsonas), bet kokioje situacijoje didžiausia atsakomybė turi atitekti individams, kurie labiausiai susiję su problema. Jeigu tie individai nepajėgia jos išspręsti, problema gali būti perkelta šeimai. Jeigu šeimai nepavyksta jos išspręsti, ji gali būti perduota vietos bendruomenei. Ir tik tada, kai problema neišsprendžiama žemesniu lygmeniu, ji gali tapti valstybės problema. Politine prasme tai reiškia, jog egzistuoja atsakomybės gija: šeima–vietos bendruomenė–visuomenė. Kita vertus, tai subsidiarumo principo pagrindimas. Anot A. Etzionio, bendruomenei būdingi šie požymiai: „1) emocinių ryšių, susikertančių ir vienas kitą stiprinančių tinklas; 2) ištikimybė bendroms vertybėms, normoms ir prasmei; 3) gana aukštas atsakomybės lygis“[234], todėl būtina skatinti ir gaivinti tas institucijas, kurios užima vietą tarp individo ir valstybės: šeima, savanoriškos organizacijos, mokykla, bažnyčia, vietos bendruomenė ir kt.

Atkreiptinas dėmesys, kad ir H. Tamas, ir A. Etzionis, būdami komunitarinės minties kūrėjai teoretikai, atlieka svarbius praktinius bendruomenės ieškojimo darbus tiek Europos, tiek Amerikos žemynuose, ir ne tik juose, ir taip įrodo, kad teorinės mintys gali būti realizuojamos praktikoje esant politinei valiai ir žmonių norui. Tuomet ideologiniai dalykai, kurie būna nesuprantami ir tolimi, virsta veiksmais, atliekamais mūsų pačių arba šalia esančių žmonių. Todėl taip ir susisieja šio skyriaus pirmose dviejose dalyse pateikta medžiaga su tuo, kas pristatoma ketvirtoje ir vėlesnėse dalyse.

---

233 Amitai Etzioni, *New Communitarian Thinking* (Charlot-Tesville: University Press of Virginija, 1995), 23.
234 *Ibid*., 5.

4.2. Šiek tiek Lietuvos autorių minčių apie bendruomeniškos (komunitarinės) politikos formavimą

Pažvelkime, kas Lietuvoje XX–XXI a. prisidėjo pagrindžiant bendruomenišką (komunitarinę) mintį. Šios temos ištakomis galime laikyti pirmos respublikos laikotarpio Tautininkų partijos ideologo I. Tamošaičio ir teisininko M. Romerio postulatus, kurie iš principo yra panašūs – abu autoriai idealią bendruomenę mato kaip tautą valstybėje. Anot I. Tamošaičio, kiekviena bendruomenė yra kur kas daugiau nei suma arba individų betvarkis bendrumas. Bendruomenė yra tam tikra visuma, tad jai, kaip ir valstybei, turi būti subordinuotos dalys: tam tikri asmenys, atskiros šeimos ir atskiri socialiniai junginiai. Bendruomenė apima savo narius, bet apimdama nenaikina jų specifinių ypatybių, o bendras visų labas tobuliausiai realizuojamas valstybėje kaip geriausiai organizuotoje bendruomenėje.[235] Pasak M. Romerio, „visuomenė – tai organizuotas socialinis bendravimas arba socialinių junginių visuma, į kurią įeina tiek valstybė, tiek tautiniai socialiniai junginiai, tiek daugybė kitų socialinių grupių bei organizacijų (korporacijų)“. Jis nieku būdu neatmeta valstybės, tačiau teigia tam tikrą siektiną tobulesnę valstybės viziją, pagrįstą „reliatyvinio solidarumo koncepcija“. Remdamasis Prancūzijos teisės filosofu Leonu Duguit (1859–1928)[236] M. Romeris išskiria dvi socialinių mokslų doktrinų rūšis – individualistinę ir visuomeninę. Pirmoji koncepcija svarbiausiu laiko individą, kuris pats yra sau tikslas ir absoliutas, gimsta laisvas ir jo laisvas veikimas yra viso socialinio bendravimo pamatas. Bet, pasak teisininko, toks požiūris esąs abstrakcinė fikcija ir grynai racionalistinis proto, o ne gamtos padarinys. Antroji koncepcija mini žmogų, kuris gimsta visuomenėje ir joje gyvena, t. y. turi ne tik teises, bet ir pareigas visuomenei. Tie, kurie nėra iš prigimties lygūs, turi nelygias pareigas – pagal savo gabumus, socialinę būklę,

235 Tamošaitis, *supra note* 127: 3.

236 Mykolas Romeris, *Valstybė ir jos konstitucinė teisė*, d. 1, t. 1 (Vilnius: Pradai, 1995), 222–224.

asmenines ir socialines ypatybes. Tuo labiau žmogus[237], sąmoningas socialinis gyvis, gali gyventi tiktai visuomenėje, santykiaudamas su kitais žmonėmis. Be socialinio bendravimo žmogus miršta, todėl tokios formos kaip būrys, šeima, bendruomenė, tauta, žmonija jau seniai susiformavo. Ryšys su kitais grupės dalyviais, E. Durkheimo teigimu, vadinamas socialiniu solidarumu.

M. Romeris patikslina sakydamas, kad socialinis solidarumas yra tam tikras imperatyvas, kuris reikalauja nedaryti to, kas socialiniam bendravimui kenkia, ir pagal savo gebėjimus daryti viską, kas visuomenei naudinga.[238] Teisininkas apibrėžia visuomenę kaip žmonių veikimą, kuris visuomet susideda iš sąmoningų ir valingų (tikslingų) darbų. Anot jo, visuomenės sąvoka sutampa su socialinio bendravimo sąvoka, ir tada visuomenė yra arba universali, jei kalbame apskritai apie žmonių socialinį bendravimą pasaulyje, arba vietinė, ir tai gali būti Europos visuomenė ar Zarasų bei sodžiaus visuomenė. Toliau jis pagrindžia savo mintį, kad nors visas socialinis bendravimas vyksta atliekant sąmoningus ir valingus veiksmus, vieni tų santykių yra atsitiktiniai ir greitai baigiasi, o kiti yra palaikomi tam tikros bendros minties (bendro tikslo ir bendros formos), t. y. tęstiniai. „<…> Žmonės, sueidami į socialinius santykius įvairiems savo reikalams tenkinti, susiburia į funkcionalias grupes, į funkcionalius socialinius junginius. Tuo jie išsiskiria iš individų masės ir suskirsto tą kiekybinę visumą kokybiniais junginiais, kurių kiekvienas reiškia tam tikrą socialinę funkciją.“[239]

Penktame skyriuje pateiktas funkcionalios vietos bendruomenės apibrėžimas Lietuvos bendruomeniško (komunitarinio) mastymo diskurse buvo suformuluotas dar nesusipažinus su M. Romerio funkcionalių socialinių junginių samprata. Pasak teisininko, socialiniai junginiai yra laisvieji (dalyvauti juose nariai apsisprendžia savanoriškai) ir priverstiniai (dalyvavimą nulemia kokia nors sąlyga,

237 *Ibid*., 239–240.

238 *Ibid*., 243.

239 Mykolas Romeris, *Valstybė ir jos konstitucinė teisė*, d. 1, t. 2 (Vilnius: Pradai, 1995), 74, 77, 80.

pvz., profesija, turtas, teritorine būklė). Todėl tai, ką M. Romeris vadina sodžiaus visuomene, mes vadiname vietos bendruomene ir ji priklauso ir vieno, ir kito tipo junginiams. Gyvenimas tam tikroje teritorijoje yra priverstinė sąlyga ir ten gyvenantieji sueina į tam tikrus socialinius santykius, o būti funkcionalioje vietos bendruomenėje (ką nors veikti arba formaliai priklausyti vietos bendruomeninei organizacijai) priklauso nuo individo laisvo apsisprendimo. Svarbu tai, kad M. Romeris epizodiškai yra vartojęs ir bendruomenės sąvoką ta pačia prasme, kaip ir mes vartojame. Jis sakė: „kadangi mes visuomenės vardą rezervuojame visam socialiniam bendravimui arba visiems socialiniams junginiams, o bendruomenės pavadinimą rezervuojame ypatingai vietos apsigyvenimo vienetui, vadinasi, junginiui, pagrįstam kaimynystės santykiu, tai mes terminologiją priimsime kitokią. Mes vadinsime neorganizuotus socialinius junginius socialinėmis grupėmis, organizuotus gi socialinėmis organizacijomis arba kooperacijomis.“[240]

Lietuviška bendruomeniška (komunitarinė) mintis atsispindi S. Šalkauskio[241] ir A. Maceinos darbuose. Jų formuluotame pilnutinės demokratijos dokumente[242] yra tokie bendruomeniškumą patvirtinantys teiginiai: „asmuo gyvena bendruomenėje. Be jos jis negalėtų nei išsilaikyti, nei tuo labiau išsivystyti. Tačiau tai nereiškia, kad žmogus kaip asmuo, vadinasi, kaip protinga ir laisva būtybė, būtų palenktas bendruomenei kaip aukštesniam tikslui. Bendruomenė yra sąlyga asmens gyvenimui“; „bendruomenė – šeima, profesija, Bažnyčia – nėra žmogui atsitiktinis dalykas, bet pačios prigimties siekimas. Žmogus pačia savo esme yra apspręstas būti drauge su kitais. Ir šis buvimas reiškiasi bendruomeninėmis formomis. Buvimas drauge ne tik nenaikina asmens, bet jį tobulina, nes išskleidžia jame visuomeninę jo pusę. Pilnutinis asmenybės išvystymas yra galimas tik

240 *Ibid*., 86.

241 „Į pilnutinę demokratiją“, *Krantai*, 1990, Nr. 17, 66–69, Nr. 18, 64–66, Nr. 19–20, 68–75, Nr. 21, 65–67.

242 Pilnutinė demokratija – tai tarpukario Lietuvos, nacių okupacijos metų ir išeivijos katalikiškos krypties politinius svarstymus vienijanti sąvoka, išbaigtą pavidalą įgijusi trijuose politinės minties tekstuose: „Į organiškos valstybės kūrybą“ (Naujoji Romuva, 1936, Nr. 8), „Į reformuotą demokratiją“ (*Į laisvę*, 1943–1944, Nr. 23–25, 27, 28, 31), „Į pilnutinę demokratiją“ (*Į laisvę*, 1954–1955).

bendruomenėje“; „Norint tad kurti tikrai demokratinę valstybę, reikia nuimti nuo jos jai nepakeliamą uždavinių naštą ir ją išdalinti tikriesiems jų veikėjams – atitinkamoms bendruomenėms, suteikiant joms reikalingos savivaldos. Iš kitos pusės, reikia išvystyti daugingą požiūrį į valstybės gyvenimą, atpalaiduojant jį nuo politikos primato, nes politika yra tik gyvenimo organizavimas, bet ne pats gyvenimas“[243].

Pirmos respublikos laikotarpis, vertinant bendruomeniškų vertybių, o tuo labiau gyvensenos, prasme, buvo labai trumpas, todėl polemika bendruomeniškos filosofijos tema neišsivystė, mokslinis diskursas nėra platus, o okupaciniu ir sovietiniu laikotarpiu bendruomeniškumo filosofinė-politinė mintis buvo visiškai nutraukta. Nagrinėjant sovietinio laikotarpio viešosios politikos įgyvendinimą, akivaizdu, kad buvo remiamasi formaliuoju socialinės organizacijos tipu, todėl vietos bendruomenės funkcionalumo nereikėjo. Vykstantys industrializacijos procesai ir Sovietų Sąjungos politiniai sprendimai buvo paremti prievarta, o besiformuojantis naujo tipo vietos bendruomeniškumas, vykstant partizaninei kovai, deportacijoms, kolektyvizacijai, kuriant bendrą gyvenviečių sistemą ir vėliau, buvo iš dalies patrauklus savo forma, tik ne turiniu, tad jis vadintinas pseudobendruomeniškumu.

Atkūrus Nepriklausomybę, Lietuvos žmonės susidūrė su politinio, ekonominio ir socialinio pobūdžio išbandymais. Vienas iš jų – atkurti vietos bendruomenės kaimuose, miesteliuose ir miestuose funkcionalumą.

Kaip minėjome, viskas prasideda nuo filosofinės-politinės minties bendruomeniškumo tema sklaidos, o vėliau dalies tų minčių realizavimo gyvenime (apie tai vėlesniuose skyriuose).

Politinės minties pradininku bendruomeniškumo tema pagrįstai turėtų būti

243 „Apie pilnutinę demokratiją“, *Nepriklausomybės sąsiuviniai*, 2015 m. rugsėjo 8 d., https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/92996/nepriklausomybes-sasiuviniai-apie-pilnutine-demokratija.

laikomas Romas Stačiokas[244], kuris tuoj po Nepriklausomybės atkūrimo pradėjo analizuoti savivaldos, savivaldybės ir vietos bendruomenės aktualijas, pagrindė savivaldžios bendruomenės sampratą remdamasis prigimtine laisvosios bendruomenės teise grindžiamos vietos savivaldos koncepcija, kurios pavieniai elementai dažnai iškyla kai kurių dabartinių savivaldos problematikos tyrinėtojų darbuose (Vakarų demokratinėse šalyse), arba skatino tai daryti kitus.[245]

Lietuviškos bendruomeninės minties „guru" turime laikyti R. Grigą, kuris pirmasis daugybėje savo publikacijų kėlė bendruomeniškumo ir bendruomenės svarbą nepriklausomos valstybės socialinės organizacijos funkcionavimui. R. Grigas vietos bendruomenės raišką ir privalumus matė Lietuvos kaime[246], kuris „šimtmečius buvęs neįveikiama lietuvybės atrama, neišmintingais sprendimais tapo, ko gero, labiau supriešintas, supjudytas, bepaskęstąs alkoholyje <…>"[247]. Socialiniams santykiams apibrėžti autorius pateikia *gemeinschaft* ir *gesellschaft* tipo bendruomenių pavyzdžius. R. Grigui svarbu bendruomeniškumo ne tik teorinės prielaidos (teorijos grindžiamos mintimis, kurios vėliau realizuojamos), bet ir konkretūs ugdymo būdai, formos – visa tai, kas, perimant gerąją patirtį, galėtų būti plėtojama Lietuvos viešajame sektoriuje. Anot jo, bendruomeniškumą reikia suprasti ne kaip kokią atsietą nuo gyvenimo sistemą, o kaip pačią gyvenseną, elgsenos būdą, nes jis gali užkirsti kelią sklindančiai dezintegracijai, susiskaldymui. Tai ir yra patys svarbiausi vietos bendruomeniškumo bruožai. Matant dabarties Lietuvos negalias, sunku nepritarti autoriui, teigiančiam, kad „mūsų gyvenime vyrauja bendruomeninio sugyvenimo nuvertėjimas, jo ignoravimas ir

244 Romas Stačiokas, *Miesto savivalda: sisteminis požiūris, socialinė-ekonominė raida ir padariniai* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994); Romas Stačiokas, „Miestų, kaip savaveiksmių bendrijų, formavimasis", *Filosofija ir sociologija* 2 (1997): 35–41.

245 Saulius Nefas, „Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje", *Viešoji politika ir administravimas* 20 (2007): 70–80.

246 Dalis mokslininkų, tarp jų ir T. Venclova, pritardami K. Marksui, kaimietišką gyvenimo būdą laiko idiotizmu ir sako, kad „pas mus, deja, egzistuoja (ir ypač sustiprėjo sovietmečio pabaigoje) polinkis tą kaimo idiotizmą laikyti kone stiprybės bei gėrio šaltiniu. Mano požiūriu, tai niekad nebuvo nei ypatingas gėris, nei ypatinga stiprybė" (Audrius Bačiulis, „Lietuva provincialėja", *Veidas*, 2003 m. gegužės 22d.).

247 Grigas, *supra note* 71: 13.

individualistinių bei siaurų grupinių (egocentristinių) interesų dominavimas“[248]. Akademikas R. Grigas[249] laiku suprato, kad bendruomeniškumo filosofinių minčių realizavimas praktikoje priklauso nuo mokslininkų ir praktikų tarpusavio susikalbėjimo.

Anot K. Masiulio, kuris taip pat vienas pirmųjų prabilo apie galimybę Lietuvoje įgyvendinti vietos bendruomenių politiką, „yra reikalų, kurie užkliudo visų piliečių gyvenimą – ir lai juos tvarko vyriausybė, pagal Seimo politines nuostatas. Čionai plėtojasi didžioji politika. Bet yra bendrų reikalų, kurie paliečia visų pirma kelių kaimynų ar bendruomenės gyvenimą. Jų tvarkymas irgi yra politika – „mažoji“ politika, nes jie patys savaime nesusitvarko. Jiems tvarkyti reikia mažosios politikos ir mažųjų politikų“[250]. Piliečių įsitraukimas į mažosios politikos vyksmą yra puiki pilietiškumo mokykla ir politinės kultūros ugdymo priemonė. Dalyvaudami sprendimų priėmimo procese ir stebėdami išteklių skirstymo ir naudojimo vyksmą, gyventojai turi puikią pamokančią valstybės tvarkymo analogiją. K. Masiulis, remdamasis R. A. Nisbetu, teigia, kad savųjų bendruomeniškų reikalų tvarkymas galėtų būti laikomas esmingiausiu dešiniųjų partijų politiniu siekiu savivaldybių politikoje. Tai, kaip vienai ar kitai partijai pasiseka tą siekį realizuoti, tinkamai tokiai veiklai motyvuoti savus narius ir per jų aktyvią veiklą tapti šio proceso iniciatore ir organizatore, ateityje bus nesunku paaiškinti vienos ar kitos partijos sėkmingą raidą ir reikšmingumą tam tikruose regionuose. Partijos, vykdydamos tokią politiką, turi galimybę įgyti nepajudinamą politinį pamatą vietovėse, o partijos, susitelkusios vien tik tam, kad vykdytų centrinės politikos uždavinius, rizikuoja pasidaryti neproduktyvaus politikavimo pavyzdžiu.

---

248 Romualdas Grigas, *Tautinė savivoka* (Vilnius: Rosma, 2001), 232.

249 Viena pirmųjų R. Grigo iniciatyvų, kai Lietuvoje bendruomeninė mintis tik skleidėsi, o praktinė veikla buvo bandymų stadijoje, 1999 m. Druskininkuose organizuota konferencija-seminaras „Bendruomeniškumas ir savivalda“.

250 Kęstutis Masiulis, „Savivalda ir demokratija. Interesų grupių ir bendruomenių skatinimo politika ES. Lietuvos savivaldybių ir piliečių ryšio stiprinimas“, iš *Metodinė medžiaga kursams*, Laima Andrikienė (Vilnius, 2003), 35–36.

Abejingumas vietos problemoms ir negebėjimas jų atpažinti bei pateikti sprendimo būdų yra tolygu abejingumui realiam gyvenimui ir negebėjimui jame susigaudyti. Tačiau centrinė vadžia piliečių dalyvavimo sprendimų formavimo procese svarbą suvokia vis ryškiau ir skiria tam daugiau dėmesio ir administracinių išteklių, o vietos valdžios įstaigos dar nesuvokia savęs kaip piliečių savivaldos institucijų (nors tokiomis ir vadinasi) ir veikia labiau kaip „centrinės" valdžios filialai arba valdžios grandys nei kaip bendruomenės interesų koordinavimo ir realizavimo mechanizmai. Tas pasakytina ir apie partinius veikėjus ar pačias partijas. Savo ruožtu ir gyventojai į savivaldos institucijas ir vietos partijas žiūri kaip į „svetimą valdžią", kaip į valdžios trokštančiųjų būrį, o ne kaip į bendruomenės savivaldos instrumentą. Toks požiūris atitinka realią partinę būklę.[251]

Regis, tai buvo K. Masiulio tik teoriniai pasvarstymai, nes Lietuvos politinės partijos (net ir parlamentinės, taip pat konservatyviajai minčiai atstovaujanti TS-LKD), be garsesnės bendruomeniškos retorikos ar nesisteminių veiksmų, sunkiai randa realias „mažosios politikos" praktines raiškas. Tai dar pagrįsime 2016 m. grupės mokslininkų atliktu tyrimu.

Bendruomenių organizavimo ir administravimo klausimus nagrinėjo V. Baršauskienė ir I. Leliūgienė[252]. Savo darbuose jos pagrindė bendruomeninės veiklos socioedukacinį aspektą, teritorinę bendruomenę laikydamos mikrosociumu, tiesiogiai veikiančiu žmogaus socializaciją.

Nagrinėdamas klasikinės bendruomenės bruožus V. Šlapkauskas teigia: „Visuomenės krizės laikais kalbėti apie bendruomeniškumą skatina bent dvi svarbios aplinkybės: 1) fizinio ir emocinio saugumo grėsmių įveikos galimybių paieška, 2) atsigręžimas į tas imanentines bendruomenės savybes, kurios padėdavo jai išlikti visuotinių sukrėtimų metu ir jų įveikos vyksme pakilti kuriamajai veiklai."[253]

---

251 *Ibid*., 25–45.

252 Baršauskienė, Leliūgienė, *supra note* 98.

253 Šlapkauskas, *supra note* 99: 32.

Kad šiuolaikinėmis sąlygomis galėtume kalbėti apie bendruomenės savikūrą ir veiksnius, turime pažinti klasikinę bendruomenę. Jai autorius priskiria bruožus, kylančius iš „bendruomenės narių tarpusavio (asmeninio ir socialinio) saito prigimties: moralinė vienovė (pasitikėjimo sąlyga); bendravimas, jo intymumas: giminingumas (pagal kilmę ar kraują, bendrystę); bendradarbiavimas (bendro tikslo, materialinių ir kultūros vertybių siekimas); uždarumas“[254]. V. Šlapkauskas aptaria klasikinės bendruomenės transformacijas ir kelia klausimą, ar galima teigti, kad klasikinė bendruomenė pranyko moderniosios bendruomenės gelmėje. Sutikdami su mokslininko nuomone, kad iš esmės bendruomenė „nepranyko“, galime pridurti, kad pasikeitė formos, priblėso veikimas, todėl reikia ieškoti bendruomenes, ypač vietos bendruomenę, telkiančių veiksnių.

Šiuolaikinį Lietuvos bendruomeniškumo (komunitarizmo) politikos diskursą yra papildęs ir A. Guogis teigdamas, kad naujasis viešasis valdymas (angl. *New Governance*) dar tik kuriasi, bet jau yra aktualus dėl savo svarbos demokratijai, skaidrumui, bendruomenės valdymui ir nevyriausybinėms organizacijoms.[255] Sutiksime, kad tradicinis kairės ir dešinės politinis palyginimas yra ne toks aktualus ir iš dalies atgyvenęs dalykas, tad bendruomeniškumo (komunitarizmo) ir individualizmo palyginimas labiau atitinka XXI a. realijas. Komunitariniame modelyje dominuoja dalyvavimas, demokratija ir bendro gėrio siekimas, o liberaliajame – savirealizacija per autonomiją ir privati nuosavybė. Komunitarizmas skatina socialinį dialogą, sąveiką ir korporatyvinę socialinę atsakomybę, o individualizmas akcentuoja akcininkų interesus ir charizmatinį vadovavimą, kuris remiasi ir hierarchiniais principais. Jo manymu, komunitarinė (bendruomeniška) politika gali būti būdinga kaip tik socialdemokratinėms partijoms, todėl „socialdemokratija turi ne tik suprasti Naujojo viešojo valdymo prasmę abstrakčiai, bet ir sukurti

254 *Ibid*., 34.

255 Arvydas Guogis, „Apie naujo palyginamojo turinio reikšmę socialiniuose moksluose“, *Bernardinai*, 2008 m. spalio 2 d.

praktinio jo taikymo metodus“[256].

Visai kitokio pobūdžio yra L. Stračinskienės studija[257]. Joje, analizuojant ne partijų ideologijas, bet labiau praktiškus dalykus, aptariamas labai svarbus, o gal ir pagrindinis bendruomeniškos (komunitarinės) politikos aspektas – dalyvavimas. Studija parašyta 2004 metais, pačioje pirminėje pilietinio (vietos bendruomenių) aktyvumo formavimosi stadijoje. Pasak autorės, svarbu, formuojant politiką, pasinaudoti tiek kolektyvinio dalyvavimo formomis (vietos gyventojų apklausa), tiek individualia nuomone (viešaisiais svarstymais). Tiesioginis gyventojų dalyvavimas sprendžiant viešuosius vietos reikalus gali ir turi būti tam tikra vietos valdžios kontrolės forma. Tai ypač aktualu Lietuvoje, kur tik politiškai pajėgios grupės gali daryti įtaką ir tikėtis, jog į jų nuomonę bus atsižvelgta priimant svarbius sprendimus. Novatoriška studija pasirodė kaip tik laiku, nes, kaip dabar matome, dalyvavimo kultūra laikoma vienas iš esminių politinės kultūros elementų, o piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese liudija visuomenės aktyvumą, piliečių interesų atspindėjimą priimtuose sprendimuose, sprendimų priėmimo efektyvumą ir reikalingumą, skatina pasitikėjimą valstybės ir savivaldybės institucijomis, formuoja pilietinę atsakomybę, kuri pasireiškia tuo, kad kiekvienas pilietis suvokia savo asmeninio dalyvavimo visuomenės reikaluose svarbą. Šiame kontekste minėtina ir viena iš Europos Tarybos šviečiamojo ir metodinio pobūdžio priemonių, įgyvendinamų Europos demokratijos ir valdymo komiteto.[258] Įgyvendinat šią priemonę vykdoma įvairiausių programų, pvz., „Dvylika gero valdymo principų“[259]. Tarp šių principų, kurie paremti tam tikrais europiniais standartais, pirmasis kaip tik yra piliečių dalyvavimo principas.

---

256 Arvydas Guogis, Boguslavas Gruževskis, „Socialdemokratijos problema visuomenėje: socialinio teisingumo ir Naujojo viešojo valdymo aspektai“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2, 21 (2011): 9.

257 Laura Stračinskienė, *Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldybės lygyje* (Vilnius: Civitas, 2005).

258 Council of Europe, Democracy. Democratic governance, žiūrėta 2020 m. birželio 6 d., https://www.coe.int.

259 Council of Europe, Centre of Expertise for Good Governance, žiūrėta 2020 m. birželio 6 d., https://www.coe.int/en/web/good-governance/centre-of-expertise.

Pateikti pavyzdžiai rodo, kaip Lietuvoje formavosi bendruomeniškumo filosofijos diskursas ir tuo pat metu vyko praktinis jo realizavimas, kurio etapus po Nepriklausomybės atkūrimo įvardijo A. Poviliūnas.[260] Anot jo, išryškėja 4 Lietuvos bendruomeninių organizacijų raidos etapai. Pirmas etapas yra vietos bendruomenės telkimas (nėra institucinių konfliktų, fiksuojama socialinės atskirties viešosios erdvės svarba, einama nuo marginalizuotos kaimo bendruomenės link aktyvios ir įtraukiančios, steigiamos pirmosios miestelių bendruomeninės organizacijos, miestelių bendruomenės telkiamos per bendruomenių šventes, talkas ir pan.). Antrasis etapas – bendruomeninis centras kaip kultūros organizatorius. Vyksta instituciniai pokyčiai, prasideda konfliktas su tiekiamąja, t. y. organizuota iš viršaus į apačią, kultūros samprata, formuojasi įtraukiantis kultūrinės veiklos tinklas. Vykstantys organizacijų pokyčiai stiprina bendruomenines organizacijas, pradeda formuotis bendruomeninių organizacijų tinklai, o organizacijos imasi telkiančios kultūrinės veiklos, formuojasi švietimo ir savišvietos rateliai. Trečias etapas – bandymai teikti socialines paslaugas. Vykstantys instituciniai pokyčiai susiję su institucionalizuojančia ir atskiriančia socialinių paslaugų sistema, kuriamas įtraukiantis bendruomeninis socialinių paslaugų tinklas, pereinama nuo institucionalizuojančios socialinių paslaugų sistemos prie bendruomeninių socialinių paslaugų modelio. Organizacijų pokyčių metu stiprėja ir bendruomeninės organizacijos, ir bendruomeninių organizacijų tinklai. Ketvirtas etapas – ekonominės kooperacijos pradžia. Vyksta instituciniai pokyčiai, kurių metu konfliktuojama su monopoliniu verslu, pereinama nuo stereotipinės verslo sampratos prie platesnio verslo ir antreprenerystės supratimo. Vykstantys organizacijų pokyčiai skatina bendruomenių veiklą diversifikuotis, pradeda steigtis alternatyvūs pilietinio dalyvavimo tinklai (maisto tinklai, ūkininkų turgeliai, sūrininkų namai ir pan.). Remdamasis netradiciniu sociologiniu tyrimu „dalyvaujant“, autorius

260 Arūnas Poviliūnas, „Bendruomeninių organizacijų raidos etapai“ (pranešimas skaitytas 2004 m. Vilniaus universitete vykusioje konferencijoje).

analizuoja kaimo socialinę atskirtį, aprašo teorinius bendruomenių organizacijų, veikiančių vietos bendruomenėse, plėtros modelius.[261]

Mokslinių darbų, nagrinėjančių bendruomeniškumo (komunitarizmo) postulatus, padaugėjo XXI a. antrame dešimtmetyje – tai sąlygojo gyvenime vykstantys reiškiniai, kuriuos pavadinome vietos bendruomenių sąjūdžiu. Tuos reiškinius nagrinėjančius autorius aptarsime kituose knygos skyriuose ir 1 priede.

4.3. Bendruomeniškos (komunitarinės) politikos formavimas ir įgyvendinimas remiantis demokratinių šalių politiniais dokumentais

Lietuvai kaip nepriklausomai valstybei žengiant pirmuosius žingsnius 1992 m. pasaulio viršūnių susitikime Rio de Žaneire buvo suformuluoti Darnaus vystymosi principai[262]. Juose darnus vystymasis įteisinamas kaip ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija, kurią sudaro trys lygiaverčiai komponentai – aplinkosauga, ekonominis ir socialinis vystymas. Šiai ideologijai įgyvendinti priimta veiksmų programa – „Darbotvarkė 21“. Analizuodami priimtą nacionalinę strategiją, nerandame, kad būtų akcentuojama vietos bendruomenė, tačiau svarbu, kad pabrėžiama, jog „darnus vystymasis neįmanomas be plataus visuomenės dalyvavimo ne tik sprendžiant konkrečius šioje strategijoje nurodytus uždavinius, bet ir priimant darnaus vystymosi požiūriu svarbius įvairaus lygio sprendimus (tiek Nacionalinės darnaus vystymosi komisijos, tiek vietos institucijų)“. Aktualu, kad įgyvendinant šią strategiją būtų užtikrinti ne tik anksčiau minėti horizontalūs, bet ir vertikalūs ryšiai, kurie veikia vietos bendruomenes ir formuoja bendruomeniškumą.

Aktualūs bendruomeniškos (komunitarinės) politinės minties formavimosi šaltiniai yra ES šalyse priimti šios srities dokumentai. Tai pirmiausia Korke

261 Arūnas Poviliūnas, *Kaimo atskirties profiliai* (Vilnius: Kronta, 2003).

262 „Darbotvarkė 21“, žiūrėta 2020 liepos 5 d., am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/Kiti%20tarptautiniai%20susitarimai/Darnaus%20vysty.

(Airijoje) 1996 m. priimta Europos kaimo vietovių chartija[263], kurioje teigiama, kad kaimas turi būti patraukli ir saugi gyventi vieta, kurioje gera infrastruktūra, veikia ekonominės veiklos sektoriai, puoselėjamas kraštovaizdis, t. y. kaimo vystymas atitinka darnaus vystymo koncepciją. Aktualu, kad chartijoje daug dėmesio skiriama ir kaimo bendruomenių formavimui, teigiama, kad „bendruomenės ar vidutinio dydžio gyvenamosios vietovės (pas mus miesteliai – *S. N.*) lemiančios tam tikrą žmonių tarpusavio santykių individualizavimą ir įgalinančios gyventojus tiesiogiai dalyvauti visuomenės valdymo procese“, kad „kaimo vietovės turi skatinti ryšių tarp kaimo gyventojų plėtojimąsi“, „stiprinti regionų kultūrinį kaimo gyventojų identiškumą ir skatinti bendruomenių veiklą“. Šiuo dokumentu atkreiptas dėmesys į kaimo kultūros svarbą, teigta, kad ji pasižymi savita kultūrinio gyvenimo, ūkio ir visuomenės organizacija, didele veiklos ir gamtovaizdžio įvairove (miškai ir dirbama žemė, nepaliesti gamtos kampeliai, kaimai ir miesteliai ir t. t.), ir visa tai yra Europos Sąjungos turtas. Buvo pabrėžta, kad svarbiausias kaimo plėtros agentas yra pati kaimo bendruomenė, suformuluota dešimties punktų programa, kurios nuostatose akcentuoti tokie dalykai kaip pirmenybė kaimui, t. y. nenutrūkstama kaimo plėtra turi užimti svarbiausią vietą Europos Sąjungos politikoje, integruotas požiūris, kad plėtros strategija apimtų visas Europos Sąjungos kaimo vietoves, ūkinė ir socialinė politika turi būti siejama su privačiomis ir bendruomenių iniciatyvomis, stiprinamas kaimo bendruomenių vaidmuo, veikiant vietose reikia galvoti apie Europos kaimo gamtovaizdį, plėtojant kaimus ir miestelius turi būti įgyvendinta įvairių lygių partnerystė ir bendradarbiavimas. Itin svarbu, kad akcentuojami vadybos dalykai – pabrėžiama, kad turi būti lavinami vietos valdžios ir bendruomenių lyderių administraciniai gebėjimai, o interesų grupės turi dalyvauti atliekant stebėseną ir įgyvendinant programas.

Kitas svarbus dokumentas, kuriame kalbama apie dalyvavimą, yra ET

263 Europos kaimo vietovių chartija (Strasbūras: Europos tarybos parlamentinė asamblėja, 1955), 5, 7, 14.

rekomendacija dėl piliečių dalyvavimo vietos gyvenime.[264] Šiame pranešime nagrinėjama, kaip piliečių dalyvavimas reiškiasi bendruomenės politiniuose procesuose, pirmiausia įgyvendinant rinkimų teises ir piliečių grupėms dalyvaujant, kai priimami vietos valdžios sprendimai. Taip pat pažymima, kad dauguma vietos bendruomenės veiklų savanoriškose asociacijose nėra tiesiogiai susijusios su savivaldos funkcijomis, tačiau būtent jų problemų sprendimas gali padėti suartėjant vietos bendruomenei ir vietos valdžiai.

Akcentuotina ir Europos vietos savivaldos chartija. Jos 4 straipsnio 3 dalyje minimas subsidiarumo principas ir sakoma, kad „viešas pareigas pirmumo tvarka įgyvendina arčiausiai piliečių esantys vietinės valdžios organai. Pareigų, perduodamų kitiems vietinės valdžios organams, apimtis turi atitikti užduoties apimtį ir jos pobūdį, taip pat efektyvumo ir ekonomiškumo reikalavimus“[265]. Chartijoje išdėstyti ir kiti vietos savivaldos principai, atspindintys vietos demokratijos esmę, t. y. jeigu piliečiai nori tiesiogiai dalyvauti valdžioje, jie turi dalyvauti vietos savivaldos institucijų priimamų sprendimų rengimo procese, kad tie sprendimai atitiktų jų interesus. Vietos savivalda yra demokratijos mokykla, todėl Europos vietos savivaldos chartija nurodo vietos demokratijos sisteminį modelį, kuriame yra ir vietos bendruomenė, ir vietos bendruomenės subjektas – pilietis. Efektyvią ir atvirą savivaldą sunku įgyvendinti piliečių tiesiogiai neįtraukus į visuomeninio valdymo procesą ir sprendimų priėmimą bendruomenei rūpimais savivaldos klausimais. Matome dėmesį vietinės valdžios stiprinimui, o tai yra labai svarbu, nes modernioje demokratijoje piliečiai yra ne pasyvūs stebėtojai, bet aktyvūs sprendimo priėmimo dalyviai.[266]

2008 m. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas nusprendė pa-

---

264 Preliminari rekomendacija Nr. 19 dėl piliečių dalyvavimo visuomeniniame vietos gyvenime (Strasbūras: Teisės reikalų I generalinis direktoratas, 2001).

265 Europos vietos savivaldos chartija, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.48874.

266 *Europos vietos savivaldos chartija ir Lietuvos teisinė sistema* (Vilnius: VšĮ „Savivaldybių žinios“, 2000), 6–7.

rengti nuomonę[267] dėl poreikio ES lygiu suderintais veiksmais stiprinti pilietinę visuomenę kaimo vietovėse, ypač naujosiose valstybėse narėse. Išvadose ir rekomendacijose sakoma, kad ilgą laiką kaimo plėtros politikoje daugiausia dėmesio buvo skiriama tiesiogiai su žemės ūkio gamyba susijusiems klausimams. Tik per pastaruosius dvidešimt metų plačiau paplito požiūris, kad kaimo vietovės yra labai skirtingos, todėl negalima taikyti vienodų politikos priemonių, kurios parengtos Europos arba nacionaliniu lygiu, ir šių vystymosi uždavinių, lygių galimybių principo ir pan. negalima tinkamai pasiekti, jei patys kaimo gyventojai nebus įtraukti į procesą ir aktyviai jame nedalyvaus. Dokumente įvardyta, kad šioje srityje iniciatyva LEADER yra geras pavyzdys, todėl naujosios valstybės narės įžvelgia joje galimybę pagyvinti ekonomiką ir efektyviau naudoti vystymosi išteklius kaimo vietovėse. Itin svarbu užtikrinti ir nacionalinių, ir ES šaltinių paramą įvairaus pobūdžio iniciatyvoms, kurios padeda stiprinti pilietinę kaimo visuomenę. Taip pat viena iš pilietinės visuomenės vystymo galimybių yra vystymosi instrumentų pritaikymas konkrečių kaimo vietovių poreikiams ir galimybėms, o tam būtina sąlyga – plačiau taikyti principą „iš apačios į viršų“. Svarbų vaidmenį taip pat gali atlikti švietimas.

Akcentuojama, kad Vidurio ir Rytų Europos šalyse nevyriausybinės organizacijos pradėjo kurtis jau devintojo dešimtmečio pabaigoje. Palyginti su 15 ES valstybių narių veikiančiomis organizacijomis, jos patiria daugiau kliūčių, kurios susijusios su ekonominio išsivystymo skirtumais, jų galimybės naudotis naujomis technologijomis ir įvairiais (tarp jų privataus finansavimo) šaltiniais yra ribotos, ką jau kalbėti apie teisines sąlygas ir valdžios institucijų požiūrį.

Taip pat apibrėžtos ES pilietinės visuomenės vystymosi kliūtys. Minimos šios: sunku gauti žinių ir informacijos, trūksta gebėjimų imtis verslo iniciatyvų, demografinės bei moterų ir vyrų teisių lygybės problemos, blogesnė socialinė

267 „ES nuomonė dėl pilietinės visuomenės kaime stiprinimo“, Lietuvos kaimo bendruomenių sąjunga, žiūrėta 2020 m. liepos 10 d., www.lkbs.lt/index.php?1891783001.

infrastruktūra nei miestuose, buvusiuose dideliuose gamybos ūkiuose tradiciniai kaimo bendruomenės bruožai buvo iškreipti, kaimo gyventojai paprastai yra menkiau išsilavinę, jų galimybės gauti informaciją ribotos, jie patiria nemažai sunkumų ieškodami savo vietos sparčiai besikeičiančioje tikrovėje. Taip pat nurodomas vietos valdžios, kuri vystant kaimo bendruomenes privalo atlikti katalizatoriaus vaidmenį ir skatinti jas imtis bendrų veiksmų, vaidmuo, o naujosiose valstybėse narėse ypač trūksta pilietinės visuomenės atstovų ir vietos valdžios tarpusavio pasitikėjimo. Pilietinės visuomenės organizacijos laiko vietos valdžios institucijas visuomeninių iniciatyvų kliūtimi, o institucijos savo ruožtu baiminasi vietinių bendruomenės lyderių konkurencijos.

Kaimo organizacijų plėtra XXI a. pradžioje Vidurio ir Rytų Europos valstybėse įgijo pagreitį. Be to, jos pradėjo labiau bendradarbiauti ir kurti regionines ir nacionalines struktūras. Kai kuriose valstybėse narėse veikimas buvo paremta Skandinavijos modeliu – pagal jį kiekviename kaime veikia vietos padaliniai. Kitose valstybėse kaimo NVO sudarė nacionalines sutartis, įsteigė forumus, skirtus bendradarbiauti, keistis patirtimi ir atstovauti kaimo bendruomenėms palaikant ryšius su valdžios institucijomis.

Nurodomos ir pilietinės visuomenės vystymosi kaimo vietovėse galimybės: pagrindinės kaimo vietovių problemos gali būti sprendžiamos bendradarbiaujant viešajam, privačiam (verslininkai) sektoriams ir nevyriausybinėms organizacijoms. Sudarius bendruomenei sąlygas kurti vietinę partnerystę, priimti sprendimus arba bent dalyvauti juos priimant dėl to, kaip panaudoti lėšas darbo vietoms kurti, mobilizuoti bedarbius arba mažinti atskirtį, galima padėti didinti gyventojų atsakomybę už padėtį jų teritorijoje ir pasirengimą dirbti vietos bendruomenės labui. Kaip tik darbas visuomenės labui sutvirtina bendruomenę. Tik bendrų interesų siejami kaimo žmonės gali sukurti patvarią ilgaamžę bendruomenę.

Pastarųjų metų duomenys rodo, kad tos bendruomenės, kurios sugebėjo – aktyviai dalyvaujant bendruomenės nariams – įveikti sąstingį ir inerciją, yra

pasirengusios pasidalyti savo patirtimi su kitomis pasyvesnėmis bendruomenėmis. Daugiau dėmesio nei iki šiol reikėtų skirti realioms kaimo organizacijų finansavimo galimybėms užtikrinti. Teoriškai tokias galimybes užtikrina tiek ES, tiek nacionalinis arba tarptautinis finansavimas. Tačiau pastarųjų metų tyrimai rodo, kad mažosios nevyriausybinės organizacijos (būtent šios organizacijos ir veikia kaime) tik labai menkai naudojasi šiuo metu prieinamais finansavimo šaltiniais.

Pateikta šio dokumento ilgesnė ištrauka todėl, kad aiškiau būtų galima suprasti čia akcentuotus penkis pamatinius dalykus, t. y.: 1. Kokios yra pilietinės visuomenės vystymosi kliūtys; 2. Koks yra vietos valdžios vaidmuo vystant bendruomenes; 3. Koks yra NVO ir vietos bendruomenių vaidmuo senosiose ES narėse; 4. Kuo išskirtinis Skandinavijos modelis vietos bendruomenių funkcionavimo procese; 5. Pagrindinis šios srities principas yra partnerystės. Visa tai yra ir bus aktualu Lietuvai kaip vienai iš ES narių, nes esant nuolatiniam gyventojų judėjimui ir vykstant keitimuisi politine patirtimi tarp valdžios struktūrų formuojasi tam tikra europinė komunitarizmo praktinio įgyvendinimo kultūra.

2015 m. Jungtinės Tautos priėmė 17 darnaus vystymosi tikslų, kurie paremti penkiais principais: žmonės, planeta, gerovė (klestėjimas), taika ir partnerystė.[268] Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m. buvo priimta 193 pasaulio šalių sutarimu ir pakeitė Tūkstantmečio tikslus, paskelbtus 2000 m. Šie tikslai yra padalyti į 169 uždavinius, kurie vertinami 231 rodikliu. Mums itin aktualu, kad vienuoliktas tikslas yra „Darnūs miestai ir bendruomenės“, o septynioliktas – „Partnerystė įgyvendinant tikslus‘.

2018 m. Slovėnijoje EK ir Europos Parlamento konferencijoje „Europos veiksmai pažangiems kaimams: šviesesnė ES kaimo vietovių ateitis“ buvo parengta ir

268 Ieva Punytė, Kristina Simonaitytė, „Darnaus vystimosi tikslai ir planavimo sistema Lietuvoje: esamos situacijos analizė“ (pranešimas, 2018 m. gegužė), http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2018/05/darnus-vystymasis-ir-planavimas-Lietuvoje_esama-situacija.pdf).

patvirtinta Bledo deklaracija „Pažangūs kaimai“[269]. Pažangūs kaimai – tai kaimo vietovės ir bendruomenės, kurios kuria naujas galimybes, remdamosi esamomis savo kaimo stiprybėmis ir ištekliais o jų integruotas vystymasis paremtas įvairiomis priemonėmis, tradiciniais ir naujais tinklais, paslaugomis naudojant skaitmenines, telekomunikacines technologijas, inovacijas, vietos ir globalias žinias.

Minimi dokumentai yra ne tik teorinės minties bendruomeniškumo (komunitarizmo) tema praktinė išraiška, bet ir tam tikri imperatyvai formuojant Lietuvoje atitinkamą politiką. O tai priklauso nuo valdžios institucijų, tad svarbu apžvelgti, ką atlieka centrinio lygmens (prezidentūra, Seimas, Vyriausybė, ministerijos, politinės partijos) ir vietos lygmens (savivaldybė, seniūnaitija, vietos bendruomeninės organizacijos) institucijos.

Tegul skyrių vainikuoja šių dviejų asmenybių mintijimai.

Prof. filosofas Alvydas Jokubaitis. *„Bet kuri liberali visuomenė visada šlubuoja ten, kur reikia bendrojo gėrio idėjos, bendrų iniciatyvų, bendrų veiksmų ir bendruomenės. Tai liberalizmo Achilo kulnas. Liberalai sugeba ginti žmogaus teises, tačiau jie nemoka kalbėti apie bendrojo gėrio ir moralinių hierarchijų, nurodančių į kažką daugiau, negu vien atskirų individų interesai, puoselėjimą.*[270]

„Pažvelgus iš filosofinės perspektyvos, matyti, kad mes norime įrodyti, kad nėra ne tik Dievo, bet ir prigimties. Tai pagrindinis moderniosios kultūros siekis – nėra nieko nustatyto, ko negalima būtų pakeisti. Mes tiesiog laukiame, kad kas nors pasakytų „negalima“. Tada visi būtinai sakysime „galima“. Pliažas Lukiškių aikštėje yra nekalčiausias šio dalyko įrodymas. Galima tai, kas buvo negalima. Ką gali konservatoriai šiame naujame pasaulyje? Tik kartoti išmoktas ankstesnių laikų frazes, įsitikinimus ir lozungus. Tačiau ne jų žodžiams priklauso jėga. Konservatoriai yra vėluojantys modernistai. Jie įsivėlė į moderniųjų politikų sukurtą ginčą, ir taip tapo

269 Bled Declaration for a Smarter Future of the Rural Areas in EU (The conclusions of the meeting at Bled, Slovenia on 13 April (2018), žiūrėta 2020 m. spalio 5 d., https://www.google.lt/search?q=Bled+Declaration+for+a+Smarter+Future+of+the+Rural+Areas+in+EU.+(2018).

270 Stasys Kairys, „Riedlente per bendrąją gėrį“, *Atgimimas*, 2009 m. rugpjūčio 21–27, 7.

modernios diskusijos dalyviais. Mūsų „viskas galima“ pasaulyje politika vis labiau tampa sunkiai įmanomu dalyku, nes nelieka bendrojo gėrio, išskyrus, aišku, sutarimą dėl visko nesutarti. Tačiau tai gan silpnas gėris.“[271]

Prof. Romualdas Grigas. *Pasiaukojimas kitam, bendriesiems interesams, savanoriškas savo interesų, o kartais ir gyvybės aukojimas dėl kitų – tradicinės, t. y. bendruomeninės, tarp jų ir krikščioniškos kultūros bruožas. Bet kuri žmonių bendruomenė gyveno ir žmogus jautėsi esąs joje saugus dar ir dėl visuotinai palaikomo altruizmo, kuris buvo asmeniui įvairiais būdais skiepijamas nuo mažumės. <…> Vienas iš esmingiausių šiuolaikinės modernios civilizacijos įtampos židinių yra suvešėjęs prieštaravimas tarp individualizmo, privačios nuosavybės ir bendruomeninių interesų, visuomenės bendruomeninio gyvenimo. Komunitarizmas reikštų siekimą surasti šio prieštaravimo optimalų sprendimą; įteisinimą tokios padėties, kuri leistų derinti individualizmą, privačią nuosavybę ir jos gimdomą iniciatyvą su tai pačiai iniciatyvai (ir individualizmo pasireiškimui) reikšmingais, būtinais bendruomeninio gyvenimo interesais. Komunitarizmas reiškia tokią valstybės (ir stambių organizacijų) politiką, kuri privačią nuosavybę (ir privatumą) reikiamu laipsniu verčia tarnauti bendriesiems arba bendruomenės interesams.*[272]

271 Vladimiras Laučius, „Noras panaikinti visus prietarus yra pats didžiausias prietaras“, *Delfi*, 2020 m. liepos 31 d.

272 Romualdas Grigas, *Socialinių įtampų Lietuvoje laukai* (Vilnius: VPU leidykla, 1998), 59, 78–79.

5. FUNKCIONALI VIETOS BENDRUOMENĖ: FAKTORIAI IR VEIKSMAI

Nuotraukoje Katlėrių bendruomenės (Anykščių r.) floristinis kilimas floristinių kilimų konkurse, kuris daug metų rengiamas Anykščiuose

Veikale „Mokyklinė bendruomenė“ pabrėžiama, kad mokyklos bendruomenės reikšmė bus suprantama tik tada, kai jaunimą ugdysime ne lengvam, bet kuriančiam gyvenimui, kad mokyklos bendruomenę formuoja ne vieni mokytojai, bet ir visuomenė, o jei visuomenė neturi principų, per mėnesį ji gali sugriauti tai, ką mokyklos bendruomenė kūrė keletą metų. Mokytojas turi pažinti mokinį kaip individą ir kaip bendruomenės narį. Būtina atsižvelgti į vaikų amžių, psichologinius ypatumus ir kiekvieną vaiką įtraukti į bendruomenės gyvenimą.[273]

Kaimų mokyklos tiesiogiai ir visuomeniškai dirba mokinių ir visos bendruomenės tapatumo, tautiškumo, bendruomeniškumo stiprinimo srityse. Butrimonių gimnazija mielai bendradarbiauja su Butrimonių bendruomene „Šviesa“, kuria bendrus projektus, skirtus bendruomenės sveikatingumui, užimtumui. Kelias į žmonių

273 Antanas Šerkšnas, *Mokyklinė bendruomenė* (Kaunas: Šv. Kazimiero draugija, 1939), 3.

širdis labai paprastas ir tiesus. Mokiniai vykdo socialinę veiklą. Taip atsiranda tarpusavio supratimas ir bendravimas. Didžiulį bendruomenės stiprinimo darbą atlieka ir klasių vadovai, telkdami mokinių tėvus bendrai veiklai, kviesdami prisidėti prie švenčių organizavimo ir dalyvavimo jose. Suprantame, kad bendruomeniška veikla yra kasdieninis ir nuolatinis procesas. Dirbdami, veikdami mes stiprėjame, siekiame išlaikyti gimnaziją kaip aukštos kultūros instituciją savo regione, suteikdami žmonėms pasitikėjimo, pasididžiavimo ir bendruomeniškumo jausmą.[274]

Skyriuje nagrinėjami klausimai:

- Kodėl svarbu išsiaiškinti bendruomeniškumą lemiančius faktorius?
- Kuo naudingas teorinis tam tikruose faktoriuose atliekamų veiksmų modeliavimas?
- Kokiu tikslu sudaryti netipiniai vietos bendruomenių atliekamų veiksmų sąvadai?

5.1. Bendruomeniškumo faktorių ir veiksmų samprata

Ankstesniuose skyriuose apibrėžtos bendruomeniškumo ir bendruomenės sąvokos, pateikta bendruomeninės organizacijos samprata. Tačiau darbo pavadinimas suponuoja, kad didžiausias dėmesys skiriamas vietos bendruomenių funkcionalumui. Skirtumas nuo vietos bendruomenės ar bendruomenės apskritai yra papildomas žodis – funkcionalumas. Tad vertėtų pradėti nuo funkcionalumo sąvokos aptarimo. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ funkcionalus įvardijamas kaip gerai atliekantis taikomąją funkciją.[275] Kembridžo žodyne terminas

274 Butrimonių gimnazijos direktorius Valdas Valvonis apie bendruomeniškumą.

275 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (Vilnius: Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema), žiūrėta 2020 m. balandžio 13 d., http://lkiis.lki.lt/home.

„funkcionalus“ apibrėžiamas kaip sukurtas būti praktiškas ir naudingas.[276] Kitaip tariant, žodynuose terminui „funkcionalus“ apibrėžti vartojami kertiniai žodžiai, tokie kaip *naudingas*, *gerai atliekantis savo funkciją*, *praktiškas*. Galime teigti, kad bendruomenės sąvoką papildę žodžiu *funkcionalus* turime gauti ne tik gyvenamosios vietovės apibrėžtą gyventojų arealą, bet naudingą ir tikslingai veikiančią žmonių grupę, siekiančią kolektyvinių tikslų.

Laikydamiesi klasikinio požiūrio į vadybą šį reiškinį nagrinėjame per objektą, o vadybos objektas yra organizacija. Tad ar funkcionali vietos bendruomenė yra organizacija? Kadangi funkcionali vietos bendruomenė yra grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje ir atliekančių tam tikrus veiksmus tos vietos labui, todėl atsiranda bendri interesai ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai pačiai žmonių grupei.[277] Tad atsižvelgdami į Lietuvos, posovietinio krašto, kur bendruomeniškumas yra nunykęs, situaciją, vienu iš išraiškingiausių (efektyviausių) veiksmų laikome formalios bendruomeninės organizacijos įkūrimą. Tokios organizacijos įkūrimas yra ne savitikslis reikalas pačios organizacijos nariams, o noras keisti padėtį vietos bendruomenėje. Taigi mums svarbu, kiek pati vietos bendruomenė funkcionuoja kaip organizacija.

Atsakymus į klausimus, ar funkcionali vietos bendruomenė yra organizacija ir ar funkcionalioms bendruomenėms būdingos organizacijų vadybos funkcijos, pagrindžiau[278] nurodydamas penkis argumentus. Pirmiausia iš kelių organizacijų tipų vietos bendruomenei patys tinkamiausi yra misionieriškas ir politinis tipai; antra, išskiriant tam tikrus organizacijų bruožus, matyti, kad bendruomeninio tipo organizacijose dominuoja bendros vertybės, socialinės atsakomybės elementai, įtraukiama kuo daugiau žmonių, siekiama konsensuso, vyrauja nedidelė

276 *Cambridge Dictionary*, žiūrėta 2020 m. balandžio 13 d., https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/functional.

277 Nefas, *supra note* 23.

278 Saulius Nefas, „Vadybos funkcijų raiška Lietuvos vietos bendruomenių veikloje“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 3, 19 (2010): 240.

veiklos, orientuotos į visuminį produktą, specializacija; trečia, senovėje kitų žmonių veiklą ir santykius reguliavo žmonės, o dabar bendruomenių veiklą reguliuoja valstybė; ketvirta, funkcionaliai vietos bendruomenei, kaip ir kitoms organizacijoms, būdingas darbo pasidalijimas ir kooperavimasis, vertybės ir ideologija, padėties skirtumai ir neformalūs bei stiprūs emociniai ryšiai, taisyklės ir procedūros, kontrolė ir specifinis tikslas; penkta, funkcionaliose vietos bendruomenėse kuriasi formalios organizacijos, kurios registruojamos ir veikia pagal įstatymą.

Žinome, kad kultūrai, reiškiniui ar organizacijos funkcionavimui įtaką daro tam tikri faktoriai[279] ir veiksniai, kurie tampa proceso varomąja jėga. Iš veiksnių svarbūs yra politiniai, ekonominiai, socialiniai, technologiniai. Analizuodami politinius veiksnius nustatėme, kad Lietuvos Respublikos įstatymai kol kas nėra gerai pritaikyti vietos bendruomenių organizacijų veiklai. Bendruomenių centrai veikia vadovaudamiesi Vietos savivaldos, Asociacijų ir kitais įstatymais. Nėra pakankamai aiškiai teisiškai apibrėžta, kas yra bendruomenių centrai, kas gali atstovauti vietos bendruomenei, kokie turėtų būti vietos valdžios ir bendruomenių centrų santykiai. Neretai jaučiamas valdžios noras kontroliuoti bendruomenių centrų, bendruomeninių organizacijų veiklą, daryti jiems įtaką, o ne remtis partnerystės principu.

Analizuodami ekonominį veiksnį matome, kad nors valstybės makroekonominių rodiklių dinamika, išskyrus krizines situacijas, gana palanki, ir nacionaliniu, ir vietos mastu asignavimų skyrimas vietos bendruomeninėms organizacijoms yra gana menkas ir nematyti tendencijų, kad jis didės. Galbūt tai susiję su vadybos požiūriu, t. y. centralizacija, o ne decentralizacija.

Socialiniai veiksniai, kurie padėtų stiprinti bendruomeniškumą, yra susieti su valstybės socialinės paramos kryptimi, kurią galime vadinti marginaline, t.

279 Kad vienodai traktuotume sąvokas *faktorius ir veiksmas*, remdamiesi „Tarptautinių žodžių žodynu" (Vilnius: Alma littera, 2001, 226, 918), paaiškiname, kad *faktorius* (lot. factor – darytojas, gamintojas) – jėga, sukelianti ir vedanti kurį nors reiškinį; *veiksnys* – proceso varomoji jėga, būtina jo vyksmo sąlyga. Veiksmas yra baigtinis veikimo tarpsnis, pvz., žmogaus veiksmai.

y. didesnis dėmesys skiriamas tiems, kurie fiziškai gali, bet nenori patys savimi pasirūpinti. Tvarkingai, dorai gyvenantiems ir dirbantiems piliečiams parama yra ribota, kaip ir bendruomenių įtraukimas į gyvenimo kaitą. Valstybė neturi strategijos, kaip sudaryti sąlygas bendruomenei pačiai spręsti daugelį vietos problemų, o ne kreiptis į valdžios institucijas. Tik konstatuojama, kad visuomenė sensta, vis daugiau asmenų tenka išlaikyti, darbingo amžiaus žmonės emigruoja, daugėja nepilnų šeimų, alkoholizmo, narkomanijos, vaikų nepriežiūros atvejų, bet nekuriamos strategijos ar planai, kaip įtraukti bendruomenes į šių problemų sprendimą (panašiai buvo ir COVID-19 atveju, nors bendruomenės dalyvavimas ekstremaliose situacijose yra teoriškai modeliuojamas[280]). Vietos bendruomenė šioje srityje, ypač organizuojant prevencinius veiksmus, galėtų nemažai nuveikti, jei būtų bent minimali valdžios pagalba ar dėmesys. Taip būtų sutaupomos biudžeto lėšos, kurias galima būtų skirti kitoms sociokultūrinėms sritims. Kol kas bendruomenių centrai nėra įgalinti spręsti minėtų problemų. Neabejojama, kad bendruomenės, tik suprasdamos savo svarbą, gali kelti reikalavimus valdžiai ir taip prisidėti prie svarbių sprendimų įgyvendinimo. Bendruomenės gali ne tik prisidėti prie ekonominio augimo, bet ir būti laikomos visavertėmis socialinėmis partnerėmis, pajėgiančiomis sujungti žmogiškuosius išteklius ir prisidėti prie valstybinės politikos programų įgyvendinimo.[281]

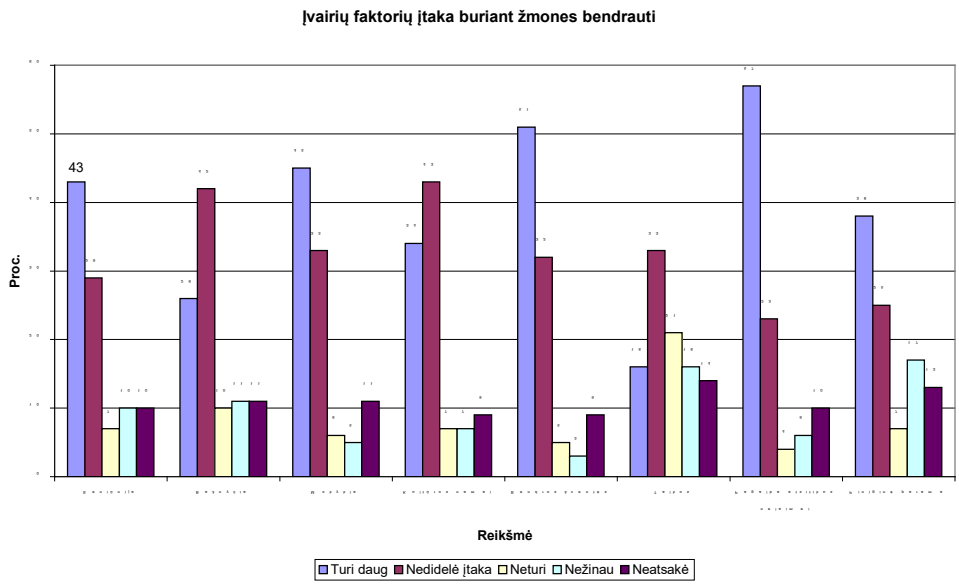
Technologinis veiksnys taip pat yra svarbus vietos bendruomenei funkcionuoti. Vyresnei kartai sunku prisitaikyti prie naujų technologijų, o tai sąlygoja didesnę socialinę atskirtį. Todėl jaunimo dalyvavimas tokiose programose būtų itin reikalingas, jie galėtų tapti savotiškais mokytojais ir inicijuoti naujas bendruomeniškumo formas vietos bendruomenėse. Kalbant apie kultūrinę, socialinę ir emocinę bendruomenių naudą negalima pamiršti ir kito labai svarbaus vaidmens,

280 Arvydas Survila, Andrius Stasiukynas, „Bendruomenės dalyvavimo nepaprastų situacijų valdymo cikle lygių modelis“, *Viešoji politika ir administravimas* 14, 4 (2015): 590–603.

281 Rugilė Radžvilaitė, „Bendruomenių vaidmuo darnaus vystymosi procese“, *Valdysena*, 2018 m. vasario 7 d., http://valdysena.lt/?p=600.

kurį vaidina bendruomenė. Siekis dalyvauti valdymo sprendimų priėmimo procese tampa šiuolaikinės bendruomenės atsaku ir reakcija į krašto ekonominius, technologinius ir institucinius pokyčius.[282]

Norint nustatyti, nuo ko priklauso vietos bendruomenės funkcionavimas, buvo atlikta specifinių šiam reiškiniui faktorių ir veiksmų analizė.[283] Taip paaiškėjo, kad iš faktorių, kurie prisidėtų praktiškai prie funkcionalios bendruomenės kūrimo, šiuolaikinės vietos bendruomenės funkcionalumui didžiausią įtaką turi pagalba atsitikus nelaimei, bendros šventės, mokykla, seniūnija ir kultūros namai (žr. 5.1 pav.).

5.1 pav. Vietos bendruomenės funkcionalumui svarbūs faktoriai

Didžiausią įtaką vietos bendruomenės funkcionalumui turinčiuose faktoriuose modeliavome veiksmus, kuriuos atliekant funkcionalumas kinta. Pati veiksmo samprata 2006 m. atliekant tyrimus buvo padiktuota logikos ir tik vėliau rastas, matyt, klasikiniu laikytinas M. Weberio aiškinimas veiksmo bendruomeniškumo

282 Asta Valackienė, Edita Žalnieriūnienė, „Bendruomenės dalyvavimas savivaldos procesuose: vietos bendruomenės atvejo analizė“, *Tiltai* 2 (2015): 22.

283 Nefas, *supra note* 23: 109–167.

kontekste. Jo teigimu, nagrinėdami orientuotą į veiksmą bendruomenę (vok. *Gemeinschaftshandeln* – bendruomenės veiksmas), turime kalbėti apie individo veiksmus, kurie subjektyviai apgalvoti ir dera su kitų individų veiksmais. Kaip tai suprasti? Tarkime, atsitiktinis dviejų dviratininkų susidūrimas nebus bendruomeniškai orientuotas veiksmas. Toks veiksmas bus siekimas išvengti susidūrimo arba susidūrus taikiai susitarti dėl padarinių.[284] M. Weberis yra įvardijęs 6 socialinio veiksmo tipus, kurie puikiai tiktų kokybinei vietos bendruomenėse atliekamų veiksmų analizei. Minimi tokie veiksmo tipai: veiksmas, kuris daugiau ar mažiau apytiksliai pasiektas; veiksmas, subjektyviai orientuotas į tikslą; veiksmas, sąmoningai ir nedviprasmiškai racionaliai orientuotas į tikslą; veiksmas, ne orientuotas į racionalų tikslą, bet suprantamas pagal prasmę; veiksmas, pagal prasmę daugiau ar mažiau suprantamai motyvuotas, tačiau stipriai pažeidžiamas neaiškių elementų, ir veiksmas, sąlygojamas visiškai nesuprantamų psichinių ar fizinių faktų, susijusių su žmogumi ar esančių žmoguje.

M. Weberio nuomone, racionaliai tikslingi veiksmai vyksta už psichologinių žmogaus ribų, bet aišku, kad turime kelti klausimą, kaip suprantame racionaliai tikslingą veiksmą – ar kaip paties veiksmo prasmę, ar kaip veiksmo atlikėją?[285] Taip pat jis nurodo, kad veiksmai, kurie veda į bendruomenės susivienijimą (socializaciją), nebūtinai turi būti orientuoti į atitinkamus bendruomeniškai sujungtų žmonių veiksmus. Gali būti, kad veiksmus atliks ir kiti žmonės (ankstesniame skyriuje aptarėme Prezidento, Seimo narių ir kitų institucijų veiksmus bendruomenės atžvilgiu).

Nustatyta, kad bendruomeniškumo pagrindą sudaro tikėjimas bendruoju gėriu, bendromis vertybėmis, taip pat veiksmai, lėmę bendruomeniškumą ir kaip tai reiškėsi prieš Antrąjį pasaulinį karą.[286] Bendrą darbą lėmė talkos, lauko darbai,

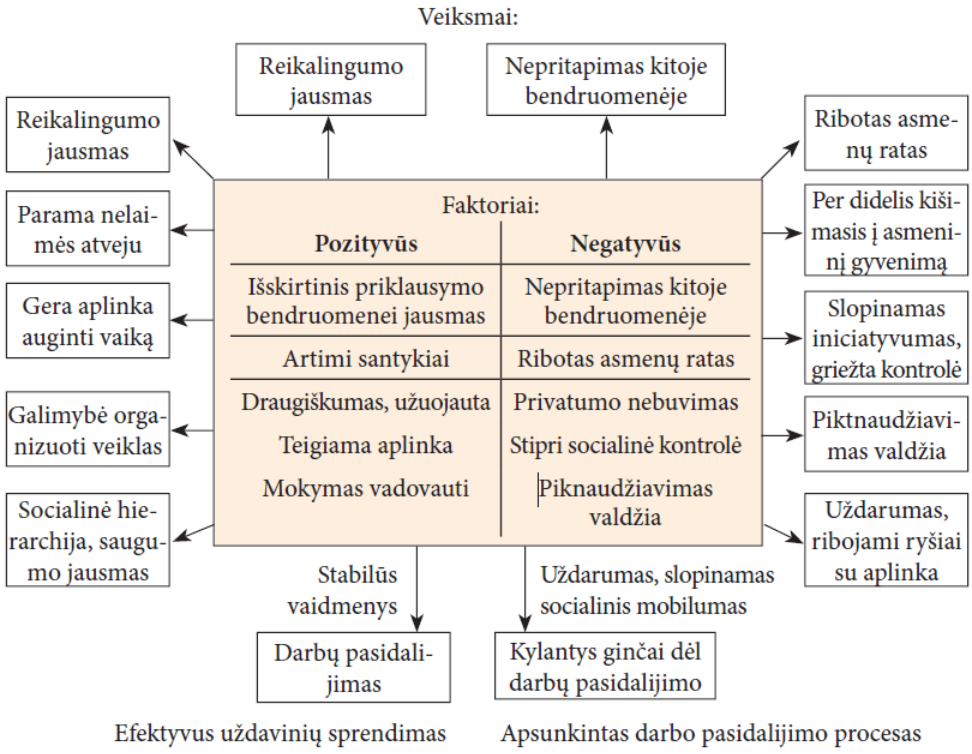
---

284 Max Вебер, *Избранные произведения* (Москва: Прогрес, 1990), 509.

285 *Ibid*., 15.

286 Nefas, *supra note* 23: 73.

o bendrą turtą sudarė ganyklos, keliai, ežerai, miškai, mokyklos, bendrų vertybių pamatas buvo Dešimt Dievo įsakymų. Bendra tvarka buvo matoma dirbant lauko darbus, linksminantis arba baudžiant nusižengusius. Bendra valdžia pasireikšdavo kaimo sueigos sprendimais. Bendras susitarimas esant skirtingoms nuomonėms būdavo pasiekiamas svarstant tol, kol susitariama. Dabartiniai faktoriai ir veiksmai pateikti 5.2 pav.

5.2 pav. Pozityvūs ir negatyvūs bendruomeniškumo faktoriai ir jų veiksmai[287]

Analizuotų autorių darbuose apie bendruomeniškumo veiksmus galime įžvelgti ne tik teigiamus, bet ir neigiamus bendruomeniškumo aspektus. 5.2 paveiksle pateikta, kokie specifiniai bendruomeniškumo veiksmai kyla iš pozityvių ir negatyvių faktorių. Minimi tokie teigiami bendruomeniškumo veiksmai:

287 Gytis Juknevičius, „Bendruomeniškumą lemiantys faktoriai ir veiksmai Lietuvoje praeityje ir dabar“ (bakalauro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2014), 27.

artimų santykių puoselėjimas, parama, sudaroma gera aplinka; galimybės organizuoti veiklas kyla iš teigiamų faktorių, tokių kaip priklausymas bendruomenei, artimi santykiai su kitais nariais, draugiškumas, mokymas vadovauti. Prastas bendruomenės vadovas, mažas bendravimo ratas, per didelis žmonių kišimasis į asmeninius reikalus, stipri socialinė kontrolė gali bendruomenę sužlugdyti visiškai. Tokioje bendruomenėje vadovas gali pasinaudoti valdžia savo asmeniniams tikslams, o stipri socialinė kontrolė ir nepagrįstai didelis tradicijų saugojimas gali slopinti narių iniciatyvą, riboti ryšius su aplinka, ir taip užauginti žmonės gali nepritapti kitoje aplinkoje. Tiesa, kai kurie bendruomeniškos politikos formuotojai[288] praktikai dažniausiai vartoja sąvoką – bendruomenės funkcijos. Nurodomos tokios: telkti bendruomenės narius, stiprinti bendruomeniškumą, kaimyniškumą, atstovauti bendruomenės interesams santykiuose su valdžia, savarankiškai spręsti vietoje iškylančias problemas, prisidėti prie gyvenimo kokybės kėlimo vietos bendruomenėje. Brandesnės bendruomenės labiau užsiima socialine nei švietėjiška, kultūrine veikla, nes socialiniai projektai reikalauja tęstinumo. Svarbus savanoriškumo principas. Būtina tam tikrų grupių integracija, bendruomeninių, NVO didesnis savarankiškumas, bendradarbiavimas, šeimos instituto stiprinimas. Tai rodo ir vieno iš tyrimų[289] rezultatai.

Pagrindiniu bendruomeninių organizacijų tikslu lieka gyventojų telkimas bendrai veiklai, pavyzdžiui, gyvenamajai aplinkai tvarkyti, įvairioms bendruomenės šventėms organizuoti, kitoms panašioms veikloms vykdyti. Didžiausia bendruomeninių organizacijų dalis vienu iš savo veiklos tikslų įvardija įvairių renginių ir švenčių organizavimą (76,7 proc.), taip pat gyvenamosios aplinkos tvarkymą (66,7 proc.). Apie ketvirtadalis bendruomeninių organizacijų savo paskirtimi laiko socialinių paslaugų, pagalbos teikimą, taip pat bendruomenės

288 Arūnas Kučikas – įvairių nevyriausybinių organizacijų vadovas ir konsultantas, Lietuvos Respublikos Prezidento V. Adamkaus patarėjas socialinės politikos klausimais, ilgametis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Bendruomenių reikalų skyriaus vedėjas ir Kauno arkivyskupijos „Caritas“ direktorius.

289 *Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas*, *supra note* 304.

ūkinių klausimų sprendimą.

Tiesiogiai vykdydamos savo paskirtį dauguma bendruomeninių organizacijų organizuoja bendruomenės šventes, renginius ir talkas. Beveik du trečdaliai organizacijų atstovauja bendruomenės interesams valstybės institucijose. Taip pat bendruomeninės organizacijos gyventojams teikia tokias paslaugas kaip pagalba seniems žmonėms, vaikų ir jaunimo laisvalaikio užimtumo organizavimas ir pan. Natūralu, kad tarp svarbiausių bendruomeninių organizacijų veiklų patenka ir iš dalies administracinės, organizacinės veiklos. Viena pagrindinių bendruomeninių organizacijų veiklų – organizuoti bendruomenės narių susirinkimus, kelti aktualius klausimus. Nemažai bendruomeninių organizacijų vykdo bendruomenės iniciatyvų finansavimo paiešką (86 proc.), koordinuoja įvairius bendruomenės projektus (78 proc.). Kitos veiklos, kurias vykdo kai kurios bendruomeninės organizacijos, yra labdara, su religiniais poreikiais susijusios ir panašios veiklos.[290]

5.2. Bendruomeniškumo infrastruktūriniai veiksmai

Kaip minėjome, vietos bendruomenių veikla Lietuvoje suaktyvėjo, kai ėmė organizuotis ir registruotis vietos bendruomeninės organizacijos. Kaip ir kiekvienos kitos organizacijos veikloje, svarbūs yra patalpų reikalai. Lietuvos vietos bendruomeninės organizacijos nuolat kelia šį klausimą. Jis sprendžiamas gana skirtingai, nes patalpų juridinė priklausomybė priklauso nuo savivaldybių. Išskirtiniu ir savotišku klasikiniu pavyzdžiu tapo Mardasavo (Varėnos r.) bendruomenės (kaime gyveno tik 32 gyventojai) pastangos – 1997 m. žmonės išsiardė avarinės būklės pastatą kitoje rajono vietoje, parsivežė ir pasistatė bendruomenės namus. Viskas vyko pritariant ir padedant merui V. Mikalauskui. Žemės sklypo reikalai buvo sutvarkyti visuotiniame susirinkime, pasikvietus žemėtvarkos tarnybos atstovus. Jokio būsimo namo projekto ir pinigų jo statybai bendruomenė neturėjo, čia pat projektavo ir statė, viskam vadovavo Marcinkonių seniūnės paprašytas

290 *Ibid*.

anksčiau statybininku dirbęs Julius Svirnelis. Dirbo visi kaimo žmonės, kai kas net surūdijusias vinis ištraukdavo ir išlygindavę vėl kaldavo. Tai sužinojęs tuometinis apskrities viršininkas atvyko pasižiūrėti ir, supratęs, kokį prasmingą darbą dirba žmonės, suteikė materialinę pagalbą – taip buvo uždengtas stogas ir įsigyta vidaus įranga. Tai – išskirtinis įvykis to meto Lietuvos gyvenime, apie tai rašė ir žiniasklaida.[291] Atkreiptinas dėmesys, kad viskas buvo atliekama pagal teorinius subsidiarumo, partnerystės ir bendradarbiavimo principus, apie kuriuos tuo metu visai nebuvo kalbama.

Vėliau bendruomenėms įsigyti namus buvo viena iš pagrindinių sąlygų veikti ir dabar tik labai nedaug bendruomenių kaimuose ir kiek daugiau miestuose neturi savo namų ar patalpų. Pateikiame keletą tipinių atvejų, kaip atliekamas šis veiksmas.

Viečiūnų bendruomenė (Druskininkų sav.) įsirengė bendruomenės centrą. Pastate įrengta erdvi patalpa parodoms organizuoti, 200 vietų renginių salė, amatų dirbtuvės edukacinėms programoms, atlikėjų persirengimo ir grimo kambariai, drabužinė, ūkinės paskirties patalpos sceninei įrangai, dekoracijoms laikyti. Taip pat įrengti seniūnijos ir bendruomenės atstovų darbo kabinetai, virtuvėlė.

Sigutėnų bendruomenė (Pakruojo r.) pradėjo kurtis sutvarkiusi apleistą teritoriją. Parsivežę iš kito rajono krašto dovanotus klėties rąstus (apie 2005 m.), juos savo rankomis sunėrė, paskui per talkas pristatė priestatą, o vėliau jį modernizavo.

Budraičių bendruomenė (Kelmės r.) sumanė atkurti išdraskytą moterų seklyčią, biblioteką. Bendruomenė pasiekė, kad apleistomis patalpomis savivaldybė jai leistų naudotis pagal panaudos sutartį. Iš projekto lėšų ir žmonių suaukotų pinigų suremontuotos patalpos tapo vienintele viešų susibūrimų vieta Budraičiuose, pavadinta Budraičių trijų kartų namais. Remontuojant patalpas daug dirbo patys

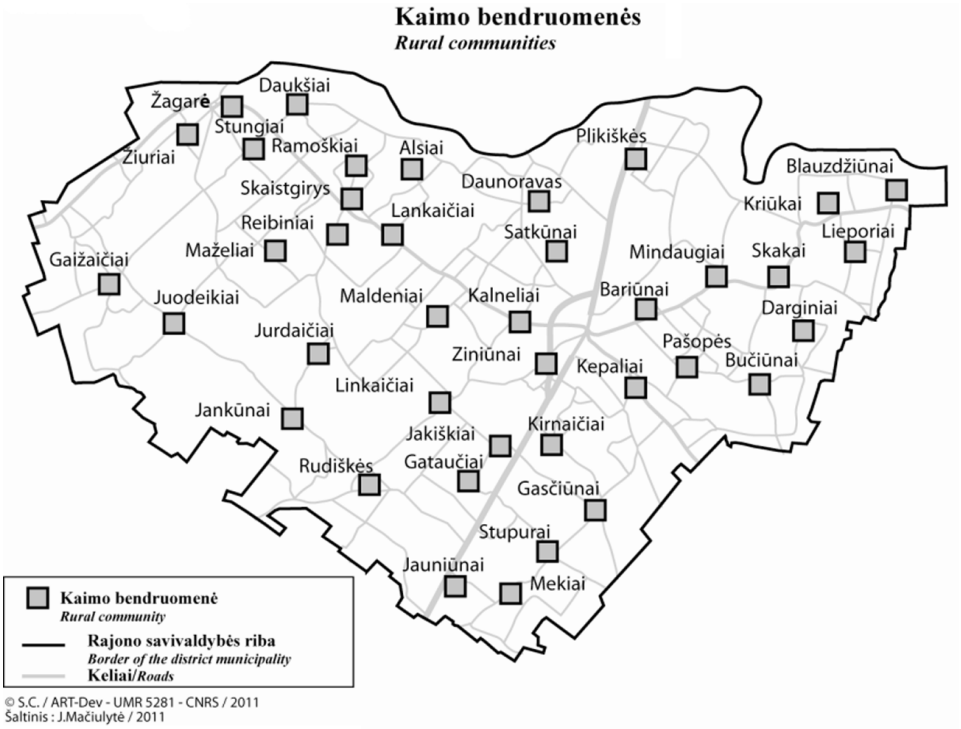
291 Genovaitė Rafanavičienė, „Trisdešimt du Mardasavo gyventojai pasistatė savo bendruomenės namą“, *Lrytas*, 1999 m. liepos 19 d., https://www.lrytas.lt/search/?q=rafanavi%C4%8Dien%C4%97.

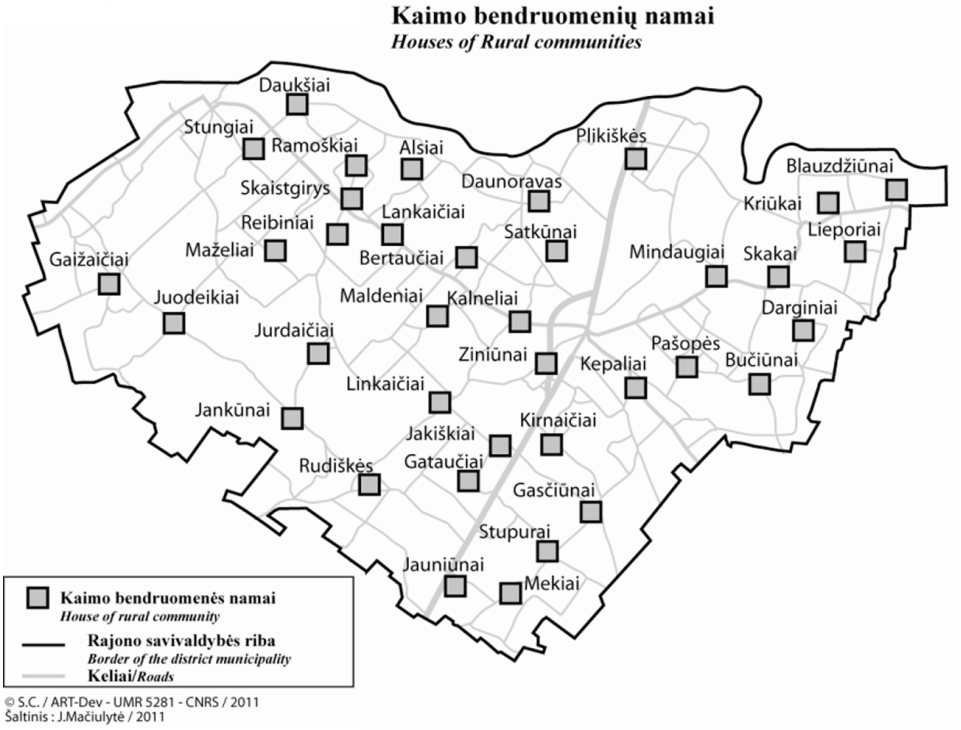
Budraičių gyventojai. Talkininkavo ir jaunimas. Dabar jaunimas čia susirenka pašokti. Veikia būreliai, kuriems vadovauja kaimo savanoriai.

Katauskių bendruomenė (Raseinių r.) įsirengė sporto salę-namus, juose yra teniso, biliardo stalai, treniruokliai.

Žaiginio bendruomenė „Bitupis“ (Raseinių r.) suremontavo patalpas (pakeitė langus, duris, suremontavo patalpų vidų, pakeitė stogą, pastato fasadą apkalė lentelėmis). Dabar jose vyksta repeticijos, bendruomenės susirinkimai. Patalpos aprūpintos baldais, reikalinga buitine įranga, indais.

Išanalizavus bendruomenės namų situaciją atsitiktine tvarka atrinktoje Joniškio savivaldybėje matyti (žr. 5.3 pav.), kad iš 2011 m. buvusių 43 kaimo bendruomeninių organizacijų savo bendruomenių namus turėjo 40 bendruomeninių organizacijų.

5.3 pav. Joniškio r. kaimo bendruomenės ir kaimo bendruomenių namai

Kitais bendruomeninei organizacijai infrastruktūrinio tipo reikšmngais veiksmais laikome planavimą (tai vienas iš svarbių vietos bendruomenės kaip organizacijos veiksmų, nors ir kiti vadybos veiksmai taip pat yra svarbūs[292]) ir veiklos viešinimą. Lietuvos bendruomeninių organizacijų įvairovę planavimo srityje atspindi šie toliau pateikiami atvejai.

Pumpėnų bendruomenė (Pasvalio r.) viena pirmųjų (2004 m.) parengė strateginį veiklos iki 2010 m. planą. Šios bendruomenės vizija yra tokia: gyvenimas vyksta moderniame europietiškame miestelyje, kuriame efektyviai veikia kultūros centras ir yra išvystyta poilsio zona svečiams bei vietos gyventojams. Visoje vietos bendruomenėje sutvarkytos gatvės, yra daug sodybų su gėlynais, o gyventojai verčiasi ekologine žemdirbyste ir netradiciniais verslais.

Aleksoto bendruomenė (Kauno sav.) 2003 ir 2005 m. užsakė tyrimą VDU mokslininkams. Jis parodė, kad Aleksoto gyventojams itin reikia kultūrinių-švietiamųjų renginių ir programų.

Riešės bendruomenė (Vilniaus r.) parengė strateginį 2010–2020 m. planą. Pagrindiniai šio plano tikslai – sukurti naujos kokybės bendruomeninius santykius, įtraukiant visų socialinių sluoksnių, amžiaus grupių, religinių įsitikinimų vietos gyventojus; sukurti bendruomenės infrastruktūrą, panaudojant vietos geografinės padėties išskirtinumus, kultūrinį, istorinį, etninį paveldą; išsaugoti Riešės visuomeninės paskirties erdves viešajam interesui tenkinti.

Renavo bendruomenė (Mažeikių r.) įsitraukė į bandomąją integruotą strategiją „Kaimo vietovės studija ir integruotos bandomosios strategijos parengimas siekiant gyvenimo kokybės gerinimo Mažeikių rajono savivaldybės kaimo gyvenamojoje vietovėje“. Buvo parengtas projektas „Geriamojo vandens kokybės studija“. Laimėję šį projektą renaviškiai sužinojo, ką reikia padaryti, kad vanduo atitiktų Lietuvos higienos normas.

Grinų bendruomenė (Kelmės r.) parengė 2016–2020 m. strateginį planą.

---

292 Nefas, *supra note* 328: 238–240.

Svėdasų bendruomenė (Anykščių r.) parengė 2019–2021 m. strateginį planą.

Varnėnų bendruomenė (Lazdijų r.) parengė 2015–2018 m. strateginį planą.

Lietuvos bendruomeninių organizacijų įvairovę veiklos viešinimo srityje rodo toliau pateikiami atvejai.

Dusetų bendruomenė (Zarasų r.) nuo 2007 m. du kartus per mėnesį leidžia laikraštį „Dusetos“. Prenumeruojamas greičiausiai tai vienintelis bendruomenės leidinys, leidžiamas reguliariai. Bendruomenė sumanė leisti ir skaitmeninę laikraščio versiją.

2011 m. vykęs konkursas „Skaitmeninių bendruomenių pasakojimai“ kvietė gyventojus įamžinti krašto vertybes leidžiant skaitmeninius kūrinius. Iš daugiau nei 500 pasakojimų, įamžinusių architektūros ir gamtos kampelius, garsias asmenybes, krašto legendas, paveldo atributus, buvo atrinkti penki geriausi kūriniai. Tarp jų – filmas, sukurtas Ukrinų bendruomenės (Mažeikių r.), apie vieną iš akmens skulptūros Lietuvoje pradininkų Steponą Gailevičių, kuriuo bendruomenė didžiuojasi. S. Gailevičiaus asmenybė įrašyta į kultūrinio paveldo aukso fondą, išlikę kūriniai įtraukti į respublikinės reikšmės paminklų sąrašą kaip saugomi valstybės. Jo darbai rodomi kaip pavyzdys aukštosiose dailės mokyklose.

Lapių bendruomenė (Kauno r.) dalyvavo rengiant knygą „Socialinės inovacijos kaimo plėtrai“ (sudarytojas – Vilniaus universiteto mokslininkas dr. Arūnas Poviliūnas).

Pravieniškių 1 kaimo bendruomenė (Kaišiadorių r.) leido laikraštį „Pravieniškių kaimo laikraštis“ ir dalyvavo rengiant storiausią knygą Lietuvoje, kuri užregistruota „Factum“ agentūroje.

Aytaus bendruomenė išrinko bendruomenės logotipą, o susipažinti su senosios miesto dalies gyvenimo aktualijomis ir tarybos veikla įkurtas virtualus socialinis Pirmojo Alytaus feisbuko profilis ir interneto svetainė *Pirmasis Alytus*. Pradėtas leisti laikraštis „Alytaus pradžia yra čia“.

Žvėryno bendruomenės (Vilniaus sav.) leidžia laikraštį „Žvėryno kurjeris“,

taip pat atlikti Žvėryno gyventojų sociologiniai tyrimai bei parengta studija apie bendruomenę.

Trakų „Santalkos“ bendruomenė (Trakų r.) aktyviai dalyvavo projekte „Piliečių ir savivaldybės dalyvavimas priimant sprendimus“ ir pateko į knygą „Problemų sprendimas bendradarbiaujant“, aptariančią šią projektą.

Antakalnio bendruomenė (Vilniaus sav.) leidžia interneto mėnraštį „Antakalnis“.

Želvos bendruomenė (Ukmergės r.) išleido „Pasakojimus apie Želvą“, „Medinę Želvos krašto architektūrą“, „Želvos kraštą senose fotografijose“, „Želvos legendas“, „Želvos gimnaziją“ ir daug kitų leidinių.

Aistiškių bendruomenė (Kalvarijos sav.) išleido knygą-albumą, kuriame aprašoma ir pristatoma visa bendruomenės veikla.

Sudargo bendruomenė (Šakių r.) išleido monografiją „Sudargo istorijos atspindžiai“.

Putinų bendruomenė (Alytaus sav.) parengė istorines-kultūrines ekspozicijas „Alytaus miesto sodas“, „10 Alytaus dešimtmečių“ ir „Alytaus Sąjūdžiui – 30“.

Tverų bendruomenė (Rietavo sav.) inicijavo Tverų herbo sukūrimą.

Pažagenių bendruomenė (Panevėžio r.) turi feisbuko puslapį, interneto svetainę, logotipą, įrengtas modernus informacinis stendas.

Dovilių bendruomenė (Klaipėdos r.) feisbuko socialiniame tinkle organizavo fotonuotraukų konkursą „Mano Doviliai“ ir išleido laikraštį „Dovilių naujienos“.

Širvintų miesto bendruomenė sukūrė bendruomenės feisbuko puslapį.

Palemono bendruomenė (Kauno sav.) leidžia laikraštį „Palemonietis“, taip pat išleido knygą „Jungtys“ apie Palemono gyventoją, mokytoją, šachmatininką, poetą A. Ražauską.

Inkaklių bendruomenė (Šilutės r.) išleido atviruką su kaimo vaizdais.

Gelgaudiškio bendruomenė „Atgaiva“ (Šakių r.) išleido devynes CD ir DVD plokšteles: „Gelgaudiškio armonika“, „Komarai“, „Šakių krašto dvarai“, „Liocų

krašto medinė architektūra“, „Piliakalniai“, dvi kaimų istorijų knygas „Dabitų kaimas“ ir „Pajotijo kaimas“, parengė leidybai monografiją „Gelgaudiškis“ („Lietuvos valsčių“ serija), nūdienos bendruomenės istorija atsispindi leidiniuose „Gelgaudiškis 2008“, „Tūkstantmečio gelgaudiškiečiai“.

Perkūnkiemio bendruomenė (Vilniaus sav.) įkūrė interneto tinklalapį www.perkunkiemis.com. Bendruomenes nariai jame dalijasi ne tik įkurtuvių įspūdžiais, bet ir naudinga informacija apie valstybės institucijų ir įstaigų veiklą. Todėl iš pradžių buvo sprendžiami klausimai, susiję su gyvenamosios vietos deklaracija, nekilnojamojo turto registru, mokyklomis, darželiais ir kt.

5.3. Bendruomeniškumo kultūrinio faktoriaus raiškos veiksmai

Veiksmams, kurie reiškiasi tam tikruose funkcionalią vietos bendruomenę veikiančiuose faktoriuose, atskleisti pasitelkėme modeliavimo metodą. Tokį apsisprendimą nulėmė M. Weberio svarbiausias metodologinis instrumentas – idealaus tipo sukūrimas. Jo teigimu, idealus tipas yra „epochos interesas“, pateiktas kaip teorinis konstruktas. Jis ne gaunamas iš empirinės realybės, o konstruojamas teoriškai. M. Weberis idealų tipą vadina utopija, nes „kuo konkrečiau ir vienareikšmiškiau sukonstruoti idealūs tipai, kuo jie svetimesni pasauliui, tuo labiau atlieka savo paskirtį terminologijoje, klasifikacijoje ir euristikoje“. Tai yra mūsų fantazijos vaisius ir visai neturi būti empirinės kilmės.[293]

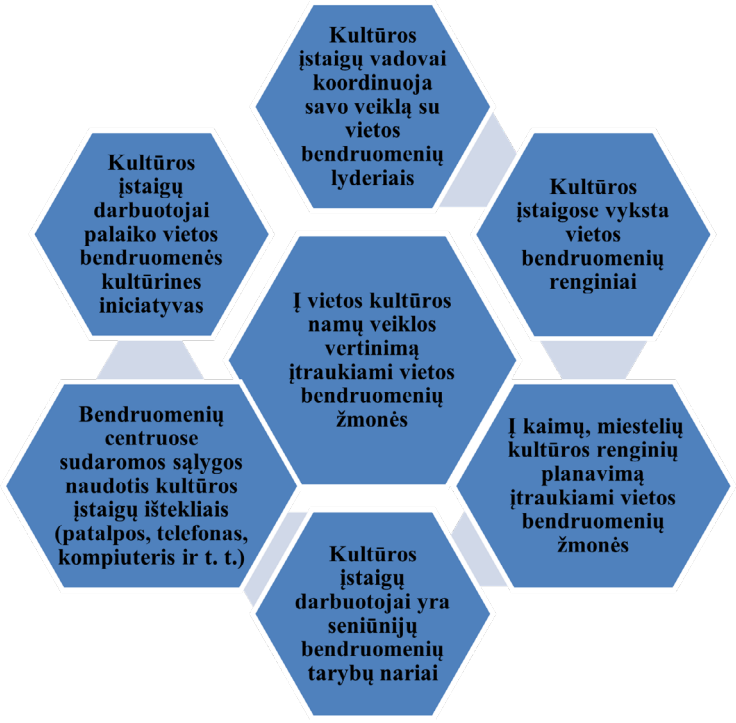
Kuriant modelius atsirado nemažai naujų terminų, veiksmai imti klasifikuoti (pvz., juridinio, vadybinio, politinio pobūdžio veiksmai), o euristikos metodas leido įgyvendinti modelius darant bandymus, gal ir klystant ir iš klaidų mokantis.

Čia sukurtuose modeliuose gana daug utopijų ar fantazijų (ypač kai palyginama su empirine medžiaga – Lietuvos vietos bendruomenėse atliekamais veiksniais), bet šios fantazijos paremtos teoriniais šaltiniais, be to, ir ekspertai, vertinę sukurtus modelius, nepaneigė, kad taip negali būti. Jie atkreipė dėmesį, kad dabar

293 Вебер, *supra note* 334: 10–11.

kol kas taip nėra, bet, esant tam tikrai valiai (politinei, administracinei, pilietinei ir kt.), ateityje tai gali būti įgyvendinama.

Minėjome, kad tyrimu nustatyta, jog šiuolaikinės bendruomenės savikūrai ir bendruomeniškumui itin svarbus yra kultūrinis faktorius. Lietuvos mokslo šaltinių, kuriuose būtų analizuojamas šis faktorius, stokojama.[294] Todėl sukūrėme kultūrinio faktoriaus vietos bendruomenės funkcionavimo teorinį modelį (žr. 5.4 pav.), o remdamiesi empirine medžiaga sudarėme tam tikrą šiuolaikinės Lietuvos bendruomenių veiklos šioje srityje atvejų sąvadą. Į jį nepateko tokie tipiniai, visose formaliose bendruomenėse atliekami veiksniai kaip aplinkos tvarkymas, sporto renginiai, švenčių organizavimas, projektų kūrimas ir vykdymas, dalyvavimas iniciatyvose, pvz., „Darom“, „Mes atmename“, valstybinių švenčių ir atmintinų dienų šventimas, sporto renginiai, jaunimo ir šeimų varžybos ir kt.

5.4 pav. Kultūrinio faktoriaus vietos bendruomenės funkcionavimo teorinis modelis

294 Baršauskienė, Leliūgienė, *supra note* 98; Virginija Jurėnienė, Aistė Urbonienė, *Kultūros centrai: bendradarbiavimas, bendruomenių mobilizavimas ir edukacinės praktikos* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018).

Sudarant Lietuvos bendruomenių veiklos kultūrinio faktoriaus veiksmų atvejų sąvadą akivaizdžiai matyti, kad net ir neformalios, tuo labiau formalios, vietos bendruomenės organizuoja ar įsitraukia į valstybinių ir atmintinų dienų bei religinių švenčių minėjimą ar organizuoja kraštiečių ir sporto šventes. Todėl į atvejų sąvadą traukėme ne šias šventes, o specifiškesnius ir savitesnius kultūrinio pobūdžio veiksmus. Grupuojant buvo siekiama išryškinti regiono ir savivaldybės situaciją.

5.1 lentelė. Kultūros veiksmų raiškos dažnis regionuose ir savivaldybėse

Regionas	**Savivaldybė**	**Veiksmas**	**Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)**
Vilniaus	Elektrėnų r., Šalčininkų r., Širvintų r., Švenčionių r., Trakų r., Ukmergės r., Vilniaus m., Vilniaus r.	Pilaitės bendruomenė (Vilniaus sav.) turi liaudies teatrą. Spektakliai statomi pagal čia gyvenančių kūrybingų žmonių sukurtus scenarijus. Jie patys tuos spektaklius ir režisuoja. Filaretų gatvės bendruomenė (Vilniaus sav.) rengia vasaros sezono atidarymo šventę, o gatvėje gyvenantis dirigentas dovanoja simfoninio orkestro koncertą. Balsių bendruomenė (Vilniaus sav.) įkūrė Mitologinį parką, rengia tarptautinius granito, metalo ir medžio skulptūros simpoziumus. Vidiškių bendruomenė (Ukmergės r.) turi folkloro kolektyvą „Ulyčia“ ir kapelą „Volungė“. Valų bendruomenė (Ukmergės r.) turi mėgėjų teatrą „Plaštaka“, ansamblį „Talalinė“ ir Valų armonikierius. Sližių bendruomenė (Ukmergės r.) rengia poezijos šventę „Žydinčios vyšnios šakelė“. Vileikiškių bendruomenė (Širvintų r.) turi vaikų dainų ir šokių kolektyvą „Pakalnutės“, folkloro ansamblį „Vingiorykštė“, jaunimo šokių grupę „Kiškiai“, vaikų violončelininkų ansamblį.	Iš 8: 3. 2 x 3
Alytaus	Alytaus m., Alytausr., Druskininkų, Lazdijų r., Varėnos r.	Alytaus miesto bendruomenė organizuoja mokymus, susijusius su rytų kultūra. Įgyvendintos 5 mokymų temos: jogos užsiėmimai, paskaitos apie Japoniją ir rytų kultūrą, arbatos gėrimo ceremonijos pristatymas, medžių formavimo dirbtuvės. Alytaus centro bendruomenė (Alytaus sav.) rengia šeimos vakarus miesto sode ir senjorų roko vakarus. Margionių bendruomenė (Varėnos r.) turi klojimo teatrą ir rengia teatrų festivalį „Citnaginė“.	Iš 5: 2. 1 x 2

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Kauno	Birštono, Jonavos r., Kaišiadorių r., Kauno m., Kauno r. sav., Kėdainių r. sav., Prienų r. sav., Raseinių r. sav.	Bendruomenė „Lapių miestelis“ (Kauno r.) sutvarkė aikštę šalia bažnyčios ir atstatytė paminklą už Lietuvos laisvę žuvusiems kovotojams. Miestelis turi gražią tradiciją – kasmet rugsėjį švenčiama miestelio Herbo diena. Akademijos bendruomenė (Kauno r.) vykdo projektą „ABC Maximali studija“, kurio metu vyksta edukaciniai užsiėmimai, kūrybinės dirbtuvės, kino filmų peržiūros. Betygalos bendruomenė (Raseinių r.) puoselėja baltų tradicijas (ant Betygalos piliakalnio, čia taip pat švenčiami pavasario ir rudens lygiadieniai), rodo senovės amatus (dirbiniai iš molio), kulinarinį paveldą (duonos, bandelių, kūčiukų, kugelio kepimas), arbatų žolelių rinkimas. Pagerbdami poetą Maironį rengia žemčiūgų (nasturtų) šventę ir šiomis gėlėmis apsodina bendruomenės viešąsias erdves. Plikių bendruomenė (Raseinių r.) turi šokių kolektyvą „Gynėvė“ ir vaikų kūrybinę grupę „Lašeliukai“. Palukščio bendruomenė (Raseinių r.) įsteigė varpų muziejų. Betygalos bendruomenė (Raseinių r.) rekonstravo Betygalos miestelyje 1922 m. statytą buvusį Nepriklausomos Lietuvos valsčiaus valdybos pastatą, kad būtų išsaugota jo istorinė etnografinė architektūrinė vertė, pritaikyta edukacinei veiklai, turizmui ir piligrimystei, bendruomenės poreikiams, kultūros paslaugų teikimui, renginiams, seminarams, mokymams. Bendruomenės namų patalpas siekiama pritaikyti senovinių amatų propagavimui: duonos kepimui, arbatžolių džiovinimui ir kitai veiklai. Vainotiškio bendruomenė (Kėdainių r.) birželį švenčia Šienpjovių šventę. Žaslių bendruomenė (Kaišiadorių r.) užrašo senųjų namų istoriją ir taip įamžina Žaslių kultūrinį palikimą ateities kartoms. Kalvių bendruomenė (Kaišiadorių r.) veikia suaugusiųjų dramos teatras „Brasta“ ir vaikų „Bildukai“. Paparčių bendruomenė „Viltija“ (Kaišiadorių r.) rengia baroko kultūros festivalius. Aleksoto bendruomenė (Kauno sav.) rengia lūpinių armonikėlių entuziastų šventę ir turi folkloro ansamblį „Svirbė“. Aleksoto bendruomenė (Kauno sav.) rengia Aleksoto šventę, Užgavėnių šventę VDU Botanikos sode, Jonines ir Onines Naugardiškių parke.	Iš 8: 5. 1 x 4, 1 x 3, 2 x 2

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Klaipėdos	Klaipėdos m., Klaipėdos r., Kretingos r., Neringos, Palangos m., Skuodo r., Šilutės r.	Salantų bendruomenė (Kretingos r.) šimtametėje medinėje troboje įkūrė muziejų – „Partizanų trobą“. Siekiama rekonstruoti partizanų atributiką: uniformas, ginkluotę ir t. t. bei parengti kilnojamąją šio krašto partizanų fotografijų parodą. Senosios Įpilties bendruomenė (Kretingos r.) organizuoja Mėlynių šventę. Agluonėnų bendruomenė (Klaipėdos r.) turi klojimo teatrą ir organizuoja tradicinį renginį „Šviečiantis Kalėdų sodas“ – girliandomis puošia sodo medžius. Lapių bendruomenė (Klaipėdos r.) turi edukacinį renginį „Per vilnos kelią į bendruomenę“, kuriame moko vilnos apdirbimo, verpimo. Paupių bendruomenė (Klaipėdos sav.) **įgyvendina** projektą **„Per Žemaičių** kultūrą – **į** bendruomeniškumą“. Jo metu vyksta **žemaičių** kulinarinio paveldo edukacija, pynimo iš popieriaus ir drožimo iš medžio užsiėmimai, audimo edukacijos, originalios kalėdinės eglutės konstravimo kūrybinės dirbtuvės, ekskursijos, kalėdinių žaisliukų gaminimo edukacija bei Paupių eglutės įžiebimo šventė.	Iš 7: 3. 2 x 2
Marijampolės	Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės, Šakių r., Vilkaviškio r.	Bagotosios bendruomenė (Kazlų Rūdos sav.) kiekvienos vasaros pabaigoje švenčia kaimo dieną. Želsvos bendruomenė (Marijampolės sav.) dalyvavo kultūros plėtros programoje ir vykdė projektą, skirtą kultūros paveldui atgaivinti. Bendruomenės teritorijoje yra greičiausiai valstybinės reikšmės objektas. Išlikusi vienintelė senovinė sodyba. Čia 1871 m. vietinio ūkininko sūnus, Maskvos universiteto studentas A. Botyrius kartu su šio universiteto profesoriais F. Fortunatovu ir V. Mileriu surinko apie 150 dainų, kurias kitais metais išspausdino atskira knyga Maskvoje. Čia surinkta lietuvių kalbos medžiaga tapo pagrindu pasaulyje pagarsėjusiai Maskvos baltistikos tyrinėjimų mokyklai. Sūduvos bendruomenė (Marijampolės sav.) turi mėgėjų teatrą. Gelgaudiškio bendruomenė „Atgaiva“ (Šakių r.) vykdo jaunųjų medždrožių plenerą „Liocų mediniai stebuklai“. Vykdomos kraštotyrinės ekspedicijos panemunės gyvenvietėmis, įkurtas ir plečiamas Liocų jaunimo parkas prie kultūros centro, organizuojamos talkos dvaro parke (tvarkomi liepteliai, senosios baronų kapinės, alėjos), įkurta amatų mokyklėlė. Girėnų bendruomenė (Šakių r.) turi liaudiškos muzikos kapelą ir liaudiškų šokių grupę „Girėnai“. Atkurtos Lietuvos šimtmečiui paminėti surengė akciją „Geltona, žalia, raudona“ ir Lietuvos vėliavos spalvomis papuošė prie įvažiavimo į Šakius (Girėnų bendruomenės teritorijoje) augančius ąžuolus.	Iš 5: 3. 2 x 2

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Panevėžio	Biržų r., Kupiškio r., Panevėžio m., Panevėžio r., Pasvalio r., Rokiškio r.	Šukionių bendruomenė (Biržų r.) įkūrė Šukionių krašto etnografinį muziejų, kuriame yra per 600 mūsų protėvių kitados naudotų daiktų. Miežiškių bendruomenė (Panevėžio r.) turi teatrą, kuris, be daug kitų spektaklių, sukūrė spektaklį „Iš miežiškėnų pasakojimų, prisiminimų ir sapnų“. Bernatonių bendruomenėje (Panevėžio r.) rengiama sūrio šventė. Maženių bendruomenėje (Panevėžio r.) yra suburta linijinių šokių grupė. Rožyno bendruomenė (Panevėžio sav.) turi Rožyno chorą. Bajorų bendruomenė (Rokiškio r.) rengia rudens šventę „Šermukšniukas“ ir gėlių šventę „Jurginžiedis“.	Iš 6: 4. 1 x 3
Šiaulių	Akmenės r., Joniškio r., Kelmės r., Pakruojo r., Radviliškio r., Šiaulių m., Šiaulių r.	Aukštelkės bendruomenė (Šiaulių r.) sukūrė laisvosios edukacijos erdves šiuo metu veikiančiame daugiafunkciame bendruomenės centre ir skatina mokymąsi, ugdo socialinius bendruomenės narių įgūdžius. Pakapės bendruomenė (Šiaulių r.) turi stilizuotą kapelą ir romansų grupę „Vėjūnė“. Naisių bendruomenė (Šiaulių r.) turi Baltų dievų ir Inkilų muziejus. Klovainių bendruomenė (Pakruojo r.) rengia dvi dienas trunkančią miestelio šventę – Onučių gegužines. Skėmų bendruomenė (Radviliškio r.) vykdo edukacines programas „Javo kelias“, „Meduolių kepimas“, „Bitininko sodyba“, „Skėmų traktierius“.	Iš 7: 3. 1 x 3
Tauragės	Jurbarko r., Pagėgių, Šilalės r., Tauragės r.	Tverų bendruomenė (Rietavo sav.) įsigijo etnografinius drabužius, reprezentuojančius Žemaitiją, ir vyrų tautinį kostiumą. Sukurtos skulptūros, įamžinančios 2018 m. švenčiamus jubiliejus. Pilies bendruomenė (Jurbarko r.) turi moterų ansamblį „Vikinda“. Be įvairių koncertų, turi edukacinę programą Panemunės pilies lankytojams.	Iš 4: 2

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Telšių	Mažeikių r., Plungės r., Rietavo, Telšių r.	Kulių bendruomenė „Alantas“ (Plungės r.) tęsia per 50 metų turinčias muziejininkystės tradicijas, saugant unikalių eksponatų pasakojimus ateities kartoms. **Žemaičių Kalvarijos bendruomenė „Gardai“ (Plungės r.) turi unikalų dalyką – Didžiuosius Žemaičių Kalvarijos atlaidus. Jų metu senieji** kalvariškiai gieda Kalvarijos kalnus. Įrašytas DVD buvo platinamas jaunimui (tikintis, kad jie kada nors išmoks) ir atvykstantiems maldininkams. Nevarėnų bendruomenė (Telšių r.) turi šokių kolektyvą „Žemaitukai“, kaimo kapelą „Trūkt už vadžių“, moterų ansamblį „Svaja“, humoro grupę „Kanapis“ ir mėgėjų teatrą „Žibintas“. Varnių bendruomenė (Telšių r.) Varnių kermošiaus metu ties Varnelės upe daro bendruomenių gatvę, kurioje rajono bendruomenės pristato savo talentus: groja, vaidina, demonstruoja kulinarinius ar floristinius gabumus ir kt. Renavo bendruomenė (Mažeikių r.) rengia šventę „Renavo galiūnas“.	Iš 4: 3. 2 x 2
Utenos	Anykščių r., Ignalinos r., Molėtų r., Utenos r., Visagino, Zarasų r.	Naujojo Daugėliškio bendruomenė (Ignalinos r.) tęsia 100 metų gyvuojančią tradiciją – per Onines (liepos 26 d.) kepa iš ką tik nuimto derliaus ruginę duoną. Iki tos datos nupjaunama dalis rugių, sustatoma į gubas, tada spragilais iškuliama, džiovinama. Akmeninėmis girnomis sumalami miltai išsijojami, o ąžuoliniame duonkubilyje užmaišoma tešla ir krosnyje iškepama duona. Bendruomenės centras „Bruknelė“ (Ignalinos r.) organizavo projektą jaunimui „Pasaulis kitaip“, nukreiptą prieš masinio vartojimo kultūrą, neigiamą reklamos įtaką, susvetimėjimą skatinant vaikus ir paauglius susimąstyti apie masinės kultūros poveikį, pabandyti elgtis ir gyventi nepasiduodant „masinei psichozei“ bei suvokti „amžinųjų vertybių“ prasmę, jas išlaikyti ir puoselėti. Ažuožerių „Obelų“ bendruomenė (Anykščių r.) vykdo edukaciją rašytojo Antano Vienuolio tėviškėje. Leliūnų bendruomenė (Anykščių r.) turi mišrų vokalinį ansamblį ir moterų romansinio dainavimo ansamblį. Bijutiškio bendruomenė (Molėtų r.) turi mėgėjų teatrą „Sūrmaišis“.	Iš 6: 3. 2 x 2

Visuose dešimtyje regionų nustatyti kultūrinio pobūdžio veiksmai, turintys specifinių požymių. Kiekviename regione atliekami vidutiniškai trys veiksmai. Pagal veiksmų dažnumą išsiskiria Kauno regionas ir Raseinių r. savivaldybė, kurioje buvo nustatyta keturi specifiniai kultūrinio pobūdžio veiksmai.

5.4. Bendruomeniškumo fizinio saugumo faktoriaus raiškos veiksmai

Apie fizinio saugumo faktoriaus svarbą ir jo realizavimą vietos bendruomenėje daug rašyta.[295] 2017 m. atlikto tyrimo autoriai nedviprasmiškai tvirtina, kad saugumo jausmą skatina bendruomeniškumas.[296]

Čia pateikiame teorinį šio faktoriaus veiksmų raiškos modelį (žr. 5.5 pav.).

5.5 pav. Teorinis gyventojų fizinio saugumo vietos bendruomenėje veiksmų raiškos modelis

Sudarėme saugumo faktoriaus atvejų sąvadą, į jį įtraukėme specifiškesnius ir savitesnius veiksmus. Grupuojant buvo siekiama išryškinti regiono ir savivaldybės situaciją.

---

295 Raimundas Kalesnykas, *Policijos ir kitų socialinių institucijų, teikiančių socialines paslaugas gyventojams, bendradarbiavimas* (Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000); Alfonsas Laurinavičius, *Bendruomenės ir teisėsaugos institucijų bendrdarbiavimas* (Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000); Viktoras Justickis, *Prevencinė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu* (Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000); *Saugios kaimynystės vadovas* (Vilnius: UAB Litera, 2015).

296 Saulius Jakučionis, „Žmonės labiausiai nerimauja dėl ekonominių ir socialinių grėsmių“, *Delfi*, 2017 m. birželio 15 d., https://www.delfi.lt/verslas/verslas/tyrimas-zmones-labiausiai-nerimauja-del-ekonominiu-ir-socialiniu-gresmiu.d?id=74951140.

5.2 lentelė. Saugumo veiksmų raiškos dažnis regionuose ir savivaldybėse

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Vilniaus	Elektrėnų r., Šalčininkų r., Širvintų r., Švenčionių r., Trakų r., Ukmergės r., Vilniaus m., Vilniaus r.	Riešės bendruomenėje (Vilniaus r.) pradėtas įgyvendinti saugios kaimynystės modelis – buvo pasirašytos pirmosios sutartys su keleto gatvių atstovais. Pagal šias sutartis policijos padalinys, gatvių atstovai ir seniūnija įsipareigoja bendradarbiauti, siekiant užtikrinti konkrečiose teritorijose saugumą ir gerovę. Butrimonių bendruomenė (Šalčininkų r.) įsirengė tvorą. Balsių bendruomenė (Vilniaus sav.) įgyvendina projektą „Saugūs Balsiai“ – „Ekskomisarų biuro“ greitojo reagavimo ekipažas patruliuoja 12 valandų per parą. Projekte dalyvaujantiems bendruomenių nariams saugos paslaugos teikiamos specialiomis sąlygomis. Gyventojai galės paprašyti patikrinti, ar uždaryti langai ir durys, jei prireiks, apsauginkai pašers ir namuose likusius augintinius. Projekte dalyvaujantys gyventojai konsultuojami nemokamai, saugos tarnyba jiems garantuoja mažesnes būsto apsaugos sistemų įrengimo ir saugos kainas. Saugos tarnyba patruliuoja per bendruomenės šventes, taip pat teikiama pagalba partempiant sugedusį automobilį, ištraukiant automobilį iš pusnies, vaiką ar senyvo amžiaus žmogų parvežant nuo autobusų stotelės vėlyvu paros metu, patikrinant, jei namuose esantys artimieji neatsako į telefono skambutį, ligonį nuvežant į ligoninę, taip pat pagalba įvykus kitoms nelaimėms: užsitrenkus durims, įkritus į duobę, išdužus stiklams, nuvirtus medžiui.	Iš 8: 3
Kauno	Birštono, Jonavos r., Kaišiadorių r., Kauno m., Kauno r. sav., Kėdainių r. sav., Prienų r. sav., Raseinių r. sav.	Palemono bendruomenėje (Kauno sav.) pasirašytos saugios kaimunystės sutartys su 4 gatvių gyventojais. Ežerėlio bendruomenė (Kauno r.), susirūpinusi saugumu, miestelyje įdiegė vaizdo stebėjimo kameras. Kad jų efektyvumas būtų dar geresnis, bendruomenė parengė bendrą su „Lesto“ projektą. Dabar gatvėse sumontuoti šviestuvai, turintys judesio daviklius. Jų šviesa stipresnė nei gatvės žibintų.	Iš 8: 2
Klaipėdos	Klaipėdos m., Klaipėdos r., Kretingos r., Neringos, Palangos m., Skuodo r., Šilutės r.	Paupių bendruomenė (Klaipėdos sav.) su policija surengė dviračių žymėjimo akciją, veikia saugios kaimynystės grupė.	Iš 7: 1

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Panevėžio	Biržų r., Kupiškio r., Panevėžio m., Panevėžio r., Pasvalio r., Rokiškio r..	Naivių bendruomenėje (Kupiškio r.) įkurtas saugos būrys „Saugus kaimynas, saugus aš“. Galintys bendruomenės nariai budi naktimis saugodami viešąją tvarką, bendruomenės narių turtą. Miežiškių ir Ėriškių bendruomenėse (Panevėžio r.) pakabinti saugios kaimynystės stendai, gyventojai stebi aplinką dalyvaudami saugios kaimynystės grupių ir veikloje. Jotainių bendruomenė (Panevėžio r.) vykdo programą „Saugus eismas bendruomenėse“, aprūpino gyventojus atšvaitais, liemenėmis, sukūrė kelias saugios kaimynystės grupes. Alizavos bendruomenė (Kupiškio r.) ne sykį Panevėžio apskrities vyriausiojo policijos komisariato pripažinta kaip daugiausia projektinių veiklų su policija atlikusi organizacija. Ji tapo konkurso „Saugiausia seniūnija“ nugalėtoja.	Iš 6: 2 x 2
Šiaulių	Akmenės r., Joniškio r., Kelmės r., Pakruojo r., Radviliškio r., Šiaulių m., Šiaulių r..	Šiaulių mieste įsikūrė savanoriški saugos būriai, jie teikia pagalbą socialiai remtiniems, vienišiems žmonėms ir vykdo nusikaltimų prevenciją. Yra sudarę sutartį su Šaulių sąjunga, Šiaulių universitetu, Šiaulių policijos komisariatu, vietos bendruomenėmis.	Iš 7: 1
Tauragės	Jurbarko r., Pagėgių, Šilalės r., Tauragės r.	Kęsčių bendruomenėje (Tauragės raj.) yra gaisrininkų asociacija, kuri rengia edukacinius užsiėmimus vaikams ir jaunimui. Greta Kęsčių gaisrinės angaro asociacijai suteikti 96 arai žemės, kur planuojama įrengti futbolo aikštelę vaikams ir poligoną mokymams. Priešgaisrinės saugos departamentas asociacijai padovanojo ugniagesių automobilį.	Iš 4: 1
Telšių	Mažeikių r., Plungės r., Rietavo, Telšių r.	Pikelių bendruomenė (Mažeikių r.) vyksta eismo saugumo renginiai, kurių tikslas, kad tamsiu paros metu žmonės nepamirštų dėvėti atšvaitų.	Iš 4: 1
Utenos	Anykščių r., Ignalinos r., Molėtų r., Utenos r., Visagino, Zarasų r.	Dusetų bendruomenė (Zarasų r.) vykdo saugaus eismo projektą kartu su partneriais „Utenos regiono keliai“, Viešosios policijos skyriaus Prevencijos poskyrio specialistais bei Lietuvos automobilių kelių direkcija.	Iš 6: 1

Septyniose apskrityse buvo nustatyti fizinio saugumo veiksmai. Vidutiniškai regione atliekamas vienas veiksmas. Išsiskiria Panevėžio regiono Panevėžio r. ir Kupiškio r. savivaldybės, kuriose nustatyta po du specifinius fizinio saugumo veiksmus.

5.5. Bendruomeniškumo socialinio saugumo faktoriaus raiškos veiksmai

Socialinio saugumo faktoriaus svarbą ir jo realizavimą vietos bendruomenėje yra aptarę ir Lietuvos mokslininka.[297] Sukurtas teorinis šio faktoriaus veiksmų raiškos modelis (žr. 5.6 pav.).

5.6 pav. Teorinis gyventojų socialinio saugumo vietos bendruomenėje veiksmų raiškos modelis

Sudarėme socialinio saugumo faktoriaus atvejų sąvadą, į jį įtraukėme specifiškesnius ir savitesnius veiksmus. Grupuojant buvo siekiama išryškinti regiono ir savivaldybės situaciją.

297 Saulius Nefas, „Žmogaus saugumas funkcionalioje vietos bendruomenėje“, *Katalikų mokslo akademija* 20 (2006): 433–440; Paulius Godvadas, „Egzistencinė filosofija ir socialinis darbas bendruomenėje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 1, 1 (2008): 9–20; Giedrė Misiūnienė, Justinas Sadauskas, „Socialinių darbuotojų kompetencijos veikti kaimo bendruomenėje apibrėžtis“, *Socialinis ugdymas* 40, 1 (2015): 99–117; Edita Štuopytė, *Nevyriausybinių organizacijų socialinė-edukacinė veikla su pagyvenusiais žmonėmis Lietuvoje* (Kaunas: KTU, 2018).

5.3 lentelė. Socialinio saugumo veiksmų raiškos dažnis regionuose ir savivaldybėse

Regionas	**Savivaldybė**	**Veiksmas**	**Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)**
Vilniaus	Elektrėnų r., Šalčininkų r., Širvintų r., Švenčionių r., Trakų r., Ukmergės r., Vilniaus m., Vilniaus r.	Justiniškių bendruomenė (Vilniaus sav.) organizuoja vaikų gatvės dienos renginius, kurių tikslas – atkreipti visuomenės ir vietinių bendruomenių dėmesį į vaikų užimtumą, kuris apsaugo juos nuo alkoholio, narkotikų, rūkymo, didina savivertę, suteikia pasitikėjimo. Vileikiškių bendruomenė (Širvintų r.) įkūrė vaikų dienos centrą „Lašelis“, kuriame vaikai gauna reikiamą informaciją, ruošia pamokas, mokosi groti violončele, tapyti, lipdyti, vaidinti, šokti, dainuoti.	Iš 8: 2
Alytaus	Alytaus m., Alytaus r., Druskininkų, Lazdijų r., Varėnos r.	Varnėnų bendruomenėje (Lazdijų r.) bendruomenės nariai padėjo senyvo amžiaus žmonėms, neįgaliesiems susitvarkyti gyvenamąją aplinką bei artimųjų kapus. Sudarytos sąlygos senyvo amžiaus žmonėms nuvykti pas gydytoją ir į bažnyčią. Sudarytos sąlygos socialiai remtinų šeimų bei senyvo amžiaus žmonėms išsiskalbti drabužius ir patalynę. Organizuotos pramogas šeimos nariams bendruomenės patalpose (stalo tenisas, biliardas, azartiškasis stalo futbolas ir kiti stalo žaidimai).	Iš 5: 1

Regionas	**Savivaldybė**	**Veiksmas**	**Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)**
Kauno	Birštono, Jonavos r., Kaišiadorių r., Kauno m., Kauno r. sav., Kėdainių r. sav., Prienų r. sav., Raseinių r. sav.	Gričiupio bendruomenė „Girsta“ (Kauno sav.) vykdo neįgaliųjų ir pagyvenusių asmenų integravimo ir vienišų žmonių slaugos bei priežiūros programas. Užusalių bendruomenė (Jonavos r.) *įkūrė* vaikų dienos centrą „Pagalbos *žiburys*“. Paparčių bendruomenėje (Kaišiadorių r.) veikia vaikų globos namai, o juos rekonstravus įrengtos erdvios ir jaukios patalpos vaikų dienos centrui bei laikinam motinų su vaikais apgyvendinimui, taip pat įrengti grupiniai gyvenimo namai vaikams.	Iš 8: 3
Marijampolės	Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės, Šakių r., Vilkaviškio r.	Antanavo bendruomenė (Kazlų Rūdos sav.) turi vaikų dienos centrą, o gyventojams teikiamos skalbimo ir prausimosi paslaugos, neįgaliųjų lankymas namuose, organizuojamos savigalbos grupės ir psichologo konsultacijos neįgaliesiems ir jų *šeimos* nariams. Balsupių bendruomenė (Marijampolės sav.) įkūrė vaikų dienos centrą.	Iš 5: 2
Telšių	Mažeikių r., Plungės r., Rietavo, Telšių r.	Sedos bendruomenė (Mažeikių r.) vykdo projektą „Padėkime atstatyti sudegusį namą“, skirtą nuo gaisro nukentėjusiai daugiavaikei šeimai paremti pinigais ir darbu.	Iš 4: 1

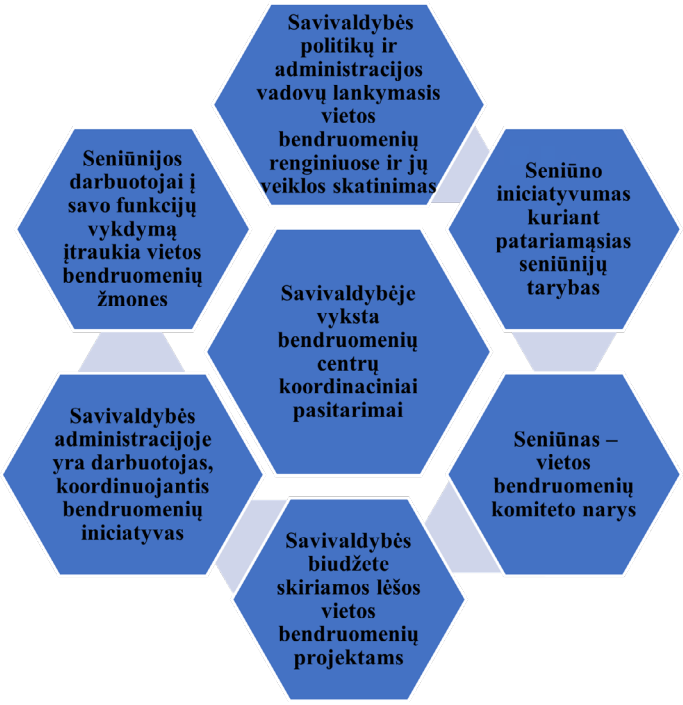
Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Utenos	Anykščių r., Ignalinos r., Molėtų r., Utenos r., Visagino, Zarasų r.	Salako bendruomenė (Zarasų r.) turi senelių globos namus ir teikia įvairias socialines paslaugas. Dapkūniškio bendruomenė (Molėtų r.) teikia labdaringus pietus senyvo amžiaus žmonėms. Verbiškių bendruomenė (Molėtų r.) vykdo akciją „Dovanoju Tau“. Bendruomenės stokojantieji galėjo pasiimti reikiamą, trūkstamą namų apyvokos daiktą, kuriuos aukojo draugai, kaimynai ir kiti geri žmonės.	Iš 6: 2, 1 x 2

Šešiuose regionuose buvo nustatyti socialinio saugumo veiksmai. Vidutiniškai regione atliekami du veiksmai. Išsiskiria Utenos regiono Molėtų r. savivaldybė, kurioje nustatyti du specifiniai socialinio saugumo veiksmai.

5.6. Bendruomeniškumo vietos valdžios faktoriaus raiškos veiksmai

Svarbus faktorius vietos bendruomenių veikloje yra savivaldybės (seniūnijos) dalyvavimas sprendžiant vietos bendruomenės problemas ir prisidedant prie bendruomeniškumo vertybės formavimo. Mokslinis diskursas šia tema Lietuvoje jau formuojasi.[298] Sudarėme teorinį vietos valdžios faktoriaus raiškos modelį (žr. 5.7 pav.).

298 *Savivaldos stiprinimas ir vietos bendruomenių įgalinimas* (Vilnius: Civitas, 2008); Edita Stumbraitė-Vilkišienė, „Piliečių dalyvavimo aktyvumo ir pasitenkinimo sąveikos konceptualizacija kuriant viešąją paslaugą“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2013); Daiva Urmonienė, „Vietos savivaldos institucijų funkcijų harmonizavimas“ (daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2019).

5.7 pav. Teorinis savivaldybės (seniūnijos) dalyvavimo vietos bendruomenėje veiksmų raiškos modelis

Atrenkant veiksmų atvejus daugiausia empirinės medžiagos suteikė vietos bendruomenės dalyvavimo, sprendžiant viešųjų erdvių sutvarkymą (tai viena iš savivaldybės (seniūnijos) funkcijų ir atvejai, kurie susiję su itin konfliktinių situacijų sprendimu vietos bendruomenėse), pavyzdžiai.

Pateikiame netipinius viešųjų erdvių sutvarkymo atvejus vietos bendruomenėse. Prie šio faktoriaus raiškos veiksmų priskirtini ir teminiai kaimai. Mokslininkai tai vadina kaimiškos aplinkos ryškiausia inovacija.[299] Šį terminą bendruomenių veiklos tyrimuose bene pirmasis yra paminėjęs A. Poviliūnas.[300] Ne visuose teminiuose kaimuose vietinės bendruomenės vaidmuo yra svarbus, todėl čia pristatome tik tuos atvejus, kai tas vaidmuo vienokiu ar kitokiu būdu matomas.

299 Vilma Atkočiūnienė, Greta Kaminaitė, „Lietuvos teminių kaimų vystymosi varomosios jėgos stiprinant jų gyvybingumą“, *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development* 39, 2 (2017): 139–147.

300 *Socialinės inovacijos kaimo plėtrai* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008), 27.

Grupuojant buvo siekiama išryškinti regiono ir savivaldybės situaciją.

5.4 lentelė. Vietos valdžios (infrastruktūrinių) veiksmų raiškos dažnis regionuose ir savivaldybėse

Regionas	**Savivaldybė**	**Veiksmas**	**Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)**
Vilniaus	Elektrėnų r., Šalčininkų r., Širvintų r., Švenčionių r., Trakų r., Ukmergės r., Vilniaus m., Vilniaus r.	Antakalnio bendruomenė (Vilniaus sav.) Sapiegų parko teritorijoje sutvarkė gėlynus, persodino tujas ir skroblus, Neries pakrantėje įrengė akmenų labirintą, į pasaulio saulės laikrodžių katalogą patekusį saulės laikrodį, šeimų obelaičių sodą. Lyduokių bendruomenė (Ukmergės r.) atnaujino 1928 m. pastatytą, o 1989 atstatytą stilizuotą Gedimino pilaitę. Žemaitkiemio bendruomenė (Ukmergės r.) sodino viešose erdvėse narcizus. Žaizdrių bendruomenė „Žaizdrietis“ (Trakų r.) pastatė medinę autobusų stotelę ir įrengė 3 informacinius stendus. Jungtinė kaimų bendruomenė „Užugiriai“ (Trakų r.) kelią „Būdos – apžvalgos aikštelė“ papuošė skulptūromis ir įkūrė „Angelų kalnelį“ – mediniais angelais papuošta tikintiesiems skirta erdvė, kur ne tik puoselėjamas lietuvių tautinis kultūrinis paveldas, bet ir populiarinamos krikščioniškosios vertybės.	Iš 8: 3, 2 x 2

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Kauno	Birštono, Jonavos r., Kaišiadorių r., Kauno m., Kauno r. sav., Kėdainių r. sav., Prienų r. sav., Raseinių r. sav.	Akstinų bendruomenė (Raseinių r.) pastatė rodyklę į Bogušių kaimą, o kad ši sankryža nebūtų žolėmis apaugusi, džiugintų kiekvieno širdį, šalia ženklo įrengė gėlyną. Betygalos bendruomenė (Raseinių r.) įkūrė parką, kuriame yra krepšinio stovas, ir žaidimo aikštelę, treniruoklius, pavėsines. Berteškių bendruomenė (Raseinių sav.), įsigijusi medienos, suremontavo 104 metrų ilgio medinį tiltą per Berteškių užtvanką. Dirbo apie 40 žmonių. Kadangi žiemą užtvanka buvo užšalusi ir laikėsi stiprus ledas, buvo galimybė vaikščioti ant užšalusio paviršiaus ir dirbti. Visus darbus talkininkai atliko savanoriškai: savo jėgomis nuardė visą viršutinę tilto dalį, patys išpjovė reikalingos formos tilto pagrindą, turėklus. Visiems darbams naudojo savo techniką, įrankius. Kalvių bendruomenė (Kaišiadorių r.) pastatė skulptūrą „Auksinė žuvelė“. Rumšiškių bendruomenė (Kaišiadorių r.) atkūrė fontaną miestelio centre. Kulautuvos bendruomenė (Kauno r.) sutvarkė Dievų ir deivių slėnį Kulautuvos miške. Šėtos bendruomenė (Kėdainių r.) šventė Didžiąją suoliukų dieną, nes įrengė gražius suoliukus su šiukšliadėžėmis. Nociūnų bendruomenė (Kėdainių r.) turi kaimą „Muilinyčia“ ir verda muilą „Gintaras“.	Iš 8: 4, 1 x 3, 2 x 2

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Klaipėdos	Klaipėdos m., Klaipėdos r., Kretingos r., Neringos, Palangos m., Skuodo r., Šilutės r.	Sulupės bendruomenė (Klaipėdos sav.) kreipėsi į savivaldybės administraciją, kad įpareigotų teritorijos Baltijos pr. 119 ir 121 namų savininkus sutvarkyti teritoriją šalia Nidos g. 36. Teritorija buvo sutvarkyta. Jakų bendruomenė (Klaipėdos r.) įrengė futbolo ir lauko teniso aikštes, lauko trreniruoklius, pavėsines, suoliukus, sceną lauko renginiams.	Iš 7: 2, 1 x 1
Panevėžio	Biržų r., Kupiškio r., Panevėžio m., Panevėžio r., Pasvalio r., Rokiškio r.	Kavoliškio bendruomenė (Rokiškio r.) pradėjo sodinti milijoną ąžuolų Lietuvai. Su Lenkijos ir Vokietijos bendruomenių atstovais pasodino liepų alėją, su Maltos ordino savanoriais – kalninių pušų skverą, o su seniūnijos darbuotojais – beržų alėją. Pažagenių bendruomenė (Panevėžio r.) organizuoja daugiabučių namų aplinkos tvarkymo konkursus.	Iš 6: 2
Šiaulių	Akmenės r., Joniškio r., Kelmės r., Pakruojo r., Radviliškio r., Šiaulių m., Šiaulių r.	Sigutėnų bendruomenė (Pakruojo r.) sutvarkė kaimo aplinką ir prieigose įrengė reprezentacinį gėlyną. Buvo pasitelkti Šiaulių universiteto studentai, kurie paruošė tvarkymo projektą, o bendruomenės nariai į šį projektą įsitraukė kartu su studentais – sodino augalus, suteikė reikiamus instrumentus ir atnešė augalų iš savo sodų, užbaigė sodinti augalus, kuriuos reikėjo pasodinti vėliau, ir nuolat prižiūri sukurtus gėlynus.	Iš 7: 1
Telšių	Mažeikių r., Plungės r., Rietavo, Telšių r.	Lauko Sodo bendruomenė (Telšių r.) sutvarkė ežero pakrantę, pastatė pavėsinę ir įrengė plaustą pasiplaukioti Užrio ežere.	Iš 4: 1

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Utenos	Anykščių r., Ignalinos r., Molėtų r., Utenos r., Visagino, Zarasų r.	Anykščių „Naujų vėjų“ bendruomenė (Anykščių r.) vietoj daug metų nenaudojamos pievos miesto parko dalyje sukūrė tvarkingą, ornamentišką, baltų simbolika ir gamtine žemdirbyste paremtą kompoziciją – žaliąją erdvę – pakeltą lysvę, kurios centre buvo pastatytas tipis, tapęs bendruomenės susibūrimo vieta. Taip pat įrengti Kneipo refleksoterapiniai sveikatingumo takai, leidžiantys minimaliomis priemonėmis pagerinti miesto bendruomenės sveikatą, suoliukai ir šiukšliadėžė. Cijonų bendruomenė (Ignalinos r.) turi Paukščių kaimą, kuriame rengia edukacijas, per jas vaikai gali pamatyti tikrus naminius lietuviškus paukščius (gaidžius, vištas, žąsis, antis ir t. t.), taip pat egzotiškesnius – povus, stručius, patyrinėti kiaušinių skirtumus, galiausiai – paragauti čia pat iškeptos kiaušinienės iš įvairiausių paukščių kiaušinių. O svarbiausia – išgirsti daugybę pasakojimų apie sparnuočius. Antalieptės bendruomenė (Zarasų r.) turi Lieptų kaimą. Čia rengia edukacijas, kurias jungia Lieptų kaimo istorija. Bebrusų bendruomenė (Molėtų r.) turi menišką kaimą, kur vyksta edukacijos ir mokomasi lipdyti iš molio, nusilieti žvakę, pasigaminti skudurinę lėlę, nusipinti juostą, velti iš vilnos.	Iš 6: 4

Septyniuose regionuose buvo nustatyti vietos valdžios (infrastruktūros tvarkymo) veiksmai. Vidutiniškai regione atliekami trys veiksmai. Išsiskiria Kauno regiono Raseinių r. savivaldybė, kurioje nustatyti trys specifiniai vietos valdžios veiksmai.

Atskirai pateikiame netipinius konfliktinių situacijų sprendimo atvejus vietos bendruomenėse plačiau nedetalizuodami savivaldybės (seniūnijos) vaidmens

sprendžiant konfliktinę situaciją, nes tas vaidmuo paprastai būna arba neutralus, arba pasyvus.

Kęsčių bendruomenei (Tauragės r.) pavyko išsireikalauti, kad vėjo jėgainės būtų statomos ne arčiau kaip per du kilometrus nuo gyvenamųjų namų. Taip pat bendruomenė priešinosi, kad jos teritorijos žemėse būtų atliekamos angliavandenilių paieškos.

Skirsnemunės bendruomenė (Jurbarko r.) priešinosi valstybės ir verslo subjektų planams gyvenvietėje statyti atsinaujinančios energijos jėgaines.

Panerių bendruomenė (Vilniaus sav.) priešinosi, kad Panerių seniūnijos teritorija būtų įtraukta į taršios pramonės rajoną, kuriame būtų leidžiama įvairaus pobūdžio statyba. Bendruomenės atstovai valstybės institucijų atsovams sugebėjo įrodyti, kad planuojama statyti medicininių atliekų deginimo gamykla šalia Trakų Vokės pažeidžia gyventojų teises, kenkia žmonių sveikatai, mažina nekilnojamojo turto kainas.

Renavo bendruomenė (Mažeikių r.) susikūrė, kai buvo panaikintas gyvenvietės vardas. Gyventojai manė, kad tik susitelkę galės jį susigrąžinti.

Pagirių bendruomenės (Vilniaus r.) žmonės protestavo prieš planuojamą statyti tardymo izoliatorių.

Lauko gatvės bendruomenė (Kaišiadorių r.) bando blokuoti namo, kuriame ketinama apgyvendinti dešimt protinę negalią turinčių žmonių, statybas.

Latvygalos gatvės bendruomenė (Biržų r.) blokavo globos namų statybą.

Visorių slėnio bendruomenė (Vilniaus sav.) pasiekė laimėjimą ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas grąžino nagrinėti bylą pirmosios instancijos teismui dėl M. Lietuvio gatvės, kurią ketinama tiesti tarp Vilniaus vakarinio aplinkkelio ir Molėtų plento. Siekiama, kad būtų atliktas poveiko aplinkai vertinimas.

Lentvario bendruomenė „Atgimimas“ (Trakų r.) priešinosi, kad Lentvario mieste būtų statoma statybinių mišinių gamykla, t. y. kad būtų panaikinta

bendrojo plano funkcinės zonos pramoninė paskirtis.

Paupių bendruomenė (Klaipėdos sav.) susibūrė norėdama pasipriešinti planams netoli daugiabučių namų statyti krematoriumą.

Naujosios Vilnios bendruomenė (Vilniaus sav.) sustabdė koksocheminio kuro bandomuosius deginimus Naujosios Vilnios katilinėje.

Vabalninko bendruomenė (Biržų r.), kai buvo uždaryta vienintelė miestelio šarvojimo salė, greitai ėmėsi veiksmų ir įsirengė šarvojimo salę antruose Vabalninko bendruomenės namuose.

Žemųjų Šančių bendruomenė (Kauno sav.) prie Nemuno (700 žmonių) susikibo rankomis ir suformavo „Nemuno kelią". Taip bendruomenė išreiškė nepritarimą Nemuno krantinės rekonstrukcijos projektui, kuriuo ketinama paupiu nutiesti 3,5 km gatvę nuo geležinkelio tilto iki Panemunės tilto. Akciją savotiškai pratęsia Kauno paveikslų galerijos lauko paviljone surengta „Nemuno keliui" skirta paroda. Ji dokumentuoja Šančių bendruomenės akciją „Nemuno kelias" ir Šančių pakrantės gamtą. Fotovaizdus lydi taiklūs ekspertų ir visuomenininkų komentarai. „Nemuno kelias" tapo pirmuoju, bet ne paskutiniu veiksmu, kuriuo bendruomenė išreiškė savo pasipriešinimą projektui, prieštaraujančiam darnios miesto plėtros principams.

Bugenių bendruomenė (Mažeikių r.) aktyviai kovojo prieš danų kiaulių komplekso plėtrą, teisme bendruomenė buvo įtraukta kaip trečiasis suinteresuotas asmuo.[301]

Plačiau reikėtų pristatyti[302] Kazokiškių bendruomenę (Elektrėnų sav.). Žiniasklaida jai skyrė gana daug dėmesio, ji pateko net į prezidento V. Adamkaus metinį pranešimą. Spręsdama klausimą, susijusį su šalia bendruomenės kuriamu sąvartynu, bendruomenė pralaimėjo (sąvartynas atsirado), bet kartu ir laimėjo

301 Plačiau apie tai: Saulius Nefas, Vainius Smalskys ir Vytautas Šlapkauskas, *Demokratija ir vietos bendruomenė Lietuvoje* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 180–182.

302 Kazokiškių bendruomenės atvejis buvo minimas net prezidento V. Adamkaus metiniame pranešime. Tyrimas (12 asmenų fokus grupė) atliktas 2019 m. gegužės 7 d.

– kryptingai veikdama, sugebėjo išsireikalauti tam tikrų privilegijų (kompensacijų), kurios gerina vietos bendruomenės gyvenimą. Pasak Kazokiškių bendruomenės pirmininko S. Virganavičiaus, vietos bendruomeninė organizacija susikūrė 2002 m., kai savivaldybė pristatė sąvartyno poveikio aplinkai vertinimo analizę. Pristatyme atrodė, kad kalbama apie „saldainių fabriką". Protokolą pasirašė 3 gyventojai kaip visuomenės atstovai, bet paaiškėjo, kad niekas nepasirašė, o parašai buvo nukopijuoti nuo dalyvių sąrašo. Iš trijų galimų sąvartynui vietų buvo pasirinktos Kazokiškės, nes čia jau buvo nedidelis savivaldybės sąvartynas. Argumentuota tuo, kad esą reikia tvarkyti ekologinę bombą. Bendruomenė nesutiko, vyko pas merą K. Vaitukaitį, Vilniaus merą A. Zuoką, premjerą A. M. Brazauską. Kartu vyko ekologas ir pasamdytas advokatas. Užuot palaikiusi, Elektrėnų savivaldybė ėmė aiškintis, kas ta bendruomenė, kas ją sudaro, net policiją įtraukė. Nuo tada bendruomenės nariai tapo savivaldybės ir seniūnijos priešais. Vyko ne vienas teisminis ginčas, dalį jų bendruomenė laimėjo. Buvo pasikviestas ir prezidentas V. Adamkas. Jis pasakė, kad „nors traukinys nuvažiavo, bet jį dar galima sustabdyti". Deja, Kazokiškių sąvartynas atsirado ir 2007 m. rudenį pradėjo veikti. Poveikis jaučiamas, kai pučia vėjas į Kazokiškių pusę arba kyla gaisras. Teisė atlikti stebėseną bendruomenei nesuteikta, todėl tuo sprendimu bendruomenė abejoja.

Kompensacinės lėšos gaunamos nuo 2008 m. lapkričio, bet jas gauna zonos bendruomenės. Iš Kazokiškių į poveikio zoną patenka 176 kiemai, todėl jiems priklauso kompensacinės lėšos. Per tą laiką gauta lėšų: 2008 m. – 2066,0 Lt, panaudota gyventojų šiukšlėms išvežti, 2009 m. – 11 756 Lt, panaudota gyventojų šiukšlėms išvežti, 2010 m. – 294 708 Lt, 12 356 Lt panaudota gyventojų šiukšlėms išvežti, o 200 166 Lt – vandentiekio ir nuotekų tinklams 10 proc. prisidėti prie savivaldybės projekto ir 69 830 Lt naujam vandens gręžiniui Kazokiškių k., kuris dabar priklauso Elektrėnų komunaliniam ūkiui, gyventojai už vandenį ir nuotekų tvarkymą moka pagal Elektrėnų komunalinio ūkio įkainius kaip ir visi savivaldybės gyventojai. 2011 ir 2012 m. lėšų negauta.

Nuo 2013 m. lėšas skirsto komisija. 2013 m. 400 000 Lt panaudota gyventojams prie vandenvalos ir vandentiekio magistralinių tinklų prisijungti ir gyventojų šiukšlėms išvežti, 2014 m. – 112 000 Lt, 12 910 Lt buvo panaudota gyventojų šiukšlėms išvežti, 100 000 Lt panaudota gyventojams prie vandenvalos ir vandentiekio magistralinių tinklų prisijungti, 2015 m. – 17 659 + 25 000 Eur – panaudota gyventojams prie vandenvalos ir vandentiekio magistralinių tinklų prisijungti ir šiukšlėms išvežti, 2016 m. – 7412 + 3350 Eur panaudota gyventojams prie vandenvalos ir vandentiekio magistralinių tinklų prisijungti ir šiukšlėms išvežti, 2017 m. – 20 052 Eur panaudota langams pakeisti gyventojams, sodybų tvoroms aptverti ir šiukšlėms išvežti, 2018 m. guta 54 tūkst. Eur, kurie buvo skirti langams pakeisti, stogų dangai įsigyti, statybinėms namų remonto medžiagoms įsigyti ir šiukšlėms išvežti. Laimėjimas – ne kompensacinės lėšos, o tai, kad bendruomenė išliko, sustiprėjo ir per tą laiką buvo organizuotos gyventojams ekskursijos, priimti prašymai kompensacinėms lėšoms skirti, organizuojami kai kurie statybos darbai, statybinių medžiagų pirkimas. Tačiau pagrindinis neišspręstas siekis – santykiai tarp seniūnijos, savivaldybės ir bendruomenės. Akivaizdu, kad seniūnė dirba kaip vergovinėje santvarkoje. Ji pati su bendruomene nebendrauja, to daryti neleidžia ir savo darbuotojams. Reikėtų dirbti kartu su seniūnija, kad kaimas pakiltų.

5.7. Bendruomeniškumo bažnyčios (parapijos) faktoriaus raiškos veiksmai

Svarbus faktorius vietos bendruomenių veikloje yra bažnyčios parapijos funkcionavimas. Tyrimas parodė (žr. 5.8 pav.), kad šiuolaikinėje Lietuvoje šio faktoriaus vaidmuo gana menkas. Gal todėl ir šia tema Lietuvoje mokslinis diskursas[303] labai kuklus.

303 Darius Lukonaitis, „Bažnyčios socioedukacinė įtaka bendruomenės sutelktumui“ (magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002); Gediminas Navaitis, Saulius Nefas ir Kęstutis Ralys, „Parapijos vaidmuo vietos bendruomenėje“, *Pedagogika* 90 (2008): 65–71.

5.8 pav. Teorinis bažnyčios (parapijos) dalyvavimo vietos bendruomenėje veiksmų raiškos modelis

Pateikiame netipinius vietos bendruomenės dalyvavimo atvejus sprendžiant iš pažiūros bažnyčiai (parapijai) aktualias problemas. Grupuojant buvo siekiama išryškinti regiono ir savivaldybės situaciją.

5.5 lentelė. Bažnyčios (parapijos) veiksmų raiškos dažnis regionuose ir savivaldybėse

Regionas	**Savivaldybė**	**Veiksmas**	**Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savival-dybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)**
Vilniaus	Elektrėnų r., Šalčininkų r., Širvintų r., Švenčionių r., Trakų r., Ukmergės r., Vilniaus m., Vilniaus r.	Trakų Vokės bendruomenės (Trakų r.) iniciatyva buvo surinktos lėšos projektui – Trakų Vokės dvaro sodybos koplyčios – mauzoliejaus tvarkybos darbams užbaigti ir visuomenės reikmėms pritaikyti. Jungtinė kaimų bendruomenė „Užugiriai“ (Trakų r.) Būdų kaimo kryžkelėje pastatė akmeninį Švč. Mergelės Marijos koplytstulpį. Veprių bendruomenė (Ukmergės r.) prižiūri Veprių Kalvarijas, minimas nuo 1846 m. Pradžioje tai buvo medinės stotelės, vėliau, nuo 1900 metų, – mūrinės. 1963 m. tarybų valdžios sunaikintos, o 1989 m. vėl atstatytos. Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, Kalvarijų stotys per Sekmines gausiai lankomos. Musninkų bendruomenė „Spindulys“ (Širvintų r.) sutvarkė Musninkuose esančią, į kultūros paveldo sąrašą įtrauktą varpinę, įkūrė muziejų ir dabar turi savitą savo erdvę, kur galima rengti parodas, susitikimus, koncertus. Jonažolių bendruomenė (Vilniaus sav.) vykdo labdaringą akciją, vaikai piešia kalėdinius atvirukus, bendruomenės nariai juos pardavinėja, o gautas lėšas skiria Šv. Jono Bosko parapijos vaikų dienos centrui.	Iš 8: 4, 1–2
Alytaus	Alytaus m., Alytaus r., Druskininkų, Lazdijų r., Varėnos r.	Nemunaičio bendruomenė (Alytaus r.) nuleido plaustą į Nemuną, kad žmonės galėtų pasiekti bažnyčią, esančią kitame krante, ar tvarkytis kitus reikalus.	Iš 5: 1

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Kauno	Birštono, Jonavos r., Kaišiadorių r., Kauno m., Kauno r. sav., Kėdainių r. sav., Prienų r. sav., Raseinių r. sav.	Aristavos bendruomenė (Kėdainių r.) pastatė kryžių išnykusioje Bublių kapavietėje. Želkūnų bendruomenė (Prienų r.) rengia adventines mišias bendruomenės centre, kurių metu vyksta ir meniniai pasirodymai, o po mišių – pasikalbėjimai prie arbatos.	Iš 8: 2
Klaipėdos	Klaipėdos m., Klaipėdos r., Kretingos r., Neringos, Palangos m., Skuodo r., Šilutės r.	Katyčių bendruomenėje (Šilutės r.) atstatyta varpinė ir surinktos aukos varpui. Krakių „Žiburių“ bendruomenė (Skuodo r.) gieda Kalvarijos kalnus. Paupių bendruomenė (Klaipėdos sav.) atrestauravo ir pastatė kryžių. Kūlupėnų bendruomenė (Kretingos r.) pastatė Kūlupėnų bažnyčią.	Iš 7: 4
Panevėžio	Biržų r., Kupiškio r., Panevėžio m., Panevėžio r., Pasvalio r., Rokiškio r..	Jotainių bendruomenė „Užuovėja“ (Panevėžio r.) neturi bažnyčios, todėl kiekvieno mėnesio paskutinį sekmadienį bendruomenės namuose organizuoja šv. Mišias, o gegužę vyksta gegužinės pamaldos.	Iš 6: 1
Šiaulių	Akmenės r., Joniškio r., Kelmės r., Pakruojo r., Radviliškio r., Šiaulių m., Šiaulių r..	Guostagalio bendruomenė (Pakruojo r.) vyksta mojavo giedojimas. Gasčiūnų bendruomenė (Joniškio r.) surinko lėšas bažnyčios vargonams, kurie visai negrojo, restauruoti.	Iš 7: 2

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis (nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Utenos	Anykščių r., Ignalinos r., Molėtų r., Utenos r., Visagino, Zarasų r.	Didžasalio bendruomenė (Ignalinos r.) katalikų religinė grupė lankosi koplytėlėje, įrengtoje seniūnijos patalpose, kuriose kas savaitė vyksta sekmadieninės šv. Mišios, taip pat rengiamos Šv. Mergelės Marijos garbinimo pamaldos – gegužinės. Grupės nariai kartą per metus organizuoja tikinčiųjų pavėžėjimo sekmadieniais į bažnyčią per didžiuosius atlaidus, tai yra Kalėdas ir Velykas. Dapkūniškio bendruomenė (Molėtų r.) įrengė koplyčią, kur aukojamos šv. Mišios.	Iš 6: 2

Septyniuose regionuose nustatyti bažnyčios (parapijos) veiksmai. Vidutiniškai regione atliekami du veiksmai. Išsiskiria Vilniaus regionas, kuriame užfiksuoti aštuoni veiksmai, ir šio regiono Trakų r. savivaldybė, kurioje nustatyti du specifiniai bažnyčios (parapijos) veiksmai.

5.8. Naujas vietos bendruomenių funkcionalumo faktorius – bendruomenės verslumas

Pastaruoju metu, sprendžiant Lietuvos kaimo problemas, didelis dėmesys skiriamas bendruomeniniam verslumui. Tai galima laikyti nauju faktoriumi, o jo svarbą rodo atliekami moksliniai tyrimai.[304] Anot mokslininkų, nors Lietuvos vietos bendruomenėse vis dar trūksta informacijos apie verslo ir darbo vietų kūrimo galimybes kaimo vietovėse, sėkmingų projektų pavyzdžių vis daugėja, o kaimo gyventojų didesnis verslumas padeda ne tik pasiekti materialių tikslų, bet ir

304 Vytautas Pilipavičius, „Bendruomeninio verslumo formavimas Lietuvos kaimo vietovėse“ (daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas, 2012); Snieguolė Cironkaitė, *Kaimo verslumas: geroji bendruomenių patirtis* (Vilnius: VšĮ „DVI Darnaus vystymo iniciatyvos“, 2012).

motyvuoja vietos gyventojus bei jų organizacijas atkakliai veikti.

Šio faktoriaus funkcionavimo netipinių veiksmų sąvadas yra toks, jį grupuojant buvo siekiama išryškinti regiono ir savivaldybės situaciją.

5.6 lentelė. Bendruomenės verslumo veiksmų raiškos dažnis regionuose ir savivaldybėse

Regionas	**Savivaldybė**	**Veiksmas**	**Dažnis nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)**
Vilniaus	Elektrėnų r., Šalčininkų r., Širvintų r., Švenčionių r., Trakų r., Ukmergės r., Vilniaus m., Vilniaus r.	Petronių bendruomenė (Ukmergės r.) perdirba dalį savo ūkių pieno. Dabar ūkininkių bendruomenėje laikoma per 80 karvių. Gamina sūrius, sviestą, šie produktai yra įtraukti į sertifikuotų tautinio paveldo produktų sąrašą. Bendruomenė „Upė“ (Širvintų r.) įrengė vaikų žaidimų kambarį „Pipiras“ ir plėtoja „Paplūdimio kavinės“ darbus. Balsių bendruomenė (Vilniaus sav.) įkūrė ekologiškų, pačių bendruomenės narių išaugintų daržo gėrybių turgelį, kartą per metus organizuojamas blusturgis, kur nariai kitiems parduoda nebereikalingus namų apyvokos reikmenis arba jais keičiasi.	Iš 8: 3

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Alytaus	Alytaus m., Alytaus r., Druskininkų, Lazdijų r., Varėnos r.	Eičiūnų bendruomenė (Alytaus r.) įsteigė laisvąją ekonominę zoną. Dargužių bendruomenėje (Varėnos r.) veikia sūrininkų namai, yra daržovininkė, vežiotojas savo arkliais ir brička, ekologinio ūkio savininkė ir kiti. Varnėnų bendruomenė (Lazdijų r.) dalyvauja paslaugų kelio projekte, kurio dalyviai, atvykę į Varnėnus, supažindinami su bendruomenės vaistažolių sodu (pasodinta per 70 rūšių vaistažolių), dzūkiška tarme dalyvauja edukacinėje programoje „Dzūkiškos bandos“. Taip pat vykdo projektą, kurio tikslas – pasidalyti gerąja patirtimi su kitomis bendruomenėmis, sužinoti, su kokiomis problemomis bendruomenėse susiduriama skatinant verslumą. Viečiūnų bendruomenė (Druskininkų sav.) organizuoja edukacines programas žvakių liejimo, audimo, keramikos, kalvystės, Užgavėnių kaukių gamybos, kiaušinių marginimo ir dzūkiškos vakaronės.	Iš 5: 4

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Kauno	Birštono, Jonavos r., Kaišiadorių r., Kauno m., Kauno r. sav., Kėdainių r. sav., Prienų r. sav., Raseinių r. sav.	Betygalos bendruomenė (Raseinių r.) suremontavo sudegusią pirtį, kuri priklausė komunaliniam ūkiui, ir dabar patys ją eksploatuoja. Palukščio bendruomenė (Raseinių r.) vykdo projektą „Baidarių verslo iniciatyva“. Gudžiūnų ir Vainotiškio bendruomenės (Kėdainių r.) spaudžia obuolių sultis. Labūnavos ir Lančiūnavos bendruomenės (Kėdainių r.) turi kepyklėles. Juodkaimių bendruomenė (Kėdainių r.) augina ir džiovina prieskonius. Ažytėnų bendruomenė (Kėdainių r.) turi siuvyklėlę. Sirutiškio bendruomenė (Kėdainių r.) įsigijo traktoriuką ir padargus, teikia gyventojams aplinkos tvarkymo paslaugas.	Iš 8: 2, 1: 7, 1: 2
Klaipėdos	Klaipėdos m., Klaipėdos r., Kretingos r., Neringos, Palangos m., Skuodo r., Šilutės r.	Smilgynų ir kaimynų bendruomenė (Klaipėdos r.) gamina gaminius iš molio ir įsigijo siuvinėjimo mašiną. Dovilių bendruomenė (Klaipėdos r.) subūrė dailiųjų amatų ir kulinarinio paveldo puoselėtojų gildiją. Lapių bendruomenė (Klaipėdos r.) Utrių kaime įsirengė slidinėjimo trasą. Bruožių bendruomenė (Klaipėdos r.) apleistose patalpose įkūrė virtuvę ir teikia maitinimo paslaugas socialiai remtiniems žmonėms.	Iš 7: 1, 1: 7

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Marijampolės	Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės r., Šakių r., Vilkaviškio r.	Sūduvos bendruomenė (Marijampolės sav.) bendruomenės namuose gamina maistą, nuomoja patalpas. Lekėčių bendruomenė (Šakių r.) įkūrė kulinarinio paveldo namus, juose įrengė zanavykiškas duonkepes ir šakočių kepimo krosnis. Gaminamos ir degustuojamos žolelių arbatos. Verdamas rankų darbo muilas. Bendruomenė įsigijo hidrolatų virimo puodą ir verda natūralius kosmetinius vandenis. Šilko skareles dažo augalais – senoviniu būdu. Gerdžiūnų bendruomenė (Šakių r.) įsigijo daržo ir sodo technikos, malkų ruošimo mašiną ir teikia paslaugas gyventojams. Aistiškių bendruomenė (Kalvarijos sav.), įgyvendinusi projektą, įsigijo pastatomą lauko pirtį ir lauko kubilą.	Iš 5: 3, 1: 2
Panevėžio	Biržų r., Kupiškio r., Panevėžio m., Panevėžio r., Pasvalio r., Rokiškio r..	Jotainių bendruomenė (Panevėžio r.) bendruomenės namuose „Užuovėja“ vykdo mokymus, kuriuos veda Kauno Karaliaus Mindaugo profesinio rengimo centras. Bendruomenės nariai įgijo smulkiojo verslo bei renginių ir apeigų organizatoriaus kvalifikacijas.	Iš 6: 1

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Šiaulių	Akmenės r., Joniškio r., Kelmės r., Pakruojo r., Radviliškio r., Šiaulių m., Šiaulių r.	Jodlės bendruomenė (Kelmės r.) įkūrė amatų centrą, kuriame mokoma senovinių amatų – duonos ir pyragų kepimo, maisto ruošimo, tekstilės ruošimo, apeiginių gaminių ir medaus produktų gamybos. Budraičių bendruomenė (Kelmės r.) sukūrė Trijų kartų namus, atidarė ekologiškų produktų perdirbimo mikroįmonę, kurioje raugiami kopūstai su kadagių uogomis, o burokėliai konservuojami su obuolių sultimis. Maža to, bendruomenė įkūrė ekologiškų produktų perdirbimo mikroįmonę ir sukūrė darbo vietų kaimo žmonėms. Baisogalos Priestočio bendruomenė „Imantai“ (Radviliškio sav.) įsigijo inkubatorių ir auginuvę paukščiams perinti. Cukraus vatos ir kukurūzų spragėsių gamybos įranga naudojama vietos bendruomenės ir kitose šventėse. Gasčiūnų bendruomenė (Joniškio r.) įrengė tradicinių amatų centrą ir prekyvietę. Skaisgirio bendruomenė (Joniškio r.) organizuoja vietos amatininkų darbų parodas, dalis bendruomenės narių verčiasi ir prekyba. Pagrindiniai darbai: tekstilės, medžio, bižuterijos, tapybos, maisto gaminimo, metalo, floristikos, keramikos t. t. Sigutėnų bendruomenė (Pakruojo r.) ruošia džiovintus pagardus sriuboms ir padažams iš kaime užaugintų daržovių. Guostagalio bendruomenė (Pakruojo r.) įsirengė patalpas, kur teikia gyventojams masažo, kirpyklos, mankštų, maitinimo paslaugas. Nusipirko traktorių su inventoriumi aplinkai tvarkyti ir žemei dirbti, automobilį maistui pagal užsakymus vežti, mobilią pirtį.	Iš 7: 4, 3: 2

Regionas	**Savivaldybė**	**Veiksmas**	**Dažnis nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)**
Tauragės	Jurbarko r., Pagėgių, Šilalės r., Tauragės r.	Vilkiškių miestelio bendruomenė (Pagėgių sav.) įsigijo mobilią žolelių džiovyklą ir teikia šią paslaugą ir kitoms šios savivaldybės bendruomenėms – Aušgirių, Bitėnų, Kriokiškių ir Žukų. Bendruomenė „Gramančia“ (Tauragės r.) įrengė Pagramančio miestelio daugiafunkcį paslaugų centrą, kuriame bus plėtojamas socialinis verslas: duris atvers ne tik savarankiško gyvenimo namai seneliams ir neįgaliesiems, bet ir kas tik norės, galės atgauti jėgas socialinių paslaugų centre. *Norkaičių* bendruomenė „*Galmena*“ (Tauragės r.) įkūrė amatų centrą. Kęsčių bendruomenė „Elbenta“ (Tauragės r.) greta bendruomenės pastato stovintį ūkinį pastatą pavertė sulčių spaudykla. Tiek vietiniai, tiek tauragiškiai galėjo atvykti išsispausti sulčių ir išsivežti jas supakuotas į specialias 5 litrų pakuotes su kraneliu. Svarstoma galimybė marinuoti daržoves, virti uogienes.	Iš 4: 2, 1: 3

Regionas	Savivaldybė	Veiksmas	Dažnis nurodoma, kiek regione yra savivaldybių ir keli veiksmai jose reiškiasi)
Telšių	Mažeikių r., Plungės r., Rietavo, Telšių r.	Ukrinių bendruomenė (Mažeikių r.), įsitraukdama į projektą „Ukrinų kaimo bendruomenės narių profesinių žinių ir įgūdžių įgijimas vaisių, daržovių perdirbimo srityje“, turės galimybę lankyti siuvimo mokymo kursus, finansuojamus pagal Mažeikių r. savivaldybės administracijos NVO programą. O prasidėjus vaisių, daržovių sezonui į minimas patalpas bus perkeltas bendruomenės gaminamos produkcijos pakavimas. Žemaičių Kalvarijos bendruomenė ,,Gardai“ (Plungės r.) vykdo projektą ,,Tvarus ūkininkavimas išsaugant biologinę įvairovę ir retus gyvūnus“. Projekto pradžioje nusipirkta 10 telyčių, 50 avių ir 25 šeimos bičių. Jas padovanojo šeimoms, kurios sunkiai gyvena. Po metų užaugintus palikuonius jos padovanojo kitoms šeimoms. Projekto tąsa – dovanojami triušiai ir vištos.	Iš 4: 2
Utenos	Anykščių r., Ignalinos r., Molėtų r., Utenos r., Visagino, Zarasų r.	Svirnų benduomenė (Anykščių r.) teikia šarvojimo paslaugas.	Iš 6: 1

Visuose dešimtyje regionų nustatyti bendruomenės verslumo veiksmai. Vidutiniškai regione atliekami trys veiksmai. Išsiskiria Šiaulių ir Klaipėdos regionai (tiksliau – Klaipėdos r. savivaldybė), kuriuose nustatyti septyni veiksmai. Kauno regionas išsiskiria 8 veiksmais, iš jų septyni veiksmai nustatyti šio regiono Kėdainių r. savivaldybėje, taip pat ir Vilniaus regionas, kuriame užfiksuoti 8 specifiniai bendruomenės verslumo veiksmai.

5.9. Funkcionaliose bendruomenėse atliekami veiksmai, atspindintys įvairius faktorius

Kaip minėjome šio skyriaus pradžioje, bendruomenė yra organizacija, kurios tipas sunkiai apibrėžiamas, t. y. ji turi kelių organizacijų tipų bruožų. Tai liudija, kad kai kurie veiksmai, atliekami funkcionaliose bendruomenėse, sunkiai atitinka kurį nors nurodytą faktorių arba apskritai yra vienetiniai. Todėl pateikiame įvairių veiksmų[305], kurie vyksta Lietuvos bendruomenėse, sąvadą.

Vilkaviškio miesto bendruomenė (Vilkaviškio sav.) organizuoja dviračių žygius.

Lyduokių bendruomenė (Ukmergės r.) parengė projektą „Filantropija mano kaime“ . Gaminami atvirukai, organizuojama filantropo diena.

Likiškėlių (Alytaus r.) bendruomenė surengė dešimtis susitikimų su virtuvės šefais, kurie mokė bendruomenės narius gaminti įvairių pasaulio šalių patiekalus.

Valkininkų (Varėnos r.) bendruomenė pastatė skulptūrinį statinį „Valkininkų liūtas“, įrengė informacinį stendą keturiomis kalbomis ir Valkininkų vienuolyno maketą turistams susipažinti.

Palukščio bendruomenė (Raseinių r.) organizuoja pasaulinę judėjimo savaitę „Now we move“. Ši renginį visame pasaulyje rėmė tarptautinė organizacija „ISCA“, kurios narė yra asociacija „Nemunas“, o jai priklauso ir Palukščio kaimo bendruomenė.

Berteškių bendruomenė (Raseinių r.) suremontavo 104 metrų ilgio medinį tiltą per Berteškių užtvanką.

Paparčių gatvės bendruomenė (Kėdainių r.) – tai nuosavų 12 namų gatvė, kurios gyventojai kelerius metus rūpinosi, kad gatvė būtų išasfaltuota. Šis siekis visus kaimynus labai suartino, jie nutarė ir toliau stengtis puošti savo aplinką.

305 Skaitytojai galbūt pasigedo kokioje nors bendruomenėje atliekamo veiksmo arba nustebo, kad aprašyto veiksmo toje bendruomenėje nėra, o gal net ir tokia vietos bendruomenė ar bendruomeninė organizacija jau neegzistuoja. Sutinku – užfiksuoti visus veiksmus visose formaliose ir neformaliose vietos bendruomenėse nebuvo šio tyrimo tikslas (čia stengtasi įžvelgti netipinius veiksmus). Antra, buvo fiksuoti paties veiksmo įvykimo faktai, jo ilgaamžiškumas netyrinėtas.

Šalia gatvės buvo tuščias laukas, kuriame sumanyta pasidaryti parkelį su krepšinio aikštele, ją žiemą užpila vandeniu ir taip pasidaro čiuožyklą. Organizuojamos vasaros palydos, pildomas gatvės metraštis, kuriame kiekvienas namas parašo per metus įvykusius svarbiausius įvykius.

Želsvos bendruomenė (Marijampolės sav.) vykdo projektą „Kaimo moters tapatumas“. Organizuotos aerobikos ir džiubsdžiuto treniruotės moterims. Užsiėmimuose moterys ne tik sportuoja, bet ir klausosi sveikos gyvensenos paskaitų.

Biržų mieste yra Vilniaus gatvės kaimynų bendruomenė, kuri organizuoja gatvės kaimynų šventę, joje dalyvauja aštuonių daugiabučių ir keliolikos individualių namų gyventojai.

Naujamiesčio bendruomenė (Vilniaus sav.) veiklą vykdo dviem kryptimis: teikia elektronines paslaugas gyventojams ir šviečia gyventojus, juos moko ir konsultuoja.

Sidabravo bendruomenė (Radviliškio r.) bendrauja su Prancūzijos Saint Seine l'Abbaye miestelio bendruomene. Taip pat už didelius nuopelnus bendruomenei visuotinio narių susirinkimo sprendimu suteikiamas bendruomenės garbės vardas.

Balsių bendruomenė (Vilniaus sav.) vykdo skirtą jaunimui projektą su Punsko valsčiaus bendruomene.

Kazlų Rūdos bendruomenė prieš rinkimus rengia debatus su politikais. Taip pat bendruomenė surengė nuotaikingą iniciatyvą „Kviečiame drauge siekti Lietuvos rekordo“. Miesto stadione buvo suformuotas futbolo aikštės dydžio Kazlų Rūdos miesto herbas iš kankorėžių. Dar šioje bendruomenėje organizuojami kino vakarai.

Miežiškių bendruomenė (Panevėžio r.) surengė Miežiškiuose paramos akciją „Geros širdys – šiltos kojos“, kurios metu numezgė ir padovanojo kojinių Afganistano Goro provincijos vaikams. Miežiškiečiai turėjo galimybę pamatyti moterų iš Goro provincijos rankdarbius, susipažinti su jų buitimi.

Žaizdrių bendruomenė (Trakų r.) pastatė medinę autobusų stotelę ir įrengė 3 informacinius stendus.

Akademijos bendruomenė (Kauno r.) organizuoja naktigonę, kurios dalyviai yra jaunimas.

Sudargo bendruomenė (Šakių r.) organizuoja tarpregioninę jaunimo turistinę stovyklą.

Antakalnio bendruomenė (Vilniaus sav.) dalyvauja Vilniaus savivaldybės vykdomame „Urbana“ projekte, organizuoja paskaitas apie augalų auginimą, prižiūri šiltnamį Sapiegų parke.

Paupių bendruomenė (Klaipėdos sav.) pastatė kalėdinę eglutę iš 114 844 tūkst. sagų, kurias surinko bendruomenės žmonės. Tai pripažinta kaip Lietuvos rekordas – aukščiausia sagų dekoracija – 330 ir 1,57 metro skersmens.

Aistiškių bendruomenė (Kalvarijos sav.) įsigijo pastatomą lauko pirtį ir lauko kubilą bei įgyvendino projektą „Nauji stogai – bendruomenės atspindys“. Vykdant šį projektąbuvo pakeista 19 privačių gyvenamųjų namų stogų danga.

Tarandės bendruomenė (Vilniaus sav.), dalyvaudama „Active Citizens“ programoje, įgyvendino projektą „Proto bokštai“. Tai buvo trys protmūšio turnyrai, bendruomenės nariai galėjo aktyviai praleisti laiką ir, pasinaudoję per pertraukas laisvu laiku, dar kartą padiskutuoti, kodėl Tarandėje gera gyventi.

Anykščių „Naujų vėjų“ bendruomenė rengia Blukio – ugnies mitulio deginimo šventę, bėgimą, skirtą žemės valandai, šienauja Sosnovskio barščius, įžuvino miesto parko tvenkinį, sutvarkė į Raudonają knygą įrašytų šilagėlių augavietę.

Musninkų bendruomenė (Širvintų r.) inicijavo paminklo pastatymą Musninkų valsčiaus savanoriams, kurie prieš šimtą metų patys pirmieji stojo ginti Lietuvos. Bendruomenė buvo knygos „Musninkų štetlas“ apie žydų bendruomenę Musninkuose leidimo iniciatorė.

Baisogalos bendruomenė (Radviliškio r.) užsiregistravo žaidimo – protų kovų „Šaukštu proto neįkrėsi“ taisykles ir subūrė 19 komandų po 5–7 narius iš

Baisogalos seniūnijos ir kitų rajonų gyventojų.

Paupių bendruomenė (Klaipėdos sav.) nunėrė vąšeliu didesnę nei 2 metrų kalėdinę eglę.

Kavoliškio bendruomenė (Rokiškio r.) organizuoja tarptautines pirmosios vagos arimo arkliais varžytuves.

Ilgių bendruomenė (Ignalinos r.) su Bergeno vaikų ir jaunimo organizacija parengė paraišką tarptautinių vaikų stovyklų organizavimo projektui „International summer“ ir Rimšės krašto vaikai kartu su Italijos, Norvegijos, Gruzijos, Armėnijos, Ukrainos vaikais stovyklaus ir aktyviai ilsėsis Norvegijoje. Taip pat šios bendruomenės pagrindinės veiklos kryptys yra energetinių išteklių taupymo, sveiko gyvenimo būdo ir ekologiškų idėjų vystymas. Bendruomenė rekonstravo nenaudojamą, pastatą, pavertė jį moderniu ir taupiu, jame įkūrė Rimšės krašto vaikų dienos centrą O energetiškai taupus pastatas tapo pirmuoju visuomeninės paskirties pastatu, pasiekusiu itin aukštą A+ energinę klasę. Unikalios technologijos pastato atitvarai (sienos, grindys, lubos) šaltuoju metų laiku išlaiko šilumą pastate, o karštuoju – neleidžia patalpoms labai prikaisti. Modernaus centro kūrimas paskatino sukurti inovatyvią edukacinę programą „Energo-safaris: kelionė iš XIX į XXI a. energetikos tema“ besidomintiems energetikos ir energijos taupymo tema.

Geležių bendruomenė (Panevėžio r.) mezgė tautinį Nepriklausomybės šaliką pradėdama nuo savo miestelio, o vėliau apimdama rajoną bei įtraukdama ir kitus Lietuvos miestelius.

Jakų bendruomenė (Klaipėdos r.) bendradarbiauja su Vokietijos Lindgeno bendruomene.

Viečiūnų bendruomenė (Druskininkų sav.) siekė šių rekordų: pastatė statinį – Kaštonų piramidę, kurios aukštis buvo 5,04 metro, ir tam sunaudojo 67 tūkst. kaštonų. Į Lietuvos rekordų knygą buvo įtraukta jų rekordinė Morė, kurios aukštis 16,12 metro. Pasiektas ir obuolių sulčių gėrimo rekordas, kai 400 žmonių vienu

metu gėrė šviežiai spaustas Viečiūnų obuolių sultis.

Širvintų miesto bendruomenė organizavo daugiausia iškirptų ir suklijuotų popierinių žiedų akciją ir dėl to pateko į Lietuvos rekordų knygą.

Dovilių bendruomenė (Klaipėdos r.) bendrauja su Punsko (Lenkija) bendruomene.

Dapkūniškio bendruomenė (Molėtų r.) pasiekė, kad į bendruomenės namus kartą per mėnesį atvyktų bendrosios praktikos gydytoja ir slaugytoja.

Vokės bendruomenė (Šalčininkų r.) užmezgė bendradarbiavimo ryšius su keliomis Lenkijos Respublikos bendruomenėmis.

Palemono bendruomenė (Kauno sav.) sveikina bendruomenės narius jubiliejinių gimtadienių ir auksinių vestuvių proga ir visus senjorus, sulaukusius 85-erių ir daugiau metų.

Kalnelio bendruomenė (Joniškio r.) įrengė 7 lauko treniruoklius Kalnelio parke, kurie tinka ir vaikams, ir senjorams.

Varnėnų bendruomenė (Lazdijų r.) bendrauja su Aukštojo Tauerno, esančio Salzburgo žemėje (Austrijoje), vietos bendruomenėmis.

Pravieniškių 2 kaimo bendruomenė (Kaišiadorių r.) vykdė projektą „Nuspalvink pasaulį“, jo metu vyko grafičių konkursas ant seniūnijos teritoriją juosiančios tvoros. Konkurso pagrindinė idėja – aukštoms, niūrioms gelžbetoninėms tvoroms, kurios slegiančiai veikia visų žmonių pasąmonę, suteikti gyvumo, spalvingumo ir jaukumo.

Verbiškių bendruomenėje (Molėtų r.) vyko akcija „Dovanoju Tau“. Įvairiausių dovanojamų daiktų, drabužių ir avalynės gausa užpildė salę. Žmonės, stokojantys kokių nors daiktų, galėjo pasiimti reikiamą, trūkstamą namų apyvokos daiktą, kuriuos aukojo draugai, kaimynai ir kiti geri žmonės.

Žirmūnų 860-ojoje daugiabučio gyvenamojo namo bendruomenėje (Vilniaus sav.) yra 36 butai. Jie įkūrė bendriją ir išsikėlė bendrą tikslą – švarūs, tvarkingi, saugūs namai, jauki aplinka, pagarba kaimynams, bendra veikla siekiant

efektyviau spręsti namo priežiūros, remonto organizavimo bei finansavimo klausimus, kontroliuoti lėšų panaudojimo efektyvumą, tvarkyti prie namo esančią teritoriją, geriau ginti ir atstovauti namo gyventojų interesams, kartu spręsti iškilusias problemas.

Justiniškių bendruomenė (Vilniaus sav.) su seniūnija, bendruomenės pareigūnais, mikrorajonų mokyklų mokiniais iškėlė daugybę inkilų.

Balsių bendruomenė (Vilniaus sav.) rūpinosi pagrindinės mokyklos statyba ir mokykla buvo pastatyta.

Išvados. Svarbu išsiaiškinti funkcionalią vietos bendruomenę ir bendruomeniškumą lemiančius faktorius. Tik tai padarę galime matyti, kaip veikia ar neveikia tradiciniai faktoriai ir kokių naujų atsiranda. Tai žinodamos, sistemingiau gali dirbti institucijos, atliekančios bendruomeniškos politikos formavimą ir įgyvendinimą.

Tikime, kad teorinis veiksmų modeliavimas išprovokuos ir mokslinę diskusiją apie bendruomeniškos veiklos tendencijas ir pasiūlys praktikams tam tikrų įgyvendinamų ar neįgyvendinamų idėjų dėl veiksmų, ir visa tai galima palyginti su idealiu modeliu – siekiamu tikslu.

Sudarius netipinių veiksmų sąvadus, veiksmus identifikuojant regioniniu ir savivaldybės principu, Lietuvos vietos bendruomenės gali matyti realius šios srities pasiekimus, keistis gerąja patirtimi ir kurti inovatyvius veiksmus remdamosi ne užsienio valstybių, o mūsų nacionaline patirtimi.

Tegul skyrių vainikuoja šių asmenybių mintijimai.

Prof. Ramūnas Navickas. *Juokaujant galima sakyti, kad Kauno miesto taryba išgirsta bendruomenių balsą tik kai sugriaudžia pasipriešinimo akcijų būgnai. Tačiau kuo labiau valdžia nepaisys bendruomenių, kuo daugiau abejotinų projektų bandys prastumti, tuo dažniau ir stipriau bus girdėti bendruomenių balsas. Ir, priešingai, dažnesnis tarimasis su bendruomenių organizacijomis keltų pasididžiavimą*

Kaunu.[306]

Dr. Arimantas Račkauskas. *Kaimo bendruomenių kūrybinė daugiafunkcė veikla remiama ES struktūrinių fondų lėšomis. Taip kaimo bendruomenės pradėjo vykdyti dalį buvusios vietos savivaldos funkcijų. Miestuose vietos valdžia atitolusi nuo gyventojų. Veikia vietos bendruomenių tarybos (VBT), renkamos iš aktyviausių seniūnaičių, vietos bendruomeninių organizacijų atstovų bei kitų toje teritorijoje esančių bendruomenių atstovų. Vietos bendruomenių tarybos sprendžia nedideles tos vietos gyventojų problemas.*[307]

306 Ramūnas Navickas, „Bendruomenės Kaune – demokratijos paskata ar pertvarkų stabdis?“, *Lrytas*, 2019 m. rugsėjo 2 d. R. Navickas yra Nacionalinės bendruomeninių organizacijų tarybos pirmininkas, Nacionalinės nevyriausybinių organizacijų tarybos narys, Lietuvos vietos bendruomenių organizacijų sąjungos pirmininkas, Kauno bendruomenių centrų asociacijos tarybos pirmininkas ir Aleksoto bendruomenės centro valdybos narys.

307 Arimantas Račkauskas, „Bendruomenės ir savivalda“, *Bendras siekis*, 2014 m. Nr. 3; A. Račkauskas – 1992–1995 m. Kauno meras, 1997–2000 m. Lietuvos Respublikos susisiekimo viceministras, vėliau – Lietuvos regioninių tyrimų instituto vicedirektorius, Nacionalinės regionų plėtros organizacijų asociacijos prezidentas, Lietuvos vietos bendruomenių organizacijų sąjungos pirmininkas.

6. MODERNAUS VALDYMO POŽYMIS – VEIKLOS MATAVIMAS: SAVIVALDYBĖS (SENIŪNIJOS) BENDRUOMENIŠKUMO INDEKSAS

Nuotraukoje paveikslas „Geras ir blogas valdymas“[308]

Menininkas Ambrogio Lorenzetti labai didelėje nereliginio turinio freskoje, susidedančioje iš kelių paveikslų, vaizduoja gero ir blogo valdymo alegorijas. Vyrauja džiaugsmingos scenos, juk gera valdžia yra džiaugsminga. Centre matome taikos figūrą ir kitas alegorijas, jas išreiškia gražus, klestintis miestas: geras namų suplanavimas, gražiai apsirengę žmonės. Matyti ir statybų scena, nes miestas, kuriame statomi namai, yra gero valdymo pavyzdys, taip pat mokyklos sceną, rodančią, kad geroje valstybėje visuomenė mokosi. Matome šokančius, džiūgaujančius žmones, fermerius, kurie veža produktus, o tai reiškia, kad žmonės turi pinigų. Visa tai byloja apie gerą gyvenimą, o jis toks yra, kai geroje valstybėje vyrauja geras valdymas. Viena vertus, į tai galime žiūrėti kaip į utopiją, bet XIV a. Venecijoje (taip pat ir Sienoje) buvo daug kvalifikuotų žmonių, kurie prireikus galėjo perimti politines, administracines ar teisines funkcijas, nes nebuvo nutolę nuo valstybės valdymo reikalų,

308 Italų tapytojo Ambrogio Lorenzetti (1290–1348) freskų ciklas „Geras ir blogas valdymas“ (*The Allegory of Good and Bad Government*) Sienos rotušėje, www.coe.int/good-governance.

įstatymų ir politikos ir balsavo kiekvieną savaitę tais klausimais. Turint tokį didelį potencialą kvalifikuotų žmonių, galimi greiti pokyčiai. Venecijoje korupcijos lygis buvo žemas dėl griežtos apmokestinimo ir apskaitos sistemos, o kontrolės sistema veikė geriau nei kitose respublikose.[309]

Skyriuje nagrinėjami klausimai:

- Kodėl esant šiuolaikiniam moderniam valdymui matavimas tampa būtinybe?
- Ar galima pamatuoti bendruomeniškumą?
- Kodėl Lietuvoje savivaldybės (seniūnijos) bendruomeniškumo indekso matavimai yra atliekami retai?

6.1. Veiklos matavimo viešajame sektoriuje ir vietos bendruomenėje galimybės ir tikslingumas

Buvo laikas, kai klausimas apie veiklos matavimą viešajame sektoriuje atrodė gana keistas, bet XX a. pabaigoje jau nesiginčijama dėl veiklos matavimo svarbos ir jo įtakos ne tik privataus, bet ir viešojo sektoriaus efektyvumui. Ginčų kyla dėl to, ką matuoti ir kaip matuoti, nes veiklos matavimas (angl. *Performance Measurement*) apima įvairias vadybos disciplinas: valdymą, vadybą, kokybės vadybą, žmogiškųjų išteklių vadybą ir kt. Visa tai gana išsamiai atskleidė D. Gudelis

309 Wolfgang Drechsler, *Good and bad government Ambrogio Lorenzetti's frescoes in Siena town hall as mission statement for public administration today* (Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative / Open Society Institute, 2001), 4–11.

(2007)[310], T. Sudnickas (2008)[311], S. Puškorius (2010)[312], remdamiesi užsienio mokslininkų (J. C. Buckner, 1988; Ch. Hood, 1991; Th. H. Poister, 1989, 1994; D. Behn, 1995; G. Bouckaert ir Van de Walle, 2003; R. S. Kaplan, D. P. Norton, P. Micheli ir M. Kennerly, 2005; G. Roos, 2005; J. F. Henri, 2006; ir kt.) darbais. Todėl XXI a. teigiama, kad vienas iš pagrindinių viešosios vadybos klausimų yra, kokiais būdais viešųjų organizacijų vadovai gali matuoti įstaigų, kurioms jie vadovauja, pasiekimus, kad tai turėtų teigiamą poveikį organizacijos tolimesnei veiklai.

Man rūpi, ar galima išmatuoti vietos bendruomenių veiklą ir bendruomeniškumą. Kad atsakyčiau į šį klausimą, pradėjau nuo atsakymo į klausimą apie viešojo sektoriaus, kuriam priklauso taip pat vietos bendruomenės ir bendruomeninės organizacijos, veiklos matavimus. Su bendruomeniškumu yra kiek sunkiau, bet į pagalbą man ateina kolegų cituoti mokslininkai, iš kurių J. C. Buckneris (1988) ir Th. H. Poisteris (2003) pagrindė matavimų galimumą ne pelno organizacijose ir kaimynystėje.

Anot Th. H. Poisterio, šios srities matavimo specifika yra tokia, kad ne pelno organizacijų vietos skyriai turi daug didesnę autonomiją nei decentralizuoti daugelio vyriausybinių agentūrų biurai, todėl čia negali būti vienodų veiklos vertinimo reikalavimų ir procesų. Be to, ištekliai informacijos, mokymo ir techninės pagalbos, kuri susijusi su matavimo sistemomis, nėra taip lengvai prieinami ne pelno sektoriuje, tokiame kaip vyriausybė. O svarbiausia – užuot pasikliaudami bendromis matavimo sistemomis, ne pelno organizacijų vadovai mokosi išdėstyti specifinius veiklos rodiklius ir tada pritaiko matavimo sistemas, kad šie tikslai

310 Dangis Gudelis, „Savivaldybių veiklos matavimo modeliai ir jų įgyvendinimo galimybės Lietuvoje“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2007).

311 Tadas Sudnickas, „Šiuolaikinės veiklos matavimo sistemos. Integravimo su kokybės valdymo ir procesų tobulinimo sistemomis galimybės“, *Viešoji politika ir administravimas* 26 (2008): 17–24.

312 Stasys Puškorius, „Veiklos matavimų viešajame sektoriuje raida ir tendencijos“, *Viešoji politika ir administravimas* 34 (2010): 7–20.

būtų veiksmingi.[313] J. C. Bucknerio teigimu, matavimo procesas yra specifinis, nes reikia sukurti instrumentą, skirtą geografiškai apibrėžtos kaimynystės gyventojams apklausti, kad būtų nustatyta, kaip daryti įtaką kaimynystės „darnai", nes kaimynystės darnos matavimas galėtų būti pagalba planuojant kaimynystę, organizuojant ar vykdant socialinę intervenciją.[314] Norint žmonių kolektyvą apibūdinti pagal tai, kiek nariai jaučia bendruomenės jausmą, reikia įvertinti kolektyvinio lygio savybes. Tam naudojamas „sanglaudos" konstruktas. Tai, kad tam tikros grupės nariai paprastai turi stiprų bendruomenės jausmą, gali būti nulemta tokių grupės lygio kintamųjų kaip bendro tikslo buvimas, aiškūs kriterijai, kas priklauso grupei, išorinės grėsmės egzistavimas ir bendrų vertybių rinkinys.

Tejo išsiaiškinti, ar bendruomeniškumo (komunitarizmo) problematiką tyrinėjantys mokslininkai nėra atlikę tokių darbų. Pavyko rasti mokslinių darbų, kurie buvo atliekami matuojant bendruomeniškumo jausmą (dvasią; angl. *sense community*). D. T. Campbellas ir D. W. Fiske (1959) nustatė bendruomenės narių jausmo ir elgesio ryšius[315], J. E. Tropmanas (1969) išskyrė tokius penkis svarbius veiksnius kaip sąveika su kaimynais, saugumas, privatumas urbanizuotoje aplinkoje, dažnas kaimynų bendravimas ir noras dalyvauti kaimynystės reikaluose[316].

R. J. Doolittle'is ir D. MacDonaldas (1978) sukūrė 40 elementų bendruomeninio pojūčio matavimo skalę („Sense of Community Scale" (SCS)), kuri skirta komunikaciniam elgesiui ir požiūriui ištirti bendruomenėje[317], R. S. Ahlbrantas ir J. V. Cunninghamas (1979) padarė išvadą, kad labiau atsidavę ir patenkinti savo

313 Theodore H. Poister, *Measuring Performance in Public and Nonprofit Organizations* (San Francisco: Jossey-Bass, 2003), 10.

314 John C. Buckner, „The development of an instrument to measure neighborhood cohesion", *American Journal of Community Psychology* 16 (1998): 771–791.

315 Donald T. Campbell, Donald W. Fiske, „Convergent and discriminant validation by the multitrait-multimethod matrix", *Psychological Bulletin* 56 (1959): 81–105.

316 John E. Tropman, „Critical dimensions of community structure: A reexamination of the Hadden-Borgotta findings", *Urban Affairs Review* 5 (1969): 215–232.

317 Robert J. Doolittle, Donald MacDonald, „Communication and a sense of community in a metropolitan neighborhood: A factor analytic examination", *Communication Quarterly* 26 (1978): 2–7.

kaimynyste yra mažos miesto bendruomenės[318]. A. Wandersmanas ir G. Giamartino'as (1980) nustatė, kad asmenys, dalyvavę asociacijų veikloje, turėjo stiprų savimonės jausmą[319], Th. J. Glynnas (1981) priėjo prie išvados, kad Izraelio kibuco gyventojai turi stipresnį bendruomenės jausmą nei Merilando bendruomenių gyventojai[320]. S. Rigeris ir P. J. Lavrakas (1981) tyrė socialinio ryšio veiksnį, kuris reiškiasi gebėjimu atpažinti kaimynus ir taip pasijusti kaimynystės dalimi, ir kaip tai lemia vaikų elgesį, K. M. Bachrachas ir A. J. Zautra (1985) analizavo, kaip emocijos, kurios atsiranda kilus grėsmei (pavojingų atliekų sandėliavimas bendruomenės teritorijoje), stiprina bendruomeniškumo jausmą[321].

Paskatinau jauną mokslininkę D. Mauricaitę[322] nuodugniau paanalizuoti labai dažnai cituojamų mokslininkų D. W. McMillano ir D. M. Chaviso (1986) darbą „Bendruomenės jausmas: apibrėžimas ir teorija"[323]. Anot jos, šie mokslininkai teigia, kad ankstesniems tyrimams trūksta nuosekliai suformuluotos koncepcijos, orientuotos į bendruomenės jausmą, ir kad nė viena iš tyrimuose naudojamų priemonių nekilo tiesiogiai iš bendruomenės jausmo apibrėžimo. Tad jie pirmiausia suformulavo patį apibrėžimą. Mokslininkai teigia, kad bendruomeniškumas yra sudarytas ir keturių pagrindinių elementų (žr. 6.1 pav.).

---

318 Roger S. Ahlbrant, James V. Cunningham, *A new public policy for neighborhood preservation* (New York: Praeger, 1979).

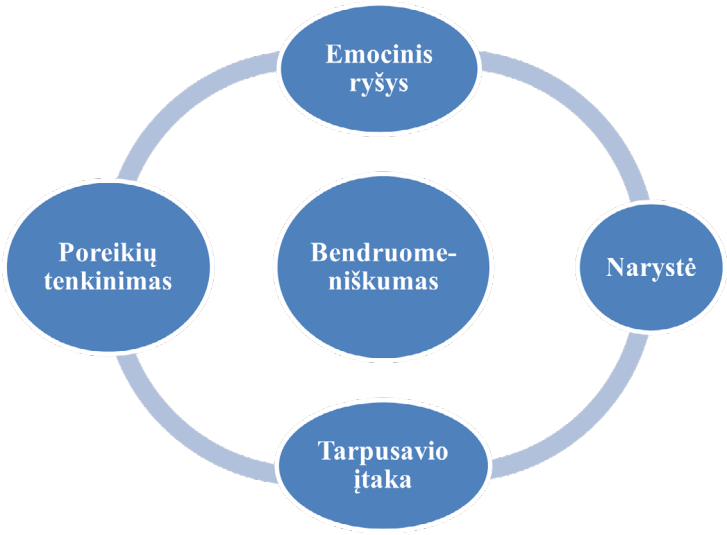
319 Abraham Wandersman, Gary A. Giamartino, „Community and individual difference characteristics as in- fluences of an initial participation", *American Journal of Community Psychology* 8 (1980): 211–228.

320 Thomas J. Glynn, „Psychological sense of community: Measurement and application", *Human Relations* 34 (1981): 780–818.

321 Kenneth M. Bachrach, Alex J. Zautra, „Coping with a community stressor: The threat of a hazardous waste facility", *Journal of Health and Social Behavior* 26 (1985): 127–141.

322 Žr. Donata Mauricaitė, „Bendruomeniškumo indeksas ir jo pritaikymas Lietuvos savivaldybėse", *Tiltas į ateitį* 1, 6 (2012): 16.

323 David W. McMillan, Dawid W. Chavis, „Sense of community: A definition and theory", *Community Psychology* 14, 1 (1986): 6–23.

6.1 pav. Bendruomeniškumo elementai (pagal D. W. McMillan ir D. W. Chavis, 1986)

Pasak D. W. McMillano ir D. W. Chaviso, narystė yra jausmas, kad kiekvienas žmogus investuoja dalį savęs į kolektyvą ir jo veiklą. Narystę sudaro dalyvavimas, asmens emocinis saugumas ir sutelktumas grupėje, „investavimas“ į save, bendra simbolika. Vadinasi, bendruomenės narys turi žinoti savo pareigas ir suprasti, kad yra neatsiejamas bendruomenės dalyvis, be kurio komanda būtų neįsivaizduojama, taip pat bendruomenės narys turi jaustis saugus toje bendruomenėje, kuriai jis priklauso. Simbolika rodo tos bendruomenės ar organizacijos išskirtinumą ir taip sustiprina bendruomenės narių supratimą, kas yra priklausomybė bendruomenei. Bendruomenės simbolika gali pasireikšti logotipo, interneto svetainės ar kitokių elementų sukūrimu. Įtaka bendruomenėje pasireiškia dviem kryptimis – pirma, asmuo daro įtaką savo grupei, antra, bendruomenė lemia individo elgseną. Tai reiškia, kad nuo jo priklauso kai kurie sprendimai, organizacijos mikroklimatas ir bendra grupės veiklos sėkmė. Kartais individas turi prisitaikyti prie bendruomenės, laikytis tam tikrų taisyklių ar savo interesus aukoti dėl bendruomenės gerovės. Tačiau mokslininkai savo tyrimais įrodė, kad šios dvi kryptys gali veikti abi kartu vienu metu, nes tie komandos nariai, kurie kreipia

didelį dėmesį į kitų narių nuomones, juos išklauso, pripažįsta jų vertybes ir jomis naudojasi, dažniausiai daro didžiausią įtaką visos grupės veiklai. Tokiu savo elgesiu jie pelno kitų grupės narių pagarbą, išsako lojalumą ir norą būti konkrečios bendruomenės dalimi. Poreikių tenkinimas reiškia, kad narystė padeda tenkinti visus žmogiškuosius poreikius, bendros vertybės sukuria aplinką, kurioje vyksta socialinė ir tarpusavio parama. Emocinis ryšys yra būtina autentiškos bendruomenės sąlyga, ji galima tik dažnai bendraujant, ypač išgyvenant kartu svarbius įvykius, ir remiasi istorine atmintimi, kuri priimama kaip grupės ir asmens bendra istorija, kuriai jaučiama pagarba.

Kitas svarbus aspektas yra bendruomeniškumo indekso matavimo procesas. D. W. McMillano ir D. W. Chaviso pateiktame indekse neaprašomas ir nenurodomas tikslus procesas, kuris turi būti atliekamas norint gauti labiausiai realybę atitinkantį bendruomeniškumo lygį nusakantį indeksą. Vadinasi, indeksas gali būti naudojamas laisva forma – neapibrėžiant respondentų imties, nenurodant konkrečios tikslinės jų grupės – ar apklausiamieji bus tik bendruomenės nariai, ar apskritai visos teritorijos gyventojai, institucijų, susijusių su bendruomenės veikla, darbuotojai. Vienintelis indekse aprašomas elementas – klausimų susiejimas su autorių nurodytais 4 elementais – emociniu ryšiu, poreikių tenkinimu, narystės jausmu, tarpusavio įtaka. Gavus respondentų iš tam tikros vietovės atsakymus į pateiktus klausimus, galima daryti išvadas, kuris iš keturių kriterijų toje vietovėje pasireiškia stipriausiai ir kokie sprendimai gali būti priimami, kad vyraujantis blokas būtų panaudotas efektyviausiai.

Mokslininkų darbai rodo, kad bendruomeniškumo matavimai yra galimi ir jie vyksta, tik esmė ta, kad visi išvardyti mokslininkai yra psichologai, o mums rūpi ir politologų bei vadybininkų požiūris. Į pagalbą galime pasitelkti politologo R. Putnamo šios srities darbus. Jo pateikti rodikliai, kuriais remiantis galima matuoti bendruomeniškumą, yra tarpusavio pasitikėjimas, savitarpiškumo normos, pilietinio angažuotumo tinklai, politinių lyderių dėmesys bendruomenėms

(dalijimasis informacija ir požiūris į bendruomenių lyderius kaip į jiems lygius asmenis), socialinio bendradarbiavimo struktūrų egzistavimas (pilietinės asociacijos prisideda prie demokratinio valdymo stabilumo ir efektyvumo), lyderio ir vidinės bendruomenių struktūros turėjimas (nors veikla bendruomenėje yra savanoriška, ji vis tiek turi konkrečią struktūrą, kurios viršūnėje yra bendruomenės lyderis), o vidinių struktūrų (bendruomenių asociacijų ir pan.) kūrimas parodo bendruomenių brandą bei jų išsivystymo lygį. Iš šių rodiklių R. Putnamas sukuria socialinio kapitalo matavimo instrumentą, tad reikia atsakyti į klausimą, ar galima socialinį kapitalą matuojantį indeksą prilyginti bendruomeniškumo indeksui?[324] W. Stone (2001)[325], Ch. Grootaerto ir Th. van Bastelaero (2002)[326] teigimu, socialinio kapitalo pagrindas slypi bendruomenėse veikiančiose socialinėse struktūrose ir bendruomenių narių požiūryje, kuris daro įtaką kolektyvinei žmonių veiklai arba tam, kad socialinis kapitalas šiandien vertinamas kaip veiksminga priemonė svetimėjančioms ir nykstančioms bendruomenėms atgaivinti. Socialinis kapitalas įgauna ypatingą svarbą viešojoje politikoje, priskiriant naujus vaidmenis valdžios institucijoms ir rinkai, iš naujo apsvarstant piliečių teises ir atsakomybes bei numatant labiau demokratinio pobūdžio valstybės, rinkos ir bendruomenės bendradarbiavimą, todėl socialinio kapitalo ir bendruomeniškumo indeksai yra labai panašūs.

Kad bendruomeniškumą ir vietos bendruomenių veiklą galima matuoti, įrodo ir JAV veikianti Nacionalinė savivaldybių lyga (*National Civic League*)[327], įkurta 1894 m. ir daugiau kaip 30 metų sudarinėjanti Piliečių indeksą (*Civic Index*)[328].

---

324 Robert D. Putnam, *Kad demokratija veiktų – pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje* (Vilnius: Margi raštai, 2001), 68–145.

325 Wendy Stone, Jody Hughes, *Social capital: empirical meaning and measurement validity* (Melbourne: Australian Institute of Family Studies), 2002.

326 Christian Grootaert, Thierry van Bastelaer, *Understanding and Measuring Social Capital* (Washington DC: The World Bank, 2002), 1–5.

327 National Civic League, https://www.nationalcivicleague.org/.

328 National Civic League, *Civic Index – 4 th Edition* (Denver, 2019), https://www.nationalcivicleague.org/resources/civicindex/.

Tą indeksą ji naudoja tam, kad narės – savivaldybės – įvertintų savo pilietinį kapitalą, kurį pasitelkus nustatomi įvairiapusiški santykiai, tinklų pajėgumas, o tai ir prisideda prie bendruomenių problemų sprendimo. Piliečių indeksą sudaro šie komponentai: l) piliečių dalyvavimas vietos rinkimuose, pareigos vyriausybinėse tarybose ir komisijose, dalyvavimas visuomeniniuose svarstymuose, savarankiškose, kaimynystės ir pilietinėse organizacijose; 2) vadovavimas bendruomenei (tai, kad sveikai bendruomenei gali vadovauti visi trys sektoriai (viešojo valdymo, privataus ir ne pelno), yra esminis dalykas); 3) valdžios veikla (nors valdžia negali būti laikoma atsakinga už visų problemų sprendimą, ji privalo būti ir efektyvi, ir kvalifikuota); 4) savanoriškumas ir filantropija (naudodami jau ir taip ribotus viešojo sektoriaus išteklius, bendruomenės nariai yra priversti skirti daugiau savo laiko, pinigų ir kitų paslaugų, kad padėtų sau); 5) santykiai tarp grupių (bendruomenėse atsiranda etninių, rasinių, religinių skirtumų, todėl programos, skatinančios bendradarbiavimą tarp grupių, tampa vis svarbesnės); 6) pilietinis auklėjimas (kad pilietinė infrastruktūra išliktų stipri, būtina dirbti su vietos mokyklomis, jaunimo organizacijomis ir suaugusiaisiais, padedant vystyti vertybes, žinias ir įgūdžius, reikalingus bendruomenės gerovei); 7) bendruomenės informavimas (nesvarbu, kas – žiniasklaidos priemonės, pilietinė organizacija, universitetas ar mokyklos sistema, reikalingas tam tikras mechanizmas informacijai teikti ir visuomenei šviesti pagrindiniais klausimais); 8) sugebėjimas bendradarbiauti ir konsensuso kūrimas (labai svarbu, kad visi trys sektoriai – viešojo valdymo, privatus ir ne pelno – sugebėtų dirbti kartu, pirmiausia nustatydami bendrus tikslus, o paskui siekdami juos įgyvendinti); 9) bendruomenės vizija ir pasididžiavimas (kiekvienai bendruomenei reikia savo ateities vizijos ir kad turėtų, kuo didžiuotis); 10) bendravimas tarp bendruomenių (kad bendruomenės būtų konkurencingos ir lydimos sėkmės, jos turi bendradarbiauti regioniniu lygiu).

Bendruomeniškumo indeksą sukurti skatino ir tai, kad panašūs matavimai atliekami ir Lietuvoje. Nevyriausybinė organizacija „Civitas“ atlieka pilietinės

galios matavimus[329] (indeksą sudaro keturi matmenys: esamas pilietinis aktyvumas, potencialus pilietinis aktyvumas, pilietinės įtakos suvokimas ir pilietinės veiklos rizikos vertinimas). Nevyriausybinė organizacija Bendruomenių kaitos centras nustato pilietinės visuomenės organizacijų tvarumo indeksą[330], kuriuo įvertinamas NVO sektorius. Šis sektorius analizuojamas pagal septynis kriterijus: teisinė aplinka, NVO organizaciniai gebėjimai, finansinis gyvybingumas, poveikio darymas viešajai politikai, viešoji nuomonė apie sektorių, paslaugų teikimas ir NVO infrastruktūra. Visa tai rodo, kad bendruomeniškumą ir vietos bendruomeninių organizacijų veiklą galima matuoti, todėl sukurti matavimo metodiką Lietuvos savivaldybėms buvo reikalinga.

6.2. Lietuvos savivaldybių (seniūnijų) bendruomeniškumo matavimas

Savivaldybės (seniūnijos) bendruomeniškumo nustatymo metodika buvo sukurta 2012 m.[331] Tiriama funkcionali vietos bendruomenė, kuri yra savivaldybėse ir kurią apibrėžiame kaip grupę *žmonių, gyvenančių* konkrečioje teritorijoje, veikiančių tos bendruomenės labui ir susijusių bendrais interesais ir vidiniu jausmu, kad jie priklauso tai pačiai *žmonių grupei.* Taip funkcionuojanti grupė sukuria ir kitą tiriamą objektą – bendruomeniškumą. Matuodami bendruomeniškumo lygmenį (nustatydami indeksą), identifikuojame bendruomeniškumo formavimosi svarbius kriterijus, o tai gali skatinti priimti vienus ar kitus sprendimus dėl bendruomeniškumui įtaką darančių veiksmų.

Buvo sunkiausia nustatyti kriterijus (rodiklius). Dėl jų ir atliekant matavimus gali būti daugiausia abejonių ar net prieštaravimų. Parenkant juos, kaip ir

---

329 Mindaugas Degutis ir kt., *Kas yra pilietinės galios indeksas ir kaip jis apskaičiuojamas?* (Vilnius, 2015), http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/06/KAS_YRA_PGI.pdf.

330 Bendruomenių kaitos centras, *NVO indeksas* (Vilnius, 2020), http://www.bkcentras.lt/projektai/nvo-indeksas/nvo-indeksas/id-12.

331 Šis indeksas pirmą kartą viešai mokslinei diskusijai buvo pristatytas tarptautinėje mokslinėje praktinėje konferencijoje „Geras valdymas vietos savivaldoje: Europos ir nacionalinės tendencijos“, kuri vyko Šiaulių universitete 2012 m. spalio 12–13 d. Indeksas pelnė diplomą kaip darbas, nagrinėjantis mokslo ir vietos valdžios bendradarbiavimą (*For the Best Idea for Cooperation between Science and Local Self-Government*).

rekomenduoja kiti mokslininkai[332], buvo žiūrima, kad jie būtų išmatuojami (šiuo atveju rodiklius galima suskaičiuoti ir patikrinti dokumentuose); pristatantys aktualią problemą (šiuo atveju kalbama apie neformalių darinių arba juose vykstančius procesus); politiškai aktualūs (tiems, kuriems bendruomeniškumas yra vertybė); kad būtų matuojami tik svarbūs elementai, užuot bandžius išmatuoti visus aspektus (pasirinkti tik svarbiausi ir matomiausi, nors kiekvienas galėtų sakyti, kad bendruomeniškumą nusako ir dar kiti rodikliai); analitiškai ir statistiškai pagrįsti (tuos rodiklius galima rasti dokumentuose ar ištirti atliekant tyrimą); suprantami (kad kiekvienas suprastų ar atpažintų juos savo aplinkoje); lengvai interpretuojami (krivūlės nariams leidžiama patiems priimti sprendimus ir apsispręsti); jautrūs ir konkretūs pabrėžiant įvykį (jie atspindi tai, kas siejasi su tyrimo objektu – bendruomeniškumu); duomenys yra palyginami (jei tik norės, seniūnijos, savivaldybės galės lyginti save su kitomis); tinkama apimtis (tyrimo apimtis neapsunkina jos tyrėjų atliekant tyrimą, pavojų nėra renkant tam tikrus duomenis ir juos suvokiant); efektyvi kaina (tyrimą galima atlikti nepatiriant jokių finansinių išlaidų, panaudojant tik žmogiškuosius išteklius).

Bendruomeniškumo indekso nustatymas, mano, kaip sudarytojo, nuomone, turi būti savivaldybių savitikslis, saviorganizacinis veiksmas. Bendruomeniškumą turi matuoti tie, kuriems tai rūpi (kai žmogui rūpi jo sveikata, jis ima termometrą ir matuoja kūno temperatūrą), kuriems šis veiksmas nėra formalus, tuo labiau primestas iš šalies.[333] Indeksą nustačius ir norint, kad bendruomeniškumo lygis kiltų arba, jei jis aukštas, ir toliau toks išliktų, veikla turi būti tęsiama. Reikia numatyti tam tikrus politinius-administracinius veiksmus, dėl kurių savivaldybės

---

332 Joern Birkmann, „Indicators and criteria for measuring vulnerability: theoretical bases and requirements", iš *Measuring vulnerability to natural hazards: towards disaster resilient societies* (Tokyo: UNU-Press, 2006); Bradley Bereitschaft, „Equity in neighbourhood walkability? A comparative analysis of three large U. S. cities", *Journal of Justice and Sustainability* 22, 7 (2017): 859–879.

333 Pastaraisiais metais pradėti matuoti savivaldybių indeksai. Tai daro išorinės organizacijos (savivaldybių gerovės indeksą tiria Vilniaus politikos analizės institutas, savivaldybių indeksą – Laisvosios rinkos institutas) ir jos sulaukia gana daug kritikos ir ne dėl paties matavimo tikslingumo, bet dėl atlikimo procedūrų. Kas kita būtų, jei tai darytų pačios savivaldybės, t. y. Lietuvos savivaldybių asociacija.

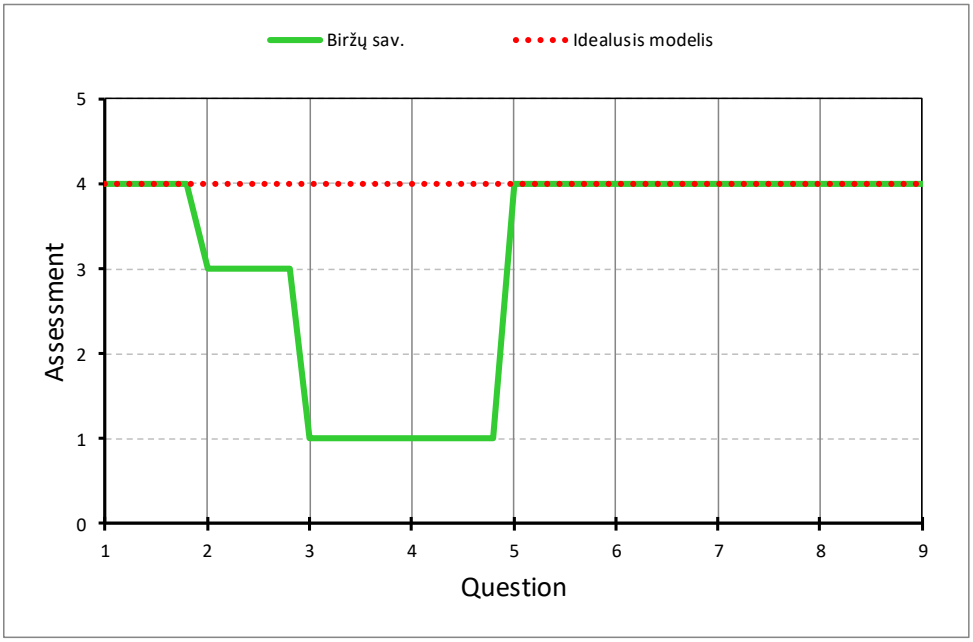
bendruomeniškumo lygis kiltų. Aišku, neišvengsime ir tam tikro palyginimo su kitomis savivaldybėmis, bet tai darant pagrindinis tikslas turi būti ne lenktyniauti, o pasimokyti iš kitų savivaldybių, kurios bendruomeniškumo srityje nuveikė daugiau.

Rengiant indekso nustatymo metodiką (žr. 2 priedą) ir matavimo kriterijus (žr. 3 priedą) buvo atliktas ekspertinis vertinimas. Jį atliko ekspertai, turintys ekspertinės patirties vietos bendruomeninių organizacijų ir vietos savivaldos srityje. Ekspertų grupę sudarė Seimo narys, meras, administracijos direktorius, administracijos direktoriaus pavaduotojas, rajono bendruomenių centrų vadovas, savivaldybės administracijos darbuotoja, vietos veiklos grupės valdybos narė, seniūnas, miesto bendruomenės centro vadovas, rajono kaimų bendruomenių vadovas. Indeksas pirmiausia buvo pristatytas praktikams[334], tikintis sulaukti suinteresuotos grupės, kuri naudosis šiuo indeksu, pastabų.

Bandomasis matavimas (žr. 6.2 pav.) 2012 m. atliktas Biržų ir Ukmergės savivaldybėse.[335]

334 Saulius Nefas, „Vietos bendruomenės – teritorinės savivaldos pagrindas", iš *Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje: straipsnių rinkinys* (Vilnius, 2010): 42–46.

335 Vaida Stapulionytė, Samanta Maldaikytė, „Savivaldybių bendruomeniškumo lygio matavimas: Biržų ir Ukmergės rajonų savivaldybių atvejis" (bakalauro darbas, vadovas S. Nefas, Mykolo Romerio universitetas, 2012).

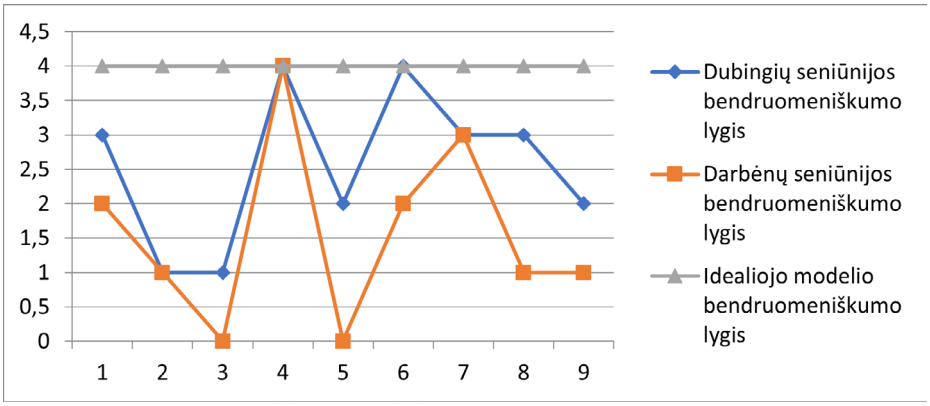
6.2 pav. Matavimo rezultatų diagrama Biržų savivaldybėje

Pasak Biržų merės I. Varžienės, įvertinti bendruomeniškumo lygį yra naudinga, gauti rezultatai atskleidžia silpnąsias puses, kurias reikia tobulinti, skatina atkreipti dėmesį į tai, ko anksčiau, regis, ir nepastebėjai. Be to, tai yra dar viena forma, burianti skirtingų požiūrių žmones, kurie siekia bendro tikslo – bendruomeniškumo formavimo. Sulaukta ir mokslininkų vertinimo.[336] Teigiama, kad bendruomeniškumo indeksas įvertina savivaldybės taryboje, administracijoje su bendruomeniškumo plėtojimu susijusių klausimų svarstymo dažnumą; struktūras, kurių funkcijos susijusios su bendruomeniškumo formavimu (pvz., konsultaciniai pasitarimai, apskritasis stalas, tarybos komitetas ar komisija); NVO, bendruomenių centrams savivaldybės skiriamus finansus bei jų gaunamas tarptautinių fondų, kitų šaltinių lėšas; savivaldybėje veikiančių organizacijų skaičių 1000 gyventojų, narių gausumą; organizuojamų renginių vietos bendruomenei skaičių.

336 Rimantas Krankalis, Rasa Anzelytė, „Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimas kaimiškose savivaldybėse“, *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje* 1, 5 (2013): 44.

Kadangi indeksas sulaukė susidomėjimo, buvo sukurtas ir seniūnijos bendruomeniškumo lygio nustatymo indeksas. Pasirinkta beveik ta pati metodika, tik pakeisti tyrimo kriterijai (žr. 2 priedą).

Kiti tyrimai buvo atlikti Šilutės rajono savivaldybėje (2015)[337], Kretingos rajono Darbėnų seniūnijoje (2015)[338], Kėdainių rajono savivaldybės Josvainių ir Vilainių seniūnijose (2016)[339], Klaipėdos rajono savivaldybės Sendvario seniūnijoje (2017)[340], Molėtų rajono savivaldybės Dubingių seniūnijoje (2018)[341], Raseinių rajono savivaldybės Šiluvos seniūnijoje (2019)[342] ir Pasvalio rajono savivaldybėje (2020)[343]. Todėl jau galima atlikti ir tam tikrus palyginimus ir spręsti, ko reikia, kad seniūnijos, savivaldybės nusistatytų bendruomeniškumo indeksą ir tai darytų nuolat.

6.3 pav. Dubingių ir Darbėnų seniūnijų ir idealiojo modelio bendruomeniškumo lygiai[344]

337 Giedrė Tumosienė, „Savivaldybės bendruomeniškumo indekso nustatymas“ (magistro darbas, vadovas S. Nefas, Mykolo Romerio universitetas, 2015).

338 Julita Knietaitė, „Savivaldybės bendruomeniškumo indekso nustatymas“ (magistro darbas, vadovas S. Nefas, Mykolo Romerio universitetas, 2015).

339 A. Vaidotienė – Kėdainių rajono savivaldybės Vietos veiklos grupės pirmininkė.

340 L. Kuprienė – Klaipėdos rajono savivaldybės Sendvario seniūnijos seniūnė.

341 Laura Liobienė, „Bendruomeniškumo indekso nustatymas savivaldybėje“ (magistro darbas, vadovas S. Nefas, Mykolo Romerio universitetas, 2018).

342 J. Šlepas – Raseinių rajono savivaldybės Šiluvos seniūnijos seniūnas.

343 Matavimų iniciatyva, Pasvalio r. merui G. Gegužinskui pritarus, priklausė Pasvalio r. bendruomenių sąjungos pirmininkei Helenai Simonaitienei

344 Laura Liobienė, *op cit*., 50–51.

Matome, kad Dubingių seniūnijoje bendruomeniškumo lygis yra aukštesnis nei Darbėnų seniūnijoje. Ir Dubingių, ir Darbėnų seniūnijose maži balai gauti vertinant finansinius aspektus, seniūnijų gaunamas lėšas iš savivaldybių, vyriausybės programų. Galima teigti, jog seniūnijoms skiriamas ar per projektus gaunamas finansavimas užima nedidelę savivaldybės ar vyriausybės biudžeto dalį (iki 0,1 proc.). Kiekybinis bendruomenės centrų aspektas rodo, kad Darbėnų seniūnijoje veikia aštuoni bendruomenės centrai, o Dubingių seniūnijoje – tik du, tačiau aktyviai veikia kitos formalios piliečių grupės. Seniūnijų rezultatai sutapo vertinant seniūnijos, kaip bendruomenės, kuri turi aiškiai suformuluotus tikslus ir uždavinius, juos svarsto ar renkasi aptarti, aspektą. Abi seniūnijos jų aptarti renkasi 2–3 kartus per metus.

Vertinant, kiek seniūnijos gyventojų dalyvauja savanoriškoje veikloje, kiek savanoriško darbo valandų jie (dešimt aktyviausių seniūnijos gyventojų) dirba per metus, matyti, kad Dubingių seniūnija užima aukštesnes pozicijas (žr. grafiką) ir lenkia Darbėnų seniūniją. Nors lyginta tik dėl to, kad norėta įsitikinti, ar indekso kriterijai praktiški, aiškėja, kad indeksas, kaip matavimo įrankis, skirtas bendruomeniškumui išreikšti kiekybiškai, yra tikslinga ir informatyvi priemonė, padedanti atskleisti esamą situaciją tiriamuoju laikotarpiu. Tikslinga atkreipti dėmesį į tai, kad seniūnijos yra skirtingos, skiriasi gyventojų skaičiumi, teritorijos dydžiu, taip pat ir atlikto tyrimo laikotarpiu. Vėliau matavimai buvo atlikti Raseinių rajono Betygalos seniūnijoje (2021)[345], Raseinių rajono Nemakščių seniūnijoje (2022)[346] Ukmergės rajono savivaldybėje (2022)[347], Rokiškio rajono Jūžintų seniūnijoje (2023)[348], Klaipėdos rajono Priekulės seniūnijoje (2024)[349] ir Radviliškio

345 Loreta Sirvydienė - Raseinių rajono savivaldybės administracijos Žemės ūkio ir kaimo plėtros skyriaus vyriausioji specialistė.

346 Remigijus Laugalis - Nemakščių seniūnijos seniūnas.

347 Angelė Jokubynienė – Ukmergės krašto bendruomenių sąjungos pirmininkė.

348 Vytas Stakys – Jūžintų seniūnijos seniūnas ir Mantas Griškevičius – MRU magistrantas.

349 Daiva Bliūdžiuvienė – Priekulės seniūnijos seniūnė.

rajono Skėmų seniūnija (2024)[350].

Atlikus lyginamąją analizę išryškėjo, kaip skirtingose seniūnijose buvo atliekamas vertinimas. Lyginant krivulių, kurios atliko vertinimą, sudėtis matyti, kad **Jūžintų seniūnijos** seniūno iniciatyva krivulė buvo sudaryta iš šių asmenų: seniūnijos seniūno, seniūnijos vyr. specialistės; bendruomenės pirmininko, Jūžintų kaimo seniūno, Laibgalių kaimo seniūnaitės, Ragelių kaimo seniūnaitės, Kultūros centro Laibgalių padalinio kultūrinės veiklos koordinatorės-organizatorės, Laibgalių kaimo bendruomenės pirmininkės, asociacijos „Mūsų Jūžintai" pirmininkės, Kultūros centro Jūžintų padalinio kultūrinės veiklos koordinatorės-organizatorės, magistranto. **Priekulės seniūnijos** seniūno iniciatyva krivulė buvo sudaryta iš seniūno, Klaipėdos rajono savivaldybės politikų, administracijos Kultūros skyriaus atstovų, Priekulės meno ir kultūros centro direktorės, Priekulės šv. Antano Paduviečio parapijos klebono, Klaipėdos rajono savivaldybės Kultūros skyriaus patarėjos, kuruojančios nevyriausybines organizacijas. **Betygalos seniūnijos** krivulė Raseinių rajono savivaldybės administracijos Žemės ūkio ir kaimo plėtros skyriaus vyriausiosios specialistės buvo sudaryta iš šių asmenų: seniūnijos seniūno, seniūno pavaduotojos, savivaldybės tarybos nario, Dubysos regioninio parko direktoriaus, Policijos komisariato bendruomenės pareigūno, gimnazijos direktorės, Raseinių VVG finansininkės, Kultūros centro kultūrinių renginių organizatorės, bibliotekininkės, „Santakos" bendruomenės pirmininkės, Steponkaimio bendruomenės pirmininkės, Počežių seniūnaičio, Betygalos bendruomenės pirmininkės, Betygalos seniūnaičio.

Seniūnijose vertintų kriterijų palyginimas:

1. Seniūnijos tarybos (seniūnaičių sueigos) posėdžiuose svarstomi klausimai, susiję su bendruomeniškumo formavimu

Betygalos seniūnijoje 2020 m. buvo 4 sueigos, svarstyti 4 klausimai. **Jūžintų seniūnijoje** 2022 m. buvo 4 seniūnaičių sueigos. **Priekulės seniūnijoje** 2023 m.

350 Romas Kalvaitis – Vietos veiklos grupės "Radviliškio lyderis" pirmininkas.

buvo daugiau nei 16 susitikimų, diskusijų, pasitarimų įvairiais klausimais: dėl Priekulės miesto bendrojo plano keitimo sprendinių, dėl vykdomo vietinės reikšmės kelių Priekulės sen. Pievų ir F. Šrėderio gatvėse žemės paėmimo visuomenės poreikiams projekto. Įgyvendinant priemonę „Projekto „Komunalinių atliekų rūšiuojamojo surinkimo infrastruktūros plėtra Klaipėdos rajone“ įgyvendinimas“ Priekulės seniūnijoje, Kuodžiuose, įrengta didelių gabaritų atliekų surinkimo aikštelė. Taip pat spręsti Priekulės seniūnijos gyventojams rūpimi klausimai: dėl Priekulės miesto atvirų viešųjų erdvių tvarkymo, dėl keleivinių autobusų maršrutų atsiradimo kryptimis Priekulė–Dreverna–Lankupiai–Kintai, derinti grafikai, organizuotas gyventojų susitikimas su vežėju VšĮ „Klaipėdos keleivinis transportas“; kartu su „Lietuvos geležinkeliais“ dalyvauta žalumo akcijoje, Priekulėje pasodinti 74 medžiai; aptartas patrauklaus Drevernos gyvenvietės įvaizdžio kūrimas; seniūnija ir žemės ūkio specialistai ūkininkus supažindino su 2023 m. deklaravimo naujovėmis; su medžiotojų būreliais buvo sprendžiami ūkiniai klausimai dėl šernų daromos žalos; vyko susitikimai su gyventojais dėl melioracinio griovio remonto Drevernoje; Jokšų k. vyko susitikimas su SBA koncerno atstovais dėl kelio projektavimo.

2. Seniūnijos bendruomeninėms iniciatyvoms skatinti gaunamas finansavimas iš savivaldybės

Betygalos seniūnijos kaimo bendruomenėms skirta 5521,34 Eur iš savivaldybės Kaimo plėtros programos, Saugailių bendruomenės vaikų dienos centro veiklai – 2466 Eur, Steponkaimio vaikų dienos centro veiklai – 3000,00 Eur, jaunimo projektų konkursui – 2550 Eur, seniūnijos gatvių ir kelių priežiūrai ir smulkiam remontui – 26 800,00 Eur, aplinkos apsaugos priemonėms įgyvendinti – 5100,00 Eur, komunalinio ūkio objektų (gatvių apšvietimo tinklų, pirčių ir kitų smulkių objektų) priežiūrai ir paprastajam remontui – 25 800,00 Eur, visuomenei naudingai veiklai – 1700,00 Eur. Betygalos muziejui skirta 600,00 Eur, Betygalos

bibliotekai – 205,00 Eur, kultūros centrui Betygaloje – 1100,00 Eur. Visa tai sudaro iki 0,38 proc. savivaldybės biudžeto (be ES lėšų ir paskolų).

Jūžintų seniūnijos biudžetą sudarė 81 000 Eur. Pagal programas lėšos buvo skirtos šioms reikmėms: savivaldos pagrindinių funkcijų įgyvendinimui ir vykdymui –19 500 Eur (24,1 %); ugdymo kokybės ir mokymosi aplinkos užtikrinimui – 17 700 Eur (21,9 %); kultūros, sporto, bendruomenės, vaikų ir jaunimo gyvenimo aktyvinimui – 5400 Eur (6,75 %); socialinės paramos ir sveikatos apsaugos paslaugų kokybės gerinimui – 8700 Eur (10,7 %); rajono infrastruktūros priežiūros plėtrai ir modernizavimui – 29 700 Eur (36,7 %). Seniūnija gauna finansavimą ne tik pagal penkias programas, bet ir pagal vienuolika finansavimo sričių, kurios papildomai finansuotos 54 830 Eur. Šiomis lėšomis buvo finansuojamas naujų želdinių įsigijimas ir veisimas – 2000 Eur; kelių priežiūra ir remontas – 9010 Eur; užimtumo skatinimo programa – 930 Eur; visuomeninių pastatų remontas – 9870 Eur; gatvių apšvietimo modernizavimas – 5020 Eur; Laibgalių bendruomenės namų stogo ir nuotekų sistemos remontas – 25 000 Eur. Visa tai sudaro iki 0,39 % savivaldybės biudžeto dalies.

Priekulės seniūnija iš Nevyriausybinių ir bendruomeninių organizacijų bendruomeninės veiklos stiprinimo Klaipėdos rajono savivaldybėje rėmimo projektų programos savo bendruomeninių ir nevyriausybinių projektų įgyvendinimui (iš viso 7 projektams) gavo 18 645 Eur. 2022 m. (iš viso 4 projektams) buvo skirta 17 830 Eur, 2021 m. (6 projektams) – 12 526 Eur. Vykdyti tokie bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų projektai: Priekulės bendruomenės jubiliejui skirtas renginys „Pasveikinkit vieni kitus 20“, Edmundo Klimovo taurės konkūrinio jojimo varžybos, baidarių saugyklos įrengimas ir pakrantės sutvarkymas (Gropiškio bendruomenė), Vaikų dienos centro „Gentainiai“ lankytojų ir jų šeimų psichinės sveikatos gerinimas. Drevernos bendruomenė įgyvendino priemonės „Stiprinti bendruomeninę veiklą savivaldybėse“ projektą „Laivelių promenada“ – miestelyje buvo pastatytas unikalus laivo formos stendas. Gyventojų iniciatyvų, skirtų

gyvenamajai aplinkai gerinti, dalyvaujamojo biudžeto konkurse „Tavo idėja“ laimėjusi idėja – poilsio ir ramybės oazė prie giedančio fontano Priekulėje (fontanui įrengti skirta 56 265 Eur). Pagal Klaipėdos rajono kultūros įstaigų rengiamų tęstinių prioritetinių renginių sąrašą finansavimas skiriamas svarbiausiems rajone vykstantiems renginiams. Drevernoje vykusiai žvejo šventei „Ant marių kraštelio“ skirta 20 000 Eur, Priekulės miesto ir žirgų sporto šventei – 18 000 Eur. Priekulės miesto istorinėje dalyje esančio daugiabučio gyvenamojo namo Pamarių g. 5 stogo paprastojo remonto darbams iš savivaldybės biudžeto skirta 50 000 Eur.

3. Seniūnijos bendruomeninėms iniciatyvoms gaunamas finansavimas iš Vyriausybės programų

Betygalos seniūnija pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos priemonę „Remti bendruomeninę veiklą savivaldybėse“ gavo 1396 Eur, Steponkaimio bendruomenės vaikų dienos centro projektui iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – 16 000,00 Eur, iš Žemės ūkio ministerijos nacionalinės paramos kaimo bendruomenių veiklai – 2120 Eur viešųjų erdvių tvarkymui. Betygalos bendruomenei iš Žemės ūkio ministerijos skirta 3370 Eur, iš Raseinių rajono VVG strategijos projektams finansuoti – 6250 Eur, Ilgių krašto kaimo bendruomenė „Santaka“ iš Žemės ūkio ministerijos gavo 1500 Eur, iš Raseinių rajono VVG strategijos projektams finansuoti – 6250 Eur. Visa tai sudaro 0,75 proc. savivaldybės biudžeto.

Jūžintų seniūnijos Laibgalių bendruomenė parengė tris projektus: projektui „Tradicinė kraštiečių šventė – Rudeninės gandrinės“, skirtam Laibgalių bendruomenės 20-mečiui, gautas 2000 Eur finansavimas iš Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos; projektui „Tradicinė kraštiečių šventė“, skirtam Laibgalių kaimo gyventojų bendruomeniškumo iniciatyvoms skatinti, gautas 1350 Eur finansavimas iš Rokiškio rajono savivaldybės NVO fondo; projektui „Judrūs ir skambantys

Laibgaliai“, kurio tikslas – stiprinti bendruomenės savanorystės iniciatyvas ir gerosios kaimynystės tradicijas, Rokiškio VVG ir savivaldybė skyrė 25 992,60 Eur finansavimą. Jūžintų kaimo bendruomenės pirmininkas Jonas Rubikis taip pat pasidžiaugė trimis sėkmingai įgyvendintais projektais: projektui „Šv. Baltramiejaus gyvųjų amatų kermošius“, per kurį buvo pristatomas bendruomenės identitetas, 1500 Eur skirta iš Rokiškio NVO fondo; projektui „Gyvųjų amatų šventė“, kurio tikslas – identiteto populiarinimas, išleistas turistinis lankstynukas, kalendorius, finansavimas 2500 eurų, LKT; 1371Eur skyrė RKCJP dalyvavimui tarptautinėse parodose, kultūros programose ir projektuose. Visa tai sudarė 0,17 % savivaldybės biudžeto. **Priekulės** kultūros centras Vilhelmo teatrų festivaliui pritraukė 17 600 Eur finansavimą iš Lietuvos kultūros tarybos.

4. Seniūnijos teritorijoje veikiančios NVO, BC (bendruomenių centrai) ir kitos formalios piliečių grupės

Betygalos seniūnijoje veikia 8 bendruomenių centrai: kaimų bendruomenės „Betygala“, „Bertekšiai“, „Saugailiai“, „Steponkaimis“, „Žibuliai“, visuomeninė organizacija „Santaka“, Požečių kaimo bendruomenė, Betygalos kaimo bendruomenė „Židinys“, asociacija „Senasis kaimas“, VŠĮ Vaškučių bendruomenės centras.

Jūžintų seniūnijoje veikia 7 organizacijos: 3 bendruomenių centrai (Jūžintų kaimo bendruomenė, Ragelių kaimo bendruomenė ir Laibgalių kaimo bendruomenė), visuomeninė organizacija sporto ir pramogų klubas „Elniaragis“, asociacijos „Mūsų Jūžintai“, „Kuparas“, „Stačiaragis“.

Priekulės seniūnijoje veikia 16 aktyvių visuomeninių organizacijų: Dituvos bendruomenė, Drevernos bendruomenė, Gropiškių bendruomenė, Lankupių bendruomenė, Priekulės miesto bendruomenė, Pjaulų kaimo bendruomenė, Venckų bendruomenė, Derceklių bendruomenė, Šventvakarių bendruomenė, Stragnų bendruomenė, asociacija „Priekulės ainiai“, lietuvininkų bendrija

„Mažoji Lietuva“, asociacija amatininkų gildija „Lamata“, Drevernos žuvininkystės bendruomenė, „Priekulės žirgai“.

5. BC, NVO į seniūniją pritrauktos lėšos iš tarptautinių fondų ar filantropų 1 gyventojui per metus

Betygalos seniūnijoje Maironio gimnazija dalyvauja aštuoniuose tarptautiniuose projektuose, tačiau gaunamos lėšos nėra didelės. Kartu su kitų filantropų indėliais vienam gyventojui tenka iki 100 Eur. **Jūžintų seniūnijos** dalyvavimas projektuose, finansuojamuose iš tarptautinių fondų, nesiekia 100 Eur vienam seniūnijos gyventojui per metus. **Priekulės seniūnijoje** įgyvendinti šie vietos veiklos grupės „Pajūrio kraštas“ finansuoti projektai: VšĮ „Ėvės namai“ vykdo projektą „Kompleksinės socialinės pagalbos vyresnio amžiaus žmonėms centro įkūrimas Priekulėje“, kurio vertė – daugiau nei 235 000 eurų; Mažosios Lietuvos sportinio šaudymo asociacija vykdo projektą „Mažosios Lietuvos multifunkcinis sporto centras“, kurio vertė – 127 369,44 Eur; bendruomenė „Priekulės ainiai“ – projektą „Bendruomeninio lauko vaikų darželio įkūrimas Priekulėje“, kurio bendra vertė – 207 267,60 Eur.

6. Renginių, BC ir NVO organizuojamų vietos bendruomenei, skaičius per metus

Betygalos seniūnijoje organizuota daugiau kaip 40 renginių, iš jų svarbesni – penktoji regioninė dainos ir muzikos šventė ,,Mano mamos dainos“, Motinos diena, Rudens gėrybių mugė, kalėdiniai renginiai, valstybinių švenčių minėjimas, žemiečių šventė. Dubysos regioninio parko direkcija organizavo 5 renginius, kaimo bendruomenės – daugiau nei 10. **Jūžintų seniūnijoje** surengti 54 renginiai. Iš didesnių išskiriami Laibgalių kaimo bendruomenės tradicinė šventė ,,Rudeninės gandrinės“, Jūžintų kaimo bendruomenės ir sporto pramogų klubo „Elniaragis“ organizuotas Šv. Baltramiejaus gyvųjų amatų kermošius, asociacijos ,,Mūsų

Jūžintai“ organizuotas R. Rimiškytės autorinis dainuojamosios poezijos vakaras. Taip pat buvo organizuojamos šventės ir renginiai, skirti valstybinėms ir kalendorinėms šventėms paminėti. **Priekulės seniūnijoje** organizuota daugiau nei 40 tradicinių ir naujų renginių, kuriuos organizavo arba prie organizavimo prisidėjo vietos bendruomenės, nevyriausybinės organizacijos: šiupinio šventė „Šiupinio virimo čėsnis“, Drevernos uoste kiekvienais metais organizuojamas vasaros sezono atidarymas „Vėjo festivalis“, žvejų šventė „Ant marių kraštelio“, Drevernos rudens lygiadienio šventė, mokslinės konferencijos ir kt. Puikiai bendradarbiaujama su Priekulės kultūros ir meno centru ir visa jo komanda. 2023-iaisiais minėti jubiliejai – Drevernos vardo paminėjimo 770-osios metinės ir Priekulės miesto bendruomenės įsteigimo 20 metų sukaktis. Taip pat Didžiosios ir Mažosios Lietuvos susijungimo 100-mečio minėjimo proga, dalyvaujant rajono gyventojams, savivaldybės atstovams, seniūnaitijoms, organizacijoms, įmonėms ir seniūnijai, Vingio parke pasodinta 100 medžių. Priekulėje organizuojamas visoje Lietuvoje jau žinomas kūrybiškos vietokūros Vilhelmo teatrų festivalis, kurį aukščiausiais balais įvertina ir finansuoja Lietuvos kultūros taryba. Priekulėje vyko tarptautinis gatvės teatrų festivalis „Šermukšnis“, tarptautinis menų festivalis „Plartforma“. Sulaukta menininkų iš Lenkijos ir Italijos.

7. Ar seniūnijos, kaip bendruomenės, turi aiškiai suformuluotus tikslus ir uždavinius, kuriuos svarsto (renkasi aptarti)

Betygalos seniūnija turi suformuluotus tikslus ir uždavinius, juos svarsto išplėstinėse seniūnaičių sueigose. **Jūžintų seniūnija** taip pat turi aiškiai suformuluotus tikslus ir uždavinius, juos svarsto per seniūnaičių susirinkimus, išplėstinėse seniūnaičių sueigose, kituose susirinkimuose su vietos gyventojais. **Priekulės seniūnija**, kaip bendruomenė, turi aiškiai suformuluotus tikslus ir uždavinius, juose numatytas istorinės atminties išsaugojimas. Priekulės viešosios erdvės ypač puoselėjamos, kuriamos poilsio salelės šeimoms ir jaunimui, tvarkomi pastatų

fasadai. Per Priekulę ir Vanagus eina Šv. Jokūbo kelias – tarptautinis piligriminis ,pažintinis, kultūrinis kelias, jungiantis Lietuvą su bendru Šv. Jokūbo kelio tinklu. Drevernos mažųjų laivų uoste prasideda pro Dreverną besidriekiantis Tyrų pasivaikščiojimo tako maršrutas. Dreverna įtraukta į Baltų kelio maršrutą. Kai kuriuos klausimus inicijuoja patys bendruomenių nariai (dėl turgaviečių įrengimo, želdinių, kelių būklės, žibintų poreikio, viešųjų erdvių ir reprezentacinių vietų įrengimo, stambiagabaričių atliekų aikštelės ir pan.). Parengta Drevernos gyvenvietės želdinių ekspertizė. Gavus valstybės finansavimą per Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos administruojamą Paveldotvarkos 2023–2025 m. programą, pradėtas rengti Karaliaus Vilhelmo kanalo statinių komplekso Lankupių šliuzo Lankupių k., Priekulės sen., tyrimų ir tvarkybos (remonto, restauravimo) darbų projektas. Atsižvelgiant į vietos gyventojų poreikį, Priekulėje įrengtas 18 krepšių diskgolfo parkas. Priekulės seniūnija, bendradarbiaudama su Priekulės kultūros centru ir Klaipėdos rajono turizmo informacijos centru, 2022 m. prisidėjo prie sėkmingo konferencijos „Kalvystės miniatiūrų ekspozicijos sukūrimas Priekulėje, atskleidžiant ir išryškinant seniūnijos teritorijos istoriją per unikalius architektūrinio ir gamtinio paveldo objektus“ organizavimo. Glaudžiai bendradarbiaujama su kultūros paveldo specialiste: Priekulės seniūnija siekia paskatinti kuo daugiau pastatų savininkų teikti paraiškas pagal rajono kultūros paveldo objektų rėmimo programą (vykdyti senamiestyje esančių pastatų fasadų remonto darbus prisidedant savivaldybei). Bendraujama su pavieniais aktyviais piliečiais, kurie domisi krašto istorija, teikia siūlymus, pastabas dėl istorijos išsaugojimo. Palaikomas ryšys su rajono turizmo informacijos centro specialistais siekiant padidinti lankytinų objektų matomumą, kuriamos naujos krašto pažinimo idėjos. 2022 m. TIC iniciatyva įrengti du informaciniai stendai prie Ievos Simonaitytės paminklo ir Turgaus aikštėje, pažintinis takas, bendradarbiaujama su žirgų sporto klubu „Priekulės žirgai“ tradicinės šventės Priekulėje organizavimo klausimais, palaikomas glaudus ryšys su Kultūros centro direktore

įvairių renginių klausimais.

8. Savanoriškoje veikloje dalyvaujančių (bent kartą per metus) seniūnijos gyventojų skaičius

Betygalos seniūnijoje aplinkos tvarkymo talkose dalyvavo daugiau kaip 200 dalyvių, aktyviai veikia 5 saugios kaimynystės grupės, įvairiuose kultūriniuose, sporto renginiuose savanoriauja 30 % seniūnijos gyventojų. **Jūžintų seniūnijoje** savanoriškoje veikloje, bent kartą per metus dalyvauja apie 30 % seniūnijos gyventojų. **Priekulės seniūnijoje** savanoriškoje veikloje dalyvauja iki 20 % seniūnijos gyventojų.

9. 10 aktyviausių seniūnijos gyventojų savanoriško darbo valandos per metus

Betygalos ir Jūžintų seniūnijose po 10 aktyviausių seniūnijos gyventojų per metus savanoriauja daugiau kaip po 500 valandų. **Priekulės seniūnijoje** aktyviausi yra „Carito" savanoriai, 2023 m. savanoriavę ne mažiau nei 500 valandų per metus

10. Per metus surengtų gyventojų apklausų skaičius

Jūžintų seniūnijoje neoficialios apklausos rengiamos socialiniame tinkle „Facebook" diskusijų būdu. Akcentuojama, jog pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą gyventojų apklausas vykdo ir rajono savivaldybė, kad nebūtų iškreipti rezultatai. Rokiškio rajono savivaldybei rengiant Rokiškio rajono strateginį plėtros planą iki 2030 metų, buvo atliktas viso Rokiškio rajono gyventojų, įskaitant Jūžintų seniūniją, nuomonių tyrimas ir apklausa. **Priekulės** ir **Betygalos seniūnijose** apklausos nevyko.

Bendruomeniškumo indekso nustatymas yra puikus esamos situacijos bendruomeniškumo srityje įvertinimas ir paskatinimas ateityje veikti telkiantis į silpnąsias vietas bei išlaikant aukštą stipriųjų indekso aspektų lygį.

Išvados. Matavimas yra vienas iš šiuolaikinio valdymo komponentų, ir tai susiję bent su trimis priežastimis: žmogaus pasitikėjimu valdžia (atsiranda įrodymai, kad atlikti tam tikri darbai), nuolatiniu piliečio – vartotojo reikalavimu, kad viešoji valdžia suteiktų geresnes paslaugas (ko nors siekiant reikia išmatuoti) ir reiklesniu piliečių požiūriu į viešuosius finansus (tai mūsų, mokesčių mokėtojų, pinigai, o ne valdžios).

Bendruomeniškumo matavimas yra vertybinio-kokybinio pobūdžio proceso matavimas, šį reiškinį galima išmatuoti kaip ir pilietiškumą, gerovę ar laimę. Svarbu, kad vertinamas subjektas būtų suinteresuotas dalyvauti matavimo procese ir vertinti matavimo rezultatus. O suinteresuotumas atsiras tada, kai asmuo, remdamasis rezultatais, savanoriškai sieks veiklos pokyčių, o ne bus vertinamas už tai, kad ko nors nepadarė.

Lietuvoje savivaldybės ir seniūnijos nepageidauja nusistatyti bendruomeniškumo indekso, tai nėra jų veiklos pagrindinės funkcijos ar tie dalykai, už kurių plėtojimą jas vertintų paslaugų vartotojai – rinkėjai, o lyderių bendruomeninė sąmonė yra gana menka ir neskatinanti į tai nukreipti organizacinius pajėgumus.

Tegul skyrių vainikuoja šių dviejų asmenybių mintijimai.

Prof. dr. Vytautas Šlapkauskas, teisės sociologas. *Esu Pasaulio kybartiečių draugijos pirmininkas. Tai nevyriausybinė organizacija, kurios nariai gimimo, gyvenimo ir veiklos ryšiais yra susiję su Kybartais – vienu seniausių LDK ir šiuolaikinės Lietuvos pasienio miestelių. Dauguma draugijos narių yra skirtingai fiziškai nuotolę nuo Kybartų, bet su savo miesteliu jaučia dvasinį ryšį. Todėl esminis draugijos uždavinys – kurti ir puoselėti jos narių bendruomenę. Tai įmanoma pasiekti vieninteliu būdu – per kūrybinę veiklą, kuri telktų bendraminčius. Pavyzdžiui, esame sukūrę kybartiečių mokslininkų bei meno ir kultūros fondus, ir tai motyvuoja aktyvią Kybartų gimnazistų ir pačios gimnazijos veiklą. Taigi bendruomeniškumas gali rastis tik per konkrečią ir bendrą veiklą. Jos (ne)pasiekimai virsta bendruomenės (ne) stiprybės bruožais. Todėl labai svarbu tikslingai skatinti ir įvertinti bendruomenės*

pastangas ir pasiektus jos veiklos rezultatus. Tai įmanoma, jei sugebame išmatuoti bendruomenės (organizacijos) veiklą – pastangas ir pasiektus rezultatus. Šito siekia modernus organizacijų valdymas.

Prof. dr. Gediminas Navaitis, psichologas. *Valdai tai, ką matuoji. Matuojant savivaldą derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad išskirtiniai žmonijos istorijoje kultūriniai pakilimai – antikinėje Graikijoje ir renesanso Italijoje – įvyko mažuose miestuose valstybėse, o centralizuotos imperijos geriausiu atveju sugebėjo, ir tai ne visada, išplėsti šių savivaldžių, nedidelių šalių kultūrinius pasiekimus. Centralizacijos ir savivaldos, drauge ir „globojančios" valdžios ar piliečių didesnės atsakomybės už save reikšmę žmonių savijautai patvirtino ne viena apklausa. Pavyzdžiui, B. S. Frey ir C. M. Frey, remdamiesi Šveicarijoje, šalyje, kurioje savivalda tikrai išplėtota, atliktomis požiūrio į savivaldą ir laimės tyrimų sąsajomis, konstatuoja, kad valdžios perdavimas iš federalinių į vietines struktūras patikimai didina visuomenės laimingumą. Padidėjus autonomijos indeksui, kuris nustatomas pagal piliečių nuomonę apie politinių sprendimų priėmimo lygmenį, vienu balu (dešimties balų skalėje) piliečių, teigiančių, kad jie visiškai patenkinti gyvenimu, skaičius paauga bent 3,3 procento.*

7. MOKYMASIS IŠ VIETOS BENDRUOMENIŲ PATIRTIES

2022 m. respublikinio vietos bendruomenių konkurso „Bendruomenė – Švyturys – kelias į sėkmę“ laureatų apdovanojimas Mykolo Romerio universitete

Šiuolaikiniame pasaulyje egzistuoja šimtai mokymosi būdų ir vis dar atrandama naujų, bet patirtinis, arba patyriminis, mokymasis[351] *– turbūt seniausia edukacijos forma, iki šiol taikoma tiek formaliajame, tiek neformaliajame švietime, be to, mėgstama ir mokančiųjų, ir besimokančiųjų. Tai teko tiesiogiai pajusti dirbant su studentais auditorijoje, taip pat vedant kvalifikacijos kėlimo užsiėmimus viešojo sektoriaus darbuotojams Lietuvoje ir svečiose šalyse. Šis metodas aktualus ir tada, kai tam tikros srities problematika yra išsamiai nagrinėjama moksliniuose šaltiniuose. Kalbant apie vietos bendruomenių problematiką, šaltinių gausa negalime džiaugtis, todėl patirtinio mokymosi metodas šioje srityje gal net tinkamesnis, tuo labiau kad ir vietos bendruomenių patyrimo per daugiau nei 20 metų Lietuvoje sukaupta gana daug. Mykolo Romerio universitetas daug tokio pobūdžio medžiagos surinko daugiau kaip dešimt metų organizuodamas respublikinį konkursą „Bendruomenė – Švyturys – kelias į sėkmę“. Kai kuria medžiaga šiame skyriuje ir pasidalysime.*

351 Patirtinis mokymasis (angl. *learning by doing; experiential learning*). Būdvardis patirtinis siejamas su daiktavardžiu patirtis, plg. patirtinis pažinimas. Žr. Dabartinės lietuvių kalbos žodyną.

Skyriuje nagrinėjami klausimai:

- Kas būdinga patirtiniam mokymuisi
- Ar patirtinis mokymasis gali būti taikomas vietos bendruomenių veikloje
- Ar Lietuvos vietos bendruomenių veikloje pakanka medžiagos patirtinio mokymosi metodui naudoti

Suaugusiųjų mokymo metodų ekspertai[352] pažymi: tai, ką išgirstu, pamirštu; tai, ką išgirstu ir pamatau, šiek tiek prisimenu; tai, ką išgirstu, pamatau ir apie ką paklausinėju arba padiskutuoju, pradedu suprasti; iš to, ką išgirstu, pamatau, padiskutuoju ir padarau, įgyju žinių ir įgūdžių; tai, ko mokau kitus, įvaldau. Visa tai puikiai tinka vietos bendruomenių veiklai, nes jos dalyviai girdi, mato, diskutuoja, daro ir viso to gali pamokyti kitus, pirmiausia esančius šalia, toje pačioje vietos bendruomenėje. Tai patirtinis mokymasis, jo principai yra tokie: mokymasis bedarant; pripažinimas, kad žmonės geriausiai mokosi iš asmeninės patirties ir savo atradimų; suvokimas, kad tai, ką žmonės daro, yra vertingiau nei tai, ką jie žino; kuo daugiau patirties, tuo geresni įgūdžiai. Deividas Kolbas[353] sukūrė plačiai taikomą patirtinio mokymosi proceso modelį, kuris parodo, jog mokymosi procesą sudaro konkreti patirtis, jos aptarimas ir įvertinimas, išvados ir taikymas kasdieniame gyvenime. Kadangi mokymosi procesas yra ciklinis, būtinos visos ciklo sudedamosios dalys, nes pavieniui jos bevertės. Tai reiškia, kad be išvadų neįmanomas praktinis pritaikymas, neaptarta patirtis tėra gerai praleistas laikas, o tai nesudaro neformaliojo ugdymo ir nesuteikia galimybės asmenybei vystytis.

Patirtinio mokymosi apibrėžčių yra ne viena, bet nagrinėjamai šioje monografijoje tinkamiausios yra suformuluotos Lucknerio ir Nadlerio (1997), teigiančių, kad „patirtinis mokymasis yra mokymasis iš patirties, kai per procesą asmuo iš

352 Silberman M., Biech E., Auerbach C. Active Training: A Handbook of Techniques, Designs, Case Examples and Tips. New Jersey: Wiley, 2015.

353 Hunter I. C., Kolb Learning Style Inventory: A meta-analysis. Boston University ProQuest Dissertations & Theses, 1994.

tiesioginio patyrimo įgauna žinių, įgūdžių ir suformuoja savo vertybes“, ir Patirtinio ugdymo asociacijos (*Asociation of Experiential Education*)[354], nurodančios, kad tai – procesas, per kurį dalyviai iš tiesioginio patyrimo įgyja žinių ir įgūdžių, kuriuos vėliau gali pritaikyti kasdienėje veikloje.

Patirtinio mokymosi problematiką pagrindė Lietuvos mokslininkai Zlataravičienė ir kt., (2006), Gurova ir Godvadas (2015)[355]. Itin reikšminga yra P. Godvado su kolegomis (2014)[356] sukurta metodika, pritaikyta būtent vietos bendruomenėms. Kalbėdami apie patirtinį mokymąsi autoriai išskiria tris pagrindinius etapus (2014: 28) – pasirengimą, patirtinio mokymo(si) veiklas ir palydėjimą. Pasirengimas apima daugybę svarbių darbų. Vieni iš esminių – konkrečios tikslinės grupės pasirinkimas ir mokymo(si) tikslų suformulavimas. Abiem šiems darbams labai svarbi tiek bendruomenės situacijos analizė, tiek suformuluoti bendruomenės tikslai. Įvertinus bendruomenės situaciją ir siekius, taip pat savo norus ir galimybes, pasirenkamos konkrečios bendruomenės tikslinės grupės, su kuriomis planuojama dirbti patirtinio mokymo(si) būdu. Štai keli klausimai, kurie gali padėti tinkamai pasirinkti tikslinę grupę:

- Kurios pagrindinės žmonių grupės bendruomenėje apskritai turi poreikį mokytis?
- Kokie yra esminiai bendruomenės tikslai ir kurios žmonių grupės labiausiai su jais susijusios?
- Su kuriomis žmonių grupėmis aš turiu gerą, pasitikėjimu pagrįstą ryšį?
- Kurios vietos bendruomenės žmonių grupės realiai ką nors veikia kartu?
- Kurios žmonių grupės susitinka nepakankamai arba visiškai nesusitinka?

Aptariant kitą etapą, patirtinio mokymo(si) veiklas (2014:30), esminė užduotis yra pakviesti žmones į veiklą ir paskatinti dalyvauti joje, didžiausią dėmesį

354 Association for Experiential Education (AEE), https://www.aee.org/, yra tarptautinė organizacija, burianti žmones ir organizacijas, užsiimančias patirtinio ugdymo veiklomis.

355 Zlataravičienė A., Mikalopaitė D., Buzaitytė-Kašalynienė J., Daubaraitė R., Gabrieliūtė V. Patyrimo pedagogika ir jos taikymas. Vilnius: Valstybinė jaunimo reikalų taryba, 2006.

356 Godvadas P., Jasienė G., Malinauskas A. Patirtinio refleksyvaus mokymo taikymo vietos bendruomenėse metodika, Vilnius, 2014.

sutelkiant į konkrečias veiklas ir ypač jų pabaigoje kylančias aptarimo, analizės ir mokymosi galimybes. Dar vienas svarbus dalykas organizuojant patirtines veiklas – raginti žmones eksperimentuoti su savo elgesiu, bandyti sau neįprastus veikimo būdus, veiklas ir dalykus. Esminis momentas, kuris mokymą(si) padaro patirtinį, yra konkrečios realios veiklos aptarimas ir analizė. Taigi vienas iš pagrindinių dėsningai patirtinio mokymo(si) veiklos elementų yra aptarimo ir analizės organizavimas. Apibendrintai šis elementas vadinamas refleksija. Kokia nors refleksija turi būti organizuojama bent jau patirtinio mokymo(si) veiklų pabaigoje, bet gali būti reflektuojama ir per patį procesą. Refleksija – tai ne tik kalbėjimas aptariant konkrečius klausimus, ji gali būti ir kitokių formų – reflektavimas naudojant metaforas, asociacijų paveikslėlius, kūną ir pan.

Autoriai (2014:33) nurodo, kad trečiajame, palydėjimo, etape, baigus patirtinio mokymo(si) veiklas su konkrečia bendruomenės tiksline grupe, darbas nesibaigia. Yra svarbu grįžti prie platesnio darbo vietos bendruomenėje konteksto ir atlikti įvairias palydėjimo užduotis. Pirmiausia tai reiškia pagal poreikį teikiamą pagalbą perkelti naujai patirtyje suformuluotas pamokas į kasdienį bendruomenės gyvenimą. Dažnai žmonėms, dalyvavusiems patirtinio mokymo(si) veiklose, reikia padėti tai padaryti. Tam gali būti naudingi vienas ar keli palydėjimo susitikimai, kuriuose aptariama, kaip numatytus dalykus sekasi taikyti gyvenime, kaip atrodo patirtis po ilgesnio laiko tarpo. Taip pat pradedama planuoti ir kartu su tikslinės grupės žmonėmis aptariamos tolesnės veiklos, mokymo(si) planai ir siekiai. Gali būti, kad patirtinio mokymo(si) veikloje išryškės naujų aktualių tikslinės grupės mokymosi poreikių ar temų – tuomet svarbu numatyti tolesnes bendro veikimo bendruomenėje veiklas. Taip pat gali būti, kad žmonės, dalyvavę patirtinio mokymo(si) veikloje, į grupę nebesusirinks, tačiau asmeniškai bent dalis jų norės tęsti savo tobulėjimą ir asmeninį augimą. Tam labai svarbu individualiai ir kartu aptarti tolesnius veiksmus. Dar vienas itin svarbus aspektas – įsivertinti savo, kaip bendruomeninio darbo profesionalo, patirtį, pastebėti sėkmes ir

klaidas, susiformuluoti pamokas. Vienas esminių patirtinio mokymo(si) metodo principų – praktikuok tai, ką skatini daryti žmones, pats. Lygiai taip, kaip kviečiame žmones aptarti, analizuoti ir įsivertinti savo veiklas, svarbu aptarti, analizuoti ir įsivertinti savo darbą.

Aktualus klausimas – kurioje vietos bendruomenėje gali būti taikomas patirtinio mokymo(si) metodas: ar toje, kuri tik ką įsisteigė (bendruomeninė organizacija), ar kuri neišsiskiria jokia veikla? Aišku, kad šio metodo taikymui reikalinga bendruomenės veikla, iš šios veiklos įgyta patirtis, nes, kaip akcentavome išskirtose apibrėžtyse, yra svarbu iš tiesioginio patyrimo įgytos žinios, įgūdžiai, suformuotos vertybės, o patyrimas atsiranda, kai vyksta tam tikras procesas ir ką nors iš jo galima pritaikyti kasdienėje veikloje. Tokios patirties Lietuvos vietos bendruomenės per ilgesnį nei 20 metų veiklos laikotarpį jau yra įgijusios ir gali mokytis iš savęs ir pasimokyti iš kitų. Čia pateikiame susistemintą vietos bendruomenių, kurios dalyvavo Mykolo Romerio universiteto ir ministerijų partnerių (Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo, mokslo ir sporto ir Vidaus reikalų) organizuotame respublikiniame konkurse[357], patirtį. Juk pasirengimo, patirtinio mokymo(si) veiklų analizavimo ir palydėjimo etapai vyksta net ir teikiant konkursui paraiškas (o jas gali teikti tiek pačios vietos bendruomenės, tiek kiti suinteresuoti asmenys ir organizacijos).

Panevėžio rajono Vadoklių seniūnijos Jotainių kaimo bendruomenės pirmininkės Mildos Marijonos Kuodienės[358] vadybinėje veikloje ryškūs šie bruožai: turi bendruomenės narių pasitikėjimą, sugeba įtraukti žmones į bendruomeninę veiklą ir darniai kartu su jais dirba. Bendruomenės namuose „Užuovėja“ intensyviai vyksta mokymai, kuriuos veda Kauno Karaliaus Mindaugo profesinio rengimo mokyklos dėstytojai. Šiuose mokymuose įgyjamos smulkaus verslo organizatoriaus, renginių ir apeigų organizatoriaus kvalifikacijos, mokosi ir

357 Šis konkursas, pradėtas rengti 2014 m., per 10 metų išsiplėtė: vietos bendruomenės nominuojamos 7 kategorijose ir sulaukia didelio dalyvių skaičiaus.

358 2014 m. Milda Marijona Kuodienė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureate.

vidurinio išsilavinimo siekia jo neturintys asmenys. Jotainiuose nėra bažnyčios. Bendruomenės namuose „Užuovėja“ kiekvieno mėnesio paskutinį sekmadienį laikomos šv. Mišios, gegužės mėnesio vakarais vyksta gegužinės pamaldos. Jotainiams švenčiant 450 metų jubiliejų prie bendruomenės namų buvo pastatytas paminklas „Rūpintojėlis“. Jotainiai buvo nominuoti rajoniniame konkurse „Jaunoji metų iniciatyva“ už tai, kad grupė jaunuolių įrengė kokybišką tinklinio aikštelę.

Lazdijų rajono Varnėnų kaimo bendruomenė[359] vykdė socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems projektą, dėl jo padidėjo Varnėnų kaimo bendruomenės teritorijoje gyvenančių neįgalių asmenų užimtumas. Gilinantis į etninę kultūrą filmuoti Lazdijų rajono armonikininkai, išleista kompaktinė plokštelė „Dzūkijos krašto armonikieriai“. Šioje plokštelėje skamba 38 geriausi dzūkiški kūriniai. Projektu, skirtu bendruomenių organizacijų socialinei veiklai palaikyti ir plėtoti, stiprintas kartų bendravimas ir bendradarbiavimas, šeimos institutas organizuojant bendrą vaikų ir tėvų laisvalaikį (didinant šeimų aktyvumą bendruomenės veikloje), taip pat ugdytos pagalbos kitiems žmonėms vertybės. Bendruomenės nariai padėjo senjorams, neįgaliesiems susitvarkyti gyvenamąją aplinką, artimųjų kapus, buvo sudarytos sąlygos senyviems žmonėms nuvykti pas gydytoją ir į bažnyčią, išsiskalbti drabužius ir patalynę. Bendruomenės patalpose vyko sportiniai užsiėmimai (stalo teniso, biliardo, azartiškojo stalo futbolo ir kt. stalo žaidimų), buvo surengta Varnėnų kaimo šeimų šventė. Vykdant socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektą buvo teikiama asmeninio asistento pagalba neįgaliems asmenims – padedama susitvarkyti buityje, spręsti problemas, kilusias bendraujant su viešąsias paslaugas teikiančiomis institucijomis, ugdomi meniniai gebėjimai (muzikiniai ir mezgimo). Varnėnų kaimo bendruomenei svarbi jos ilgalaikė ateitis. Bendruomenės nariai skatinami bendradarbiauti, aktyviai burtis ir imtis ekonominės veiklos, kuri didintų kaimo gyventojų užimtumą. Narių sutelktumui didinti organizuojami mokymai „Komandos

359 2014 m. Varnėnų kaimo bendruomenė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureate.

sutelktumo didinimas ir komandinis darbas“, „Konfliktinių situacijų valdymas“, „Lyderystės strategijos ir darbuotojų motyvavimas“. Bendruomenė pati parengė savo 2015–2018 metų strateginį veiklos planą.

Anykščių rajono Elmininkų bendruomenės pirmininkė Diana Šermukšnienė[360] administravo ES ir savivaldybės remiamus projektus. Pirmiausia buvo įgyvendintas bendruomenės pastato remonto ir aplinkos sutvarkymo projektas, vėliau – projektai „Buvom, esam, būsim“, „Su Elmos tėkme per gyvenimą“, „N. Elmininkų kaimo gyventojų saviraiškos didinimas aktyvumo ir pilietiškumo skatinimas“. 2015 m. D. Šermukšnienė organizavo rajono NVO sambūrį. Pasimokyti pažangiai tvarkomos buhalterinės apskaitos subtilybių į bendruomenę atvyksta kitos rajono NVO. Atvirai dalijamasi patirtimi ir su kitomis Lietuvos nevyriausybinėmis organizacijomis, vietos valdžios institucijomis – bendruomenė yra pasirašiusi daugiau kaip 10 bendradarbiavimo sutarčių. Bendruomenės veikla ir Anykščių kraštas populiarinami žiniasklaidos priemonėse, socialiniuose tinkluose, dalykiniuose susitikimuose, seminaruose, konferencijose.

Kretingos rajono savivaldybės Baublių kaimo bendruomenės centras[361] yra daugiausia lėšų pritraukianti bendruomenė: per 2013–2015 metus įgyvendino projektų už daugiau nei 77 tūkst. eurų. Vykdant Žemės ūkio ministerijos finansuojamą projektą „Baublių bendruomenės centro verslumo plėtojimas“ buvo suremontuotos bendruomenės centro patalpos, o iš Lietuvos ir Šveicarijos programos lėšų įsigytas inventorius ir vykdomi mokymai šiomis temomis: NVO stiprinimas, lyderystė, vilnos vėlimas, molio darbai, dekoravimo menas. Iš savivaldybės lėšų vykdant projektą „Patraukli Baublių kaimo gyvenamoji aplinka – aktyvus, vieningas ir pozityvus jaunimas“ buvo nupirkta ir parke pastatyta treniruoklių, pavėsinė. Bendruomenė teikia apgyvendinimo paslaugas turistams, siūlo jiems įsigyti savo narių surinktų vaistažolių ir veltų suvenyrų, teikia renginių

360 2015 m. Diana Šermukšnienė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureate.

361 2015 m. Baublių kaimo bendruomenės centras tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureatu.

organizavimo paslaugas. Bendruomenės patalpose vyksta kultūros centro renginiai, rodomi kino filmai, vyksta mokymai ir stalo teniso treniruotės.

Molėtų rajono Inturkės bendruomenės pirmininkė Vaida Bacenskaitė[362] savo veiklą pradėjo atlikusi bendruomenės narių apklausą ir išsiaiškinusi jų poreikius. Bendruomenės centro pastatas stovi gražioje vietoje – ežero pakrantėje. Čia buvo nutarta teikti paslaugas žmonėms su negalia, todėl įkurta viešoji įstaiga. Kitas darbas buvo savanorių subūrimas įvairioms veikloms. O tada prasidėjo projektų vykdymas: aplinkos tvarkymas, stogastulpių kūrimas ir statymas, paplūdimio tvarkymas, sporto aikštės rekonstrukcija.

Joniškio rajono Gasčiūnų kaimo bendruomenė[363] didelį dėmesį skiria aplinkos puoselėjimui ir verslumui. Bendruomenė vykdė projektus „Tradicinių amatų centro ir prekyvietės įrengimas“, „Kokybiškesni renginiai verslumo pradžiai“, „Senieji amatai nebus pamiršti“, „Senųjų amatų keliu“, „Kasdienybės darbuose atgimsta tautos vertybės“, „Teatrų festivalis“. Surinkusi lėšų ji prikėlė naujam gyvenimui bažnyčios vargonus, kurie tylėjo visą dešimtmetį, ir įkūrė muziejų – jo teritorijoje dabar vyksta kultūriniai renginiai. Dar vieną pastatą bendruomenė pavertė amatų centru: įsigijo krosnį, audimo stakles, medžio drožybos įrankių ir rengia edukacinius užsiėmimus.

Panevėžio rajono savivaldybės Pažagienių kaimo bendruomenėje, vadovaujamoje pirmininkės Elenos Stanienės[364], efektyviai dirba bendruomenės valdyba ir vykdomos šios veiklos: socialinė-darbinė veikla (akcija „Darom“, lapų grėbimo šventė, daugiabučių namų aplinkos konkursas), kultūrinė-sportinė veikla (šventės, renginiai, išvykos, edukaciniai ir sportiniai renginiai ir kt.). E. Stanienės iniciatyva bendruomenė aktyviai bendradarbiauja su Panevėžio seniūnija, Panevėžio rajono visuomenės sveikatos biuru, Panevėžio miesto ir rajono

362 2016 m. Vaida Bacenskaitė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureate.

363 2016 m. Gasčiūnų kaimo bendruomenė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureate.

364 2017 m. Elena Stanienė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureate.

policijos pareigūnais, Panevėžio rajono vietos veiklos grupe, Panevėžio rajono kaimo bendruomenių sąjunga, Pažagienių mokykla-darželiu, Panevėžio miesto aukštaičių ir žemaičių bendruomene. Bendruomenė turi savo interneto svetainę, „Facebook“ paskyrą, logotipą. Per pastaruosius metus įvykdyti šie projektai: „Bendruomeniškumas – sveiki ir aktyvūs žmonės“, „Kaimo bendruomenės „Pažagieniai“ institucinis stiprinimas“, „Kaimo bendruomenės filosofija į sveiką maistą“, „Auginkime bendruomeniškumo medį“, „Šeimos poilsio ir sveikatingumo zonos įkūrimas Pažagienių kaime“, „Sportuojame augindami bendruomeniškumo medį“, „Knygų namelis“ ir kt. Pirmininkės veikla bendruomenėje prasidėjo šūkiu „Kas, jei ne aš?“ – jis tapo visos bendruomenės šūkiu. Elenos Stanienės iniciatyva Pažagieniuose įrengtas modernus informacinis stendas, kitas stendas atnaujintas, išmontuoti eismui trukdę stulpeliai, įrengta stoginė mokiniams laukti autobuso į Velžio gimnaziją, atnaujinti šaligatviai, pašto dėžutės, skirta finansinė parama Pažagienių mokyklos-darželio vaikų išvykoms.

Ukmergės rajono III Antakalnio kaimo bendruomenė[365] vykdė projektą „Mes norime sportuoti“, kurį finansavo Kūno kultūros ir sporto departamentas (įsigijo šiaurietiško vaikščiojimo lazdų ir aerobikos kilimėlių, treniruoklių, apmokėjo trenerio konsultacijas), iš savivaldybės skirto finansavimo pastatė lauko pavėsinę, kurioje vasarą vyksta renginiai ir rajoninis netradicinio sporto čempionatas. Kitas svarbus projektas – „Gyvenkime linksmiau ir aktyviau“. Jį vykdant susikūrė kapela, jai nupirkti instrumentai, suburtas vokalinis moterų ansamblis „Retro“. Iš projektinių lėšų įkurtas vaikų dienos centras, kuriame dirba trys darbuotojai (lanko 20 vaikų). Pagal projektą „Tautos tradicijos grįžta į kaimą“ pasiūta tautinių kostiumų.

Šakių rajono savivaldybės Girėnų bendruomenės centre[366] daugiau kaip 40 metų veikia pagyvenusių žmonių liaudiškų šokių grupė „Girėnai“. Grupė

365 2017 m. Antakalnio kaimo bendruomenė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureate.

366 2017 m. Girėnų bendruomenės centras tapo kategorijos „Kultūros kolektyvas, garsi vietos bendruomenė“ laureatu.

koncertuoja bendruomenėje, visoje savivaldybės teritorijoje, šalyje, užsienyje, dalyvavo visose respublikinėse dainų ir šokių šventėse, pasaulio lietuvių dainų šventėse. Kitas kolektyvas – daugiau kaip 20 metų gyvuojanti Girėnų liaudiškos muzikos kapela, dalyvaujanti rajoninėse šventėse, apžiūrose, koncertuojanti bendruomenėse ir pelniusi nemažai apdovanojimų.

Klaipėdos rajono savivaldybės Lapių bendruomenės centro pirmininkė Laima Karbauskienė[367] aktyviai organizuoja gyventojus dalyvauti tradiciniuose renginiuose (Užgavėnės, Joninės, vasaros šventė „Čia gera sugrįžti“, kalėdinės eglutės įžiebimas) ir talkose, išvykose. Vykdant projektines veiklas bendruomenėje įrengta futbolo aikštelė, lauko treniruoklių, pavėsinė, suoliukų, scena lauko renginiams. Sėkmingai įvykdytas socialinio verslo projektas „Slidinėjimo trasa Utrių kaime“ – dėl jo bendruomenėje sukurta darbo vietų, generuojamos lėšos bendruomenės renginiams.

Pakruojo rajono savivaldybės Guostagalio kaimo bendruomenė[368] susiremontavo patalpas ir teikia paslaugas (masažo, kirpyklos, sporto, maitinimo, laidojimo), o iš jų uždirbtas lėšas naudoja bendruomenės poreikiams. Bendruomenė yra viena iš VŠĮ Guostagalio paslaugų centro steigėjų. Projektui gavus finansavimą įsigytas traktorius ir padargai aplinkai tvarkyti ir žemei dirbti, maisto gaminimo įranga ir automobilis maistui vežti, mobilioji pirtis. Toks centras – bene pirmasis Lietuvoje. Be to, bendruomenė įgyvendina kultūrinius („Mano kaimo kultūros kiemas“, „Per keliones į bendruomeniškumą“), sportinius („Sportas vienija gyventojus“, „Už sveiką ir sportišką gyvenimą“), materialinės bazės stiprinimo („Stipri materialinė bazė – puikus renginys“, „Aplinkos grožis mūsų rankose“) projektus. Bendruomenėje vyksta gegužinių pamaldų giesmių giedojimas, aplinkos tvarkymo konkursas, kartu su sporto klubu „Uranas“ organizuojamas respublikinis svarsčių kilnojimo konkursas.

---

367 2018 m. Laima Karbauskienė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureate.

368 2018 m. Guostagalio kaimo bendruomenė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureate.

Telšių rajono Nevarėnų miestelio bendruomenėje „Ratas“[369] veikia tautinių šokių kolektyvas „Žemaitukai“, kaimo kapela „Trūkt už vadžių“, vokalinis moterų ansamblis „Svaja“, humoro grupė „Kanapis“, mėgėjų teatras „Žibintas“. Šie kolektyvai koncertuoja seniūnijose ir visoje šalyje, dalyvauja Lietuvos dainų šventėje, turi LNKC teikiamas kategorijas.

Skuodo rajono savivaldybės bendruomenės „Krakių žiburiai“ pirmininkės Reginos Ramanauskienės[370] veikla pasižymi planingumu: bendruomenės pajėgumai (narių skaičius) nuolat didėja, atnaujinti bendruomenės namai (senas mokyklos pastatas). Dėl jos organizacinių kompetencijų bendruomenės nariai du kartus per metus dalyvauja Klaipėdos botanikos sodo renginiuose „Jievaro tiltai“ ir „Pavasarinis alasas“, bendruomenėje rengiamos Motinos dienos šventės, giedami „Kalvarijos kalnai“, švenčiamos Užgavėnės ir valstybinės šventės. Itin aktyviai dalyvaujama projektinėje veikloje: įgyvendinti projektai „Verslumo skatinimas Krakėse“, „Skuodo saviraiškos ir meno tiltas“, „Viešųjų erdvių sutvarkymas prie bendruomenės namų“, „Sportuojanti bendruomenė“ ir kt. Bendruomenės pirmininkės pastangomis aktyviai bendradarbiaujama su kitomis bendruomenėmis ir mokyklomis.

Klaipėdos miesto savivaldybės Paupių bendruomenei[371] pavyko užkirsti kelią krematoriumo įrengimui Klaipėdos miesto Paupių gyvenamajame rajone, įrodžius Klaipėdos miesto valdžiai ir Aplinkos apsaugos agentūrai, kad gyvenamajame rajone krematoriumui – ne vieta. Vykdant projektinę veiklą įgyvendinti šie projektai: „Sveika ir veikli bendruomenė“ (bendros gyventojų mankštos gryname ore, žygiai su šiaurietiškomis lazdomis, sveikos gyvensenos paskaitų ciklas ir sporto šventė), „Mes galime: veikti, kurti, draugauti“ (kalėdinių žaisliukų gaminimas Paupių rajono eglei, advento vainiko pynimo, kalėdinių atvirukų

369 2018 m. Nevarėnų bendruomenė tapo kategorijos „Kultūros kolektyvas, garsi vietos bendruomenė“ laureate.

370 2019 m. Regina Ramanauskienė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureate.

371 2019 m. Paupių bendruomenė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureate.

ir karpinių dirbtuvės, Paupių eglutės įžiebimo šventė), „Puoselėkime lietuviškas kultūros tradicijas“ (lietuvių liaudies žaidimų, šokių ir dainų edukacijos-vakaronės, duonos kepimo, saldainių gaminimo edukacijos, advento vainiko pynimo, kalėdinės eglutės konstravimo ir nėrimo kūrybinės dirbtuvės, kalėdinių žaisliukų gaminimo edukacija), „Per žemaičių kultūrą – į bendruomeniškumą“ (žemaičių kulinarinio paveldo edukacija, pynimo iš popieriaus ir drožimo iš medžio užsiėmimai, audimo edukacijos). Paupių bendruomenė buvo socialinė partnerė Klaipėdos valstybinės kolegijos projekte „Darni aplinka – sveika visuomenė“: projektą parengė kolegijos Turizmo ir rekreacijos bei kineziterapijos katedra, o darbus vykdė ir sveikatingumo taką įrengė bendruomenė. 2018 m. Paupių bendruomenės moterys vašeliais nunėrė daugiau nei 2 metrų aukščio kalėdinę eglę, kuri džiugino klaipėdiečius ir miesto svečius, o 2019 m. buvo užfiksuotas asociacijos Paupių bendruomenės pasiektas aukščiausios sagų dekoracijos Lietuvos rekordas: surinktos 114 844 įvairių spalvų, dydžių ir tekstūros sagos, kai kur specialiai suklijuotos viena ant kitos arba apverstos, kad suteiktų eglutei dar įspūdingesnį, tarsi trimatį vaizdą. Šios eglutės sagoms klijuoti sunaudota daugiau nei 6,5 kg karštų klijų.

Kauno rajono Raudondvario kultūros centras[372] yra pagrindinis Raudondvario bendruomenės partneris ir kultūrinių idėjų išpildytojas. 2017 m. centras su bendruomene iškovojo Lietuvos mažosios kultūros sostinės vardą. Kultūros centre 9 kolektyvuose šoka ir dainuoja daugiau kaip 380 raudondvariečių.

Panevėžio rajono savivaldybės bendruomenėje „Upytės žemė“[373] vyko sveikatingumo renginiai: litoterapeutės paskaita ,,Kitokie būdai padėti sau nuo įtampos, nerimo, depresijos“ – apie eterinių aliejų ir mineralų įtaką žmogaus organizmui, paskaita „Sveikos gyvensenos įtaka žmogaus gyvenimo kokybei“, sporto renginiai, skirti Šeimos dienai, jaunimo aktyvumo skatinimo renginys – sutvarkius

372 2019 m. Raudondvario kultūros centras tapo kategorijos „Kultūros kolektyvas, garsi vietos bendruomenė“ laureatu.

373 2019 m. „Upytės žemė“ tapo kategorijos „Sveiką gyvenseną propaguojanti vietos bendruomenė“ laureate.

miško aikštelę buvo žaidžiamas dažasvydis, dalyvauta drakonų valčių ir tinklinio varžybose, surengtas baidarių žygis Minijos upe, organizuota sveikos gyvensenos stovykla, kurios metu vyko dviračių žygis, ekologinis baidarių žygis Nevėžio upe, tinklinio varžybos, aktyvūs žaidimai, pėsčiųjų žygis „Aukštaitijos keliais“, draugiškos jaunimo tinklinio ir krepšinio „3 prieš 3“ varžybos, draugiškos stalo teniso varžybos bendruomenės pirmininko taurei laimėti, tapybos ant vandens praktinis užsiėmimas (tapant ant vandens išliejamos emocijos, sutelkiamas dėmesys, gerinama emocinė ir fizinė sveikata). Taip pat organizuota Pasaulinė dviračio diena: Upytės gyventojai buvo kviečiami į darbą, mokyklą atvykti aplinkai draugiškomis transporto priemonėmis – dviračiais ir paspirtukais. Upytiečiai aktyviai dalyvavo Panevėžio miesto visuomenės sveikatos biuro organizuojamoje akcijoje „Mes už blaivų ir aktyvų Panevėžį“.

Pakruojo rajono savivaldybės Sigutėnų kaimo bendruomenės pirmininkės Pranės Kvedarienės[374] vadybinių kompetencijų dėka, per 15 metų pritraukus labdaringų lėšų, buvo pastatyti, o vėliau iš ES struktūrinių fondų lėšų modernizuoti bendruomenės namai. Vykdant projektą „Kulinarinio paveldo tradicijos – iš kartos į kartą“ iš užmaršties prikelti krašto valgiai. Siekdami patys išlaikyti bendruomenės namus, sigutėniškiai ėmė gaminti sriubų ir padažų pagardus. Sigutėnų bendruomenė keturis sykius yra nugalėjusi rajono konkurse už gražiausiai tvarkomą bendruomenės aplinką, be to, tai pirmoji rajono bendruomenė, kurioje pradėjo veikti saugios kaimynystės grupė. P. Kvedarienės pastangomis nuolat rūpinamasi bendruomenės žmonių tobulėjimu: fiziniu (organizuojamos masinės kaimo žmonių vaikštynės su šiaurietiškomis lazdomis, išvykos į aplinkinių rajonų baseinus) dvasiniu (daug bendruomenės žmonių dalyvauja Trečiojo amžiaus universiteto užsiėmimuose, kituose šviečiamuosiuose ir savišvietos renginiuose, susitikimuose su žymiais žmonėmis, išvykose į parodas, koncertus, šventes su kraštiečiais.

374 2020 m. Pranė Kvedarienė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureate.

Vilkaviškio rajono savivaldybės Gudkaimio kaimo bendruomenė[375] – pirmoji Lietuvoje kaimo bendruomenė, įkūrusi savarankiško gyvenimo namus, kuriuose gyvena 20 socialinės rizikos asmenų. Namai buvo įkurti nykstančiame Prapuolenių dvare. Vėliau, parengusi kitą projektą – „Socialinių paslaugų teikimas savarankiško gyvenimo namuose“, bendruomenė įsigijo traktoriuką, padargų ir ėmė teikti aplinkos priežiūros paslaugas. Bendruomenė taip pat įkūrė Gudkaimio vaikų dienos centrą, kurį lanko daugiau kaip 20 vaikų, prižiūrimų trijų darbuotojų. Šios bendruomenės remiama krepšinio komanda tapo Kybartų miesto krepšinio pirmenybių nugalėtoja. Bendruomenė gavo 1000 eurų už naftos paieškas savo žemėse, tačiau šių lėšų neketina išleisti tuoj pat. Jos bus naudojamos kaip indėlis teikiant kito projekto paraišką.

Birštono savivaldybės Birštono vienkiemio bendruomenėje[376] veikia vyrų ir moterų vokaliniai ansambliai (nuo 2019 m. Birštono vienkiemio bendruomenė organizuoja vokalinių ansamblių šventę), vaikų teatro studija „Mes“ ir teatras, dalyvaujantis ir visos Lietuvos šventėse, tarptautiniuose projektuose, tapęs apdovanojimų „Aukso paukštė“ laureatu.

Panevėžio rajono savivaldybės Vadoklių ir Mikėnų kaimų bendruomenė[377] organizuoja moterų tinklinio varžybas, dalyvavo festivalyje „Sportas visiems“ Palangoje, drakonų valčių varžybose, virvės traukimo varžybose. Bendruomenės vaikai dalyvavo pėsčiųjų, dviračių žygiuose, tinklinio ir badmintono varžybose, baidarių žygyje Aukštaitijos nacionaliniame parke, buvo organizuotos tradicinės bėgimo ir tinklinio varžybos. Bendruomenė tvarkė viešąsias erdves, pritaikė jas savo narių sveikatos stiprinimo poreikiams tenkinti: įrengė vaikų žaidimų aikštelę, pastatė sporto įrenginių. Vykdant sveikatos rėmimo specialiosios programos

375 2020 m. Gudkaimio bendruomenė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureate.

376 2020 m. Birštono vienkiemio bendruomenė tapo kategorijos „Kultūros kolektyvas, garsi vietos bendruomenė“ laureate.

377 2020 m. Vadoklių ir Mikėnų kaimų bendruomenė tapo kategorijos „Sveiką gyvenseną propaguojanti vietos bendruomenė“ laureate.

projektą „Sportuok, judėk ir tobulėk“ vaikai keliavo prie jūros – aktyviai leido laiką maudydamiesi, dalyvaudami pėsčiųjų žygiuose, žaisdami paplūdimio tinklinį. Vadoklių ir Mikėnų kaimų bendruomenės nariai atstovavo Panevėžio r. savivaldybei Lietuvos seniūnijų sporto žaidynėse Palangoje.

Alytaus rajono savivaldybės Kančėnų kaimo bendruomenės „Dėmesio centras“ pirmininkės Monikos Ražanauskienės[378] pastangomis palaikomas glaudus ryšys su diaspora, kuri remia bendruomenę. Vienas iš išskirtinesnių šio darbo rezultatų yra kaimui padovanotas kryžius. Dėl valstybės ir savivaldybės finansuotų projektų kaime yra galimybė naudotis parafino vonele rankoms ir „Bioptron“ lempa, pasimatuoti kraujospūdį. Prie bendruomenės namų įrengta žaidimų erdvė vaikams, sporto aikštelė, o prie kaime esančio ežero, kurio pakrantę panaudos sąlygomis gavo bendruomenė, – maudykla, tinklinio aikštelė, laužavietė, lauko pavėsinė. Kaime įrengta šarvojimo salė, pirtis, teikiamos skalbimo paslaugos. Vystomas socialinis verslas – veikia sulčių spaudykla. Itin reikšmingas Monikos Ražanauskienės pasiekimas – keturiems bendruomenės produktams (dzūkiškoms bulvinėms bandoms, pyragui, kmynų gėrimui ir pirštinėms su tautinių raštų motyvais) suteikti tautinio paveldo ženklai. Pirmininkė paskatino kaimo moteris imtis dar vieno verslo – jų gaminamos keraminės gėlytės kaip reprezentaciniai suvenyrai keliauja ir į užsienį. Kitas bendruomenės pirmininkės inicijuotas projektas – įsigijus įrangą džiovinti uogas, gaminti ekologiškas bičių vaško maistines drobeles ir taip prisidėti prie aplinkos tausojimo mažinant plastiko vartojimą buityje.

Kupiškio rajono savivaldybės Subačiaus bendruomenė[379] miesto parke pastatė lauko treniruoklius, vykdė projektą „Šviečiančio moliūgo vakaras“, kartu su parapijos komitetu prie šarvojimo salės įrengė sanitarinį mazgą, organizavo kūrybines bendruomenės narių darbų parodas, virtualų koncertą ir nominantų

378 2021 m. Monika Ražanauskienė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureate.

379 2021 m. Subačiaus bendruomenė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureate.

į tam tikras kategorijas rinkimus, vykdė mažąją spartakiadą ir organizavo edukacinę išvyką į Biržų rajoną.

Panevėžio miesto savivaldybės Šaltiniečių bendruomenė[380] nuolat organizuoja pavasario ir žiemos sporto šventes, nuotolinę verslo įmonių mugę, pavasario verslo mugę, žygį „Žygiuoju už Lietuvą“, socialinę-pilietinę iniciatyvą „Šaltinis myli Lietuvą“. Bendruomenė gavo finansavimą projektams „Sporto aikštyno modernizavimas lauko treniruokliais“, „Savaitgalio vaikų stovyklėlė „Šaltinėlis“, „Žmonės sutverti bendrauti“. Organizuotos bendruomenės narių socialinės emocinės savijautos gerinimo veiklos: vaikų savaitgalio stovyklėlės, Bendravimo klubas suaugusiems bendruomenės nariams, psichologinės konsultacijos. Sukurta saugi aktyvaus bendravimo lauko erdvė, rengti bendruomenės narių susitikimai su žymiais žmonėmis: „puodeliavimas“ su Nomeda Marčėnaite, kūrybinio rašymo dirbtuvės su Viktorija Urbonaite. Vykdytas **įtinklinimo projektas „Verslo idėjos link“** (sukurta simuliacinė elektroninė parduotuvė, o bendruomenės nariai mokyti hobį paversti verslu ir naudotis elektronine prekyba savo verslo plėtrai). Mokyklos patalpose bendruomenės nariai mokytojai organizavo edukacinius užsiėmimus „Stiklo dekupažas“, „Papuošalų gamyba“, „Vaistiniai ir maistiniai augalai“, „Papuošalų dėžučių gamyba“. Renginiai vyksta ir mokyklos stadione, sporto salėje: pavasario sporto šventės, pilateso treniruotės, treniruotės jėgos treniruoklių lauko aikštėje. „Šaltinio“ progimnazijos erdvėse vyksta kasmetinės pavasario mugės, o progimnazijos kompiuterių klasėje – mokymai „Elektroninių parduotuvių kūrimas, administravimas“, kuriuose aktyviai dalyvavo mokyklos pedagogai, kiti Šaltiniečių bendruomenės nariai. Progimnazijos lauko teritorija – didelis modernus stadionas, aktyvi poilsio erdvė su suoliukais, lauko treniruokliais, lauko stalo teniso stalu – mikrorajono gyventojams atvira visą parą. Dėl mokytojų kūrybiškumo įrengtos edukacinės erdvės „Pajautos takas“, „Varpelių

380 2021 m. Šaltiniečių bendruomenė tapo kategorijos „Glaudžiai su mokykla bendradarbiaujanti vietos bendruomenė“ laureate.

slėnis“, knygų mainų namelis.

Pakruojo rajono savivaldybės Dvariškių bendruomenėje[381] tris kartus per metus vyksta krepšinio varžybos, o 2016 m. bendruomenė įsteigė Lygumų seniūnijos ir aplinkinių miestelių krepšinio lygą. Kaimo švenčių metu vyksta šeimų bėgimo maratonas ir dviratininkų lenktynės, svorio laikymo ir virvės traukimo varžybos. Rengiamos vaikų kvadrato ir tinklinio varžybos. Bendruomenės moterys nuolat dalyvauja zumbos ir aerobikos treniruotėse.

Vilkaviškio rajono savivaldybės Kybartų bendruomenės pirmininko Vito Katkevičiaus[382] planinga veikla leido bendruomenei įgyvendinti projektą turistams „Pėsčiomis po Kybartus“ – už ekskursijų vedimą bendruomenė gauna lėšų savo veiklai. Bendradarbiaudama su savivaldybe bendruomenė turistų lankymui pritaikė 1863 m. statytus požemius. Atminimo akmeniu įamžinta Lietuvos prezidento A. Smetonos pasitraukimo į Vakarus vieta, ant mokyklos pastato pritvirtinta atminimo lenta. Kitas projektas – paminklas broliams Vailokaičiams atminti miesto parke. Bendruomenės nariai dažnai vyksta į pažintines ekskursijas Lietuvoje ir užsienyje. Pirmininko iniciatyva įsteigtas krašto muziejus ir sukurta interneto svetainė. Kartu su seniūnija parengti projektai „Vaikų žaidimų ir poilsio aikštelė“, „Poilsiavietės prie Molyno vandens telkinio įrengimas“, sukurtas kino filmas „Neatrastas paveldas“.

Kėdainių rajono savivaldybės Krakių bendruomenė[383]per trejus metus projektams pritraukė daugiau kaip 100 000 eurų. Įgyvendinant projektą „Viešosios erdvės, skirtos vietos gamintojų maisto produktų pristatymui į rinką, įkūrimas“ miestelio centre esančiame šimtamečiame pastate atidaryta jauki Krakių bendruomenės svetainė, joje sukurtos dvi darbo vietos. Svetainėje galima įsigyti vietos gamintojų produkcijos, paskanauti iš vietos ūkininkų užaugintų daržovių

381 2021 m. Dvariškių bendruomenė tapo kategorijos „Sveiką gyvenseną propaguojanti vietos bendruomenė“ laureate.

382 2022 m. Vitas Katkevičius tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureatu.

383 2022 m. Krakių bendruomenė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureate.

pagamintų patiekalų ir dalyvauti edukacinėje programoje „Žydų kaimynystėje 150 metų: kodėl „žydiškai“ reiškia „atvirkščiai“. Kitas projektas „Kelias į marčias: išverptas, išaustas, išsvajotas“ – apie XIX a. pab. – XX a. pr. vidurio Lietuvos kaimo „balanos gadynę“.

Švenčionių rajono savivaldybės Pabradės bendruomenė „Domus“[384] bendradarbiaudama su Lietuvos kariuomene organizavo sukarintą dienos stovyklą „Ryto“ ir „Žeimenos“ gimnazijų vaikams. Buvo renkama parama Ukrainos vaikams, be to, mokiniai piešė piešinius, kurie vėliau nukeliavo pas Ukrainos karius ir vaikus. Bendruomenė „Domus“, bendradarbiaudama su JAV ambasada, gavo pilną mikroautobusą apsaugos nuo COVID-19 priemonių: vienkartinių pirštinių (20 000 vnt.), vienkartinių kaukių (14 000 vnt.), dezinfekcinio skysčio (1000 litrų), dozatorių (40 vnt.), nekontaktinių termometrų (10 vnt.) ir kt. Šios priemonės buvo išdalytos gimnazijoms, meno mokyklai, bažnyčiai ir neįgaliųjų bendruomenei.

Kauno rajono savivaldybės Panevėžiuko bendruomenė[385] pasinaudodama Kauno rajono plėtros strategijos priemone „Jaunimo įtraukimas į kaimo plėtros procesus“ įgyvendino projektą „100 sporto akimirkų Kauno rajonui“: organizuota sporto stovykla bendruomenės jaunimui, treniruotes vedė profesionalai. Įgyvendinant projektą „Kartu mes tapsime sportiškesni“ rengiamos treniruotės su linkusiais sportuoti kitų bendruomenių nariais. Bendruomenėje kasmet organizuojami krepšinio ar stalo teniso turnyrai, pėsčiųjų žygiai į Žalgirio pergalės parką.

Zarasų rajono savivaldybės Vasaknų bendruomenė[386] kartu su UAB „Vasaknos“ ir Vasaknų bendruomenės savanorių komanda kapitališkai sutvarkė

384 2022 m. Pabradės bendruomenė tapo kategorijos „Glaudžiai su mokykla bendradarbiaujanti vietos bendruomenė“ laureate.

385 2022 m. Panevėžiuko bendruomenė tapo kategorijos „Sveiką gyvenseną propaguojanti vietos bendruomenė“ laureate.

386 2022 m. Vasaknų bendruomenė tapo kategorijos „Vietos infrastruktūrą gerinanti vietos bendruomenė“ laureate.

Vasaknų ežero viešąjį paplūdimį. Vieta atgimė, tapo traukos centru. Pastatytas naujas biotualetas, persirengimo būdelė, skelbimų lenta, įrengta suoliukų, pavėsinė, tiltelis neįgaliesiems, tinklinio aikštelė, sutvarkyta jau kurį laiką pelkę priminusi pakrantė. Vasaknų bendruomenė savo būstinėje pradėjo intensyvius darbus siekdama įrengti pirmąjį žvejų centrą Lietuvoje, kad išsaugotų krašto identitetą, tradicijas ir istoriją. Išsaugomas senas, autentiškas, savo istoriją turintis svirnas, jau tapęs vaiduokliu. Siekiama, kad erdvė būtų pritaikoma bendruomenės veikloms (pirmame aukšte – daugiafunkcė salė, kurioje bus galima organizuoti mokymus, seminarus, dirbtuves, antrame bus teikiamos trumpalaikio apgyvendinimo paslaugos atvykstantiems svečiams, žvejams, kiemelyje – pirtis). Planuojama įprasminti bendruomenės narių surinktas Vasaknų krašto istorines nuotraukas. Ekspozicijoje bus pasakojama apie Vasaknų krašto istoriją, žuvininkystės tradicijas nuo XIX amžiaus. UAB „Vasaknos“, kuri yra aktyvi Nacionalinės akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacijos narė, suteiks galimybę centre eksponuoti edukacinio pobūdžio plakatus apie Lietuvos žuvis.

Klaipėdos miesto savivaldybės Paupių bendruomenė[387] vienija 5 saugios kaimynystės grupes. Trys bendruomenės nariai tapo Klaipėdos apskrities policijos komisariato pareigūnų organizuoto konkurso „Kaimynų kaimynas“ nugalėtojais. Dar du bendruomenės nariai neliko abejingi galimai nelaimei kelyje – užkirto kelią neblaiviems vairuotojams sėsti prie vairo, kitas narys pranešė policijos pareigūnams apie asmenis su vogtais daiktais. Bendruomenės vaikai dalyvauja policijos organizuojamuose konkursuose, pasitarimuose dėl saugaus eismo ir vagysčių, asocialių asmenų keliamos netvarkos bendruomenės teritorijoje. Bendruomenė teikia Saugaus eismo komisijai motyvuotus raštus dėl saugumo pėsčiųjų perėjose ir gatvėse. Bendruomenės rengiamose šventėse ir susirinkimuose nuolat lankosi ir su gyventojais tiesiogiai bendrauja policijos ir kiti pareigūnai.

387 2022 m. Paupių bendruomenė tapo kategorijos „Glaudžiai su policija bendradarbiaujanti vietos bendruomenė“ laureate.

Vilniaus miesto savivaldybės Vokės bendruomenės pirmininkė Daiva Sinkuvienė[388] pasižymi iniciatyvumu, kruopščiu darbų planavimu. Pirmininkė pasiekė nacionalinės reikšmės sprendimą dėl Grigiškių užtvankos ir hidrotechnikos statinių perėmimo ir nugriovimo, kad būtų atkurta natūrali Vokės upės vaga ir atlaisvintas kelias lašišinių žuvų migracijai. Šiam tikslui Aplinkos apsaugos ministerija inicijavo finansavimo programą. Siekiant sukurti 3 km pasivaikščiojimo ir gamtos stebėjimo taką ties Vokės upe, su landšafto specialistais buvo parengtas vizualizacijos projektas, taip pat rengiamas techninis projektas, kurį planuojama įgyvendinti iš savivaldybės dalyvaujamojo biudžeto. Bendruomenė turi interneto svetainę, joje skelbia apie socialinių ir kultūrinių projektų vyksmą ir naudojasi ja kaip priemone miesto gyventojų bendruomeniškumui palaikyti ir skatinti.

Skuodo rajono savivaldybės Šauklių kaimo bendruomenė[389] nuo 2003 m. turi bendruomenės namus, juos savo lėšomis renovuoja ir įkūrė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos akredituotą vaikų dienos centrą (10 vietų ir vienas etatas). Šiuose namuose veikia Šauklių virtuvė – du darbuotojai gamina gyventojams dienos pietus. Bendruomenėje organizuojama tradicinė Sūrių šventė. Vykdydama projektinę veiklą ji sutvarkė poilsiavietę (laužavietė, suoliukai ir stalai, pavėsinė, pontoninis tiltas) prie Lelijų tvenkinio, o laimėjusi savivaldybės dalyvaujamojo biudžeto finansavimą gumine danga ir nauja įranga atnaujino Šauklių krepšinio aikštelę. Bendruomenėje veikia Moterų klubas, užsiimantis įvairia veikla (mezgimas, keramika, tapyba, dekoracijų gamyba, aliejaus spaudimas ir savišvieta). Rėmėjų iš Norvegijos lėšomis bendruomenės namuose įrengtas sveikatinimo kambarys, kuriame nariai naudojasi masažiniu foteliu ir kitais masažuokliais. Bendruomenė inicijavo Salantų regioninio parko vykdomo Šauklių kadagyno (Šauklių tundros) rekonstrukcijos projektą.

---

388 2023 m. Daiva Sinkuvienė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės lyderis – vadybininkas“ laureate.

389 2023 m. Šauklių bendruomenė tapo kategorijos „Vietos bendruomenės sėkmės istorijos“ laureate.

Vilniaus rajono savivaldybės Zujūnų gerovės bendruomenė[390] turi interneto svetainę www.zujunieciai.lt ir „Facebook“ grupę „Visuomeninė organizacija Zujūnų gerovės bendruomenė“, kurioje yra 508 nariai. Bendruomenė nerenka nario mokesčio, buria iniciatyvius žmones ir siekdama Zujūnų seniūnijos gyventojų gerovės veikia neatlygintinai. Bendruomenės nariai glaudžiai bendradarbiavo su mokykla ir Švietimo ministerija dėl mokyklos perkėlimo į naujas patalpas. Kadangi trūko poilsio ir žaidimų aikštelės vaikams, bendruomenė ėmėsi ją įrengti – nupirko žaidimų aikštelės įrangą, iš nebenaudojamų mokyklos stalų ir suolų buvo pagaminti lauko baldai. Siena šalia žaidimų aikštelės dekoruota mokinės piešiniu. Bendruomenės pastangomis, suderinus su mokyklos administracija, sumontuoti prožektoriai, suteikiantys galimybę apšviesti sieną ne tik Lietuvos trispalve, bet ir kaimyninių valstybių vėliavų spalvomis, siekiant skatinti tautų bendrystę. Kadangi mokykla neturėjo vėliavų stulpų valstybinėms šventėms minėti, bendruomenė juos įrengė, nupirko vėliavas, šalia pastatė suoliukų, kad šventes galėtų stebėti senoliai ir gyventojai, kuriems dėl silpnos fizinės būklės sunku išstovėti per mokyklos renginius. Bendruomenė organizavo paramos renginį mokyklos mokiniui, sergančiam reta nepagydoma liga Diušeno raumenų distrofija. Lėšos rinktos į Adrijaus labdaros ir paramos fondą. Prie mokyklos surengtas Adrijaus ir jo artimųjų palaikymo renginys.

Kauno miesto savivaldybės Aleksoto bendruomenės centre[391] vyksta jaunimo paplūdimio tinklinio turnyrai, senjorų gydomosios mankštos treniruotės, sveikatos užsiėmimai baseine, Mažoji Aleksoto olimpiada (varžosi darželių auklėtiniai ir pradinių klasių moksleiviai), dviračių žygiai, veteranų stalo teniso treniruotės, organizuojamas plaukimas baidarėmis „Švęskime upę“ ir seminarai sveikos gyvensenos temomis ir jaunimui apie psichologines problemas.

---

390 2023 m. Zujūnų bendruomenė tapo kategorijos „Glaudžiai su mokykla bendradarbiaujanti vietos bendruomenė“ laureate.

391 2023 m. Aleksoto bendruomenė tapo kategorijos „Sveiką gyvenseną propaguojanti vietos bendruomenė“ laureate.

Plungės rajono savivaldybės Kulių krašto bendruomenė „Alantas“[392] įgyvendina itin didelės apimties projektus. Vienas jų – „Atvira bendruomenės kūrybos erdvė Kuliuose“, pagal kurį naujam gyvenimui buvo prikeltas į Kultūros paveldo nekilnojamųjų statinių registrą įtrauktas Šv. Stanislovo bažnyčios statinių kompleksas. 968 406 eurai šiam projektui įgyvendinti gauti iš Norvegijos finansinių mechanizmų. Kitas projektas – „Kaimynų parkas“, jo vertė 60 000 eurų. Įgyvendinus Kulių pirmojo tvenkinio projektą, pastatytas saulės energijos šviestuvas, kuriuo apšviečiamas pontoninis tiltas – terasa, o apšvietus sporto aikštyną sportuoti galima ir vakare, taip pat sutvarkyti parko takeliai, fontanas, įrengta grindinio šaškių lenta.

Ignalinos rajono savivaldybės Budrių bendruomenė[393] rengia mokymus, kaip elgtis ekstremaliose situacijose (evakuacija, išgyvenimas tris paras, išvykimo krepšys). Pareigūnai pravedė bendruomenės nariams mokymus dėl atsakomybės už gyvūnų laikymą gyvenamosiose vietovėse, viešino prevencinę informaciją „Mylėk savo augintinį, saugok gamtą“. Savo iniciatyva gyventojai vykdo aplinkos stebėjimą, deklaruoja turimas vaizdo kameras policijos sistemoje pagal policijos ir visuomenės partnerystę. Bendruomenėje veikia dvi saugios kaimynystės grupės. Gyventojų iniciatyva rūpinamasi, kad želdiniai neuždengtų šviesos šaltinių prie įėjimų į pastatus, kad būtų apšviesti įėjimai ir namų numeriai, kaip numatoma CPTED rekomendacijose.

Panevėžio miesto savivaldybės Nepriklausomybės aikštės 9-ojo namo savininkų bendrija[394] dažnėjant kalboms, kad Rusija gali pulti ir mūsų šalį, namo rūsyje nusprendė įsirengti slėptuvę. Už namo bendrijos kaupiamąsias lėšas rūsyje dviem aukštais įrengti miegoti tinkami mediniai gultai, ant jų pastatytas

392 2023 m. bendruomenė „Alantas“ tapo kategorijos „Vietos infrastruktūrą gerinanti vietos bendruomenė“ laureate.

393 2023 m. Budrių bendruomenė tapo kategorijos „Glaudžiai su policija bendradarbiaujanti vietos bendruomenė“ laureate.

394 2023 m. Nepriklausomybės aikštės 9-ojo namo savininkų bendrija tapo kategorijos „Civilinei saugai dėmesį skirianti vietos bendruomenė“ laureate.

televizorius, šalia stovi sofa ir du stalai, elektriniai vargonai. Gretimoje patalpoje įrengtas tualetas ir dušas, oro ventiliacija. Mintis rūsyje įrenti priedangą kilo namo bendrijos pirmininkui Gendriui Jakubėnui. Jis patikino, kad vietos joje užteks visiems namo gyventojams, atsitikus bėdai čia tilptų apie 100 žmonių. Kol neatsitiko nelaimė, bendrija patalpas naudoja susirinkimams, šventėms.

Sigutėnų bendruomenininkai prie pačių statytų bendruomenės namų

Aleksoto bendruomenininkai prieš dviračių žygį

Gudkaimio bendruomenės savarankiško gyvenimo namai

Kančėnų bendruomenės sertifikuoti produktai

Paupių bendruomenės eglutė iš sagų, patekusi į rekordų knygą

Nepriklausomybės aikštės 9-ojo namo savininkų bendrijos slėptuvė-susirinkimų vieta

Išvados. Vietos bendruomeninės organizacijos, kaip ir kitos organizacijos, bus stiprios tiek, kiek bus reiklios savo egzistencijai. Reiklumas reiškia tuo, kad neapsiribojama savo pasiekimais, kai sekasi gerai, bet veikla nuolat tobulinama. O veiklos tobulinimas be mokymosi yra neįmanomas.

Kadangi didžioji dalis vietos bendruomenių veiklos dalyvių yra suaugę žmonės, juos mokant svarbu taikyti suaugusiųjų mokymui tinkamiausius metodus. Vienas iš jų yra patirtinis mokymas.

Lietuvos vietos bendruomenės per daugiau nei dvidešimt metų dalyvavo įvairiuose procesuose. Būtent šie procesai sudaro sąlygas įgyvendinti patirtinį mokymąsi.

Tegul skyrių vainikuoja šių asmenybių mintijimai.

Prof. dr. Vilma Atkočiūnienė. *Ar tradicinis kaimas gali būti sumanus? Gali, jei bendruomenė aktyvi, geba pasiremti savo stiprybėmis ir naudoja inovatyvius*

sprendimus, skaitmenines technologijas, kad padidintų pažangą, prisitaikytų prie pokyčių. Lietuvoje yra kaimų, kurie eina sumanumo keliu. Visuomenė išgyvena kultūrinį ir technologinį posūkį, kuris verčia iš esmės permąstyti žmogaus ir gamtos, naujų technologijų, mokslo ir kūrybos santykius. Tradiciniai ir nauji kaimo vietovių plėtros suinteresuotųjų tinklai, kurių veiklą sustiprina skaitmeninių ir telekomunikacinių technologijų pažanga, bioenergetika ir gebėjimas panaudoti turimas žinias vietos gyventojų ir verslo plėtros naudai, padeda kaimo bendruomenėms vystytis, daryti strateginius proveržius[395].

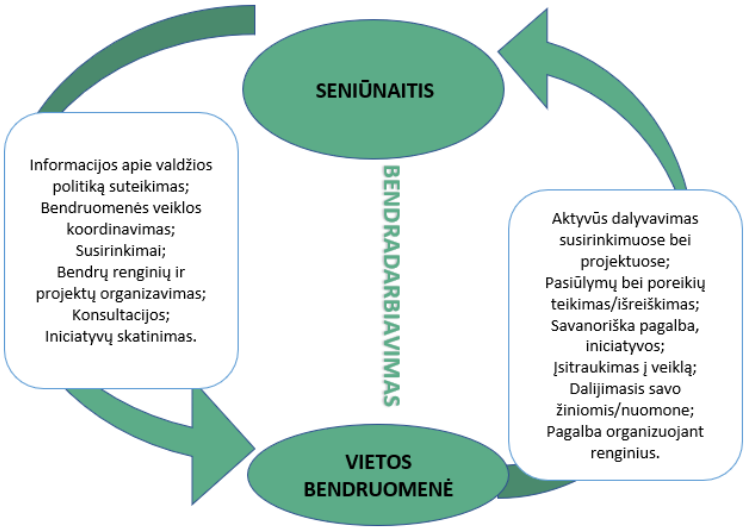
Paulius Godvadas. *Dalyvavimas bendruomenėje svarbus kiekvienam individui, nes suteikia tiesioginę naudą, pirmiausia – saugumą. Nes kuo daugiau žmonių aš pažįstu, tuo didesnį aš turiu pagalbos tinklą. Ir atvirkščiai: jeigu mano socialiniai ryšiai maži ir aš atsiduriu sunkioje padėtyje, tai tiek pagalbos aš ir galiu tikėtis. Dalyvavimas bendruomenėje taip pat sukuria asmeninę galią. Lietuvoje vis dar įprasta manyti, kad asmeninė galia yra kažkas įgimto arba priklauso nuo turimų pinigų kiekio ar gaunamų pajamų. Tačiau iš tiesų ji priklauso nuo aktyvaus dalyvavimo bendruomenėje ir susikuria rodant iniciatyvą. Jeigu aš domiuosi, suprantu, rodau iniciatyvą ir bandau kažką daryti savarankiškai, nelaukdamas gelbėtojų ar seniūnijos, tai mano asmeninė galia auga. Dalyvavimas bendruomenėje dar suteikia pasitenkinimą, nes visiems žmonėms yra svarbu pamatyti, ką jis sugeba daryti geriau negu visi kiti. Ir šitą pasimatuoti gali tik bendruomenėje*[396].

---

395 Vilma Atkočiūnienė. Išmokti pažinti ir panaudoti kaimo pranašumus: https://manoukis.lt/mano-ukis-zurnalas/2022/05/ismokti-pazinti-ir-panaudoti-kaimo-pranasumus/. V. Atkočiūnienė yra VDU Žemės ūkio akademijos profesorė, kurios ilgamečiai tyrimai susiję su vietos bendruomeninėmis organizacijomis, jų atsparumu.

396 Paulius Godvadas. Pamirštos bendruomenės galios ir ko negali išmokyti geriausi pasaulyje vadovėliai. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/svietimas/p-godvadas-pamirstos-bendruomenes-galios-ir-ko-negali-ismokyti-geriausi-pasaulyje-vadoveliai-233-1032082. P. Godvadas yra sociologas, VšĮ „Kitokie projektai" partneris ir konsultantas, darbo su bendruomenėmis ir darbuotojų atsparumu ekspertas, bendruomenių entuziastas.

8. VIETOS BENDRUOMENIŲ IR SENIŪNAIČIŲ SĄVEIKA

8.1 pav. Vietos bendruomenės ir seniūnaičio bendradarbiavimas, B. Barsul, 2023

Demokratinėse šalyse reikalingi vis tobulesni valstybinio reguliavimo metodai, kurie atitinka piliečių atstovavimo ir dalyvavimo principus sprendžiant aktualias viešojo valdymo problemas, rengiant ir įgyvendinant viešąsias programas ir projektus. Valstybinė valdžia turi siekti užtikrinti demokratines vertybes, pilietiškumo ir visuomenės interesų principus, gerinanti ir efektyvinti viešąjį administravimą pasitelkdama ne tik tradicinius viešojo administravimo principus, bet ir naujojo viešojo valdymo ir šiuolaikinės valstybės tarnybos principus. O čia, itin didelis vaidmuo tenka piliečių, kurie tarnauja viešojo intereso labui, grupių veiklai ir šių grupių tinklaveikai. Lietuvos viešosios politikos lauke tokios grupės yra ir vietos bendruomenės bei seniūnaičiai. Tai svarbūs pilietinės visuomenės elementai, kurios prisideda prie socialinio kapitalo formavimosi. Jei vietos bendruomeninės organizacijos aktyviai pradėjo kurtis laikotarpiu prieš stojant į Europos Sąjungą ir į ją įstojus, o iki dabar sėkmingai veikia ir jų reikalingumas nekvestionuojamas tai su seniūnaičiais yra kiek kitaip – jų veikla, nors ir reglamentuota LR Vietos savivaldos įstatym,

sulaukia prieštaringų vertinimų. Iš dalies taip yra ir dėl to, kad dažnai seniūnaitis ir vietos bendruomenės pirmininkas yra vienas ir tas pats asmuo, o jei taip nėra, vietos bendruomenės ir seniūnaičio veikla dažnai dubliuojama arba dėl jos net konkuruojama. Kad to nebūtų, labai svarbu analizuoti, kokia turi būti dviejų svarbių pilietinės visuomenės subjektų – vietos bendruomenės ir seniūnaičio – sąveika.

Skyriuje nagrinėjami klausimai:

- Kaip vystėsi seniūnaičio institutas Lietuvoje?
- Ko galima pasimokyti iš seniūnaičio instituto analogo Lenkijoje?
- Kas būdinga vietos bendruomenių ir seniūnaičių bendradarbiavimui?

2000 metais, priėmus Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo nuostatas, buvo įtvirtintas gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovų institutas: apibrėžtas teisinis jų statusas, rinkimų tvarka, nustatytos teisės ir pareigos, leista, esant reikalui ir norui, iš gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovų sudaryti patariamąją visuomeniniais pagrindais dirbančią seniūnijos tarybą. Tačiau gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovai nebuvo renkami visose savivaldybėse ir todėl šia prasme susidarė vietos demokratijos vakuumas. Jį naikinant, kartu dar labiau skatinant Lietuvos piliečius dalyvauti vietos savivaldoje ir stiprinti savivaldybės vietos bendruomenės vaidmenį suteikiant piliečiams realias galimybes priimti sprendimus, 2008 metais buvo priimtas Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymas[397], kuriuo įtvirtinta nauja gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovo – seniūnaičio – institucija, numatanti skirstyti seniūnijos teritoriją į seniūnaitijas (jei nėra savivaldybėje seniūnijų, seniūnaitijos turėjo būti steigiamos) su jose renkamu seniūnaičiu.

397 Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymas, Valstybės žinios, 2008-10-01, Nr. 113-4290, žiūrėta 2023 m. rugsėjo 15 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.327811.

2016 metais dar kartą papildytos Vietos savivaldos įstatymo nuostatos dėl seniūnaitijų ir seniūnaitijų (gyvenamųjų vietovių) bendruomenių bei jų veiklos formų, taip pat seniūnaičių ir seniūnaičių sueigų sudarymo ir veiklos. 2019 metais pasikeitė reikalavimai kandidatams į seniūnaičius ir jų rinkimų tvarka, tapo aiški seniūnaičių paskirtis savivaldybėje – jie yra gyvenamosios vietovės bendruomenės atstovai ir tos bendruomenės narių skatintojai ir telkėjai. Tais pačiais metais atsirado, bet po dvejų metų panaikintas nelogiškas seniūnaičių atšaukimo mechanizmas. Pasak A. Patapo ir J. Maculevič[398], gera yra seniūnaitijų organizavimo idėja sudaryti prielaidas sukurti valdžią iš apačios, bet, viena vertus, įstatymu įtvirtinta, kad visuomeniniais pagrindais veikianti bendruomenės atstovo institucija kuriama priverstinai, neatsižvelgiant į bendruomenės narių nuomonę ir poreikius, be to, tinkamai nesureguliuota seniūnaičių rinkimų tvarka, neapibrėžti jų įgaliojimai ir nekompensuojamos išlaidos šioms pareigoms vykdyti. Kita vertus, ši idėja sunkiai įgyvendinama dėl to, kad Lietuvos visuomenė dar neturi patirties ir įgūdžių pati spręsti vietos reikalus.

Tenka pastebėti, kad 2020 ir 2024 metais MRU atlikti tyrimai[399], kuriais siekta išsiaiškinti, kaip seniūnaičiai vykdo jiems Vietos savivaldos įstatymo 39 str. numatytas atstovaujamąsias ir vykdomąsias teises ir pareigas, parodė, kad seniūnaičių atstovavimas apsiriboja klausimų dėl piniginės socialinės paramos skyrimo savivaldybės tarybos nustatyta tvarka svarstymu ir dalyvavimu pretendentų į seniūno pareigas konkurso komisijoje, tačiau visiškai neįgyvendinama svarbiausia imperatyvi nuostata, t. y. tiesioginis seniūnaičių dalyvavimas rengiant ir svarstant savivaldybės institucijų sprendimų projektus, kai sprendžiami su jo atstovaujamos gyvenamosios vietovės bendruomenės viešaisiais reikalais susiję klausimai. Tyrimas parodė, kad savivaldos politikai nekuria sistemų / modelių, kurie įtrauktų

398 Aleksandras Patapas, Jolanta Maculevič. Seniūnaitijų organizavimo ir veiklos probleminiai aspektai. Viešoji politika ir administravimas. 2011, t. 10, Nr. 3, p. 403-412.

399 Saulius Nefas, *Tyrimas seniūnaitija 2020*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020; Saulius Nefas, *Tyrimas seniūnaitija 2024*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2024.

seniūnaičius į sprendimų rengimą ir svarstymą, o seniūnaičiai ir patys nelinkę vykdyti šią svarbią valdysenos inovaciją. Jie dažniau su malonumu įsitraukia į ūkinių (vykdomųjų) funkcijų, aktualių seniūnaitijos gyventojams, sprendimą, tik čia susiduria su kita problema – kitaip nei vietos bendruomeninės organizacijos, jie negali disponuoti finansiniais resursais.

Tai rodo, kad įstatyminės nuostatos, susijusios su seniūnaičiais, o tuo labiau savivaldybių praktika šioje srityje gali būti tobulinamos, nors to nepadaryta priimant naujos redakcijos Vietos savivaldos įstatymą, išskyrus vieną 38 str. nuostatą, kad „seniūnaitijos sudaromos, jeigu yra įsteigtos seniūnijos. Jeigu seniūnijos nesteigiamos, savivaldybės tarybos sprendimu seniūnaitijos gali būti sudaromos“. Sunku suvokti, kodėl įstatymo leidėjas pakeitė ankstesnę imperatyvią nuostatą apie seniūnaitijų steigimą ir nesant seniūnijų. Juk logika sakytų, kad nesant seniūnijų ir įgyvendinant principą, kad „valdžia arčiau žmonių“, seniūnaitijos kur kas reikalingesnės ten, kur nėra seniūnijų. Matyt, artimiausiu metu tiek vietos, tiek centriniu lygmenimis bus diskutuojama dėl šių aktualių klausimų: dėl seniūnaičių rinkimo tvarkos keitimo juos renkant kartu su savivaldybių tarybomis ir merais; dėl seniūnaičio, kaip gyventojų atstovo, teisių ir pareigų įgyvendinimo[400]; dėl fondo vietos infrastruktūrai gerinti, kuriuo disponuotų seniūnaitis, ir kt.

Diskutuojant dėl seniūnaitijų atsiradimo ir tolesnės veiklos iškyla ir analogo klausimas. Čia galima remtis kaimyninės Lenkijos pavyzdžiu, tačiau reikia galvoje turėti dvi išlygas. Pirma, Lenkijoje seniūnaitis yra sena istorinė tradicija, kuri nenutraukta net ir Lenkijai būnant socialistinio bloko šalimi. Antra, seniūnaitis, įgyvendindamas gyventojų iniciatyvas, tokia forma dalyvauja vietos valdyme, o ne tik įgyvendina įstatymo nuostatas. Dėl to verta susipažinti su Lenkijos patirtimi šioje srityje. Nuo 1999 metų jos savivaldos struktūra yra trijų lygių[401]: vaivadija, apskritis ir seniūnija. Kiekvieno lygio vietos savivaldos institucijos veiklą

400 2024 metais MRU iniciatyva įvyko pirmasis seniūnaičių hakatonas „Inovatyvūs iššūkiai vietos valdyme“, kur aštuonių savivaldybių komandos kūrė tai atliepiantį modelį.

401 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591.

reglamentuoja atskiras įstatymas, todėl vykdydamos priskirtas funkcijas kiekvieno lygio savivaldos institucijos yra labai savarankiškos. Seniūnijos lygmeniu savivalda gali būti organizuojama šiuose teritoriniuose dariniuose: miesteliuose, rajonuose ir seniūnaitijose (lenk. *solectwo*). Jose ir renkami seniūnaičiai (lenk. *soltys*). Seniūnija[402] yra mažiausias savivaldybės lygmuo, kuris apima miestus, miestelius, kaimus ir jų teritorijas. Seniūnijos turi savo vykdomąsias valdžios institucijas, kurios atsako už vietos reikalus, infrastruktūrą, švietimą ir kitas viešąsias paslaugas. Pagal Lenkijos seniūnijų įstatymą, gyventojams pageidaujant, gali būti kuriami vietos savivaldos vienetai. Svarbu pažymėti, kad šis procesas yra fakultatyvus, tai reiškia, kad seniūnija turi teisę, bet ne pareigą kurti šiuos vietos savivaldos vienetus ir ši kompetencija priklauso seniūnijos tarybai, kuri pirmiausia privalo surengti konsultacijas su gyventojais arba gauti gyventojų pasiūlymą. Vietos savivaldos vienetai gali būti skirtingos struktūros, apimti vieną kaimo bendruomenę, jos dalį ar net kelias kaimo bendruomenes. Tai gali būti vadinama seniūnaitijomis, rajonais, miesteliais ir kt.[403]. Seniūnaitis, kaip pagalbinė vietos savivaldos institucija savivaldybės lygmeniu, yra viena seniausių tradicijų Lenkijos istorijoje. Nuo pat įkūrimo pradžios seniūnaitis, vietos lyderis ir institucija, jungianti piliečius ir valdžią, buvo svarbus vietos bendruomenių gyvenime. Aktyvus ir kūrybingas seniūnaitis skatina pilietinį vietos bendruomenių aktyvumą. Pasak B. Barsul (2023)[404], seniūnaičiai Lenkijoje turi savo pagalbinį (patariamąjį / konsultacinį) organą, padalinį – kaimo tarybą, kuri padeda jam vykdyti veiklą. Kadangi Lenkijos teisės aktai nepateikia išsamių gairių dėl to, kaip ši pagalba turi būti teikiama, tai priklauso nuo vietos bendruomenių sprendimų ir susitarimų. Kaimo taryba

402 Seniūnija (lenkų k. *gmina*) – seniūnijos atitikmuo Lietuvoje pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 35 str. ir Lenkijos Respublikos Konstitucijos VII skyriaus 164 str. 1 d. ir Lenkijos seniūnijų įstatymą.

403 Anna Gołębiowska ir Benedykt Zientarski (red.), Sołectwo – studium prawnoustrojowe, Kancelaria Senatu, (Warszawa, 2017). Pats žodis „sołtys“ reiškia „kaimo teisėją“ ir kilęs iš vokiečių „schulteiss“, žr.: Monika Wojcieszak, „Rola kobiet sołtysów w kształtowaniu lokalnego rozwoju“, *Turystyka i Rozwój Regionalny* 14, 2020, p. 161–172.

404 Beata Barsul, Vietos bendruomenės ir seniūnaičių bendradarbiavimas Lenkijoje ir Lietuvoje. Magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2023, p. 36–38.

gali atlikti kelias funkcijas:

- Konsultuoti: teikti seniūnaičiui patarimus ir rekomendacijas dėl vietos valdymo ir plėtros klausimų.
- Spręsti bendruomenės reikalus: kaimo taryba gali atstovauti vietos bendruomenei ir ginti jos interesus bei poreikius.
- Valdyti projektus: gali būti atsakinga už vietos projektų planavimą ir įgyvendinimą.
- Informuoti: kaimo taryba gali informuoti vietos gyventojus apie svarbius kaimo ar rajono reikalus[405].

Šie veiksmai priklauso nuo konkretaus rajono ar kaimo situacijos ir poreikių. Tai yra labai svarbi vietos savivaldos sistemos dalis, užtikrinanti, kad vietos valdžios sprendimai atspindės vietos bendruomenių interesus ir poreikius.

Anot R. Jałoszyński[406], seniūnaičio funkcionavimo pagrindas yra jo fondas. Tai atskirtos lėšos iš bendro biudžeto, kurias skirsto seniūnija ir kurios skiriamos konkrečiai seniūnijai ar kaimo bendruomenės teritorijai. Šios lėšos numatomos vietos savivaldybės biudžete, naudojamos projektams ir iniciatyvoms, kurias pasirinko konkrečios bendruomenės nariai arba jų atstovai pagal vietos prioritetus ir poreikius. Seniūnaičio fondas leidžia vietos gyventojams labiau veikti savo bendruomenės reikalus, nes gali tiesiogiai pasiūlyti ir priimti sprendimus, kaip skirstyti lėšas. Tai yra vienas iš būdų vietos savivaldai skatinti ir gyventojams dalyvauti vietos valdyme[407].

Kai kalbama apie vietos demokratiją ir jas formuojančius institutus, privalu galvoti ne tik apie savivaldybes ar jų administracinius padalinius (seniūnijas), bet ir apie piliečių organizacines struktūras. Lietuvoje tai – įvairios nevyriausybinės

405 Anna Gołębiowska i Piotr Benedykt Zientarski (red.), *Sołectwo – studium prawnoustrojowe, Kancelaria Senatu*, (Warszawa, 2017).

406 Ryszard Jałoszyński, Znaczenie funkcji sołtysa we współczesnej Polsce, Fundusz sołecki. Leksykon dobrych praktyk, Instytut Obywatelski, (Warszawa 2017), 3.

407 Ryszard Wilczyński, *Fundusz sołecki – owoc i droga odnowy wsi*, [w:] Fundusz sołecki – poradnik, Krajowe Stowarzyszenie Sołtysów oraz Instytut Obywatelski, (Konin–Warszawa, 2018), 9.

organizacijos (vietos bendruomeninės organizacijos yra vienas iš NVO[408] tipų) ir seniūnaitijos. Būtent vietos bendruomeninių organizacijų ir seniūnaičių (seniūnaitijų) statusas yra išskirtinis, palyginti su kitomis savivaldybėse veikiančiomis NVO, nes tokį statusą jiems suteikia Vietos savivaldos įstatymo 41 str. nuostata, kad „išplėstinėje seniūnaičių sueigoje su sprendimo priėmimo teise dalyvauja tos seniūnijos seniūnaičiai ir tos seniūnijos aptarnaujamoje teritorijoje veikiantys bendruomeninių organizacijų deleguoti atstovai". Taigi du, dažnai toje pat teritorijoje (ypač kaimiškose vietovėse) veikiantys, subjektai formuoja viešąją politiką – priima sprendimus. Akivaizdu, jei tikimasi efektyvumo ir rezultatyvumo, vienas iš veikiančių principų yra šių subjektų bendradarbiavimas. Ir tai nėra tik gražūs žodžiai, apibūdinantys tam tikrą veikimą, bet vadybinis veiksmas, turintis gana platų ir sudėtingą turinį. Kai kurie Lietuvos tyrėjai bendradarbiavimą dažniausiai nagrinėja kaip santykių palaikymo ir komunikavimo būdą; A. Junevičiaus ir S. Ereminaitės[409] teigimu, „dabartinės viešojo sektoriaus tendencijos rodo, kad geras valdymas yra toks, kuriam būdingas didesnis piliečių dalyvavimas, pliuralizmas, subsidiarumas, skaidrumas, atskaitomumas, prieinamumas, bendradarbiavimas ir efektyvumas". Bendradarbiavimo esmė yra susitarti dalyviams veikti kartu, jis grindžiamas pasitikėjimu, sutarimu, supratimu apie bendrus tikslus ir bendru siekimu. Tai apima komunikaciją ir veiksmus. Bendradarbiaujančios šalys įgyvendina viena kitos interesus. Anot R. Smaliukienės[410], bendradarbiavimui būdingas pasitikėjimas, numatytas bendras tikslas, bendra veikla, kurioje bendradarbiaujančios šalys turi vienijančius tikslus, kuriuos stengiasi kartu įgyvendinti,

---

408 Nevyriausybinė organizacija – nuo valstybės ar savivaldybių institucijų ir įstaigų valdymo nepriklausomas savanoriškumo pagrindais įsteigtas visuomenės ar jos grupės naudai veikiantis viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas nėra siekti politinės valdžios arba įgyvendinti vien tik religinius tikslus. Žr. Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas, 2013-12-19, Nr. XII-717.

409 Algis Junevičius ir Simona Ereminaitė, „Austrijos ir Lietuvos savivaldos sistemos lyginamoji analizė", *Viešoji politika ir administravimas* 11, 3 (2012): 447–460.

410 Rasa Smaliukienė, „Viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo įtaka socialinei atsakomybei versle". *Viešoji politika ir administravimas* 12 (2005):69–76.

o anot J. Bučaitės-Vilkės [411], „bendradarbiavimas – tai instrumentinis įgaliojimas vykdyti bendras iniciatyvas, įgyvendinti optimalius savivaldybių teikiamų paslaugų projektus, politinių tapatybių, interesų, lyderystės, demokratinio dalyvavimo ir įsitraukimo laukas".

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad visais lygmenimis privalu laikytis bendradarbiavimo principų, pateikiamų kaip nevyriausybinių ir pelno nesiekiančių organizacijų bendradarbiavimo rekomendacijos ir įtvirtintų Europos Tarybos 2009 metų kodekse[412]; jie puikiai tinka seniūnaičių ir vietos bendruomenių veikloje[413]:

- Noras ir aktyvus dalyvavimas. Vietos bendruomenės ir seniūnaičiai, kaip piliečių atstovai, trokšta ir aktyviai dalyvauja valdant, susiduria su svarbia informacija ir žiniomis iš savo bendruomenės narių. Ši informacija naudinga tiek valstybei, tiek vietos valdžiai priimant reikšmingus sprendimus, ypač ginant gyventojų interesus, poreikius ir gerovę. Todėl valdžios atstovai, norintys pasinaudoti šiais resursais, turi kurti strategijas ir užtikrinti šių piliečių atstovų dalyvavimą procese, o sprendimai turi būti atviri ir prieinami visuomenei, grįsti susitarimais.
- Abipusis pasitikėjimas. Valdžios atstovų, vietos bendruomenės ir seniūnaičių partnerystė turi būti grįsta pasitikėjimu. Tai užtikrina, kad priimami sprendimai būtų tinkami ir veiksmingi, nes suinteresuotos šalys pasitiki viena kita.
- Atsakomybė, veiklos skaidrumas. Siekdami to paties tikslo, tiek valdžios atstovai, tiek vietos bendruomenės, tiek seniūnaičiai turi veikti atsakingai ir skaidriai.
- Nepriklausomybė. Vietos bendruomenių veikla yra laisva ir nepriklausoma, jos laisvai nustato savo tikslus, veiklas. Jos veikia nepriklausomai ir

411 Jurga Bučaitė-Vilkė, „Interesų grupių dalyvavimas ir įsitraukimas vietos lygmeniu: ar savivaldybių bendradarbiavimas gali būti demokratiškas?", *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 1 (2019): 153–175.

412 „Gerosios piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo praktikos kodeksas" , Europos Taryba, žiūrėta 2023 m. birželio 6 d., https://www.coe.int/en/web/ingo/civil-participation

413 Beata Barsul, Vietos bendruomenės ir seniūnaičių bendradarbiavimas Lenkijoje ir Lietuvoje. Magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2023, p. 29–30.

atstovauja tokioms pozicijoms, kurios gali nesutikti su savivaldybės ar kitos valdžios institucijos pozicija.

A. G. Raišienė[414], remdamasi įvairių autorių darbais, išskiria penkis bendradarbiavimo modelius: tinklinį, kooperacijos, partnerystės, koalicijos ir integracinį. Pasak B. Barsul[415], labiausiai vietos bendruomenių ir seniūnaičių bendradarbiavimui tinka kooperacijos ir partnerystės modeliai, nes skatina skirtingų subjektų bendradarbiavimą. Įgyvendindami šiuos modelius, vietos bendruomenės, seniūnaičiai ir vietos savivaldos institucijos gali veikti kartu, dalintis informacija, ištekliais ir patirtimi. Šie modeliai leidžia efektyviau pasidalinti ištekliais, ypač finansiniais, nes, kitaip nei vietos bendruomenės, seniūnaičiai jų neturi, kaip ir žmogiškųjų išteklių, kurie dažnai jie yra patys. Partnerystė ir kooperacija dažnai skatina ilgalaikius ryšius ir nuolatinį bendradarbiavimą, o ilgalaikis bendradarbiavimas gali būti naudingas kuriant ir įgyvendinant ilgalaikius projektus bei sprendimus seniūnaitijoje – vietos bendruomenėje. Kooperacijos ir partnerystės modeliai taip pat gali labiau įtraukti gyventojus ir taip užtikrinti jų poreikius.

Vietos bendruomenės ir seniūnaičių bendradarbiavimas yra svarbus veiksnys, gerinant gyvenimo sąlygas ir sprendžiant bendruomenės klausimus. Jis užtikrina efektyvų valdymą ir suteikia bendruomenės nariams galimybę priimti sprendimus.

Vienas iš bendradarbiavimo aspektų yra reguliarus vietos bendruomenės ir seniūnaičių ryšys. Tai gali būti pasiekta per susirinkimus, bendrus projektus ar konsultacijas, kuriose dalyvauja abiejų pusių atstovai. Bendruomenės gali dalintis savo nuomone, išreikšti poreikius ir siūlyti, o seniūnaičiai – suteikti informaciją apie valdžios politiką, teikti pasiūlymus ir koordinuoti bendruomenės veiklą. Be to, vietos bendruomenės gali būti aktyvios seniūnaitijos veikloje: siūlyti projektus, iniciatyvas arba įsitraukti į veiksmus, kurie skatina socialinę gerovę,

414 Agota Giedrė Raišienė, Tarporganizacinės sąveikos turinys Lietuvos vietos savivaldos praktikų požiūriu, *Jurisprudencija*, 4 (106) (2008): 50–60.

415 Beata Barsul, Vietos bendruomenės ir seniūnaičių bendradarbiavimas Lenkijoje ir Lietuvoje. Magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2023, p. 31.

infrastruktūros plėtrą ar aplinkosaugą. Bendruomenės gali teikti savanorišką pagalbą seniūnaitijos veiklai, padėti organizuoti vietos renginius arba dalintis savo ištekliais ir žiniomis. Labai sėkmingu atveju vietos bendruomenės ir seniūnaičių bendradarbiavimas gali lemti stipresnę, vieningesnę ir efektyvesnę bendruomenę. Tai taip pat užtikrina, kad valdžios sprendimai atitiks gyventojų poreikius ir interesus, ir sudaro sąlygas darniai vietos plėtrai.

Išvados. Seniūnaičio institutas Lietuvoje kol kas yra pradinio vystymosi stadijos, nes įstatymų leidėjo lūkesčiai dėl seniūnaičio yra ir gana nekonkretūs, ir labai platūs, o jiems įgyvendinti resursai nenumatyti. Gal ir dėl šios priežasties gyventojai yra gana skeptiški dėl seniūnaičių veiklos.

Analizuojant seniūnaičių patirtį Lenkijoje, verta būtų įstatymų leidėjui atkreipti dėmesį, kad šio vietos demokratiją užtikrinančio instituto egzistavimas priklauso ne nuo įstatymų leidėjo nuostatų, o nuo gyventojų valios, kad jis būtų, todėl ir veikia kur kas efektyviau.

Vietos bendruomenių ir seniūnaičių bendradarbiavimas yra neabejotina vietos demokratijos veikimo sąlyga, bet reikia siekti, kad vienų ir antrų funkcijos nebūtų dubliuojamos.

Tegul skyrių vainikuoja šių asmenybių mintijimai.

Prof. dr. Algirdas Astrauskas. *Lietuvoje dar yra iki galo neišnaudotos tos vietos gyventojų įtraukimo į vietos reikalų tvarkymą formos ir tie mažosios vietos savivaldos subjektai (seniūnijos ir seniūnai, seniūnaitijų bendruomenės, seniūnaičiai, seniūnaičių sueigos, bendruomeninės organizacijos, savivaldybės bendruomeninių organizacijų tarybos), kurie įtvirtinti Vietos savivaldos įstatymu ir kitais teisės aktais. Gal visų pirma įgalinkime šiuos mažosios vietos savivaldos subjektus, sudarykime sąlygas jiems realiai spręsti ir veikti (o ne tik imituoti veiklą), subrandinkime seniūnijos teritorijoje socialinės partnerystės pagrindu koordinuotai veikiančių*

vietos reikalų tvarkytojų darinius[416].

Eglė Juozapavičienė. *Bendruomeninė organizacija atsiranda tada, kai atsiranda žmogus, kuriam visko reikia daugiau. Jis dirba iš savo noro, iniciatyvos. Su seniūnaičiais kitaip, dažnai jie prikalbinami būti arba išrenkami vos kelių žmonių. Per 17 metų mes taip ir nesupratom seniūnaičio pareigų, jo reikalingumo... Aktyvus bendradarbiavimas tarp bendruomenių, seniūnų ir seniūnaičių yra būtinas, siekiant kurti stiprią ir darnią vietos savivaldą. Seniūnaičiai, būdami tiesioginė grandis tarp gyventojų ir valdžios, atlieka svarbų vaidmenį stiprinant gyventojų balsą sprendimų priėmimo procese, jų aktyvumas ir iniciatyvumas gali paskatinti naujų projektų įgyvendinimą, stiprinti bendruomenių socialinį gyvenimą ir spręsti aktualias problemas. Tačiau tas noras ir iniciatyva turi eiti iš paties žmogaus*[417].

---

416 Algirdas Astrauskas, Lengvas džiazas apie tai, kiek Lietuvai reikia savivaldybių. *Pozicija*, 2023-02-07. A. Astrauskas yra MRU Viešojo administravimo instituto profesorius, kurio ilgamečiai tyrimai susiję su savivaldos ir savivaldybių problematika.

417 2024 m. gruodžio 17 d. Ignalinos rajono savivaldybėje vyko seniūnų ir seniūnaičių susitikimas: https://www.etaplius.lt/miestas/naujiena/ignalinos-rajono-savivaldybeje-vyko-seniunu-ir-seniunaiciu-susitikimas-334709. E. Juozapavičienė yra visuomenininkė ir teisininkė, o nuo 2022 metų – Lietuvos vietos bendruomenių organizacijų sąjungos pirmininkė.

LITERATŪRA

1. Ahlbrant, Roger S., ir James V. Cunningham. *A new public policy for neighborhood preservation*. New York: Praeger, 1979.
2. Aleksandravičius, Alvydas, ir Danguolė Bartkutė. „Bendruomeniškumo raiška“. Iš *Kaimo bendruomenių plėtra: kolektyvinė monografija*, Vilma Atkočiūnienė, Danguolė Bartkutė, 45–62. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2004.
3. Aleksandravičius, Alvydas, ir Jan Žukovskis. „Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai: siekiant darnumo visuomenėje“. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development* 25, 1 (2011): 7–15. https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/83323.
4. Ališauskas, Kęstutis. „Vietos veiklos grupių integruotų bandomųjų strategijų rengimas“. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos* 5 (2005): 22–26.
5. Almonaitienė, Junona, Dalia Antinienė, Nomeda Ausmanienė, Rosita Lekavičienė, Gražina Matulienė, Laima Ruibytė, ir Zita Vasiliauskaitė. *Bendravimo psichologija.* Kaunas: Technologija, 2006.
6. Anderson, Benedict. *Įsivaizduojamos bendruomenės*. Vilnius: Baltos lankos, 1999.
7. Andriulis, Vytautas. *Petras Roizijus: Lietuvos sprendimai 1563.* Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007.
8. Anzenbacher, Arno. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1992.
9. „Apie pilnutinę demokratiją“. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*, 2015 m. rugsėjo 8 d. Žiūrėta 2019 m. birželio 7 d. https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/92996/nepriklausomybes-sasiuviniai-apie-pilnutine-demokratija.
10. Aristotelis. *Politika.* Vilnius: Margi raštai, 2009.
11. Arskis, Feliksas. *Periklis*. Vilnius: Mintis, 1989.
12. Ashford, Nigel. *Laisvos visuomenės principai*. Vilnius: Aidai, 2003.
13. Asimov, Isaac. „The Miss America pagent“. *TV Guide*, 1975, August 30.
14. Astrauskas, Algirdas. *Svarbios valstybės ir vietos savivaldos teorijų sąvokos*. Vilnius: Ciklonas, 2012.
15. Atkočiūnienė, Vilma. „Kaimo bendruomenių plėtra“. Iš *Kaimo bendruome-*

nių plėtra: *kolektyvinė monografija*, Vilma Atkočiūnienė ir Danguolė Bartkutė, 25–44. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, 2004.

16. Atkočiūnienė, Vilma. „Kaimo vietovės pokyčių valdymas pagal principą „iš apačios į viršų". *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2 (11) (2008), 50–62. https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/82632.
17. Atkočiūnienė, Vilma, ir Greta Kaminaitė. „Lietuvos teminių kaimų vystymosi varomosios jėgos stiprinant jų gyvybingumą". *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development* 39, 2 (2017): 139–147. https://www.researchgate.net/publication/318197153_LIETUVOS_TEMINIU_KAIMU_VYSTYMOSI_VAROMOSIOS_JEGOS.
18. Bachrach, Kenneth M., ir Alex J. Zautra. „Coping with a community stressor: The threat of a hazardous waste facility". *Journal of Health and Social Behavior* 26 (1985): 127–141.
19. Bačiulis, Audrius. „Lietuva provincialėja". *Veidas*, 2003 m. gegužės 22 d., 14–15.
20. Bagdonas, Albinas. „Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai". Iš *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001, t. 1.
21. Bagdonavičius, Vacys. „Vydūnas apie tautą ir valstybę". *Kultūros barai*, 2017, Nr. 9, 66–72.
22. Barevičiūtė, Jurgita. „Z. Baumano postmodernioji socialinė filosofija". Magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005.
23. Baršauskienė, Viktorija, ir Irena Leliūgienė. *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje (užsienio šalių patirtis)*. Kaunas: Technologija, 2001.
24. Bauman, Zygmund. *Likvidi meilė: apie žmonių ryšių trapumą*. Vilnius: Apostrofa, 2007.
25. Beinoravičius, Darijus. „Demokratijos kliūtys ir jų įveikimo teise galimybės". *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 7–14. https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2663/2467.
26. Bell, Daniel. *Communitarianism and Its Critics*. Clarendon Press, Oxford, 1993.

27. „Bendruomenė“. Iš *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
28. „Bendruomenė“. Iš *Sociologijos žodynas*, Juozas Leonavičius. Vilnius: Academia, 1993.
29. *Bendruomeninės ir savanoriškos veiklos Lietuvoje tyrimas.* Vilnius: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir VšĮ „Europos namai, 2020. https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/NVO/NVO%20Taryba/2020-02-12/Bendruomenin%C4%97s%20ir%20savanori%C5%A1kos%20veiklos%20Lietuvoje%20tyrimas.pdf.
30. *Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas.* Vinius: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir BGI Consulting, 2011. https://www.google.lt/search?source=hp&ei=XltNX4yKDY60sAeR-rvQDQ&q=Bendruomenini%C5%B3+organizacij%C5%B3+ir+be.
31. Bendruomenių kaitos centras. *NVO indeksas*. Vilnius, 2020. http://www.bkcentras.lt/projektai/nvo-indeksas/nvo-indeksas/id-12.
32. Bereitschaft, Bradley. „Equity in neighbourhood walkability? A comparative analysis of three large U. S. cities“. *Journal of Justice and Sustainability* 22, 7 (2017): 859–879.
33. Beresnevičienė, Danguolė. „Psichologinis bendruomenės kūrimo Lietuvoje modelis“. *Jurisprudencija* 23, 15 (2001): 17–25. https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3696/0.
34. Bernatonis, Juozas. „Kad labiau didėtų bendruomenių vaidmuo“. *Savivaldybių žinios*, 2002 m. rugpjūčio 29 d., 7–8.
35. Bersėnaitė, Jurgita, ir Rigita Tijūnaitienė. „Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijų veikloje motyvacijos pokyčiai“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 4, 32 (2013): 132–141.
36. Bieliauskaitė, Rasa. „A. Adlerio psichologija – tarp atsakomybės ir bendrystės“. *Bernardinai*, 2013 m. gegužės 8 d. http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-05-08-rasa-bieliauskaite-a-adlerio-psichologija-tarp-atsakomybes-ir-bendrystes/100226.
37. Bielskis, Andrius. „Yranti Lietuvos socialinė tikrovė: Aristoteliško ben-

druomeniškumo beieškant, arba kodėl liberali demokratija yra sunkiai suderinama su Aristotelišku poliu?“. *Kultūros barai*, 2003, Nr. 2, 27.

38. Birkmann, Joern. *Measuring vulnerability to natural hazards: towards disaster resilient societies*. Tokyo: UNU-Press, 2006.
39. Bolotinas, Viktoras. „Vietos bendruomenės Lietuvos realijų ir įstatymų kontekste“ (rankraštis). Vilnius, 2000.
40. Brilius, Kęstutis K. „Dieviškoji galia“. *Artuma*, 2010 m. liepa–rugpjūtis, 24.
41. Buckner, John C. „The development of an instrument to measure neighborhood cohesion“. *American Journal of Community Psychology* 16 (1998): 771–791.
42. Būdvytis, Saulius. „Bendrijos kaip sociologijos objektas“. *Filosofija, sociologija* 1 (13), (1994): 24–35.
43. Burke, Edmund. *Apmąstymai apie Prancūzijos revoliuciją*. Vilnius: Žara, 2009.
44. Butkevičienė, Eglė, ir Leonardas Rinkevičius. „Rethinking of concept of community: communities in cyberspase“. *Socialiniai mokslai* 3, 53 (2006): 33–40.
45. *Cambridge Dictionary*. Cambridge University Press. Žiūrėta 2020 m. balandžio 13 d. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/functional.
46. Campbell, Donald T., ir Donald W. Fiske. „Convergent and discriminant validation by the multitrait-multimethod matrix“. *Psychological Bulletin* 56 (1959): 81–105.
47. Castera, Bernard de. *Atverkite duris! Įvadas į socialinę Bažnyčios doktriną*. Kardinolo Daneelso pratarmė. Vilnius: Lumen fondo leidykla, 1994.
48. Cironkaitė, Snieguolė. *Kaimo verslumas: geroji bendruomenių patirtis*. Vilnius: VšĮ „DVI Darnaus vystymo iniciatyvos“, 2012.
49. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. Žiūrėta 2020 m. balandžio 13 d. http://lkiis.lki.lt/home.
50. Dalton, James H., Abraham Wandersman, ir Maurice J. Elias. *Community Psychology: Linking Individuals and Communities*. Belmont: Thomson / Wadsworth, 2007.
51. Dambrauskaitė, Neringa. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų namai XVI a.–XVII a. pirmoje pusėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.

52. Daujotytė, Viktorija. „Maironio skaitymo fragmentai“. *Metai*, 2012, Nr. 7, 70.
53. Davies, Norman. *Europa: istorija*. Vilnius: Vaga, 2011.
54. Degutis, Mindaugas, Ainė Ramonaitė, ir Rūta Žiliukaitė. „Kas yra pilietinės galios indeksas ir kaip jis apskaičiuojamas?“ Vilnius: Civitas, 2015. http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2015/06/KAS_YRA_PGI.pdf.
55. Denhardt, Robert B. *Viešųjų organizacijų teorijos*. Vilnius: Algarvė, 2001.
56. *Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos 1529 metų Statutas.* Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1971.
57. *Dieveniškės*. Vilnius: Mintis, 1995.
58. Donskis, Leonidas. „Kas yra bendruomenė?“ Iš *Socialinė ekonomika: vietos bendruomenės poreikiai ir galimybės*. Vilnius: Socialinės ekonomikos institutas, 2004.
59. Donskis, Leonidas. „Pilietiškumas ir modernybė“. Pranešimas „Civito“ organizuotoje konferencijoje Anykščiuose 2005 m. gegužės 3 d.
60. Doolittle, Robert J., ir Donald MacDonald. „Communication and a sense of community in a metropolitan neighborhood: A factor analytic examination“. *Communication Quarterly* 26 (1978): 2–7.
61. Drechsler, Wolfgang. *Good and bad government Ambrogio Lorenzetti's frescoes in Siena town hall as mission statement for public administration today.* Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative / Open Society Institute, 2001.
62. Dundulienė, Pranė. *Lietuvių etnologija*. Vilnius: Mokslas, 1991.
63. Dundulienė, Pranė. *Senieji Lietuvių šeimos papročiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.
64. Etzioni, Amitai. *Spirit of Community.* Simon and Schuster, 1994.
65. Etzioni, Amitai. *New Communitarian Thinking.* Charlot-Tesville: University Press of Virginija, 1995.
66. *Europos vietos savivaldos chartija ir Lietuvos teisinė sistema*. Vilnius: VšĮ „Savivaldybių žinios“, 2000.
67. Fenno, F. Richardo. *Congress at the Grassroots: Representational Change in the South, 1970-1998*. University of North Carolina Press, 2000.

68. Frankl, E. Viktor. *Žmogus prasmės akivaizdoje*. Kaunas: Katalikų pasaulio leidiniai, 2010.
69. Gawłowski, Robert, Saulius Nefas, ir Krzysztof Makowski. „Subsidiarity principle – its realization in self-government in Lithuania and Poland". *Administrative sciences* 10 (2020): 1–15. https://www.mdpi.com/2076-3387/10/1.
70. Genys, Dainius. „Bendruomeniškumo viltys". *Aš ir psichologija*, 2016 m. kovas, 55.
71. Giddens, Anthony. *Modernybė ir asmens ypatumas*. Vilnius: Pradai, 2000.
72. Gimbutienė, Marija. „Baltai. Perkūnas / Perunas. Baltų ir slavų griausmo dievas". Iš *Lietuvių mitologija*, t. III, 129. Vilnius: Mintis, 2004.
73. Glynn, J. Thomas. „Psychological sense of community: Measurement and application". *Human Relations* 34 (1981): 780–818.
74. Godvadas, Paulius. *Bendruomenės plėtra: praktinis vadovas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2004.
75. Godvadas, Paulius. „Egzistencinė filosofija ir socialinis darbas bendruomenėje". *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 1, 1 (2008): 9–20.
76. *Graikų literatūros chrestomatija.* Vilnius: Mintis, 2008.
77. Grigas, Romualdas. *Tautos savigyna*. Vilnius: Academia, 1993.
78. Grigas, Romualdas. *Tautos likimas*. Vilnius: Rosma, 1995.
79. Grigas, Romualdas. *Socialinių įtampų Lietuvoje laukai*. Vilnius: 1998.
80. Grigas, Romualdas. *Tautinė savivoka*. Vilnius: Rosma, 2001.
81. Grootaert, Thierry van Bastelaer. *Understanding and Measuring Social Capital.* Washington DC: The World Bank, 2002.
82. Gudavičius, Edvardas. *Lietuvos istorija nuo seniausiųjų iki 1569 metų*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.
83. Gudelis, Dangis. „Savivaldybių veiklos matavimo modeliai ir jų įgyvendinimo galimybės Lietuvoje". Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2007.
84. Guogis, Arvydas. „Apie naujo palyginamojo turinio reikšmę socialiniuose moksluose". *Bernardinai*, 2008 m. spalio 2 d.
85. Guogis, Arvydas, ir Boguslavas Gruževskis. „Socialdemokratijos problema

visuomenėje: socialinio teisingumo ir Naujojo viešojo valdymo aspektai“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2, 21 (2011): 6–15.
86. Gurevičius, Ainius. *Viduramžių kultūros kategorijos*. Vilnius: Mintis, 1989.
87. Hayek, Friedrich A. *Individualizmas ir ekonominė tvarka*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
88. Harari, Yuval Noah. *Sapiens. Glausta žmonijos istorija*. Vilnius: Kitos knygos. 2018.
89. Hesė, Hermanas. *Demianas*. Vilnius: Lietuvos kultūros fondas „Taura“, 1990.
90. Hillery, George. „Definitions of Community: Areas of Agreement“. *Rural Sociology* 20 (1955): 111–122.
91. Ignatavičius, Stasys. „Istorinis dokumentas“. *Trimitas*, 2020 m. gegužė, Nr. 5. https://www.sauliusajunga.lt/wp-content/uploads/2020/07/Trimitas_geguze.pdf.
92. Indrašienė, Valdonė. *Socialinio ugdymo technologijos*. Vilnius: Baltijos kopija, 2004.
93. Jaehoon, Lee, ir L. J. Shrum. „Conspicuous Consumption versus Charitable Behavior in Response to Social Exclusion: A Differential Needs Explanation“. *Journal of Consumer Research*, October (2012). http://ejcr.org/.
94. Jakaitis, Jonas. „Miesto architektūros savitumas kaip architektūros sąveikos rezultatas“. *Urbanistika ir architektūra* XXIX, 4 (2005): 191–202.
95. Jakučionis, Saulius. „Žmonės labiausiai nerimauja dėl ekonominių ir socialinių grėsmių“. *Delfi*, 2017 m. birželio 15 d. https://www.delfi.lt/verslas/verslas/tyrimas-zmones-labiausiai-nerimauja-del-ekonominiu-ir-socialiniu-gresmiu.d?id=74951140.
96. Jankauskas, Donatas, ir Jurgita Česnulevičienė. „Seniūnijų bendruomenių komitetai – bendruomeniškumo ugdymo patirtis“. Iš *Bendruomeniškumas ir savivalda: straipsnių rinkinys*, 26–29. Kaunas, VšĮ „Savivaldybių žinios“.
97. Janulytė, Inga. „Ar virtuali bendruomenė gali išaugti į tikrą bendruomenę?“ *LRT.lt*, 2016 m. balandžio 10 d. http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/ar-virtuali-bendruomene-gali-isaugti-i-tikra-bendruomene-/221154.
98. Januševičius, Alvydas. „Joniškėlio respublika: šimto metų jubiliejus su prezidentu ir rekordine vėliava“. *15 min,* 2019 m. rugpjūčio 10 d. https://ww-

w.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/joniskelio-respublika-simto-metu-jubiliejus-su-prezidentu-ir-rekordine-veliava-56-1186654?copied.

99. Juknevičius, Gytis. „Bendruomeniškumą lemiantys faktoriai ir veiksmai Lietuvoje praeityje ir dabar“. Bakalauro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2014.
100. Jurėnienė, Virginija, ir Aistė Urbonienė. *Kultūros centrai: bendradarbiavimas, bendruomenių mobilizavimas ir edukacinės praktikos*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018.
101. Jurginis, Juozas. *Baudžiavos įsigalėjimas Lietuvoje*. Vilnius: Mokslas, 1962.
102. Justickis, Viktoras. *Prevencinė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
103. Kairys, Stasys. „Riedlente per bendrą gėrį“. *Atgimimas*, 2009 m. rugpjūčio 21–27, 7.
104. Kairys, Steponas. *Lietuva budo.* New York: Amerikos lietuvių socialdemokratų sąjungos Literatūros fondo lėšomis, 1957.
105. Kalesnykas, Raimundas. *Policijos ir kitų socialinių institucijų, teikiančių socialines paslaugas gyventojams, bendradarbiavimas*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
106. Karalius, Alvydas. „Bendruomeniškumo formos ir jų pamatai“. Iš *Bendruomeniškumas ir savivalda: teminis straipsnių rinkinys*. Kaunas: VšĮ „Savivaldybių žinios“, 2000.
107. Kavaliauskaitė, Rasa. *Vilniaus bendruomeninių organizacijų veiklos ir galimybių plėtojimas*. Tyrimo rankraštis. Vilnius, 2020.
108. Kazėnas, Gediminas. „Apie bites ir jų šeimas“. *Alkas*, 2015 m. birželio 30 d. www.alkas.lt.
109. Kymlicka, Will. „Communitarianism, Liberalism, and Superliberalism“. *Critical Review* 8 (1994).
110. Knietaitė, Julita. „Savivaldybės bendruomeniškumo indekso nustatymas“. Magistro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2015.
111. Kondrotas, Jonas. „Stipri bendruomenė – stiprus kaimas“. *Delfi*, 2014 m. rugpjūčio 19 d. http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/j-kondrotas-stipri-bendruomene-stiprus-kaimas.d?id=65596194#ixzz3AuSxUN9m.

112. Krankalis, Rimantas, ir Rasa Anzelytė. „Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimas kaimiškose savivaldybėse“. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje* 1, 5 (2013).
113. *Kražiai*. Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1993.
114. Kreeft, Peter. *Angelai (ir demonai): ką mes iš tikrųjų* žinome *apie juos?* Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2007.
115. Kriaučiūnas, Romualdas. „Bendruomeniškumas – laimingumo paslaptis“. *Pasaulio lietuvis*, 2005 m. gruodis, 6.
116. Kubilius, Andrius, Kęstutis Masiulis, ir Kęstutis Škiudas. *Sėkmės Lietuva: dešinioji alternatyva: konservatyvioji politinė programa*. Vilnius: Dešinioji alternatyva, 2003.
117. Kubilius, Andrius. *Konservatyvioji bendruomenė*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2006.
118. *Kudirkos Naumiestis*. Vilnius: Viltis, 1990.
119. Kulakauskas, Antanas. „Apie valstybės namo pamatus“. *Savaitgalis*, 2015 m. sausio 28 d. http://lms.lt/archyvas/?q=lt/node/2665.
120. Kulesza, Wladislaw T. *Mūsų laikų ideologijos*. Vilnius: Alma littera, 1998.
121. Kulikauskas, Gediminas. *Lietuvio kodas*. Vilnius: Tyto alba, 2018.
122. „Kuo gyvybingesnės bendruomenės, tuo stipresnė valstybė, įsitikinęs Premjeras“. *Respublika*, 2012 m. rugsėjo 28 d. https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/kuo_gyvybingesnes_bendruomenes_tuo_stipresne_valstybe_isitikines_premjeras/.
123. Kvieskienė, Giedrė. *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003.
124. Laerhoven, Frank Van, ir Clare Barnes. „Communities and commons: the role of community development support in sustaining the commons“. *Oxford University Press and Community Development Journal* 49, January (2014): 122–123. http://cdj.oxfordjournals.org/content/49/suppl_1/i118.full.pdf+html.
125. Lamentowicz, Wojciech. *Šių laikų valstybė*. Vilnius: Alma littera, 1998.
126. Landsbergis, Vytautas. *Tėvynės valanda*. Vilnius: Tėvynės sąjunga, 1993.

127. Lastauskienė, Giedrė. „Joniškio gimnazijos istorija Lietuvos centrinio archyvo dokumentuose“. Žemygala 6–8, 2 (2008–2009): 32–46.
128. Laučius, Vladas. „Baikim tyčiotis iš politikos: kam tos savivaldybių tarybos?“ *Delfi*, 2011 m. vasario 4 d. https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vlaucius-baikim-tyciotis-is-politikos-kam-tos-savivaldybiu-tarybos.d?id=41610939.
129. Laučius, Vladimiras. „Noras panaikinti visus prietarus yra pats didžiausias prietaras“. *Delfi*, 2020 m. liepos 31 d.
130. Laurinavičius, Alfonsas. *Bendruomenės ir teisėsaugos institucijų bendrdarbiavimas.* Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
131. Laurinavičius, Alfonsas. *Bendruomenės teisėtvarka: mokymo metodinis leidinys.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
132. Le Bon, Gustave. *Minios psichologija*. Vilnius: Vaga, 2011.
133. Leliūgienė, Irena. *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija, 1997.
134. Leliūgienė, Irena, ir Justinas Sadauskas. „Bendruomenės sampratos traktuotės ir tipologija“. *Socialinės studijos: mokslo darbai* 3, (4) (2011): 1281–1297.
135. Leliūgienė, Irena. *Socioedukacinis darbas bendruomenėje*. Kaunas: Technologija, 2013.
136. Leončikas, Tadas. „Komunitarizmas kaip nauja bendruomeniškumo ideologija“. Iš *Bendruomeniškumas ir savivalda: teminis straipsnių rinkinys*. Kaunas: VšĮ „Savivaldybių žinios“, 2000.
137. Libertas ir Pietas. *Lietuviškas konservatizmas. Antologija 1993–2010*. Vilnius: Eugrimas, 2010.
138. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai.* Vilnius: Aidai, 2001.
139. Lietuvos kaimo bendruomeninių organizacijų ir jas vienijančių sąjungų informacinė bazė. Žiūrėta 2020 m. spalio 5 d. https://www.litfood.lt/veiklos-sritys/socialinis-bendradarbiavimas/kaimo-bendruomenes/.
140. Lijphart, Arend. „Comparative Politics and the Comparative Method“. *American Political Science Review* 65, 3 (1971): 682–693.
141. Liobienė, Laura. „Bendruomeniškumo indekso nustatymas savivaldybėje“. Magistro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2018.

142. Lukonaitis, Darius. „Bažnyčios socioedukacinė įtaka bendruomenės sutelktumui“. Magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002.
143. Lukšaitė, Ingė. „Lokalinės istorijos sampratos“. Iš *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005.
144. MacIntyre, Alasdair. *Pripažintos priklausomybės dorybės. Tradicijos likimas*. Vilnius: Aidai. 2001.
145. Mačiekus, Venantas. „Kaimo sueigose svarstomi klausimai, sprendimų priėmimas ir vykdymas“. Iš *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1990.
146. Mačiekus, Venantas. „Kaimo savivalda ir dorovė“. Iš *Etninė kultūra ir tautinis atgimimas: konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1994.
147. „Magdeburgo teisė“. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1957, t. 12.
148. Masiulis, Kęstutis. „Savivalda ir demokratija. Interesų grupių ir bendruomenių skatinimo politika ES. Lietuvos savivaldybių ir piliečių ryšio stiprinimas“. Iš *Metodinė medžiaga kursams*, Laima Andrikienė, 25–45. Vilnius, 2003.
149. Mauricaitė, Donata. „Bendruomeniškumo indeksas ir jo pritaikymas Lietuvos savivaldybėse“. *Tiltas į ateitį* 1, 6 (2012): 14–19.
150. Mcmillan, David W., ir David M. Chavis. „Sense of Community: A Definition and Theory“. *Journal of Community Psychology* 14 (1), (1986): 6–23.
151. Mickūnas, Algis. *Demokratija šiandien: straipsniai ir esė*. Vilnius: Versus aureus, 2007.
152. Mies, Maria. „No commons without a community“. *Community Development Journal* 49, January (2014): 106–108. http://cdj.oxfordjournals.org/.
153. Misiūnienė, Giedrė, ir Justinas Sadauskas. „Socialinių darbuotojų kompetencijos veikti kaimo bendruomenėje apibrėžtis“. *Socialinis ugdymas* 40, 1 (2015): 99–117.
154. Mizrahi, Terry. *Community Building: Renewal, Well-being, and Shared Responsibility*. Ed. by Patricia Ewalt, Edith M. Freeman and Dennis L. Poole. New York, 1999.
155. Morkūnienė, Jūratė. *Paradigmos: filosofija ir visuomenė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020.

156. Mžvanadzė, Nora. „Kas ji, pirmoji Nobelio ekonomikos premijos laureatė moteris“. *Atgimimas*, 2009 m. spalio 30–lapkričio 5 d., 10.
157. National Civic League. *Civic Index – 4 th Edition*. Denver, 2019. https://www.nationalcivicleague.org/resources/civicindex/.
158. Navaitis, Gediminas, Saulius Nefas, ir Kęstutis Ralys. „Parapijos vaidmuo vietos bendruomenėje“. *Pedagogika* 90 (2008): 65–71.
159. Navickaitė, Rasa. „Nepartiniai kandidatai – tarsi katė rinkėjų maiše“. *Atgimimas*, 2010 m. sausio 7–13 d., 4.
160. Nefas, Saulius. „Žmogaus saugumas funkcionalioje vietos bendruomenėje“. *Katalikų mokslo akademija* 20 (2006): 433–440.
161. Nefas, Saulius. „Funkcionali vietos bendruomenė Lietuvos kaimuose ir miesteliuose“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2007. http://saunef.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2009/01/Disertacija_11_201.pdf.
162. Nefas, Saulius. „Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje“. *Viešoji politika ir administravimas* 20 (2007): 70–80.
163. Nefas, Saulius. „Šauliai ir vietos bendruomenės funkcionalumas“. Iš *Lietuvos* šaulių *sąjunga: praeitis, dabartis, ateitis*, Pranas Janauskas, 121–132. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 2009.
164. Nefas, Saulius. „Vadybos funkcijų raiška Lietuvos vietos bendruomenių veikloje“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 3, 19 (2010): 238–244.
165. Nefas, Saulius. „Vietos bendruomenės – teritorinės savivaldos pagrindas“. Iš *Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje: straipsnių rinkinys*, 42–46. Vilnius, 2010.
166. Nefas, Saulius, Vainius Smalskys, ir Vytautas Šlapkauskas. *Demokratija ir vietos bendruomenė Lietuvoje.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
167. Nefas, Saulius. „Vietos bendruomenės ir partiškumas“. *Bernardinai*, 2011 m. rugpjūčio 8 d., 4.
168. Nefas, Saulius. „Vietos demokratijos funkcionavimo objektas – savivaldybė“. *Socialinių mokslų studijos* 4, 3 (2012): 839–850.
169. Nefas, Saulius, Eglė Vaidelytė, Ainė Ramonaitė, Irena Leliūgienė, Jaroslav Dvorak, Jolanta Solnyškinienė, Ramūnas Navickas, Brigita Žu-

romskaitė, Audrius Šimkus, Arimantas Račkauskas, ir Eglė Butkevičienė. „Aukščiausius reitingus visuomenės nuomonių tyrimuose turinčių politinių partijų, 2016 metų Seimo rinkimų programose skiriamo dėmesio NVO ir vietos bendruomenėms tyrimas ideologiniu ir vadybiniu aspektu“. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016, nepublikuota.

170. Nefas, Saulius. *Tyrimas seniūnaitija 2020*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2020.
171. Nevieraitė, Dovilė. „Programinio biudžeto funkcionavimas Lietuvos viešajame sektoriuje“. Magistro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2013.
172. Nisbet, Robert A. *Konservatizmas*. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas, 1993.
173. Nisbet, Robert A. *Sociologijos tradicija*. Vilnius: Pradai, 2000.
174. Ostrom, Eleonor. *Governing the Commons – The Evolution of Institutions for Collective Action.* Cambridge University Press, 1990.
175. Palujanskienė, Aldona, ir Dovilė Jonušienė. *Psichologijos pagrindai*. Kaunas: Akademija, 2010.
176. Parsons, Wayne. *Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos* įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
177. Paukštytė-Šaknienė, Rasa, ir Žilvytis Bernardas Šaknys. „Jaunimo gyvenimo raiška“. Iš *Papročiai: monografija*, 28–29. Kaunas: Žiemgalos leidykla, 2007.
178. Pepcevičiūtė, Indrė. „Etnologas: žolinė – proga susiburti“. *Diena.lt*., 2012 m. rugpjūčio 15 d., 4.
179. Picoult, Jodi. *Paprasta tiesa*. Vilnius: Alma littera, 2012.
180. Pilipavičius, Vytautas. „Bendruomenė ir bendruomenės veiklos prielaidos“. *Vagos* 77 (30) (2007): 5–11.
181. Pilipavičius, Vytautas. „Bendruomeninio verslumo formavimas Lietuvos kaimo vietovėse“. Daktaro disertacija, Aleksandro Stulginskio universitetas, 2012. https://issuu.com/ktu_research/docs/pilipavicius_disertacija_galutine.
182. *Plateliai*. Vilnius: Versmė, 1999.
183. Platonas. *Valstybė*. Vilnius: Margi raštai, 2014.
184. Poister, Theodore H. *Measuring Performance in Public and Nonprofit Organizations.* San Francisco: Jossey-Bass, 2003.

185. „Postmodernumas“. Iš *Lexikon zur Sociologic*. West deutscher Verlag Opladen, 1995.
186. Poviliūnas, Arūnas. *Kaimo atskirties profiliai*. Vilnius: Kronta, 2003.
187. Poviliūnas, Arūnas. „Bendruomeninių organizacijų raidos etapai“. Pranešimas skaitytas 2004 m. Vilniaus universitete vykusioje konferencijoje.
188. „Prezidentas: svarbu įsiklausyti į savivaldybių ir vietos bendruomenių balsą“. Prezidento komunikacijos grupė. Žiūrėta 2020 m. vasario 26 d. https://www.lrp.lt/lt/pranesimai-spaudai/.
189. „Psichiatras C. G. Jungas dar prieš 70 metų įspėjo Rusiją“. *Lietuvos rytas*, 2015 m. gegužės 1 d. http://www.technologijos.lt/n/mokslas/istorija_ir_archeologija/S-48727/straipsnis/Psichiatras-C-G-Jungas-dar-pries-70-metu-ispejo-Rusija.
190. Punytė, Ieva, ir Kristina Simonaitytė. „Darnaus vystymosi tikslai ir planavimo sistema Lietuvoje: esamos situacijos analizė“. Pranešimas skaitytas 2018 m. gegužę. http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2018/05/darnus-vystymasis-ir-planavimas-Lietuvoje_esama-situacija.pdf.
191. Pūras, Dainius. „Vaikystės fronte nieko naujo“. *Veidas*, 2008 m. sausio 28 d., 70.
192. Pūras, Dainius. „Nepakantumas pažeidžiamų grupių atstovams rodo, kad mūsų visuomenė serga“. *Lygių galimybių lyga*, 2019 m. rugpjūčio 27 d. https://www.lgl.lt/naujienos/d-puras-nepakantumas-pazeidziamu-grupiu-atstovams.
193. Puškorius, Stasys. „Veiklos matavimų viešajame sektoriuje raida ir tendencijos“. *Viešoji politika ir administravimas* 34 (2010): 7–20.
194. Putnam, Robert D. *Kad demokratija veiktų – pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje.* Vilnius: Margi raštai, 2001.
195. Radušis, Mindaugas. „Bendruomeniškumas: keli psichologiniai bruožai“. *Bernardinai*, 2010 m. spalio 19 d., 1. http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-10-19-mindaugas-radusis-bendruomeniskumas-keli-psichologiniai-bruozai/51612.
196. Radžvilaitė, Rugilė. „Bendruomenių vaidmuo darnaus vystymosi procese“. *Valdysena*, 2018 m. vasario 7 d. http://valdysena.lt/?p=600.

197. Rafanavičienė, Genovaitė. „Trisdešimt du Mardasavo gyventojai pasistatė savo bendruomenės namą“. *Lrytas*, 1999 m. liepos 19 d. https://www.lrytas.lt/search/?q=rafanavi%C4%8Dien%C4%97.
198. Ragauskas, Aivas. „Iš Vilniaus miesto socialinio žemėlapio XVII a. pirmojoje pusėje–XVIII a.: elgetų organizacijos pobūdis“. *Istorija* LXVII / 67 (2007), 15–23.
199. Redford, Emmett S. *Democracy in the Administrative State*. New York: Oxford University Press, 1969.
200. *Rietavo apylinkės*. Kaunas: Lietuvos krašto draugija, 1992.
201. Riger, Stephanie, ir Paul J. Lavrakas. „Community ties: Patterns of attachment and social interaction In urban neighborhoods“. *American Journal of Community Psychology* 9 (1981): 55–66.
202. Romeris, Mykolas. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė*. Vilnius: Pradai, 1995, d. 1, t. 1.
203. Romeris, Mykolas. *Valstybė ir jos konstitucinė teisė.* Vilnius: Pradai, 1995, d. 1, t. 2.
204. Rudzkienė, Vitalija. *Mokslinių tyrimų metodai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
205. Sabine, George H., ir Thomas I. Thorson. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Pradai, 1995.
206. Samalavičius, Almantas. „Kam tarnauja ir kam turėtų tarnauti rinkos?“ *Kultūros barai*, 2012 m. liepa / rugpjūtis, 5.
207. Sandel, Michael J. *Democracy's Discontent*. Harvard University Press, Massachusetts, 1996.
208. Sandel, Michael J. *Ko nenusipirksi už pinigus*. Vilnius: Tyto alba, 2014.
209. *Saugios kaimynystės vadovas*. Vilnius: UAB Litera, 2015.
210. *Savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
211. *Savivaldos stiprinimas ir vietos bendruomenių įgalinimas.* Vilnius: Civitas, 2008.
212. Selznick, Philip. *The Communitarian Persuasion*. Woodrow Wilson Center Press, Washington 2002.

213. Simmel, Georg. „The sociology of secret and secret societies“. *The American Journal of sociology* XI, 4 (1906): 465–472.
214. *Socialinės inovacijos kaimo plėtrai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
215. Stačiokas, Romas. *Miesto savivalda: sisteminis požiūris, socialinė-ekonominė raida ir padariniai.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994.
216. Stačiokas Romas. „Miestų, kaip savaveiksmių bendrijų, formavimasis“. *Filosofija ir sociologija* 2 (1997): 35–41.
217. Stapulionytė, Vaida, ir Samanta Maldaikytė. „Savivaldybių bendruomeniškumo lygio matavimas: Biržų ir Ukmergės rajonų savivaldybių atvejis“. Bakalauro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2012.
218. Stone, Wendy, ir Jody Hughes. *Social capital: empirical meaning and measurement validity.* Melbourne: Australian Institute of Family Studies, 2002.
219. Stračinskienė, Laura. *Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldybės lygyje*. Vilnius: Civitas, 2005.
220. Stumbraitė-Vilkišienė, Edita. „Piliečių dalyvavimo aktyvumo ir pasitenkinimo sąveikos konceptualizacija kuriant viešąją paslaugą“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2013.
221. Sudnickas, Tadas. „Šiuolaikinės veiklos matavimo sistemos. Integravimo su kokybės valdymo ir procesų tobulinimo sistemomis galimybės“. *Viešoji politika ir administravimas* 26 (2008): 17–24.
222. Survila, Arvydas, ir Andrius Stasiukynas. „Bendruomenės dalyvavimo nepaprastų situacijų valdymo cikle lygių modelis“. *Viešoji politika ir administravimas* 14, 4 (2015): 590–603.
223. Šerkšnas, Antanas. *Mokyklinė bendruomenė*. Kaunas: Šv. Kazimiero draugija, 1939.
224. Šimaitytė-Butkevičienė, Eugenija, ir Julius Vaupšas. *Namų dvasia širdy gyva: Juodeikių parapijos žmonių prisiminimai.* Panevėžys: Reklamos forma, 2012.
225. Šinkūnienė, Jautrė R. *Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
226. Šlapkauskas, Vytautas. „Teoriniai bendruomeniškumo principai ir tikrovė“. Iš *Bendruomeniškumas ir savivalda: straipsnių rinkinys*. Kaunas, VšĮ „Savivaldybių žinios“, 2000, 27–33.

227. Šlapkauskas, Vytautas. „Klasikinė ir šiuolaikinė bendruomenė“. Iš *Demokratija ir vietos bendruomenė Lietuvoje: vadovėlis*, Saulius Nefas, 118–125. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
228. Štuopytė, Edita. „Teritorinės bendruomenės centro darbo su vaikais socialinės edukacinės funkcijos ir jų raiškos ypatumai“. Daktaro disertacijos santrauka, Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2002. https://aleph.library.lt/F?func=find-b&amp=&amp=&amp=&request.
229. Štuopytė, Edita. *Nevyriausybinių organizacijų socialinė-edukacinė veikla su pagyvenusiais žmonėmis Lietuvoje*. Kaunas: KTU, 2018.
230. Taylor, Charles. *Autentiškumo etika*. Vilnius: Aidai, 1998.
231. Tam, Henry. „Communitarianism. Sociology of“. Iš *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, Vol. 4. Oxford: Elsevier, 2015, 311–316.
232. Tam, Henry. *The Evolution of Communitarian Ideas History, Theory and Practice*. Palgrave Macmillan, 2019.
233. Tamošaitis, Izidorius. „Asmuo ir bendruomenė“, *Vairas* 20, 5 (1937): 8.
234. *Taujėnų, Užugirio, Balelių, Laviškio, Paąžuolių, Šalnų, Radžiūnų, Mažeikių mokyklų istorija.* Vilnius: Petro ofsetas, 2019.
235. Tocqueville, Alexis de. *Apie demokratiją Amerikoje*. Vilnius: Amžius, 1996.
236. Tonnies, Ferdinand. *Community and society: Gemeinschaft und Gesellschaft.* New Brunswick, London: 1996.
237. Tropman, John E. „Critical dimensions of community structure: A reexamination of the Hadden-Borgotta findings“. *Urban Affairs Review* 5 (1969): 215–232.
238. Tumosienė, Giedrė. „Savivaldybės bendruomeniškumo indekso nustatymas“. Magistro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2015.
239. Urmonienė, Daiva. „Vietos savivaldos institucijų funkcijų harmonizavimas“. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2019.
240. Vaitkevičiūtė, Rūta. „Perlojos respublika – Lietuvos istorijos fenomenas“. *Valstiečių laikraštis*, 2008 m. lapkričio 3 d. http://www.technologijos.lt/n/mokslas/istorija_ir_archeologija/straipsnis/Perlojos-respublika--Lietuvos-istorijos-fenomenas-?name=straipsnis-5400.

241. Vaitulevičius, Linas. „Apie bendruomeniškumą? Ne, apie MES!!! Mums reikia turėti savo „mes““. *Aš ir psichologija*, 2010 m. rugpiūtis, 5–6.
242. Valackienė, Asta, ir Edita Žalnieriūnienė. „Bendruomenės dalyvavimas savivaldos procesuose: vietos bendruomenės atvejo analizė“. *Tiltai* 2 (2015): 21–36.
243. Vasiliauskas, Kazimieras. „Integralus krikščionis“. *Dienovidis*, 1999 m. rugsėjo 17–23 d., 7.
244. Vėlius, Gintautas. *Kernavės miesto bendruomenė XIII–XIV amžiuje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
245. Vėlius, Norbertas. *Senovės baltų pasaulėžiūra*. Vilnius: Mintis, 1983.
246. *Viešojo sektoriaus institucijų administravimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
247. Vyšniauskaitė, Angelė. *Lietuvio namai*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1999.
248. Vorevičienė, Jurgita. „Bendruomenių centrų vaidmenys Lietuvos vietos bendruomenėse“. Daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas, 2020. http://www.libis.lt/detailedSearch.do?@subject=&subjectIds=LNB%3A-7Jb%3BD*8053%3B%3DBd&doSearch=1&do.
249. Wandersman, Abraham, ir Gary A. Giamartino. „Community and individual difference characteristics as in-fluences of an initial participation“. *American Journal of Community Psychology* 8 (1980): 211–228.
250. Weber, Max. *Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press, 1958.
251. Žiliukaitė, Rūta. „Savanoriškų organizacijų veiklos efektyvumas: Lietuvos kaimiškųjų bendruomenių organizacijos“. *Socialinis darbas* 6, 1 (2007): 15–26.
252. Вебер, Max. *Избранные произведения*. Москва: Прогрес, 1990.
253. Вебер, Max. *Избранное. Образ общества*. Москва: Юрист, 1994.

Dokumentai

1. Bled Declaration for a Smarter Future of the Rural Areas in EU. The conclusions of the meeting at Bled, Slovenia on 13 April (2018). Žiūrėta 2020 m.

spalio 5 d. https://www.google.lt/search?q=Bled+Declaration+for+a+Smarter+Future+of+the+Rural+Areas+in+EU.+(2018).

2. „Darbotvarkė 21“. Žiūrėta 2020 liepos 5 d. am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/Kiti%20tarptautiniai%20susitarimai/Darnaus%20vysty.
3. Council of Europe. Centre of Expertise for Good Governance. Žiūrėta 2020 m. birželio 6 d., https://www.coe.int/en/web/good-governance/centre-of-expertise.
4. Council of Europe. Democracy. Democratic governance. Žiūrėta 2020 m. birželio 6 d. https://www.coe.int.
5. „ES nuomonė dėl pilietinės visuomenės kaime stiprinimo“. Lietuvos kaimo bendruomenių sąjunga. Žiūrėta 2020 m. liepos 10 d. www.lkbs.lt/index.php?1891783001.
6. Europos kaimo vietovių chartija. Strasbūras: Europos tarybos parlamentinė asamblėja, 1955.
7. Europos Tarybos ministrų komiteto rekomendacija R (2001) 19 „Dėl piliečių dalyvavimo viešajame vietos gyvenime“. Žiūrėta 2020 m. liepos 9 d. https://www.coe.int/en/web/good-governance/newsroom/-/asset_publisher/HvcSRSRYLNU4/content/participation-of-citizens-in-local-public-life-revision-of-recommendation-cm-rec-2001-19-of-the-committee-of-ministers?inheritRedirect=false.
8. Europos vietos savivaldos chartija. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.48874.
9. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. Vilnius, 2012: 12. https://www.docdroid.net/OHqeBsc/lietuva2030-pdf.
10. Lietuvos Respublikos bendruomeninių organizacijų plėtros įstatymas, 2018 m. gruodžio 13 d. Nr. XIII-1774. LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 5 d. https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a6b2f57002d011e9a017f05dde6559c6?fbclid=IwAR3VxFp7xSuYacDLBtQtc0uFeWnLBW.
11. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos vietos savivaldos chartijos papildomo protokolo dėl teisės dalyvauti vietos valdžios reikaluose ratifikavimo,

2012 m. birželio 21 d. Nr. XI-2111. LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 5 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.428501?jfwid=-19fl7qc08x.

12. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. A1–543 „Dėl Vietos bendruomenių savivaldos 2012 metų programos“. Žiūrėta 2020 m. liepos 5 d. https://socmin.lrv.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktai/ministro-isakymai/bendruomeniu-veikla-reguliuojantys-isakymai.
13. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. A1-326 „Dėl Vietos bendruomenių metų ženklo naudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/9a576420448011e68f45bcf65e0a17ee.
14. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019 m. rugsėjo 5 d. įsakymas Nr. A1-493 „Dėl Nevyriausybinių organizacijų ir bendruomeninės veiklos stiprinimo 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 2 d. https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/4ee821f-2d01411e9a4c8c3d3af57ad27/asr.
15. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2002 m. rugpjūčio 13 d. įsakymas Nr. 383 „Dėl Pavyzdinių seniūnijos tarybos nuostatų patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 2 d. https://www.google.lt/search?ei=VkBNX_r0J-KJrwSOuoTYDw&q=%E2%80%9ELietuvos+Respublikos+Vidaus+reikal%C5%B3+ministro+.
16. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2009 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1V-126 „Dėl Pavyzdinio gyvenamosios vietovės bendruomenės statuto patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.340891?jfwid=mmceorp1f.
17. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 1999-06-17 Nr. VIII-1234. LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 10 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.83679?faces-redirect=true.
18. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533. TAR. Žiūrėta 2020 m. liepos 10 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D0CD0966D67F.
19. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo Nr. I-533 3, 4, 6, 9, 10^3, 13,

14, 15, 16, 20, 23, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 50 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 32^1 straipsniu įstatymas. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=181l7lj050&documentId=9b1b049036d211e6a222b0cd86c2adfc&category=TAP.

20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 282 „Dėl Vidinės savivaldybių decentralizacijos koncepcijos patvirtinimo". LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpvg&documentId=TAIS.294155&category=TAD.
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. 1118 „Dėl Gyvenamųjų vietovių bendruomenių finansinio rėmimo programos patvirtinimo". TAD. Žiūrėta 2020 m. liepos 6 d. https://www.google.lt/search?biw=1366&bih=657&ei=SgBKX4mdOe6ArwTy2Lz4Cg&q.
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. gruodžio 9 d. nutarimas Nr. 1277 „Dėl vietos bendruomenių metų plano patvirtinimo". LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/463e65507f0011e59a1ed226d1cbceb5?jfwid=39x433li0.
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. balandžio 10 d. nutarimas Nr. 326 „Dėl Nacionalinės bendruomeninių organizacijų tarybos sudėties ir jos nuostatų patvirtinimo". LRV. Žiūrėta 2020 m. liepos 5 d. https://vrm.lrv.lt/lt/administracine-informacija/nacionaline-bendruomeniniu-organizaciju-taryba.
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugpjūčio 3 d. nutarimas Nr. 20-10616 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. vasario 19 d. nutarimo Nr. 141 „Dėl Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymo įgyvendinimo" pakeitimo". LRS. Žiūrėta 2020 m. rugsėjo 7 d. https://www.google.lt/search?biw=1366&bih=609&ei=TAdKX7jXK-KKwPAPu7ayuAI&q=++Lietuvos+Respublikos+Vyriausyb%C4%97s+2020+m.+rugpi%C5%AB%C4%8Dio+3+d.+nutarimas+Nr.+20-10616.
25. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2018 m. sausio 15 d. įsakymas Nr. 3D-20 „Dėl 2018 metų nacionalinės paramos kaimo bendruomenių veiklai teikimo taisyklių patvirtinimo". LRS. Žiūrėta 2020 m. liepos 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/769919c1d3d511e8a3fadd00a256c61a.

26. Preliminari rekomendacija Nr. 19 dėl piliečių dalyvavimo visuomeniniame vietos gyvenime. Strasbūras: Teisės reikalų I generalinis direktoratas, 2001.
27. Prezidentės Dalios Grybauskaitės 2016 ir 2019 metų metiniai pranešimai. Žiūrėta 2020 m. liepos 20 d. www.lrs.lt.
28. Prezidento Algirdo Brazausko 1996 metų metinis pranešimas. Žiūrėta 2020 m. liepos 20 d. www.lrs.lt.
29. Prezidento Valdo Adamkaus 2005, 2006, 2007 metų metiniai pranešimai. Žiūrėta 2020 m. liepos 20 d. www.lrs.lt.
30. Prezidento Gitano Nausėdos 2020 metų metinis pranešimas. Žiūrėta 2020 m. liepos 20 d. www.lrs.lt.
31. Žemės reformos komisijos protokolas 1925 m. Panevėžio apskrities archyvas, fondas 1, byla 25.

BENDRUOMENIŠKUMO SKLAIDA LIETUVOJE

Santrauka

Monografijoje siekiama išanalizuoti vietos bendruomenės ir bendruomeniškumo sklaidos problematiką Lietuvoje. Norėdami pagrįsti vietos bendruomenės svarbą modernioje vietos savivaldoje aptariame bendruomenių tipus ir vietos bendruomenės funkcionalumą. Funkcionali vietos bendruomenė moderniame pasaulyje negali egzistuoti neturėdama formalios organizacinės struktūros. Taigi bendruomeniškumas kaip vertybė formuojamas remiantis ne tik prigimtiniais ir žmonių bendrabūvio faktoriais, bet ir technologiniais, iš kurių vienas svarbiausių yra organizacinis. Kalbėdami apie šiuos faktorius matome, kad sisteminė jų visuma ar veiklos išraiška yra vadinama socialiniu kapitalu. Todėl svarbu yra ir tai, kiek funkcionali vietos bendruomenė gali prisidėti prie socialinio kapitalo formavimo. Be abejo, šis klausimas tampa dar svarbesnis, kai bandome įžvelgti pasaulio kaitą remdamiesi požiūriu, kad klasikinė bendruomenė buvo pagrįsta vertybėmis, moderni bendruomenė – teisės normomis, o šiuolaikinė (ateities) yra paremta tinklaveika (kompiuterinės atvirosios prieigos ir pan.). Žiūrint į perspektyvą svarbu suprasti, kiek modernios bendruomenės sąlygomis veiks teisės normos ir vertybės. Pripažindami jų reikšmę teigiame, kad norint, jog pradėtų veikti ankstesnių bendruomenių esmę apibūdinantys paradigminiai dalykai, vietos bendruomenių veikloje svarbus turi būti vadybinis aspektas. Juk sumaišties šiuolaikinis individas (norėtume, kad jis būtų pilietis dalyvavimo viešajame gyvenime prasme) gali atsikratyti ir tapti atsparesnis gyvenimo negandoms (globalizacijai, terorizmui ir kt.) tik būdamas nevienišas.

Monografijos tikslas. Remiantis istorinėmis, psichologinėmis, filosofinėmis, sociologinėmis prielaidomis apie vietos bendruomenę ir bendruomeniškumą įrodyti, kad funkcionalios bendruomenės fenomenas yra XXI a. antrojo

dešimtmečio Lietuvos realybė ir, atliekant tam tikrus vadybinius veiksmus, gali tapti funkcionuojančiu vertybiniu reiškiniu.

Siekiant iškelto tikslo pirmiausia pateikiama bendruomeniškumo ir funkcionalios vietos bendruomenės pavyzdžių Lietuvos istorijoje. Istorinio patyrimo kaupimas ir jo sklaida (gyvoji istorija) formuoja gyvenančiųjų identitetą, o jame gali būti ir tam tikrų bendruomeniškumo apraiškų. Remiamasi tokiais autoriais kaip N. Vėlius (1983), M. Gimbutienė (2004), P. Dundulienė (2005), R. Paukštytė-Šaknienė ir B. Šaknys (2007), V. Mačiekus, A. Ragauskas (2007), N. Dambrauskaitė (2019), E. Gudavičius (1999), A. Vyšniauskaitė (1999) ir kt. Nurodytų autorių šaltinių analizė padėjo nustatyti, kad nors gyvename postmodernioje visuomenėje, mus veikia tam tikri mūsų tautos praeityje reiškęsi bendruomeniškumo faktoriai. Nors jų svarba šiandien yra kitokia, nuo mūsų požiūrio daug kas priklauso, o šis priklauso ir nuo to, kokius faktorius žinome.

Patyrinėjus praeities šaltinius akivaizdu, kad daugiausia veiksmų, kurie šiandien yra tam tikras pavyzdys, susiję su kultūriniais-socialiniais bei politiniais veiksniais. Ir tai nieko stebėtina, nes kaip tik šių veiksnių realizavimas priklausė nuo vietos bendruomenės, o dabar šie veiksniai (ypač kultūriniai) atskleidžia vietos bendruomenės aktyvumą.

Iš vietos bendruomenės funkcionalumą praeityje labiausiai lėmusių faktorių, tokių kaip darbas, turtas, vertybės, tvarka, valdžia, sutarimas, interesas, šiandien prie bendruomenės funkcionalumo gali prisidėti bendras turtas (viešosios gėrybės), bendra tvarka (susitarimai vietos bendruomenėse) ir bendras interesas (kai vietos bendruomenė turi aiškų tikslą, ką nori pasiekti).

Buvo analizuojama vietos bendruomenės ir bendruomeniškumo sampratų evoliucija, jų turinys, pristatytas Lietuvos mokslininkų formuluojamų vietos bendruomenės ir bendruomeniškumo sąvokų diskursas. Išsiaiškinta, kad sampratų apie bendruomenę ir bendruomeniškumą gausa yra privalumas – kiekvienos sampratos autorius taip prisideda prie bendruomenės ir bendruomeniškumo

tyrimo ir funkcionavimo sistemos, kuri dar tik vystosi ir priklauso tiek nuo empirinio, tiek nuo teorinio konteksto, kūrimo.

Bendruomenės sampratos aiškinimas moderniame ir postmoderniame laikotarpiais kito, bet esminiai elementai, tokie kaip savarankiškumas, teritorija, teisė veikti, jausmas, išliko. Postmoderniu laikotarpiu bendruomenės sampratose dažniau akcentuojamas bendrasis gėris ir viešosios gėrybės.

Lietuvos mokslininkų pateikiamų bendruomenės ir bendruomeniškumo interpretacijų gausa liudija, kad dėmesio vietos bendruomenei ir bendruomeniškumui nestinga. Tokį susidomėjimą diktuoja bendruomeninės veiklos praktika, sąlygojama, viena vertus, laisvo žmogaus – piliečio veikimo savo valstybėje, kita vertus, bendros politikos šioje srityje Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare.

Buvo ieškoma atsakymo į klausimą, kodėl šiandienos žmogui svarbu pajausti (psichologija) ir suprasti (filosofija) vietos bendruomenės ir bendruomeniškumo reikalingumą. Bendruomeniškumas žmonių grupėje pasireiškia kaip tam tikras bendrų pastangų ir išteklių suvienijimas, apibūdinamas trimis požymiais: emociniu susikertančių ir vienas kitą stiprinančių ryšių tinklu, ištikimybe bendroms vertybėms, normoms bei prasmei ir aukštu atsakomybės lygiu už tai, kas vyksta artimiausioje žmogaus aplinkoje. Tad norint suprasti bendruomenės funkcionavimą ir bendruomeniškumą reikia remtis psichologinėmis-filosofinėmis prielaidomis, kurios patikrintos laiko ir teritoriniu atžvilgiu, todėl tampa universalios ir veikia žmones, gyvenančius ir šiuolaikinėje Lietuvoje. Veikimas prasideda supratus, kodėl funcionali vietos bendruomenė priklauso nuo žmogaus valios, pastangų ir minčių, kodėl bendruomeniškumas gali keisti mūsų gyvenimą į geresnę pusę.

Postmodernaus pasaulio negatyvius reiškinius, tokius kaip susvetimėjimas, beatodairiška kompiuterizacija ir pinigų kultas ar iškreiptas lyderystės supratimas, galima šiek tiek neutralizuoti, jei ieškosime vietos bendruomenės, kaip subjekto, vietos, jei sudarysime psichologines sąlygas individui ne kaip „aš“, o kaip

„mes“ reikštis.

Teorines įžvalgas apie vietos bendruomenės funkcionalumą ir bendruomeniškumą, padarytas remiantis politinėmis teorijomis, ideologijomis bei dalyvavimo paradigma, papildėme empirine Lietuvos laikotarpio atkūrus Nepriklausomybę medžiaga.

Šios monografijos išskirtinumas yra tas, kad funkcionalios vietos bendruomenės faktoriai ir veiksmai nagrinėjami remiantis modeliavimo metodu ir vietos bendruomenių mažiau tipinėmis ar inovatyviomis iniciatyvomis Lietuvoje. Kaip tik toks būdas parodo mūsų nueitą kelią, pasiekimus ir tendencijas. Svarbu yra išsiaiškinti funkcionalią vietos bendruomenę ir bendruomeniškumą lemiančius faktorius. Juos žinodami, matome, kaip veikia ar neveikia tradiciniai faktoriai ir kokių naujų atsiranda. Dėl to institucijos, formuojančios ir įgyvendinančios bendruomenišką politiką, gali dirbti nuosekliau.

Tikimės, kad teorinis veiksmų modeliavimas išprovokuos mokslinę diskusiją apie bendruomeniškos veiklos tendencijas, o praktikams siūlome tam tikrų įgyvendinamų ar neįgyvendinamų idėjų ir leidžiame palyginti su idealiu modeliu ar nepasiekiamu tikslu tai, ką pavyksta realiai pasiekti ar bent prie to priartėti. Netipinių veiksmų sąvadai, kuriuos sudaro Lietuvos vietos bendruomenės, rodo realius šios srities pasiekimus ir padeda keistis geraja patirtimi bei inovatyviais veiksmais, kurie yra kuriami ne kur nors toli užsienio valstybėse, o čia pat šalia esančiose Lietuvos bendruomenėse.

Monografijos mokslinis naujumas yra tas, kad analizuojant vieno iš viešojo sektoriaus modernaus valdymo instrumentų – veiklos matavimą pagrindžiamos galimybės išmatuoti bendruomeniškumą ir parodomi matavimai, atlikti Lietuvoje pagal patentuotą bendruomeniškumo matavimo metodologiją. Matavimas tampa viena iš šiuolaikinio valdymo būtinybių, ir tai yra susiję mažiausiai su trimis priežastimis: žmogaus pasitikėjimu valdžia (nori įrodymų, kad valdžia atliko tam tikrus veiksmus), nuolatiniu piliečio – vartotojo reikalavimu, kad viešoji

valdžia suteiktų geresnes paslaugas (siekiant reikia pamatuoti) ir reiklesniu piliečių požiūriu į viešuosius finansus (tai mūsų, mokesčių mokėtojų, pinigai, o ne valdžios).

Bendruomeniškumo matavimas yra vertybinio-kokybinio pobūdžio proceso matavimas, šį reiškinį galima išmatuoti kaip ir pilietiškumą, gerovę ar laimę. Svarbu, kad vertinamas subjektas būtų susinteresuotas dalyvauti matavimo procese ir vertinti matavimo rezultatus. O suintresuotumas atsiras tada, asmuo, remdamasis rezultatais, savanoriškai sieks veiklos pokyčių, o ne bus vertinamas už tai, kad ko nors nepadarė. Nors Lietuvos savivaldybėse ir seniūnijose bendruomeniškumo indeksas yra nustatomas, tai daroma labai epizodiškai ir subjektų, ir periodiškumo prasme. Priežastis, matyt, ta, kad vietos bendruomenės funkcionavimas ir bendruomeniškumas nėra tie dalykai, už kurių plėtojimą savivaldybių politikus ir administraciją vertintų paslaugų vartotojai – rinkėjai, o lyderių bendruomeninė sąmonė yra gana menka, neskatinanti tam nukreipti organizacinių pajėgumų.

COMMUNITY DISSEMINATION IN LITHUANIA

Abstract

The monograph aims to analyse the problem of community and sociality dissemination in Lithuania. To justify the importance of the local community in today's local government, we have analysed community types particularly focusing on the importance of functioning of local communities. A functional local community is impossible without an organizational structure, which is crucial in the modern society. Thus, we arrive at a conclusion that sociality is formed in the modern world as a value not only on the basis of inborn factors of human coexistence, but also on technological factors and in particular on the organizational factor. The systematic whole and Thus, the operational expression of the factors are referred to as a social capital. Therefore, another important question to deal with is to what extent a functional community may contribute to the development of the social capital. The question becomes even more important when social evolution is approached having in mind that the classical community was based on values, modern community was based on legal norms and the contemporary (and most probably tomorrow's) community is based on networking (open network access, etc.). Looking ahead, it is important for us to understand to what extent legal norms and moral values are going to be effective in the context of the contemporary community. Having acknowledged their role, we state that in order for the paradigmatic elements describing the essence of the former communities to become effective, the managerial aspect of the operation of local communities becomes of key importance as a contemporary individual (preferably a citizen in terms of participation in the public life S.N.) may avoid confusion and fluster and become more resilient to everyday hardships (globalization, terrorism, etc.) only being part of a community.

The objective of the monograph: to prove, on the basis of historical, psychological, philosophical and sociological assumptions, that the phenomenon of a functional community is a reality of the contemporary Lithuania and a successful choice of certain managerial strategies may turn it into an important value phenomenon.

To achieve the set objective, examples of sociality and functional community in Lithuania's history are given in the first place, since gathering and dissemination of the historical experience (live history) forms the identity of the contemporary citizen, which can contain a certain manifestation of sociality as well. Reference is made to N. Vėlius (1983), M. Gimbutienė (2004), Pr. Dundulienė (2005), R. Paukštytė – Šaknienienė and B. Šaknys (2007), V. Mačiekus, A. Ragauskas (2007), N. Dambrauskaitė (2019), E. Gudavičius (1999), A. Vyšniauskaitė (1999) and other authors. Analysis of the aforementioned sources allowed identification of the fact that despite living in a post-modern society, we are still affected by certain sociality factors coming from the past of our nation. Their importance is, of course, different in today's life, but a lot still depends on our approach, affected by awareness of the factors as well.

Having researched sources of the past, it becomes obvious that the majority of the factors, which today have become an example to be followed, derive from the socio-cultural and, as a matter of fact, political elements, which is not surprising since realization of the latter was in control of the local community, and today, it is the field (cultural in particular) where local communities contribute the most.

Among the factors mostly predetermining functionality of the local community, including labour, wealth, moral values, order, government, consensus and interest, common wealth (public assets), general order (consensus) and shared interests (where a local community pursues the same goal) may be mentioned as mostly contributing to the functionality of today's community.

The research was followed by **an analysis of the content and evolution of**

the conceptions of the local community and sociality and a presentation of the discourse of the concepts of the local community and sociality formulated by Lithuanian researchers. The work then explains the abundance and the need of various conceptions of the community and sociality as developers of each of the conceptions have made their contribution to the research in the community and sociality and the development of the functioning system, which continues to evolve and depends both on the empiric and theoretical context.

Interpretation of the concept of community has changed during the modern and pot-modern periods; however, the key elements, such as the autonomy, the territory, the right to act and the sense, still remain. Post-modern community conceptions more often emphasize common wealth and public assets.

The abundance of interpretations of the community and sociality suggested by Lithuanian researchers testifies considerable interest in the local community and sociality, caused by community practice predetermined by the free individual on the one hand and the general policy of Lithuania as an EU member state on the other hand.

The work then **attempts to tackle the question why it is important for the contemporary individual to sense (psychology) and understand (philosophy) the need for the community and sociality** as sociality in a sociality manifests in a group of individuals as a certain consolidation of endeavours and resources, earmarked by three features: as an emotional network of intersecting and mutually reinforcing links, as loyalty to common values, norms and purport and as a high level responsibility for the immediate environment. Thus, to understand functioning of the community and sociality, psycho-philosophical assumptions have to be referred to since the latter have been tested in terms of time and territory and therefore have become universal and affect people living in contemporary Lithuania as well. The effect starts with the understanding of why a functional local community is dependent on the will, endeavours and ideas of the individual

and why sociality can change our life for the better.

Negative phenomena of the post-modern world, such as alienation, excessive dependence on digital technologies, money worship and distorted understanding of leadership, may be partly mitigated if we manage to find a place for the community as a subject among them and if we manage to create psychological conditions for the individual to identify themselves as "we" instead of "I".

Finally, the theoretical insights into functionality of the community and sociality, based on political theories, ideologies and participation paradigm, are supplemented by empiric material on the contemporary situation in Lithuania.

The unique point of the monograph is that elements of the functional local community are analysed here on the basis of the modelling method and less typical or innovative initiatives of Lithuania's local communities in Lithuania as they help disclose the evolution, achievements and trends of the community. It is very important to elucidate factors affecting the local community and sociality since knowing the latter allows seeing how traditional factors work or fail and how new factors emerge, which helps institutions responsible for the development and implementation of community policies to improve their performance.

The theoretical modelling of activities is also likely to provoke a scientific discussion on the trends in community performance, suggest practitioners viable and visionary ideas and allow comparison of actual or viable achievements with the ideal model or visionary objectives whereas the proposed digest of atypical activities observed in Lithuania's local communities reveals actual achievements in the field and allows exchange of positive experiences and introduction of innovative activities, created in the immediate neighbourhood instead of being copied from foreign practices.

Scientific novelty of the monograph may be seen in grounding possibilities to measure sociality on the analysis of a single instrument of public sector control, that is measurement of performance, and a description of measurements

made in Lithuania by means of the patented methodology of sociality measurement. Measurement has become essential in contemporary governing as it is predetermined by at least three factors: the individual's trust in government (desire for proof of performance), the continuous demand by the citizen for better public services (subject to measurement before and after achievement) and the more demanding public attitudes towards public finances (government accountability to the tax payer).

Measurement of sociality is measurement of a process of value-quality nature and is equally viable as measurement of the public spirit, wealth or happiness. It is only possible when the subject is interested both in the process of measurement and evaluation of the measurement results. And the interest is only possible when the subject is motivated to make changes on the basis of the measurement results instead of being evaluated for not performing. Although the community index is measured in Lithuania's municipalities, the measurement is taken only occasionally in terms of both time and location most probably because the functioning of local communities and sociality are not among the key functions local politicians and administrations are valued for by their electorate and community consciousness of the leaders is rather weak and insufficient to consolidate the organizational capacity for the purpose.

PRIEDAI

1 priedas

Moksliniai tyrimai apie vietos bendruomeniškumą[418]

Tyrimo atlikimo metai, tyrėjas, institucija	Tyrimo tema
2001, S. Nefas, Lietuvos edukologijos universitetas	Vietos bendruomenė 2001
2001, S. Nefas, J. Vaičiūnienė, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Lietuvos edukologijos universitetas, Kauno technologijos universitetas	Vietos demokratija 2003
2004, A. Aleksandravičius ir kt., Aleksandro Stulginskio universitetas	Kaimo bendruomenių plėtra
2004, D. K. Kuzmickaitė ir kt. Socialinės ekonomikos institutas	Socialinė ekonomika: vietos bendruomenės poreikiai ir galimybės
2004, UAB „RAIT“, Ekonominių tyrimų centras	Jurbarko rajono gyventojų apklausa
2004, VŠĮ „Skaitmeninių bendruomenių link“ ir Vilniaus universiteto Socialinių studijų centras	Lietuvos kaimiškųjų bendruomenių organizacijos
2005, J. Reingardienė, Vytauto Didžiojo universitetas	Aleksoto bendruomenės gyventojų poreikių tyrimas
2005, M. Bernotienė, S. Nefas ir J. Vaičiūnienė, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Mykolo Romerio universitetas, Kauno technologijos universitetas	Gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovų veiklos analizė
2006, S. Nefas, Mykolo Romerio universitetas	Vietos bendruomenė 2006
2007, A. Jankauskienė, K. Ališauskas, Šiaulių universitetas	Kaimo bendruomenių plėtra Plungės rajone
2007, VŠĮ „Skaitmeninių bendruomenių link“	Lietuvos kaimiškųjų bendruomeninių organizacijų internetinių svetainių informatyvumo, atvirumo ir palankumo tyrimas
2007, V. Atkočiūnienė, Aleksandro Stulginskio universitetas	Kaimo bendruomeninių organizacijų narių konsultavimo ir mokymo kokybė ir mokymų poreikis 2007–2013 metais
2007, S. Nefas, Mykolo Romerio universitetas	Vietos bendruomenė 2007
2008, A. Poviliūnas, Vilniaus universitetas	Kaimo bendruomeninių organizacijų irimo arba mirtingumo (angl.organizational mortality) priežasčių tyrimas

418 Šis sąrašas nėra išsamus, nes dalis tyrimų išleista kaip monografijos ar mokslo studijos. Jos šiame leidinyje pateikiamos nuorodose.

Tyrimo atlikimo metai, tyrėjas, institucija	Tyrimo tema
2009, VŠĮ „Skaitmeninių bendruomenių link“	Lietuvos kaimo bendruomenių komunikacija su joms svarbiomis tikslinėmis auditorijomis naudojant interneto galimybes
2009, S. Nefas, Mykolo Romerio universitetas, E. Vaidelytė, Kauno technologijos universitetas	Vietos demokratija 2009
2011, BGI Consulting, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas
2014, J. Aidukaitė, S. Nefas ir kt., Lietuvos socialinių tyrimų centras	Būsto politika ir pilietinės iniciatyvos mieste
2020, R. Kavaliauskaitė, Vilniaus bendruomeninių organizacijų taryba	Vilniaus bendruomeninių organizacijų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas
2020, VšĮ „Europos namai“, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Bendruomeninės ir savanoriškos veiklos Lietuvoje tyrimas
2021, J. Bučaitė-Vilkė, V. Baranauskienė, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos socialinių mokslų centras	Lietuvos bendruomeninių organizacijų (BO) veiklos galimybių ir poreikių tyrimas
2021, G.Merkys, D. Bubelienė, Lietuvos vietos bendruomeninių organizacijų sąjunga.	Viešųjų paslaugų prieinamumo gerinimas vietos bendruomenėse atsižvelgiant į Lietuvos strategiją 2030.

2 priedas

Savivaldybės bendruomeniškumo indeksas

Autorius – prof. dr. S.Nefas

Savivaldybės (seniūnijos) bendruomeniškumo indeksas yra patentuotas, jį galima naudoti tik su patento savininko žinia.

Savivaldybės bendruomeniškumo indeksas – savivaldybės rodiklių sistema, **išreikšta kiekybine išraiška,** j**ų reikšmei kintant lyginami realūs** ir idealaus modelio rodikliai **(prie kiekvieno iš 10 klausimų apskaičiuokite, kiek skiriate savo savivaldybei, ir skaičiavimus parašykite).**

1. **Savivaldybės tarybos posėdžiuose svarstomi klausimai, susiję su bendruomeniškumo plėtojimu:** (savivaldybės bendruomeniškumo indekso nustatymo krivūlė apibrėžia, ką laikys bendruomeniškumu, kokio turinio[419] tarybos svarstymo klausimus tam priskirs)**.**
   A. vieną kartą per metus – **1 balas**.
   B. du kartus per metus – **2 balai.**
   C. tris kartus per metus – **3 balai**.
   D. keturis ir daugiau kartų – **4 balai.**
2. **Savivaldybės taryboje, administracijoje yra struktūros, kurių funkcijos susijusios su bendruomeniškumo formavimu:**

419 Pvz., atskiruose tarybos posėdžiuose svarstomi tik procedūriniai patalpų perdavimo panaudos sutartimi arba lėšų skyrimo bendruomenės projektui klausimai gali būti laikomi to paties turinio klausimais, bet kai analizuojami veiklos turinio dalykai (kas vyks tose patalpose arba kaip įsisavinamos lėšos ir pan.), tai galima laikyti atskirais klausimais.

A. savivaldybės administracijoje yra darbuotojas – **1 balas.**
B. savivaldybės administracijoje yra skyrius (padalinys) – **2 balai.**
C. savivaldybės taryboje yra komitetas arba komisija – **3 balai.**
D. savivaldybės administracijoje yra skyrius (padalinys), o savivaldybės taryboje – komitetas arba komisija – **4 balai.**

3. Bendruomeniškoms iniciatyvoms skatinti ir SPO[420] (savivaldybės pilietinėms organizacijoms) disponavimui yra skiriami finansai:
A. iki 1 proc. savivaldybės biudžeto – **1 balas**.
B. 1–2 proc. savivaldybės biudžeto – **2 balai.**
C. 2–3 proc. savivaldybės biudžeto – **3 balai.**
D. 3 ir daugiau proc. savivaldybės biudžeto – **4 balai**.

4. Savivaldybės teritorijoje yra SPO:
A. 1000 savivaldybės gyventojų nuo vieno iki penkių SPO – **1 balas.**
B. 1000 savivaldybės gyventojų nuo šešių iki dešimties SPO – **2 balai.**
C. 1000 savivaldybės gyventojų nuo vienuolikos iki penkiolikos SPO **– 3 balai.**
D. 1000 savivaldybės gyventojų šešiolika ir daugiau SPO – **4 balai.**

5. Kiek SPO narių yra:
A. 1000 gyventojų iki 10 narių **– 1 balas.**
B. 1000 gyventojų iki 20 narių – **2 balai.**
C. 1000 gyventojų iki 30 narių – **3 balai.**
D. 1000 gyventojų iki 40 narių ir daugiau – **4 balai.**

420 SPO – savivaldybės pilietinė organizacija. Tai – formalios (registruotos registre arba savivaldybės nustatyta tvarka) organizacijos (NVO, BC (bendruomenių centrai)) ir kitos.

6. **Savivaldybės sprendimų, savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymų projektų SPO per 1 metus pateikia (inicijuoja):**
   A. iki trijų – **1 balas.**
   B. iki penkių – **2 balai.**
   C. iki dešimties – **3 balai.**
   D. iki penkiolikos ir daugiau – **4 balai.**

7. **SPO gaunamos lėšos iš tarptautinių fondų, filantropų, 2 proc. GPM 1 gyventojui per metus:**
   A. iki 1 euro – **1 balas.**
   B. 1–50 eurų – **2 balai.**
   C. 50–100 eurų – **3 balai.**
   D. 100 eurų ir daugiau – **4 balai.**

8. **Renginių, organizuojamų SPO (savarankiškai ar kartu su partneriais, bet iniciatyva priklauso SPO), skaičius per metus:**
   A. iki 10 – **1 balas.**
   B. 11–20 – **2 balai.**
   C. 21–30 – **3 balai.**
   D. 31 ir daugiau – **4 balai.**

9. **Savivaldybėje yra darbo su SPO sistema:**
   A. kartais vyksta konsultaciniai pasitarimai su SPO **– 1 balas.**
   B. sistemingai (pagal planą) vyksta konsultaciniai pasitarimai su SPO – **2 balai.**
   C. savivaldybėje veikia SPO apskritasis stalas, konsultaciniai pasitarimai, kuriuose dalyvauja administracijos darbuotojai – **3 balai.**
   D. savivaldybėje veikia SPO apskritasis stalas, kuriame dalyvauja administracijos darbuotojai ir politikai arba pasirašyta bendradarbiavimo sutartis – **4 balai.**

10. Savivaldybėje skiriamas dėmesys svarbiam socialinio kapitalo elementui – savanorystei:

A. kuriama savanorystės kultūra, nes savivaldybės ir jos įstaigų (įmonių) vadovai formaliais dokumentais (kreipimaisis, ataskaitomis ir pan.) teikia dėmesį savanorystei **– 1 balas.**

B. vyksta kasmetiniai savanorių pagerbimai – **2 balai.**

C. savivaldybės ir jos įstaigų (įmonių) planuose skiriamas dėmesys savanoriškam darbui **– 3 balai.**

D. skaičiuojama, kokį procentą savivaldybės metiniame biudžete sudaro savanoriškas darbas (vertinant 1 darbo valandos įkainiu) – **4 balai.**

Bendruomeniškumo vertinimo skalė:

Nuo 1 iki 10 balų – silpnas bendruomeniškumas.

Nuo 11 iki 20 balų – vidutiniškas bendruomeniškumas.

Nuo 21 iki 30 balų – geras bendruomeniškumas.

Nuo 31 iki 40 balų – puikus bendruomeniškumas.

Pastaba: pasirinktam kriterijui gali būti būdingi keli požymiai, tada vertinant imamas aukštesnis (pvz., savivaldybei būdinga A ir D kriterijų raiška, tada vertinant imama D raiška).

Indeksas[421] parengtas dr. Sauliaus Nefo.

421 Naudojant reikia laikytis autorystės teisių.

APIE AUTORIŲ

Sauliaus Nefo moksliniai interesai yra vietos bendruomeniškumas ir vietos demokratija savivaldoje. Pirmieji bendruomeniškumo tyrimai atlikti 1999 m., o pačia tema susidomėta dirbant politinį darbą – 1995–2000 m. būnant Anykščių rajono meru, 1995–1997 m. Lietuvos savivaldybių asociacijos viceprezidentu ir prezidentu, 1997– 2000 m. Vietos ir regionų valdžių kongreso Strasbūre nariu.

Autorius yra Pasaulio banko ir Jungtinių vystymosi tautų ekspertas savivaldos, piliečių dalyvavimo, vietos bendruomenių vystymo, strateginio planavimo ir dėstytojų rengimo klausimais. Panašią problematiką kaip ir monografijoje jam teko analizuoti Tadžikistane, Kirgizstane, Kazachstane, Turkmėnistane, Uzbekistane, Baltarusijoje, Rusijoje.

2013–2015 m. – Mykolo Romerio universiteto Akademinės etikos centro vadovas ir Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus patariamojo komiteto narys.

Nuolat veda kvalifikacijos kėlimo seminarus Kauno technologijos universiteto Savivaldos mokymo centre ir Lietuvos savivaldybių asociacijos Mokymo ir konsultavimo centre.

Be disertacijos „Funkcionali vietos bendruomenė Lietuvos kaimuose ir miesteliuose“, S. Nefas yra parašęs vadovėlį su bendraautoriais ir dešimtis straipsnių bei mokymo priemonių, kuriose nagrinėjama bendruomeniškumo ir funkcionalios vietos bendruomenės problematika. Jis yra sukūręs ir patentavęs savivaldybės (seniūnijos) bendruomeniškumo lygio matavimo metodiką.

Nuo 2008 m. Mykolo Romerio universitete S. Nefas organizuoja respublikinę konferenciją, skirtą bendruomeniškumo ir savivaldos problemoms analizuoti. Tikslinė jos grupė yra mokslininkai, tyrinėjantys šias temas, vietos bendruomenininkai ir savivaldybių politikai bei administracijos atstovai. Nuo 2016 m. S. Nefas yra Mykolo Romerio universitete rengiamo respublikinio vietos bendruomenių

konkurso „Bendruomenė – Švyturys – kelias į sėkmę“ iniciatorius ir vykdytojas.

Bendruomeniškumo ir funkcionalios vietos bendruomenės tematikos dalykus autorius dėsto bakalauro studijų programos studentams, taip pat vadovauja magistro studijų programos specializacijai.

Saulius Nefas
BENDRUOMENIŠKUMO SKLAIDA LIETUVOJE
Monografija

Redagavo Ilona Čiužauskaitė;
UAB „Skrivanek“ (2025)
Maketavo Martynas Švarcas

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu
Tiražas 55 egz.

Spausdino UAB „Šiaulių spaustuvė“
P. Lukšio g. 9G, 76200 Šiauliai
info@dailu.lt
http://siauliuspaustuve.lt

Sauliaus Nefo moksliniai interesai yra vietos bendruomeniškumas ir vietos demokratija savivaldoje. Pirmieji bendruomeniškumo tyrimai atlikti 1999 m., o pačia tema susidomėta dirbant politinį darbą – 1995–2000 m. būnant Anykščių rajono meru, 1995–1997 m. Lietuvos savivaldybių asociacijos viceprezidentu ir prezidentu, 1997– 2000 m. Vietos ir regionų valdžių kongreso Strasbūre nariu. Autorius yra Pasaulio banko ir Jungtinių vystymosi tautų ekspertas savivaldos, piliečių dalyvavimo, vietos bendruomenių vystymo, strateginio planavimo ir dėstytojų rengimo klausimais. Panašią problematiką kaip ir monografijoje jam teko analizuoti Tadžikistane, Kirgizstane, Kazachstane, Turkmėnistane, Uzbekistane, Baltarusijoje, Rusijoje.

9 786094 880988 >